

HE 31/2025 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskeväksi lainsäädännöksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista, laki Opetushallituksesta, laki Kansallisarkistosta, laki Museovirastosta, laki Taide- ja kulttuurivirastosta ja laki Saavutettavuuskirjasto Celian palveluista sekä muutettavaksi Suomen Akatemiasta annettua lakia.

Esityksen tarkoituksena on toteuttaa pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman kirjaukset opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan kuuluvan virastorakenteen selkiyttämistä ja päällekkäisen hallinnon keventämisestä Sivistyshallinto 2030 -loppuraportin suuntaisesti. Tavoitteena on selkeyttää ja yhtenäistää opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastorakennetta toiminnallisesti ja taloudellisesti tarkoituksenmukaisemmaksi kokonaisuudeksi siten, että virastoja on helpompi ohjata, ne ovat toiminnallisesti nykyistä selkeämpiä kokonaisuuksia ja niiden toiminta on yhteiskunnallisesti vaikuttavampaa.

Esityksessä ehdotetaan, että opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan 10 nykyisestä virastosta muodostettaisiin viiden viraston kokonaisuus. Opetushallitus ja sen erillisyyksiköt Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Ylioppilastutkintolautakunnan kanslia ja Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus sekä Kotimaisten kielten keskus yhdistyisivät kasvatukseen, koulutukseen ja kieleen liittyviä tehtäviä hoitavaksi virastoksi. Museovirasto ja Suomenlinnan hoitokunta yhdistyisivät kulttuuriperintöön liittyviä tehtäviä hoitavaksi virastoksi. Kansallisarkisto, Saavutettavuuskirjasto Celia ja Varastokirjasto yhdistyisivät arkisto- ja kirjastotoimintaan liittyviä tehtäviä hoitavaksi virastoksi. Taiteen ja kulttuurin edistämiseen liittyviä tehtäviä hoitaisi uusi virasto, johon sisältyisivät nykyisten Taiteen edistämiskeskuksen ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutin toiminnot. Suomen Akatemia vastaisi jatkossakin tieteen edistämisestä omana virastonaan.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2026.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
PERUSTELUT	5
1 Asian tausta ja valmistelu	5
1.1 Tausta	5
1.2 Valmistelu	6
2 Nykytila ja sen arviointi	9
2.1 Nykytila	9
2.1.1 Johdanto	9
2.1.2 Opetushallitus	10
2.1.3 Kotimaisten kielten keskus	13
2.1.4 Kansallisarkisto	15
2.1.5 Varastokirjasto	17
2.1.6 Saavutettavuuskirjasto Celia	19
2.1.7 Museovirasto	20
2.1.8 Suomenlinnan hoitokunta	22
2.1.9 Taiteen edistämiskeskus	24
2.1.10 Kansallinen audiovisuaalinen instituutti	26
2.1.11 Suomen Akatemia	28
2.1.12 Opintotuen muutoksenhakulautakunta	30
2.1.13 Virastojen määrärahat	31
2.1.14 Hallinnonalan tietojärjestelmät, niiden toteuttaminen ja hallinnointi	32
2.1.15 Opetus- ja kulttuuriministeriön ja hallinnonalan virastojen tehtäväjako ja hallinnonalan ohjaus	33
2.1.16 Virastojen taloussuunnittelu	34
2.1.17 Virastojen henkilöstön tunnusluvut ja toimipaikat	35
2.2 Nykytilan arviointi	37
3 Kansainvälinen vertailu	39
3.1.1 Ruotsi	39
3.1.2 Norja	39
3.1.3 Tanska	40
3.1.4 Alankomaat	40
3.1.5 Viro	40
4 Tavoitteet	40
5 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	41
5.1 Keskeiset ehdotukset	41
5.2 Pääasialliset vaikutukset	44
5.2.1 Taloudelliset vaikutukset	44
5.2.2 Yhteiskunnalliset vaikutukset	47
5.2.3 Vaikutukset virastoille	47
5.2.5 Vaikutukset tiedonhallintaan	50
6 Muut toteuttamisvaihtoehdot	51
7 Lausuntopalaute	54
7.1 Yleistä	54
7.2 Yleiset huomiot	54

7.3 Laki opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista	55
7.4 Laki Opetushallituksesta.....	55
7.5 Laki Kansallisarkistosta.....	55
7.6 Laki lukemisesteisten kirjastopalveluista	55
7.7 Laki Kulttuuriperintövirastosta.....	56
7.8 Laki Kulttuurivirastosta	56
7.9 Laki Suomen Akatemiasta annetun lain 7 §:n muuttamisesta	56
7.10 Vaikutusarvioinnit	57
7.11 Henkilöstön asema.....	57
7.12 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys.....	57
7.13 Virastouudistuksen toimeenpano.....	57
7.14 Virastojen nimet.....	57
7.15 Lausuntojen huomioon ottaminen	58
8 Säännöskohtaiset perustelut.....	58
8.1 Laki opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista	58
8.2 Laki Opetushallituksesta.....	62
8.3 Laki Kansallisarkistosta.....	71
8.4 Laki Museovirastosta	76
8.5 Laki Taide- ja kulttuurivirastosta.....	84
8.6 Laki Saavutettavuuskirjasto Celian palveluista	91
8.7 Laki Suomen Akatemiasta	94
9 Lakia alemman asteinen sääntely	94
10 Voimaantulo	95
11 Toimeenpano ja seuranta.....	95
12 Suhde muihin esityksiin	96
13 Suhde talousarvioesitykseen.....	97
14 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys.....	97
14.1 Yleistä.....	97
14.2 Valtionhallinnon toimielinten yleiset perusteet	97
14.3 Perusoikeudet.....	98
14.4 Säädöstaso.....	99
LAKIEHDOTUKSET	101
1. Laki opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista	101
2. Laki Opetushallituksesta.....	103
3. Laki Kansallisarkistosta.....	107
4. Laki Museovirastosta	110
5. Laki Taide- ja kulttuurivirastosta.....	113
6. Laki Saavutettavuuskirjasto Celian palveluista	116
7. Laki Suomen Akatemiasta annetun lain 7 §:n muuttamisesta	118
LIITTEET.....	119
RINNAKKAISTEKSTI	119
7. Laki Suomen Akatemiasta annetun lain 7 §:n muuttamisesta	119
ASETUSLUONNOKSET	120
Valtioneuvoston asetus Opetushallituksesta.....	120
Valtioneuvoston asetus Kansallisarkistosta	121
Valtioneuvoston asetus Museovirastosta	122

Valtioneuvoston asetus Taide- ja kulttuurineuvostosta123

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja sen toimialaan kuuluvat 11 virastoa muodostavat valtion sivistyshallinnon, joka vastaa yhteiskunnan sivistysperustasta. Varhaiskasvatus, koulutus, tiede, taide ja kulttuuri, tekijänoikeuspolitiikka, kirkollisasiat ja uskonnolliset yhdyskunnat sekä liikunta ja nuorisotyö uudistavat yhteiskuntaa ja luovat sivistystä.

Sivistyshallinnon on uudistuttava, jotta toimiala voi vastata toimintaympäristön muutoksiin ja vahvistaa yhteiskunnan ja talouden uudistumiskykyä hyvinvoinnin ja kestäväen kasvun mahdollistamiseksi.

Uudistuksen taustalla ovat merkittävät toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset. Globaali ja eurooppalainen toimintaympäristö on murroksessa. Ulko- ja turvallisuuspoliittinen tilanne on epävakaa. Ilmastomuutoksen hillitseminen on vaativa maailmanlaajuinen haaste. Tieteen, teknologian ja talouden kehitys, väestörakenteen muutokset ja syntyvyyden lasku, eri väestöryhmien ja alueiden eriarvoistumiskehitys sekä demokratian kehitys ja erilaistuvat arvot ja asenteet vaikuttavat merkittävästi koko julkisen hallinnon toimintakenttään ja heijastuvat monella tavalla opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan toimintaan. Toisaalta hallinnonalan toimijat eivät pelkästään reagoi muutoksiin vaan tuottavat ratkaisuja nykyisiin ja tuleviin haasteisiin.

Keskeinen toimintaympäristössä vaikuttava tekijä on julkisen talouden rakenteellinen kestävyysvaje, jonka johdosta valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien talouteen kohdistuu poikkeuksellisen suuria sopeuttamistarpeita. Samanaikaisesti julkisia panostuksia olisi lisättävä mm. väestön ikääntymisen, nuorten syrjäytymisen ehkäisemisen sekä perusasteen oppilaiden erityisen tuen tarpeista johtuen. Myös panostukset sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden vahvistamiseksi sekä inflaatiokehityksen vaikutuksiin vastaamiseksi aiheuttavat lisäpainetta julkiselle taloudelle. Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmaan sisältyvän tuottavuusohjelman sekä vuosien 2025–2028 julkisen talouden suunnitelman lisätoimien mukaisesti opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonallalle kohdistuu yhteensä 29,8 milj. euron toimintamenoa säästöt vuodesta 2026 lukien. Siitä noin 9 milj. euroa kohdistetaan perustoimintamenoihin pysyvinä säästöinä.

Erityisesti väestön ikääntyminen heikentää julkisen talouden näkymiä. Vanhustyöväestön osuuden kasvu lisää nopeasti hoiva- ja terveystarpeita. Hyvinvointialueiden menot ovat jo lähes kolmanneksen valtion talousarviosta. Samaan aikaan työikäinen väestö supistuu ja osaavan työvoiman puute uhkaa työllisyys- ja tuottavuuskasvua. Ikäluokkien pieneneminen heijastuu myös opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan palveluiden kysyntään, toimintaan ja rakenteisiin. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan täytyy ylläpitää, kehittää ja perustella toimintojaan yhä tiukempien taloudellisten reunaehtojen puitteissa.

Toimintaympäristön muutokset edellyttävät sivistyshallinnolta aikaisempaa tehokkaampia hallinnon rakenteita siten, että toiminnan tuottavuus kasvaa ja lakisääteiset ja muut tehtävät voidaan hoitaa tehokkaasti. Sivistyshallinnon on oltava jatkuvasti uudistuva, yhdessä ja yhtenäisesti johdettu kokonaisuus, joka luo kansallisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä edellytykset kansalaisten hyvinvoinnille, yhdenvertaisuudelle ja yhteiskunnan kestäväälle kehitykselle ja kyvylle vastata muutoksiin. Sivistyshallinnon yhtenäisellä toimintamallilla turvataan suomalaisen sivistysyhteiskunnan tulevaisuus.

1.2 Valmistelu

Sivistyshallinto 2030 -uudistusta on valmisteltu vaiheittain. Valmistelutyötä on tehty koko valmistelun ajan yhteistyössä ministeriön, virastojen ja henkilöstöjärjestöjen kanssa.

Sivistyshallinnon uudistamiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti vuosina 2021–2022 ministeriön sekä kaikkien virastojen toimialat kattavan konsernin kehittämishankkeen, jonka tavoitteena oli varmistaa ministeriön ja virastojen toiminnan laatu ja palvelukyky tulevina vuosina.

Kehittämishankkeen tehtävänä oli arvioida opetus- ja kulttuuriministeriön konsernin toimintaa kokonaisuutena ja luoda tilannekuva hallinnonalan virastojen kokonaisuudesta sekä määritellä tavoitetila ministeriön ja virastojen toiminnan laadulle ja palvelukyvyille. Hankkeessa tuli laatia opetus- ja kulttuuriministeriön konsernin kehittämisen toimenpideohjelma toiminnan kehittämiseksi.

Toimenpideohjelmassa tehtävänä oli tarkastella konsernin virastorakennetta, digitaalisia palveluita ja niiden yhteiskäyttömahdollisuuksia, tukitoimintojen resurssien käyttöä ja tehostamismahdollisuuksia, tarkastus- ja valvontatoimintaa, valtionavustustoimintaa sekä henkilöstöresurssien tehostamista ja muita keskeisiä näkökulmia. Ensisijaisena tarkoituksena on lisätä kaikille yhteisten prosessien toteuttamista yhteistoimintana. Lisäksi toimenpideohjelmassa tuli laatia virastokohtaisen taloudellisen tilanteen ja tuottavuuspotentiaalın yhdenmukaiset arviointiperusteet. Toimenpideohjelmaan tuli sisällyttää tarvittavat ehdotukset toimintojen yhdistämiseksi, tehtävien siirtämiseksi, tehtävistä luopumiseksi, nykyisten tehtävien tekemiseksi pienemmillä resursseilla, työnjaon uudistamiseksi, resurssien osittaiseksi keskittämiseksi, henkilöstöresurssien käytön edistämiseksi sekä tarkastus- ja valvontatoiminnan kehittämiseksi.

Tilannekuva ja tavoitetila valmistuivat joulukuussa 2021, jonka jälkeen käynnistettiin toimenpideohjelman laatiminen vuoden 2022 alussa. Lopputuloksena valmistui konsernin kehittämishankkeen loppuraportti ja muutosohjelma. Se sisälsi esitykset virastorakenteen uudistamiseksi, ohjauksen ja yhteisten palveluiden kehittämiseksi sekä digitalisaation edistämiseksi. Esitykset valmisteltiin toteutettavaksi vuosina 2023–2026. Työryhmän loppuraportti julkistettiin 14.10.2022 (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-816-8>).

Yhteisten palveluiden ja ohjauksen kehittämisen jatkovalmistelu käynnistyi ensimmäiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti yhteisten palveluiden ja ohjauksen kehittämisen valmisteluryhmän 11.1.2023. Sen tehtävänä oli koordinoida ja valmistella ohjausta ja yhteisiä palveluita koskevat uudistukset sivistyshallinnon tavoitetilan ja muutosohjelman toimenpideohdotusten mukaisesti. Lisäksi tehtävänä oli valmistella ohjausta ja yhteisiä palveluita koskevista ehdotuksista tiekartta toteutettavaksi vuosina 2023–2026 sekä seurata ohjausta ja yhteisiä palveluita koskevien toimenpiteiden toimeenpanoa ja toteutumista sivistyshallinnon yhteisenä valmisteluna ja yhteistyönä.

Virastorakenteen uudistamista koskevien esitysten jatkotoimet edellyttivät kirjauksia uuteen hallitusohjelmaan. Hallitusohjelmassa linjattiin, että hallituksen tavoitteena on selkiyttää opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan kuuluvaa virastorakennetta, keventää päällekkäistä hallintoa ja vahvistaa virastojen tuloksellista ohjausta Sivistyshallinto 2030 -loppuraportin suuntaisesti huomioiden yksiköiden erilaiset tehtävät.

Hallitusohjelman kirjausten ja muutosohjelman toimeenpanemiseksi ministeriö asetti Sivistyshallinto 2030 -uudistushankkeen lokakuussa 2023. Uudistamishankkeelle asetettiin

ohjausryhmä ja viisi alaryhmää: lainsäädäntöryhmä, henkilöstöryhmä, digitalisaatio-, tietohallinto- ja tietojohdaminen -ryhmä sekä viestintäryhmä. Lisäksi hankkeeseen sisällytettiin aiemmin asetettu yhteiset palvelut ja ohjaus -valmisteluryhmä tehtävineen. Uudistushankkeen tehtävänä on ohjata, johtaa ja toteuttaa valmistelutyö siten, että uudet virastot voivat aloittaa toimintansa 1.1.2026. Koska Sivistyshallinto 2030 -hanke johtaa koko hallinnonalaa koskeviin muutoksiin, asetettiin hankkeelle Yhteistoiminnasta valtion virastoissa ja laitoksissa annetun lain (1233/2013) 6 luvun perusteella yhteistoimintaryhmä. Yhteistoimintaryhmässä henkilöstöä edustavat henkilöstöjärjestöjen nimeämät edustajat.

Uudistushankkeessa toteutettiin virastorakenneuudistuksen ja muut sivistyshallinnon uudistamista koskevat jatkotoimet. Tehtävänä oli laatia virastouudistusta koskeva hallituksen esitys ja tarvittavat muut asetustasoiset säädökset, valmistella henkilöstön siirtyminen uusien virastojen palvelukseen sekä kartoittaa virastojen nykyiset palkkausjärjestelmät ja arvioida tarve uuden tai uusien palkkausjärjestelmien kehittämiseksi. Lisäksi tehtävänä oli valmistella digitalisaatiota, tietohallintoa ja tietojohdamisen palveluiden yhtenäistämistä koskevat periaatteet, tiekartta ja ohjausmalli. Tehtävänä oli myös huolehtia uudistukseen liittyvästä sisäisestä ja ulkoisesta viestinnästä.

Uudistushankkeessa valmisteltiin uudistuksen toteuttamiseksi suuntaviivat, joista lasten, nuorten ja perheiden ministerityöryhmä linjasi 19.12.2023. Suuntaviivojen mukaisesti virastojen määrä tiivistyy 11 virastosta viideksi virastoksi. Virastoihin sijoittuvat seuraavat kokonaisuudet: kasvatus, koulutus ja kieli; kulttuuriperintö; kirjasto ja arkisto; tiede sekä taide ja kulttuuri. Lainsäädännön osalta hallinnonalalle säädetään yhteinen laki sivistyshallinnon yhteisistä tavoitteista ja periaatteista, yhtenäisistä toimintavoista ja keskitetysti tuotettavista palveluista. Virastokohtaisesti säädetään lait, joihin kootaan viraston toimintaa koskevat tehtävät ja tarvittaessa virastokohtainen organisaatio. Henkilöstö siirtyy uusiin virastoihin tehtäviensä mukaisesti. Uusien virastojen toiminta sopeutetaan talouden osalta julkisen talouden suunnitelmaan sisältyvän kehyspäättökseen mukaisiin määrärahoihin. Tietohallinnossa ja yhteisissä palveluissa pyritään keskitettyihin palveluihin ja verkostomaiseen yhteistyöhön. Uudistus tulee voimaan 1.1.2026.

Sivistyshallinto 2030-uudistuksen suuntaviivojen hyväksymisen jälkeen opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti uudistuksen toteutuksen vuoden 2024 alussa. Ensimmäisessä vaiheessa käynnistettiin virastojen nimiä koskeva selvitystyö. Nimiä koskevassa valmistelussa tuli varmistaa, että virastojen brändit ja niiden rakentamiseen suunniteltavat viestinnälliset ratkaisut tukevat uusien virastojen yhtenäisyyttä ja tuloksellisuutta sekä sivistyshallinnon selkeämpää rakennetta, ja asiakkaille tutut ja tärkeät palvelut löytyvät tunnistettavasti. Opetus- ja kulttuuriministeriö pyysi Kotimaisten kielten keskukselta selvitystä muodostettavien virastojen nimiksi ja vaihtoehtoiksi. Kotus toimitti nimiselvityksenä 29.2.2024. Nimiehdotuksista järjestettiin virastokohtaisesti neljä työpajaa toukokuussa 2024 ja niiden yhteenvetoa ja kolmea vaihtoehtoa käsiteltiin ohjausryhmässä 21.5.2024. Ohjausryhmä linjasi virastojen nimistä alustavasti lokakuussa 2024 ja uudelleen saadun lausuntopalautteen jälkeen helmikuussa 2025. Perusteluina nimiratkaisulle painottuivat nimien helppokäyttöisyys ja hallintolain hyvän kielenkäytön vaatimukset. Lisäksi ratkaisussa haluttiin ottaa huomioon virastojen omat esitykset virastojen nimiksi. Säilytettävien nimien osalta haluttiin turvata asiakasmäärältään suurempien virastojen palveluiden löytyminen. Nimiratkaisu tasaa myös nimenmuutoksesta aiheutuvia kustannuksia virastoissa.

Uudistushankkeessa käynnistettiin myös virastokohtainen valmistelutyö (VN/26187/2023). Uusia virastokokonaisuuksia pyydettiin laatimaan esitykset viraston tehtävistä ottaen huomioon käytettävissä olevat voimavarat JTS:n 2025–2028 mukaisina, tekemään uusien virastorakenteiden mukaiset JTS-esitykset vuosille 2026–2029, valmistelemaan viraston

sisäisen organisaation sekä muut uudistuksessa huomioon otettavat asiat. Virastot vastasivat valmistelutyön organisoinnista ja virastokohtaista valmistelua käsiteltiin säännöllisesti ohjausryhmässä.

Osana uudistusta valmisteltiin yhteisten palveluiden suunnittelu ja toteutus. Yhteisten palveluiden ja ohjauksen valmisteluryhmässä sekä digitalisaatio-, tietohallinto- ja tietojohdaminen –ryhmässä käytiin läpi virastojen tehtävät ja palvelut, joissa olisi mahdollista toteuttaa tehtäviä yhteistyönä. Kartoituksessa toiminnot ja palvelut jaettiin neljään ryhmään: ministeriöjohtoiset prosessit, keskitetyt palvelut, verkostomainen yhteistyö sekä virastokohtaiset tehtävät, joissa kevyemmät yhteistyön mahdollisuudet ovat mahdollisia.

Ministeriöjohtoisiksi prosesseiksi tunnistettiin strategiatyö ja toiminnan tietoperustaisuus mukaan lukien toimintaympäristön ennakointi ja seuranta, taloussuunnittelu, tulosohtaus, strateginen henkilöstöpolitiikka, strateginen tietohallinto ja digitalisaatio sekä varautuminen ja valmiussuunnittelu. Näiden ryhmien perustamisesta linjattiin kansliapäällikön johtoryhmässä elokuussa 2024 ja myös ohjausryhmä käsittelee asiaa elokuussa 2024. Yhteistyöryhmiä säädetään opetus- ja kulttuuriministeriön työjärjestyksestä annetussa opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksessa (359/2014).

Keskitetyiksi toiminnoiksi tunnistettiin asianhallinta-, kirjaamo- ja arkistopalvelut, perustietotekniikkapalveluiden yhtenäistäminen yhteistyössä Valtorin kanssa, asiakkuudenhallinnan yhteiset digitaaliset palvelut sekä tietosuojavastaavatoiminnan järjestäminen sivistyshallinnossa.

Verkostomaisen yhteistyön toiminnoiksi tunnistettiin sisäinen tarkastus, juridisen osaamisen yhteistyö, valtionavustusten tarkastus, valtionavustusprosessi, hankinnat, sivistyshallinnon strateginen viestintä, digi- ja tietohallinnon asiantuntijayhteistyö sekä tietojohdamisen palvelut. Hallinnonalan sisäisen tarkastuksen yhteistyöverkoston työ käynnistyi kesäkuussa 2024.

Virastokohtaisiksi tehtäviksi, joissa kevyemmät yhteistyön mahdollisuudet ovat mahdollisia, tunnistettiin virastojen strategiaprosessin laadinta, sisäinen valvonta ja riskienhallinta, taloushallinnon ja laskentatoimen prosessit, matkahallinnon prosessi, henkilöstösuunnittelu ja raportointi, palvelussuhdeasiat, rekrytointi ja perehdytys, työsuojelu, työhyvinvointi ja työterveys, tasa-arvo ja yhdenvertaisuusasiat sekä yhteistoiminta. Lisäksi yhteistyömahdollisuuksia nähtiin olevan virastokohtaisen viestinnän strategisessa suunnittelussa ja kehittämisessä, ulkoisessa ja sisäisessä viestinnässä, asiakaspalveluprosesseissa, asiakirjahallinnossa, toimitilojen tilasuunnittelussa ja tilahallinnossa, kestäväen kehityksen ja vastuullisuuden toteutuksessa, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvoraportoinnissa, tietojärjestelmien kehittämisessä, tietoteknisessä työympäristössä, tiedonhallinnan kokonaisuudessa sekä tietosuoja- ja tietoturva-asioissa. Näitä koskevista yhteistyön muodoista tehdään päätöksiä pidemmällä aikajänteellä.

Ensimmäisessä vaiheessa käynnistettiin keskitettävien palveluiden selvitys- ja suunnittelutyö. Keskitämistä koskeva selvitystyö tehtiin Kansallisarkiston johdolla. Perustietotekniikkapalveluiden yhtenäistämisen selvityksestä vastasi Museovirasto. Asiakkuudenhallinnan yhteisiä digitaalisia palveluita koskevasta selvityksestä vastasi Opetushallitus. Tietosuojavastaavatoiminnon selvitystyön vastuu oli opetus- ja kulttuuriministeriöllä.

Sivistyshallintouudistusta on tuettu yhteisellä muutosviestinnällä. Sillä rakennetaan yhteistä käsitystä hankkeesta ja sivistyshallinnon tulevaisuuden tavoitteista. Viestinnällä tuetaan myös uudistuksen käytännön toteuttamista. Keskeisiä viestinnän kanavia ovat olleet koko

sivistyshallinnon henkilöstölle suunnattu uutiskirje, yhteiset henkilöstöinfot sekä hallinnonalan johdon tapaamiset ja muut kuulemistilaisuudet. Uudistuksesta saa tietoa myös verkkosivuilta. Virastot viestivät uudistuksesta omissa kanavissaan henkilöstölleen, sidosryhmilleen ja asiakkailleen. Ministeriön vastuulla on viestiä uudistuksesta koko hallinnonalan henkilöstölle ja sidosryhmille. Uusien virastojen viestintää suunnittelevat, koordinoivat ja toteuttavat virastokokonaisuuden muodostamat virastot yhdessä.

Osana Sivistyshallinto 2030 –hanketta asetettiin erillinen työryhmä valmistelemaan Opintotuen muutoksenhakulautakunnan yhdistämistä sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalle kuuluvaan Sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakuntaan. Työryhmän tehtävänä oli ohjata valmisteluprosessi siten, että yhdistyminen toteutuu tavoiteaikataulun mukaisesti vuoden 2026 alussa. Ryhmän tehtävänä oli linjata lainsäädäntöä, henkilöstöä, ohjausta ja digitalisaatiota koskevat periaatteelliset ratkaisut sekä varmistaa koordinaatio ja viestintä Opintotuen muutoksenhakulautakunnan, Sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakunnan, sosiaali- ja terveysministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön välillä. Hankkeen toimikausi on 15.2.2024–30.6.2025.

Lasten, nuorten ja perheiden ministeriryhmä on tehnyt uudistuksen kannalta keskeiset linjaukset sivistyshallintouudistuksen toteuttamiseksi. Ministeriryhmä linjasi uudistuksen suuntaviivoista joulukuussa 2023 (19.12.2023). Sivistyshallintouudistusta esiteltiin myös tilannekatsauksina ministerityöryhmän kokouksissa 14.11.2023 ja 29.5.2024. Ennen lausuntokierrosta hallituksen esitysluonnosta on käsitelty ministerityöryhmässä 27.11.2024 ja sen lähettämistä lausunnolle linjattiin 10.12.2024. Ennen valtioneuvoston yleisistuntoon lähettämistä saatua lausuntopalautetta ja hallituksen esitysluonnosta käsiteltiin ministerityöryhmässä 25.2.2025 ja 19.3.2025.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Nykytila

2.1.1 Johdanto

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla keskushallinnon ja virastojen toiminta on kehittynyt vähitellen vuosikymmenien kuluessa. Hallinnonalan rakenteellinen kehittäminen on ollut sekä hallinnonalan omista tarpeista lähtevää taloudellista ja toiminnallista kehittämistyötä että osa laajempaa julkishallinnon uudistamista. Toimilla on pystytty uudistamaan ja kehittämään virastojen toimintaa sekä sopeuttamaan toimintaa vastaamaan alentunutta määrärahatasoa.

Vuonna 2010 voimaan tulleessa yliopistouudistuksessa yliopistot irrotettiin virastoina valtioorganisaatiosta ja niille annettiin taloudellis-hallinnollinen autonomia. Uudistus vaikutti merkittävästi sivistyshallinnon kokoon ja vähensi virastojen määrää.

Virastouudistuksia on tehty useita. Koko opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoja ja toimintaa koskenut kokonaisselvitys valmistui vuonna 2011. Vuonna 2008 tehtiin selvitys Museoviraston ja Suomenlinnan hoitokunnan yhteistyön tiivistämisen mahdollisuuksista. Museoviraston ja Suomenlinnan hoitokunnan yhdistymistä ei selvityksessä pidetty tarkoituksenmukaisena. Valtion tutkimuslaitosuudistuksen yhteydessä vuoden 2012 alusta lukien Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen (Kotus) tutkimustehtävät siirrettiin yliopistoihin ja Kotuksesta tuli kielenhuollon, sanakirjatyön sekä näihin liittyvän tutkimuksen ja aineistotyön sekä kielipolitiikan asiantuntijavirasto. Organisaation nimi muuttui Kotimaisten kielen keskukseksi.

Taiteen keskustoimikunta muuttui Taiteen edistämiskeskukseksi vuoden 2013 alusta. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti lakkautettiin ja sen kirjastotoiminta siirrettiin Espoon kaupunginkirjastolle vuoden 2013 alusta lukien. Valtion taidemuseosta muodostettiin julkisoikeudellinen säätiö ja sen nimeksi tuli vuoden 2014 alusta Kansallisgalleria. Kansallinen audiovisuaalinen instituutti perustettiin vuonna 2014 yhdistämällä Kansallinen audiovisuaalinen arkisto ja Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskus, joka puolestaan tunnettiin vuoteen 2012 asti Valtion elokuvatarkastamona. Vuoden 2017 alussa Kansallisarkistosta ja seitsemästä maakunta-arkistosta muodostettiin valtakunnallinen Kansallisarkisto-niminen virasto.

Opetushallitus ja Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO yhdistettiin vuonna 2017 uudeksi virastoksi Opetushallitus-nimisenä. Lisäksi Ylioppilastutkintolautakunnan kanslia ja Kansallinen koulutuksen arviointikeskus liitettiin itsenäisiksi erillisyyksiköiksi Opetushallituksen yhteyteen vuoden 2018 alusta lukien. Erillisyyksikköratkaisulla pyrittiin turvaamaan näiden viranomaisten riippumaton asema. Vuonna 2021 perustettiin Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus. Palvelukeskus on tehtäviensä kautta osa sekä työ- ja elinkeinohallintoa että sivistyshallintoa ja keskus toimii kahden ministeriön yhteisohjauksessa. Valmisteluvaiheessa kahden hallinnonalan tehtävien ja yhteisohjauksen katsottiin edellyttävän joko omaa virastoa tai erillisyyksikköasemaa. Palvelukeskus liitettiin Opetushallitukseen erillisyyksiköksi. Muita sijoittamisvaihtoehtoja olivat Keha-keskus ja ELY-keskus.

Tällä hetkellä opetus- ja kulttuuriministeriön toimialalla toimii 11 virastoa:

- 1) Opetushallitus
- 2) Kotimaisten kielten keskus
- 3) Suomen Akatemia
- 4) Kansallisarkisto
- 5) Varastokirjasto
- 6) Saavutettavuuskirjasto Celia
- 7) Opintotuen muutoksenhakulautakunta
- 8) Museovirasto
- 9) Suomenlinnan hoitokunta
- 10) Taiteen edistämiskeskus
- 11) Kansallinen audiovisuaalinen instituutti.

2.1.2 Opetushallitus

Opetushallituksesta annetun lain (564/2016) 1 §:n mukaan Opetushallitus toimii asiantuntijavirastona koulutukseen, varhaiskasvatukseen ja elinikäiseen oppimiseen sekä kansainvälistymiseen liittyvissä tehtävissä. Opetushallitus toimii yhteistyössä sen tehtäviin liittyvää toimintaa harjoittavien ja rahoittavien kansallisten ja kansainvälisten viranomaisten ja muiden yhteisöjen kanssa.

Opetushallitus edistää osaamista ja sivistyksen vahvistumista, koulutuksellisen tasa-arvon ja kestäväen hyvinvoinnin lisääntymistä sekä globaalissa ympäristössä ja tulevaisuuden työelämässä tarvittavien taitojen vahvistumista.

Opetushallitus päättää varhaiskasvatussuunnitelman perusteista sekä esi- ja perusopetuksen, lukiokoulutuksen, tutkintokoulutukseen valmentavan koulutuksen (TUVA), maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen ja taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteista. Opetushallitus vastaa ammatillisten tutkintojen perusteiden valmistelusta ja määrää tutkinnon

perusteet tutkintorakenteeseen kuuluville tutkinnoille. Opetushallitus nimeää työelämätoimikunnat ammatillisen koulutuksen laadunvarmistuksen tueksi. Lisäksi Opetushallitus vastaa vapaan sivistystyön kehittämistä. Opetushallitus ohjaa perusteiden avulla lukutaidon kehittämistä varhaiskasvatuksesta toiselle asteille. Lukutaidon merkitys oppimisessa on keskeinen kaikessa koulutuksessa, koska riittävän lukutaidon avulla oppija kiinnittyy opiskeluun ja laajemmin koko yhteiskunnan toimintaan. Monipuolinen lukutaito on demokraattisen yhteiskunnan toimivuuden perusta.

Ruotsinkielinen toiminta -yksikön tehtävänä on vastata Opetushallituksen toimialueen ruotsinkielisen koulutuksen ja varhaiskasvatuksen kehittämistä sekä Opetushallituksen ruotsinkielisten palvelujen kehittämistä.

Opetushallitus osallistuu toimialaansa koskevien säädösten valmisteluun ja antaa säädösten toimeenpanoon liittyviä määräyksiä, ohjeita ja suosituksia. Opetushallitus tuottaa ennakoitietoa tulevaisuuden osaamis-, koulutus- ja tutkintotarpeista sekä tilastotietoa ja analyysejä koulutuksen toteutumisesta ja kehittymisestä.

Opetushallituksen tehtävänä on edistää yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen sekä aikuiskoulutuksen ja korkeakoulujen kansainvälistymistä. Opetushallitus tukee suomalaisten yritysten koulutusvientä ja korkeakoulujen ulkomaisten opiskelijoiden houkuttelua. EU:n ohjelmien avulla kehitetään nuorisotyötä sekä kulttuurin ja liikunnan toimialojen kansainvälistymistä. Kansainvälisten ohjelmien ja hankkeiden toimeenpanossa noudatetaan Euroopan unionin ja muiden rahoittajien antamia sääntöjä ja ohjeita. Opetushallituksen yhteydessä toimii Opetusalan kehitysyhteistyön osaamiskeskus FinCEED.

Opetushallitus edustaa Suomea Eurooppa-koulujärjestelmässä ja lähettää Eurooppa-kouluihin noin 30 opettajaa. Ulkomaisiin yliopistoihin eri puolille maailmaan Opetushallitus lähettää noin 15 suomen kielen lehtoria edistämään kielen ja kulttuurin osaamista ja tuntemusta. Lisäksi Opetushallituksella on joitakin lähetettyjä työntekijöitä koulutuksen kehitysyhteistyöhankkeissa.

Opetushallitus edistää koulutuksen digitalisaatiota, kehittää digitaalisia palveluita ja vastaa opiskelijavalintojen valtakunnallisesta toteuttamisesta. Opetushallitus järjestää ja rahoittaa jatkokoulutusta opettajille sekä muulle koulutoimen henkilöstölle sekä kustantaa vähälevikkisiä oppimateriaaleja. Opetushallitus vastaa ulkomaisten tutkintojen tunnustamisesta sekä kielitutkintoihin, auktorisoidun kääntäjän tutkintoihin ja oikeustulkinkirekisteriin liittyvistä tehtävistä. Opetushallitus vastaa opetus- ja kulttuuritoimen valtiosuusjärjestelmän tiedonkeruista ja tietopalveluista.

Opetushallitus ylläpitää ja kehittää opetuksen ja koulutuksen kansallisia tietovarantoja sekä tarjoaa näihin liittyviä palveluita, kuten Opintopolun palvelukokonaisuus, ePerusteet, varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen valtakunnalliset tietovarannot KOSKI ja VARDA, oppivelvollisuusrekisteri Valpas, opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen, kirjautumisratkaisu MPASSid, oikeustulkinkirekisteri, kielitutkintorekisterit ja auktorisoitujen kääntäjien rekisteri.

Opetushallitus jakaa kehittämisrahoituksina valtionavustuksia ja kansainvälistymisrahoitusta. Opetushallituksen valtionavustustoiminnalla tuetaan koulutuspoliittisten linjausten toimeenpanoa, opetuksen ja koulutuksen kehittämistä sekä tasa-arvon toteutumista koulutuksessa. Opetushallitus käsittelee vuosittain 5000–6000 valtionavustushakemusta, joiden perusteella maksetaan sekä kansallisia että EU- ja kv-rahoitukseen perustuvia valtionavustuksia. Vuonna 2023 avustusten kokonaissumma oli 168,5 milj. euroa.

Opetushallituksesta annetun lain 6 a §:n mukaan Opetushallituksen yhteydessä toimii kolme erillisyyksikköä:

1) Kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta annetussa laissa (1295/2013) tarkoitettu Kansallinen koulutuksen arviointikeskus;

2) ylioppilastutkinnosta annetun lain (502/2019) 2 §:ssä tarkoitettu ylioppilastutkintolautakunnan kanslia;

3) Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksesta annetussa laissa (682/2021) tarkoitettu Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus.

Erillisyyksiköt ovat osa Opetushallitus-virastoa, mutta toimivat itsenäisinä viranomaisina ja niiden määrärahat sisältyvät eri momenteille. Opetushallitus toimii erillisyyksikköjen hallintovirastona ja tuottaa niille hallinto- ja tukipalvelut. Opetushallitus ja erillisyyksiköt sopivat hallinto- ja tukipalveluiden toteuttamisesta sekä niistä aiheutuvien kustannusten korvaamisesta.

Opetushallituksen alaisuudessa toimii kuusi valtion oppilaitosta, jotka kuuluvat Opetushallituksen kirjanpitoyksikköön ja joita Opetushallitus tulosoittaa. Oppilaitoksiin kuuluu yleissivistävä erityisoppilaitos, oppimis- ja ohjauskeskus Valteri, kaksi kielikoulua (Helsingin ranskalais-suomalainen koulu ja Suomalais-venäläinen koulu), Helsingin eurooppalainen koulu sekä kaksi ammatillista oppilaitosta (Saamelaisalueen koulutuskeskus ja Meriturva). Oppilaitosten kokonaishenkilöstömäärä on noin 900. Valtion oppilaitosten lisäksi Opetushallitus ohjaa valtion koulukodeissa annettavaa perusopetusta ja siihen liittyvää muuta opetusta Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä annetun lain (1379/2010) 2 §:n nojalla.

Opetushallituksesta annetun lain 3 §:n mukaan Opetushallituksella on johtokunta, jonka tehtävänä on hyväksyä viraston toimialaan kuuluvat strategiat sekä ratkaista muut toiminnan kannalta periaatteellisesti merkittävät asiat, hyväksyä viraston toiminnan ja talouden suuntaviivat sekä hyväksyä ja allekirjoittaa tilinpäätös. Johtokuntaa tulee lisäksi kuulla opetussuunnitelmien, tutkintojen, valmentavien koulutusten ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteista sekä viraston työjärjestyksestä ja johtajien nimittämisestä. Johtokunnan kokoonpanosta, asettamisesta ja päätöksenteosta säädetään Opetushallituksesta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (1070/2016). Sen mukaan valtioneuvosto asettaa Opetushallituksen johtokunnan määrääjäksi ja nimeää johtokuntaan enintään 15 jäsentä sekä heille varajäsenet. Valtioneuvosto määrää näiden jäsenten joukosta johtokunnan puheenjohtajan. Johtokunnan asettamisessa tulee ottaa huomioon molempien kieliryhmien edustus ja viraston toimialan asiantuntemus.

Opetushallituksesta annetun lain 4 §:n mukaan Opetushallituksessa on pääjohtaja, joka johtaa viraston toimintaa ja vastaa viraston toiminnan tuloksellisuudesta. Pääjohtajan nimittää valtioneuvosto.

Opetushallituksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 3 §:n mukaan kelpoisuusvaatimuksena pääjohtajan alaisen osaston ja siihen rinnastettavan toimintayksikön tai erillisyyksikön johtajalla ja pääsihteerillä, osaston alaisen yksikön päälliköllä ja virka-asemaltaan vastaavalla virkamiehellä on ylempi korkeakoulututkinto, perehtyneisyys viran tehtävälleen sekä käytännössä osoitettu johtamistaito. Opetusneuvoksella, kouluneuvoksella, tutkintosihteerillä sekä näitä virka-asemaltaan vastaavalla viraston virkamiehellä kelpoisuusvaatimuksena on ylempi korkeakoulututkinto ja perehtyneisyys viran tehtävälleen. Ruotsinkielisen koulutuksen ja varhaiskasvatuksen tehtäviä hoitamaan yksikköön sijoitetulla virkamiehellä tulee olla

säädetyin suomen kielen taidon lisäksi sellainen ruotsin kielen taito kuin virkamieheltä ruotsinkielisellä virka-alueella edellytetään.

2.1.3 Kotimaisten kielten keskus

Yleistä

Kotimaisten kielten keskukselta annetun lain (1403/2011) 1 §:n mukaan Kotimaisten kielten keskus on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan kuuluva virasto. Lain 2 §:n mukaan keskuksen tavoitteena on kielen asiantuntijana edistää keskuksen toimialaan kuuluvien kielten käyttöä yhteiskunnassa. Keskuksen tehtävänä on lain 3 §:n mukaan suomen ja ruotsin kielten huolto, neuvonta ja sanakirjatyö sekä kielenhuoltoon ja sanakirjatyöhön liittyvä tutkimus. Keskuksen tehtävänä on lisäksi koordinoita saamen kielten, viittomakielten ja romanikielen huoltoa.

Kotimaisten kielten keskus (jäljempänä Kotus) on Suomessa ainoa kieleen keskittyvä valtion laitos. Edellä mainittujen tehtävien lisäksi Kotus toimii kielten asemaan ja käyttöaloihin liittyvän kielipolitiikan asiantuntijana. Kotus tuottaa palveluja ja julkaisuja (ml. sanakirjat), jotka edistävät suomen ja ruotsin kielen käyttöä ja kehittymistä ja julkisten palvelujen kielellistä saavutettavuutta sekä auttavat kansalaisia ja yhteiskuntaa ylläpitämään yhteyden Suomen kielelliseen kulttuuriperintöön.

Kotus on suomen ja Suomessa käytettävän ruotsin kielenhuollon johtava auktoriteetti ja viranomaiskielen kehittämisen asiantuntija, joka tarjoaa monipuolisia kielenhuollon palveluja. Kotus on leksikografian keskeinen asiantuntija Suomessa ja myös Pohjoismaiden suurin leksikografinen toimija. Kotuksen palvelut ja vapaasti verkossa käytettävät sanakirjat, verkkolehdet ja ohjeistot ovat laajassa käytössä ja hyödyttävät koko yhteiskuntaa. Kotuksen asiakkaita ovat erityisesti viranomaiset, media, tutkijat, kääntäjät, opettajat ja opiskelijat mutta myös kielestä kiinnostunut suuri yleisö. Kotuksen toiminnan lähtökohtana on, että jokaisella on oikeus saada tietoa kielestä. Kotus säilyttää toimialaansa keskeisesti liittyviä kieliaineisto- ja kirjastokokoelmia, jotka palvelevat sekä keskuksen asiantuntijatyötä että ulkopuolisia asiakkaita. Kotus seuraa kielten käyttöaloja, kieli-ilmapiiiriä ja julkista kielenkäyttöä, jonka parantamiseksi se toimii mm. aktiivisella viranomaisyhteistyöllä sekä antamalla neuvontaa, koulutusta, ohjeita ja lausuntoja. Kotus korostaa kaikessa toiminnassaan kielen roolia yhteiskunnassa.

Kielenhuolto

Kielenhuollossa tarkastellaan kielenkäyttöä ja nimistöä ja tuotetaan niistä tietoa ja ohjeita kielenkäyttäjien ja yhteiskunnan tarpeisiin. Tavoitteena on lisätä yleistä kielitietoisuutta sekä vaikuttaa siihen, että kieliyhteisöillä on käytössään toimiva yleiskieli, julkisten tiedotusvälineiden ja viranomaisten kielenkäyttö on asiallista, selkeää ja ymmärrettävää ja virallinen nimistö asianmukaista. Kuntalain (410/2015) 4 §:n mukaan kunnan nimen muutoksissa on hankittava Kotimaisten kielten keskuksen lausunto ennen päätöksen tekemistä. Kuntarakennelain (1698/2009) 8 §:n mukaan kuntien on hankittava Kotimaisten kielten keskuksen lausunto, jos kuntien yhdistyessä uudelle kunnalle aiotaan antaa nimi, joka ei ole ollut aiemmin kunnan nimenä. Lisäksi kirkkojärjestyksen (657/2023) 2 luvun 2 §:n mukaan tuomikapitulun on tarvittaessa hankittava seurakunnan nimestä Kotimaisten kielten keskuksen lausunto, jos suunniteltu nimi ei ole ollut aiemmin seurakunnan nimenä tai jos nimen asianmukaisuus on muutoin syytä tarkistaa. Ruotsin kielen huollon tavoitteena on lisäksi

huolehtia siitä, että Suomessa käytettävä ruotsin yleiskieli ei eriydy Ruotsissa käytettävästä yleiskielestä.

Yhteistyö yhteiskunnan eri tasoilla ja ryhmien kanssa on aktiivista, samoin kansainvälinen yhteistyö Pohjoismaiden ja Euroopan kielenhuolto- ja kielentutkimuslaitosten yhteistyöelimissä sekä YK:ssa.

Kotimaisten kielten keskukselta annetun lain 4 §:n mukaan Kotuksen yhteydessä toimii suomen kielen, ruotsin kielen, saamen kielen, viittomakielen ja romanikielen lautakunnat, joiden tehtävänä on alallaan antaa kielenkäyttöä koskevia periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia. Kotimaisten kielten keskukselta annetun valtioneuvoston asetuksen (1566/2011) 5 §:n mukaan Kotuksen johtaja kutsuu neuvottelukuntaa kuultuaan kuhunkin lautakuntaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan vähintään neljä ja enintään kahdeksan jäsentä.

Sanakirjatyö

Kotuksen sanakirjat vastaavat suomen ja ruotsin kielen sekä muiden Suomessa puhuttavien kielten sanastoa koskevaan tiedontarpeeseen. Kotuksessa laaditaan mm. suomen ja ruotsin nykytilaa kuvaavia ja kielenkäyttöä ohjaavia sanakirjoja, suomen murteiden ja Suomen ruotsalaismurteiden kattavia sanakirjoja sekä suomen varhaisen kirjakielen sanakirjaa. Resurssien mukaan tuotetaan myös vähemmistökielten ja maahanmuuttajakielten sanakirjoja. Monia Kotuksen sanakirjoja laaditaan laajojen kielellisesti ja kulttuurisesti arvokkaiden aineistojen pohjalta. Paperilla olevat aineistot toimitetaan sanakirjamuotoon, ja näin ne tulevat digitaalisina kaikkien saataville.

Sanakirjatyössä verkostoidutaan eurooppalaisten ja pohjoismaisten leksikografia-alan toimijoiden kanssa sekä sanakirjojen aihealueiden asiantuntijoiden kanssa. Sanakirjat julkaistaan verkossa. Niiden käyttöliittymät ovat saavutettavia ja niiden monipuoliset hakuominaisuudet palvelevat niin tavallisia kielenkäyttäjiä kuin kielen ammattilaisia ja tutkijoitakin.

Verkkopalvelut, aineisto- ja kirjastopalvelut

Kotus tavoittaa valtaosan asiakkaistaan yhä enemmän verkkopalveluiden kautta. Kotuksen asiantuntijatyötä tehdään ja erilaiset verkkopalvelut tuotetaan ja kehitetään yhdessä Kotuksen tietohallinnon tietojärjestelmäasiantuntijoiden kanssa.

Kotus ylläpitää osin yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa laajaa aineistokokoelmaa, joka koostuu kielellisesti ja kulttuurisesti arvokkaista kokoelmista. Niitä tarvitaan erityisesti Kotuksen omassa sanakirja- ja kielenhuoltotyössä, mutta aineistoja hyödyntävät myös tutkijat. Aineistotyön keskiössä on ainutlaatuisen kokoelman säilyttäminen ja sen tulevien omistus- ja hallintakysymysten ratkaiseminen. Aineistojen digitointia ja niiden käytettäväksi saamista verkkopohjaisten palveluiden kautta on jatkettu erillisrahoituksen turvin. Digitoidut aineistot lisensoidaan avointa käyttöä varten, ellei tietojen luonne edellytä käyttörajoituksia. Kotuksen kirjasto on kansainvälisesti merkittävä uralistiikan ja lähialojen kokoelma. Kotuksen kirjastokokoelmaa kartutetaan toistaiseksi lähinnä Kotuksen hankkeiden tarpeita varten. Kirjasto on Helsingin yliopiston kirjaston liitännäiskirjasto.

Kielipolitiikka, kielitilanne ja kotoperäiset vähemmistökielet

Kotus seuraa Suomen kielitilannetta ja -ilmapiiiriä, antaa näihin liittyviä lausuntoja, laatii raportteja sekä tekee yhteistyötä eri kansallisten ja kansainvälisten toimijoiden kanssa. Kotus

seuraa erityisesti Suomen kansalliskielten käyttöalaa ja sen muutoksia sekä kansalliskielten asemaa suhteessa muihin kieliin, kansalliskielten käyttöä eri alueilla sekä kielipoliittisia valintoja ja niiden vaikutuksia. Kielilautakuntien työn koordinoimiseksi Kotus valmistautuu jatkamaan perustettavan karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän tai vastaavan asiantuntijaelimen koordinoitiroolia. Vähemmistökielipoliittisen työn tukena toimii vuonna 2023 perustettu vähemmistökielifoorumi, jonka toimintaa Kotus koordinoi.

Organisaatio

Kotimaisten kielten keskukselta annetun valtioneuvoston asetuksen 3 §:n mukaan Kotuksessa on ruotsinkielisille toimintoille oma yksikkö. Kotimaisten kielten keskukselta annetun lain 5 §:n mukaan Kotuksessa on johtaja. Johtaja johtaa, valvoo ja kehittää keskuksen toimintaa ja vastaa toiminnan tuloksellisuudesta ja tavoitteiden saavuttamisesta opetus- ja kulttuuriministeriölle. Johtaja vahvistaa keskuksen työjärjestyksen. Kotimaisten kielten keskukselta annetun valtioneuvoston asetuksen 2 §:n mukaan johtajan nimittää opetus- ja kulttuuriministeriö. Johtajalle ei ole säädetty erillisiä kelpoisuusvaatimuksia.

Lain 6 §:n mukaan Kotuksessa on viraston toimintaa tukeva neuvottelukunta, joka käsittelee toiminnan kehittämistä ja suuntaamista, tekee niitä koskevia aloitteita ja edistää keskuksen yhteistyötä eri sidosryhmien kanssa. Kotimaisten kielten keskukselta annetun asetuksen 4 §:n mukaan Kotus asettaa neuvottelukuntaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan vähintään kahdeksan ja enintään kaksitoista jäsentä. Jäsenistä yhden tulee edustaa keskuksen henkilöstöä.

2.1.4 Kansallisarkisto

Toiminta-ajatus

Kansallisarkisto osallistuu julkishallinnon digitaalisen tiedonhallinnan kehittämiseen ja ohjaamiseen digitaalisen arkistoinnin asiantuntijana. Se antaa ohjeita, määräyksiä ja päätöksiä arkistoitavien tietoaineistojen (asiakirjatiedot) määrittelystä, niiden digitaalisesta siirtämisestä Kansallisarkistoon sekä niiden saatavuuden ja käytettävyyden turvaamisessa tarvittavista metatiedoista ja menetelmistä. Kansallisarkisto osallistuu digitaalisen tutkimusprosessin kehittämiseen ja edistää säilyttämiensä tietoaineistojen digitointia ja sisällöntunnistamista niiden käytön lisäämiseksi.

Kansallisarkiston tehtävät

Kansallisarkiston lakisääteiset tehtävät perustuvat ensisijaisesti arkistolakiin (831/1994) ja Kansallisarkistosta annettuun lakiin (1145/2016).

Kansallisarkiston tehtävät on määritelty Kansallisarkistosta annetun lain 2 §:ssä, jonka 1 kohdan mukaan Kansallisarkiston tehtävänä on varmistaa kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien viranomaisten asiakirjojen ja niihin sisältyvien tietojen säilyminen. Tehtävän toteuttamiseksi Kansallisarkisto antaa viranomaisia velvoittavia yleisiä määräyksiä tai tapauskohtaisia päätöksiä siitä, mitkä asiakirjat ovat pysyvästi säilytettäviä. Määräys- ja päätöksentekovaltuuksista säädetään aineellisessa arkistolainsäädännössä. Varsinainen säilyttämistehtävä on jaettu Kansallisarkiston ja muiden viranomaisten kesken. Säännökset asiakirjojen siirtämisestä ja tallettamisesta Kansallisarkistoon sisältyvät aineelliseen arkistolainsäädäntöön, erityisesti arkistolakiin ja kirkkolakiin (652/2023). Kansallisarkisto vastaa säilyttämiensä digitaalisten ja analogisten tietoaineistojen pitkäaikais säilytyksestä.

Kansallisarkisto määrää arkistolain 8 ja 11 §:n nojalla, mitkä julkishallinnon toimijoiden tuottamat asiakirjatiedot säilytetään pysyvästi (eli nykyterminologian mukaan arkistoidaan) ja missä muodossa. Valtionhallinnon toimijoita koskee arkistolain 14 §:n mukaan pysyvästi säilytettävien tietoaineistojen siirtovelvollisuus. Kansallisarkisto on määrännyt arkistolain 11 ja 14 §:n nojalla 18.5.2021, että valtionhallinnon toimijat siirtävät arkistoitavat tietoaineistonsa Kansallisarkistoon ainoastaan digitaalisessa muodossa (KA/26492/03.99/2020). Vaatimusta on tuettu muutaman vuoden ajan keskitetysti rahoitetulla digitoinnilla, jossa analogiset aineistot hävitetään digitoinnin laadunvarmistuksen jälkeen. Kansallisarkisto määrää arkistolain 14 a §:n mukaan pysyvään säilytykseen määräämiensä ja sähköiseen muotoon muutettujen asiakirjojen alkuperäiskappaleiden hävittämisestä. Hävittäminen on sallittua, jos se voi tapahtua vaarantamatta asiakirjan tai siihen sisältyvän tiedon säilymistä, eheyttä ja autenttisuuden toteamista sekä heikentämättä asiakirjan kulttuurihistoriallista arvoa tai oikeudellista todistusvoimaa.

Kansallisarkisto toimii viranomaisten asiakirjojen ja niihin sisältyvien tietojen pysyvän säilyttämisen sekä arkistotoimen asiantuntijaviranomaisena (Kansallisarkistosta annetun lain 2 §:n 2 kohta). Arkistoinnin ohjaus-, kehittämis- ja neuvontatehtävät kohdistuvat tietoaineistojen koko elinkaareen niiden todistusvoimaisuuden, käytettävyyden ja säilymisen turvaamiseksi erityisesti tutkimuskäyttöä varten.

Kansallisarkisto edistää pysyvästi säilytettävien asiakirjojen ja niihin sisältyvien tietojen saatavuutta, käyttöä ja niihin perustuvaa tutkimusta (Kansallisarkistosta annetun lain 2 §:n 3 kohta). Kansallisarkisto tuottaa erilaisia tutkimuksen tukipalveluita monitieteellisen tutkimuksen ja muun asiakaskunnan käyttöön. Kansallisarkisto muun muassa osallistuu tutkimusprosessin sähköistämiseen yhteistyössä tutkimusyhteisöjen kanssa. Käyntiasiakkaiden määrä vähenee jatkuvasti ja se on jo supistanut tutkijasalipalveluiden tarvetta. Kansallisarkisto tuottaa myös tietopyyntöpyyntöpalvelua säilyttämistään tietoaineistoista.

Kansallisarkisto voi myös tehdä tutkimusta. Tämä tehtävä on rajautunut valtiollisiin tutkimushankkeisiin, joiden toimeksiannot ja rahoitus ovat tulleet pääasiassa valtioneuvoston kansliasta.

Kansallisarkisto edistää kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien yksityisten asiakirjojen ja niihin sisältyvien tietojen säilymistä, hankkii näitä aineistoja pysyvään säilytykseen sekä osallistuu yksityisen arkistotoiminnan kehittämiseen yhteistyössä yksityisen arkistotoiminnan harjoittajien kanssa (Kansallisarkistosta annetun lain 2 §:n 4 kohta). Kansallisarkisto vastaa yksityisarkistojen hankinnasta kansallisen hankintapolitiikan mukaisesti, luovutussopimuksiin perustuvista käyttöoikeuksista ja osallistuu yksityisen arkistotoiminnan kansalliseen kehittämiseen. Valtionapuviranomaisena Kansallisarkisto ohjeistaa, myöntää ja valvoo valtionapuihin oikeutettujen yksityisten arkistojen valtionavustuksia yksityisten arkistojen valtionavusta annetun lain (1006/2006) mukaisesti.

Kansallisarkisto toimii asiantuntijana viranomaisten heraldisissa kysymyksissä ja edistää heraldista kulttuuria (Kansallisarkistosta annetun lain 2 §:n 5 kohta). Lausuntoja annetaan valtiollisista, kunnallisista ja kirkollisista tunnuksista viranomaisille sekä asiantuntijalausuntoja ja neuvontaa yhteisöille ja yksityishenkilöille. Velvollisuudesta hankkia Kansallisarkiston lausunto säädetään kuntalain (410/2015) 5 §:ssä, kirkkolain 11 luvun 5 §:ssä sekä viranomaisten sineteistä ja leimoista annetun lain (19/2009) 4 §:ssä.

Kansallisarkistosta annetun lain 3 §:n mukaan Kansallisarkistolla on toimipaikkoja, joiden sijainnista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Toimipaikoista säädettyä on huolehdittava palveluiden saatavuudesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Kansallisarkistosta annetun

valtioneuvoston asetuksen (39/2017) 1 §:n mukaan Kansallisarkistolla on toimipaikat Helsingissä, Hämeenlinnassa, Joensuussa, Jyväskylässä, Mikkelissä, Oulussa, Turussa ja Vaasassa sekä saamelaisarkisto Inarissa.

Kansallisarkiston johtamisesta ja ratkaisuvallasta säädetään Kansallisarkistosta annetun lain 4 §:ssä. Säännöksen mukaan Kansallisarkistossa on pääjohtaja, jonka valtioneuvosto nimittää opetus- ja kulttuuriministeriön esittelystä. Säännökseen sisältyvän asetuksenantovaltuuden nojalla on säädetty, että pääjohtajan sijaisen määrää opetus- ja kulttuuriministeriö (asetuksen 39/2017 2 §) ja että pääjohtajalla on valtionarkistonhoitajan arvonimi (asetuksen 3 §).

Pääjohtajan tehtävänä on johtaa, kehittää ja valvoa Kansallisarkiston toimintaa sekä vastata toiminnan tuloksellisuudesta ja tavoitteiden saavuttamisesta opetus- ja kulttuuriministeriölle.

Pääjohtaja vahvistaa Kansallisarkiston työjärjestyksen ja ratkaisee asiat, joita ei ole säädetty tai työjärjestyksessä määrätty muun virkamiehen tai toimielimen tehtäväksi. Pääjohtaja voi ottaa ratkaistavakseen asian, joka muutoin olisi Kansallisarkiston muun virkamiehen ratkaistava. Pääjohtaja ratkaisee asiat esittelystä.

Kansallisarkistosta annetun lain 5 §:ssä säädetään neuvottelukunnista ja heraldisesta lautakunnasta. Pykälän 1 momentissa säädetään Kansallisarkiston neuvottelukunnasta, jonka tehtävänä on tukea ja kehittää viraston toimintaa sekä tehdä aloitteita ja edistää yhteistyötä toimialalla. Pykälän 2 momentissa säädetään Kansallisarkiston yhteydessä toimivasta yksityisarkistojen neuvottelukunnasta, jonka tehtävänä on edistää yksityisiin asiakirjoihin ja niihin sisältyviin tietoihin kohdistuvan arkistotoiminnan koordinointia ja yhteistyötä. Neuvottelukuntien jäsenet nimittää ja toimikausista päättää opetus- ja kulttuuriministeriö.

Pykälän 3 momentin mukaan Kansallisarkistossa on heraldiikkaa koskevien lausuntojen käsittelemistä varten heraldinen lautakunta, josta määrätään Kansallisarkiston työjärjestyksessä.

2.1.5 Varastokirjasto

Varastokirjasto on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toimiva valtakunnallinen kirjasto, joka palvelee tieteellisiä, yleisiä ja muita kirjastoja. Varastokirjaston tehtävänä on vastaanottaa ja säilyttää suomalaisista kirjastoista siirrettävää aineistoa sekä asettaa se tarvitsijoiden käyttöön. Varastokirjaston toiminnan tarkoituksena on vähentää kaikkien Suomen kirjastojen kokoelmatilarvetta ottamalla vastaan niiden siirtotarpeiden mukainen määrä aineistoa. Keskitetyllä varastoinnilla on taattu se, että hankittu aineisto säilyy tutkijoiden ja muiden tiedontarvitsijoiden käytössä samalla, kun varastointi on voitu toteuttaa kustannustehokkaasti.

Varastokirjastosta säädetään Varastokirjastosta annetussa laissa (1078/1988). Sen 1 §:n mukaan tieteellisistä ja yleisistä kirjastoista siirrettävän aineiston säilyttämistä ja käyttöönasettamista varten on opetusministeriön alainen Varastokirjasto. Varastokirjastolle voidaan antaa asetuksella myös muita tehtäviä, jotka soveltuvat sen toimialaan.

Lain 4 §:n mukaan Varastokirjastoon siirrettävä aineisto tulee sen omistukseen ja hallintaan. Päätösvalta siitä, mitä aineistoa Varastokirjastoon siirretään, on viime kädessä luovuttavilla kirjastoilla. Varastokirjastolla on täysin vapaa mahdollisuus sinne luovutetun kirjastoaineiston uudelleen sijoittamiseen tai tarvittaessa myös sen hävittämiseen.

Varastokirjastosta annetulla asetuksella (94/1992) on tarkennettu Varastokirjaston tehtäviä. Asetuksen 1 §:n 1 momentin mukaan Varastokirjaston tehtävänä on 1) ottaa vastaan ja 2) säilyttää tieteellisistä ja yleisistä kirjastoista siirrettävää aineistoa ja 3) asettaa se tarvitsijoiden käyttöön. Edellä mainitut tehtävät on Varastokirjaston toiminnan arviointi –julkaisussa määritelty 1) varastointipalveluksi, 2) luetteloinniksi ja 3) kaukopalveluksi (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:14).

Asetuksen 1 §:n 2 momentin mukaan Varastokirjasto voi ottaa vastaan aineistoa myös muilta kuin 1 momentissa tarkoitetuilta luovuttajilta, mikäli se voi tapahtua 1 momentissa mainittuja tehtäviä haittaamatta. Pykälän 3 momentin mukaan Varastokirjasto voi sille luovutetusta aineistosta poistaa ja hävittää tarpeetonta tai huonokuntoista aineistoa sekä luovuttaa aineistoa muun kirjaston tai laitoksen käyttöön.

Kirjastot lähettivät Varastokirjastoon vuoden 2023 aikana aineistoa 1 854 hyllymetriä (hm), kaikkiaan aineistoa käsiteltiin vuoden aikana 2 006 hm. Käsitellystä aineistosta kokoelmiin otettiin 1 543 hm aineistoa (Varastokirjaston toimintakertomus 2023).

Varastokirjaston kokoelmassa aineistoa on lähes kaikilta tieteenaloilta, myös kaunokirjallisuutta. Kokoelmaan lisätään jatkuvasti yhä uudempaa aineistoa, jota saadaan merkittävästi Kansalliskirjaston vapaakappaletoimiston lähettiminä ylimääräisinä vapaakappaleina noin 60–100 hyllymetriä vuodessa.

Lainattavaa aineistoa on n. 103,3 hyllykilometriä, monografianimekkeitä n. 2 180 400 ja kausijulkaisunimekkeitä n. 118 700. Musiikkiaineistoa on tällä hetkellä kokoelmassa noin 75 000 nimekettä. Painettua aineistoa Varastokirjaston kokoelmassa on yli kahdellasadalla kielellä.

Varastokirjasto on Suomen suurin kaukopalvelukeskus. Yliopistokirjastojen kotimaisesta ottolainauksesta lähes 60 % tulee Varastokirjastosta. Kaukopalvelun asiakkaita ovat rekisteröityneet kaikki kotimaiset yliopistojen kirjastot ja niiden toimipisteet, kaikki kehittämiskirjastot ja lähes kaikki muut yleiset kirjastot. Varastokirjaston suoritteista perittävistä maksuista annetun opetusministeriön asetuksen (1346/2006) mukaan Varastokirjaston kaukolainat, kirjaston kokoelmista annettavat jäljenteet, aineistojen välittäminen tietoverkon kautta ja kirjaston luetteloiden käyttö ovat maksuttomia suoritteita.

Varastokirjastosta annetun lain 2 §:n mukaan Varastokirjastolla on johtokunta, jonka kokoonpanosta ja tehtävistä säädetään asetuksella. Varastokirjastosta annetun asetuksen 3 §:n mukaan Varastokirjaston johtokuntaan kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja neljä muuta jäsentä, jotka opetusministeriö määrää kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Johtokunta voi asettaa keskuudestaan jaostoja asioiden valmistelemista varten. Asetuksen 4 §:n mukaan johtokunnan tehtävänä on:

- 1) huolehtia kirjaston yleisestä kehittämisestä sekä päättää toiminnan suuntaviivoista;
- 2) kehittää Varastokirjaston yhteistoimintaa muiden kirjastojen ja kirjastoalan viranomaisten kanssa;
- 3) tehdä ehdotus kirjaston toiminta- ja taloussuunnitelmaksi sekä talousarvioksi;
- 4) antaa lausunto opetusministeriön ratkaistavasta virkanimitysasiasta; sekä
- 5) päättää muista periaatteellisista, laajakantoisista tai muuten tärkeistä asioista.

Asetuksen 5 §:n mukaan johtokunta kokoontuu, milloin puheenjohtaja tai hänen ollessaan estyneenä varapuheenjohtaja katsoo sen tarpeelliseksi tai milloin vähintään kaksi johtokunnan jäsentä sitä ilmoittamansa asian käsittelyä varten kirjallisesti pyytää. Johtokunta on

päätösvaltainen, kun kokouksen puheenjohtaja ja vähintään kolme muuta jäsentä on läsnä. Johtokunta ratkaisee asiat kirjastonjohtajan tai kirjastonjohtajan määräämän virkamiehen esittelystä. Johtokunnan kokouksessa ratkaistaan asiat erimielisyyden sattuessa yksinkertaisella äänen enemmistöllä. Äänen mennessä tasan ratkaisee kokouksen puheenjohtajan ääni. Johtokunta vahvistaa tarkemmat määräykset asiain käsittelystä johtokunnassa.

Asetuksen 6–12 §:ssä säädetään Varastokirjaston henkilöstön tehtävistä ja kelpoisuusvaatimuksista, henkilöstön ottamisesta ja virkavapauden myöntämisestä. Varastokirjastossa on kirjastonjohtajan virka. Varastokirjastossa voi lisäksi olla toimistopäällikön virka sekä muita virkamiehiä ja työsuhteista henkilöstöä.

Kirjastonjohtajalta vaaditaan ylempi korkeakoulututkinto, hyvä perehtyneisyys kirjastoalaan sekä hallinnollista kokemusta. Kirjastonjohtajan nimittää opetusministeriö, toimistopäällikön nimittää johtokunta ja muun henkilöstön nimittää tai ottaa kirjastonjohtaja.

Kirjastonjohtaja johtaa Varastokirjaston toimintaa ja vastaa siitä, että kirjastolle kuuluvat tehtävät hoidetaan tehokkaasti ja taloudellisesti. Kirjastonjohtaja ratkaisee asiat, joita ei käsitellä johtokunnassa tai joita hän ei ole siirtänyt jonkun muun ratkaistavaksi. Kirjastonjohtaja voi yksittäistapauksessa ottaa ratkaistavakseen asian, joka muuten olisi hänen alaisensa ratkaistava. Virkamiesten ja muun henkilöstön tehtävistä määrää kirjastonjohtaja.

Varastokirjastosta annetun asetuksen 2 §:n mukaan Varastokirjaston kotipaikka on Kuopion kaupunki. Senaatti-kiinteistöt käynnisti vuonna 2022 Varastokirjaston uudisrakennushankkeen. Kuopion eteläpuolelle sijoittuva uudisrakennus valmistui vuoden 2024 loppuun mennessä ja kirjaston toiminta aloitetaan uusissa tiloissa syksyllä 2025.

2.1.6 Saavutettavuuskirjasto Celia

Saavutettavuuskirjasto Celia on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toimiva valtion erikoiskirjasto, joka vastaa näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten kirjastopalveluista sekä hoitaa saavutettavan julkaisemisen asiantuntijatehtäviä. Kirjaston tarkoituksena on edistää aktiivista lukemista, monipuolisia lukutaitoja ja jatkuvaa oppimista tarjoamalla pääsy saavutettavaan kirjastoaineistoon ja oppimateriaaliin sekä on parantaa näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.

Näkövammaisille henkilöille suunnattu kirjastotoiminta alkoi Suomessa vuonna 1890 yksityisen Böcker åt de Blinda - Kirjoja sokeille -yhdistyksen ylläpitämänä. Yhdistys perusti vuonna 1894 ensimmäisen sokeille tarkoitetun lainakirjaston, jonka nimeksi tuli Sokeain kirjasto. Sokeain kirjasto muutettiin valtion omistamaksi ja ylläpitämäksi laitokseksi vuonna 1978, jolloin sen nimi muutettiin Näkövammaisten kirjastoksi. Kirjastoa koskeva lainsäädäntö on äskettäin uudistettu vuoden 2023 alusta lukien. Uudistuksen yhteydessä kirjaston nimeksi muutettiin Saavutettavuuskirjasto Celia, jonka katsottiin vastaavan paremmin kirjaston nykyistä toimintaa, koska kirjasto palvelee näkövammaisten henkilöiden lisäksi monia muita lukemisesteisten henkilöiden ryhmiä.

Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetun lain (787/2022) 2 §:n mukaan kirjaston tehtävänä on valmistaa, välittää ja lainata asiakkailleen saavutettavaa kirjastoaineistoa ja oppimateriaalia, neuvoa kirjaston aineistojen ja palvelujen käytössä, ylläpitää ja kehittää kirjaston kokoelmaa ja muuta sisällöntarjontaa sekä toimia näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalvelujen ja saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana.

Kirjaston aineistojen välitys- ja lainauspalvelu sekä neuvonta ovat lain 3 §:n mukaan kirjaston asiakkaille maksuttomia. Kirjaston muista suoritteista perittävät maksut määräytyvät valtion maksuperustelain (150/1992) mukaan. Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetun lain 4 §:n mukaan kirjasto antaa käyttösäännöt, joita kirjaston asiakkaiden tulee noudattaa ja jotka voivat koskea kirjaston aineistojen lainaamista, käyttöä, palauttamista sekä käyttö- ja lainauskieltoa. Lain 5 §:ssä säädetään kirjaston mahdollisuudesta määrätyn edellytyksin rajoittaa asiakkaan oikeutta käyttää kirjaston aineistoja tai lainata kirjaston aineistoja (käyttö- ja lainauskielto). Lain 6 §:n mukaan kirjasto toimii yhteistyössä yleisten kirjastojen, muiden kirjastojen sekä koulujen ja oppilaitosten kanssa. Kirjasto voi toimia yhteistyössä myös muiden yhteisöjen kanssa.

Lain 7 §:n mukaan kirjastolla on johtokunta, jonka opetus- ja kulttuuriministeriö nimeää enintään neljäksi vuodeksi kerrallaan. Johtokunnan tehtävänä on päättää kirjaston yleisistä toimintalinjoista sekä käsitellä muut kirjaston kannalta laajakantoiset ja periaatteellisesti merkittävät asiat, käsitellä kirjaston talouden ja toiminnan suuntaviivat, hyväksyä kirjaston toimintakertomus ja esitys kirjaston talousarvioksi, tehdä esityksiä ja aloitteita kirjaston toiminnan kehittämiseksi sekä hyväksyä esitys kirjastolle osoitettujen lahjoitus- ja testamenttivarojen käytöstä. Johtokunnan kokoonpanosta, päätösvaltaisuudesta ja kokoonpanosta säädetään opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella.

Lain 8 §:ssä säädetään kirjaston johtajasta. Johtajan tehtävänä on johtaa, valvoa ja kehittää kirjaston toimintaa sekä vastata toiminnan tuloksellisuudesta ja tavoitteiden saavuttamisesta. Johtaja nimittää viraston muut virkamiehet ja päättää työsopimussuhteisen henkilökunnan palkkaamisesta sekä ratkaisee asiat, joita ei ratkaista johtokunnassa tai joita ei työjärjestyksessä ole määrätty muun virkamiehen ratkaistaviksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö nimittää johtajan enintään viiden vuoden määräajaksi. Pykälässä säädetään myös johtajan kelpoisuusehdoista, joita ovat ylempi korkeakoulututkinto, johtajan tehtävien hoitamiseksi tarvittava toimialan tuntemus sekä käytännössä osoitettu johtamistaito.

Lain 9 §:ssä säädetään kirjaston yhteydessä toimivasta pistekirjoituksen neuvottelukunnasta. Neuvottelukunnan tehtävänä on toimia pistekirjoituksen ja näkövammaisten henkilöiden oppimateriaalien asiantuntijaelimenä. Sen jäsenet nimittää Saavutettavuuskirjasto Celia enintään neljäksi vuodeksi kerrallaan. Neuvottelukuntaan kuuluu puheenjohtaja ja enintään kuusi muuta jäsentä. Nimittämispäätöstä valmisteltaessa on kuultava kirjaston johtokuntaa.

Saavutettavuuskirjasto Celian toiminta edistää perustuslain 6 §:ssä säädetyn yhdenvertaisuuden ja 16 §:ssä säädettyjen sivistyksellisten oikeuksien toteutumista näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten osalta. Toimintaa ohjaavat myös tekijänoikeuslain 17 §:n säännös teosten saattamisesta vammaisten käytettäväksi ja yleisistä kirjastoista annetun lain 11 §:n säännös yhteistyöstä.

2.1.7 Museovirasto

Museovirasto on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen virasto, jonka toimialaa ovat kulttuuriperinnön suojelu ja maan yleinen museotoimi. Museovirasto perustettiin vuonna 1972 muinaistieteellisen toimikunnan tilalle.

Museoviraston tehtävistä säädetään Museovirastosta annetun lain (282/2004) 2 §:ssä ja tarkemmin Museovirastosta annetun valtioneuvoston asetuksen (407/2004) 1 §:ssä. Viraston tehtävänä on huolehtia kulttuurihistoriallisen kansallisomaisuuden kartuttamisesta, hoidosta ja näytteilläapidosta. Museovirasto ylläpitää museoituja ja järjestää näyttelyitä sekä ylläpitää ja kartuttaa kokoelmia.

Museovirasto toimii kulttuuriperinnön ja -ympäristön suojelusta vastaavana asiantuntijaviranomaisena. Asiantuntijaviranomaisena Museovirasto osallistuu maankäytön suunnitteluun antamalla lausuntoja kulttuuriympäristön huomioon ottamisesta ja käymällä neuvotteluja kuntien, rakennuttajien ja maankäytön suunnittelijoiden kanssa. Toimintaa ohjaavat erityisesti muinaismuistolaki (295/1963), alueidenkäyttölaki (752/2023), laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010) sekä kirkollisten rakennusten suojelun osalta kirkkolaki ja ortodoksisesta kirkosta annettu laki (985/2006). Asiantuntijaviranomaisena Museovirasto valmistelee kulttuuriperinnön ja -ympäristön suojelua koskevia ohjeita, suojeluohjelmia, rakennusten suojeluesityksiä ja osallistuu suojelun valvontaan. Museovirasto osallistuu kulttuuriympäristön kehittämiseen yhteistyössä muiden kulttuuriympäristöalan toimijoiden kanssa.

Lisäksi Museoviraston tehtävänä on vastata muinaisjäännösten ja, jollei asia kuulu muun viranomaisen toimialaan, kulttuuriympäristön hoidosta ja valvonnasta. Muinaismuistojen suojeluun liittyvät tehtävät perustuvat muinaismuistolakiin.

Edelleen Museovirasto huolehtii kulttuuriperinnön tutkimisesta ja kulttuuriperintöä koskevan tiedon tallentamisesta, säilyttämisestä ja käytettäväksi saattamisesta. Museovirasto tallentaa ja dokumentoi kulttuuriperintöä aktiivisesti. Tallennusta tehdään keräämällä tietoa kulttuuriperinnöstä muun muassa esineistä, kiinteistä muinaisjäännöksistä ja rakennusperinnöstä erilaisiin rekistereihin.

Museovirastosta annetun asetuksen 1 §:n 1 kohdassa Museoviraston tehtäväksi säädetään lisäksi johtaa ja kehittää maan yleistä museotoimintaa. Museovirasto toimii asiantuntijavirastona, jolla on erityinen vastuu maan kulttuurihistoriallisesta museoalasta. Museoviraston tehtävänä on lisäksi museoalan kokonaisvaltainen koordinointi ja kehittäminen mukaan lukien taidemuseot, erikoismuseot ja luonnontieteelliset museot.

Museovirastosta annetun asetuksen 1 §:n 6 kohdan säännös Museoviraston tehtävästä toimia valtion kiinteistövarallisuuden haltijavirastona on vanhentunut. Museoviraston asema kiinteistövarallisuuden haltijaviranomaisena on lakannut valtion kiinteistövarallisuuden hankinnasta, vuokraamisesta, hallinnasta ja hoitamisesta annetulla asetuksella (242/2015).

Pykälän 11 kohdassa mainitaan valtionavustusten myöntämiseen liittyvät tehtävät. Museovirasto myöntää valtionavustuksia, joilla tuetaan kulttuuriperintökohteiden säilymistä sekä museoiden ja yhteisöjen kulttuuriperintöön liittyviä hankkeita ja toimintaa.

Museoviraston organisaatiosta säädetään Museovirastosta annetun lain 3 §:ssä. Pykälän mukaan Museovirastossa on Suomen kansallismuseo, joka toimii valtakunnallisena kulttuurihistorian museona. Muilta osin määräykset viraston toimintayksiköistä ovat työjärjestyksessä. Lain 3 §:n mukaan Museovirastolla voi olla myös alueellisia yksiköitä, mutta tällaisia ei nykyisin ole.

Johtamisesta ja ratkaisuvallasta Museovirastossa säädetään museovirastosta annetun lain 4 §:ssä. Museovirastoa johtaa pääjohtaja. Pääjohtaja ratkaisee asiat, joita ei ole säädetty tai työjärjestyksessä määrätty muun virkamiehen ratkaistaviksi. Pykälässä olevan valtuuden nojalla museovirastosta annetun asetuksen 8 §:ssä säädetään asioista, joita ei voida työjärjestyksellä siirtää muun virkamiehen ratkaistaviksi. Asetuksen 9 §:ssä säädetään pääjohtajan oikeudesta yksittäistapauksessa ottaa ratkaistavakseen asia, joka muutoin kuuluisi muun virkamiehen ratkaistavaksi. Asetuksen 7 §:ssä tarkemmin säädetyt merkittävät ja laajakantoiset asiat ratkaisee Museoviraston erityisistunto.

Museovirastosta annetun asetuksen 11 §:n mukaan Museoviraston pääjohtajan nimittää valtioneuvosto virkaa haettavaksi julistamatta toistaiseksi tai enintään viiden vuoden määräajaksi. Suomen kansallismuseon ylijohdajan nimittää opetus- ja kulttuuriministeriö.

Museovirastosta annetun asetuksen 13 §:n mukaan Museovirastossa on viraston toimintaa tukeva kulttuuriperintöalan neuvottelukunta, johon kuuluu pääjohtajan lisäksi enintään 11 muuta jäsentä, joista yksi on Museoviraston henkilöstön keskuudestaan valitsema henkilö. Opetus- ja kulttuuriministeriö nimeää Museoviraston esityksestä neuvottelukunnan muut jäsenet määräajaksi, kuitenkin enintään neljäksi vuodeksi.

Museovirastosta annetun lain 5 §:ssä on säännöksiä Museoviraston tuottamista suoritteista perittävästä maksusta. Pykälä sisältää maksujen määräämisessä kaksi poikkeusta maksuperustelain mukaisiin maksuperusteisiin. Pykälän 2 momentin mukaan maksuja pääsystä Museoviraston alaisiin museoihin, näyttelyihin ja muihin yleisölle tarkoitettuihin tilaisuuksiin ja esittelyihin voidaan alentaa tai jättää maksu kokonaan perimättä silloin, kun se on opetuksen, tieteen tai muuten yleisen edun kannalta tarkoituksenmukaista. Pykälän 3 momentissa säädetään poikkeuksista liiketaloudellisin perustein hinnoiteltavien kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten ja niissä sijaitsevien tilojen vuokrien perusteisiin. Vuokria voidaan kulttuuripoliittisista syistä alentaa siten, että tiloista peritään kulloinkin käyvän hintatason mukainen vuokra tai, kun sitä on pidettävä valtion edun mukaisena, vuokra saa olla käypää alempi tai sen perimisestä voidaan luopua.

2.1.8 Suomenlinnan hoitokunta

Suomenlinnan hoitokunta on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen virasto, joka vastaa Suomenlinnan alueen ja rakennusten hallinnasta, hallinnosta, hoidosta ja kunnostuksesta. Suomenlinnan on Helsingin edustan saarille vuonna 1748 perustettu merilinnoitus. Suomenlinnan alue on noin 80 hehtaaria ja se käsittää yli 250 rakennusta ja kuusi kilometriä puolustusmuuria. Suomenlinna on yksi Suomen suosituimmista matkailukohteista ja siellä vieraili vuonna 2023 yli 900 000 kävijää. Samalla se on myös Helsingin kaupunginosa, jossa asuu noin 800 asukasta. Hoitokunnan toiminnan erityispiirteenä on myös, että noin 80 prosenttia toiminnan kustannuksista katetaan asuntojen, liiketilojen, työhuoneiden, kokous- ja juhlatilojen vuokratuotoilla sekä kulkuväylien ja maisemanhoitosopimusten tuotoilla.

Suomenlinna liitettiin Unescon maailmanperintöluetteloon vuonna 1991 esimerkkinä oman aikansa eurooppalaisesta sotilasarkkitehtuurista. Luettelo perustuu Unescon yleissopimukseen maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi (SopS 19/1987). Edellytyksenä kohteen pysymiselle maailmanperintöluettelossa on kohteen yleismaailmallisen erityisarvon säilyttäminen. Suomenlinnalle on laadittu hoito- ja käyttösuunnitelma, jolla pyritään vastaamaan siihen, miten Suomenlinnan arvot maailmanperintökohteena säilytetään tulevana vuosikymmeninä. Hoito- ja käyttösuunnitelma tulee pitää ajantasaisena ja työstää sitä sidosryhmien kanssa.

Suomenlinnan rakennukset ja laitteet sekä suurin osa maisemasta on suojeltu lailla rakennusperinnön suojelemisesta. Lisäksi koko Suomenlinnan alue on suojeltu muinaismuistolailalla. Suomenlinna on valtioneuvoston päätöksellä listattu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi (RKY 2009), mikä on lähtökohtana myös valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin. Suomenlinna on myös valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (VAMA 2021) ja osa merellistä Helsinkiä, joka on yksi Suomen 27 kansallismaisemasta.

Suomenlinnan hoitokunta perustettiin vuonna 1973 Suomenlinnan siirtyessä puolustusvoimilta siviilihallintoon. Hoitokunnasta säädetään Suomenlinnan hoitokunnasta annetussa laissa (1145/1988) ja Suomenlinnan hoitokunnasta annetussa asetuksessa (294/2013). Hoitokunnan tehtävänä on asetuksen 1 §:n mukaan huolehtia Suomenlinnan alueen ja siellä olevien rakennusten, varustusten ja laitteiden hallinnosta, huolehtia hallinnassaan olevien ja erikseen määrättyjen alueiden, rakennusten ja laitteiden hoidosta ja kunnossapidosta, huolehtia hallinnassaan olevien ja erikseen määrättyjen alueiden, rakennusten ja laitteiden restauroinnista ja peruskorjauksesta sekä Suomenlinnan kehittämisen edellyttämästä uudisrakentamisesta sekä huolehtia ja tehdä aloitteita Suomenlinnan kehittamisestä ja esittelemisestä kansalaisille. Hoitokunnan hallintaan kuuluvista alueista ja rakennuksista säädetään lain 1 §:n 2 momentissa säädetyin valtuutuksen nojalla tarkemmin asetuksen 2 ja 3 §:ssä.

Lain 2 §:n mukaan hoitokuntaa johtaa ja valvoo johtokunta. Asetuksen 5 §:n mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö nimittää johtokuntaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan puheenjohtajan ja enintään yksitoista muuta jäsentä sekä näille henkilökohtaiset varajäsenet. Johtokunnassa tulee olla edustaja opetus- ja kulttuuriministeriöstä, puolustusministeriöstä, valtiovarainministeriöstä, Museovirastosta, Rikosseuraamuslaitoksesta, Senaatti-kiinteistöistä, Helsingin kaupungista, Helsingin seurakuntayhtymästä sekä Suomenlinnan asukkaiden edustaja. Lisäksi johtokunnan jäsenenä on hoitokunnan johtaja ja varajäsenenä hänen sijaisensa. Johtokunta valitsee keskuudestaan varapuheenjohtajan ja sihteerikseen jonkun hoitokunnan virkamiehistä. Henkilöstön edustajalla on läsnäolo- ja puheoikeus johtokunnan kokouksessa. Lisäksi johtokunta voi myöntää läsnäolo- ja puheoikeuden hoitokunnan virkamiehelle.

Johtokunta voi asettaa asioiden valmistelua varten jaostoja. Asettaessaan jaoston johtokunta valitsee jaostolle puheenjohtajan. Jaosto valitsee sihteerikseen jonkun hoitokunnan virkamiehistä.

Asetuksen 6 § sisältää tavanomaiset säännökset johtokunnan koollekutsumisesta, päätösvaltaisuudesta ja asioiden ratkaisemisesta. Johtokunnan tehtävänä on asetuksen 7 §:n mukaan johtaa ja valvoa Suomenlinnan hoitokunnan toimintaa, vahvistaa hoitokunnan työjärjestys, tehdä vuosittain opetus- ja kulttuuriministeriölle esitys hoitokunnan talousarvioksi sekä toiminta- ja taloussuunnitelmaksi, tehdä esityksiä ja aloitteita Suomenlinnan alueen hallinnon, hoidon ja kunnostuksen kehittämistä, käsitellä ja ratkaista muut laajakantoiset ja tärkeät asiat sekä muut työjärjestyksessä mainitut asiat.

Hoitokunnassa on asetuksen 4 §:n mukaan johtajan virka. Lisäksi hoitokunnassa voi olla hallintojohtajan ja restaurointijohtajan virka ja muita virkoja sekä työsuhteista henkilöstöä.

Johtajan tehtävänä on asetuksen 8 §:n mukaan johtokunnan alaisena johtaa, valvoa ja kehittää Suomenlinnan hoitokunnan toimintaa, huolehtia johtokunnalle esiteltävien asioiden valmistelusta ja johtokunnan päätösten täytäntöönpanosta, sekä ratkaista hoitokunnalle kuuluvat asiat, jotka eivät kuulu johtokunnan ratkaistavaksi ja joita ei työjärjestyksessä ole määrätty muun virkamiehen ratkaistavaksi. Asetuksen 9 §:ssä säädetään johtajan otto-oikeudesta ottaa yksittäistapauksessa ratkaistavakseen asia, joka muutoin kuuluisi muun virkamiehen ratkaistavaksi. Johtajan nimittää asetuksen 11 §:n 1 momentin mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö toistaiseksi tai enintään viiden vuoden määräajaksi. Johtajan sijaisen määrää asetuksen 13 §:n mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö.

Johtajan ja muiden virkamiesten kelpoisuusvaatimuksista säädetään asetuksen 10 §:ssä ja virkavapauden myöntämisestä 12 §:ssä. Muun henkilöstön kuin johtajan nimittää tai ottaa asetuksen 11 §:n 2 momentin mukaan johtaja.

Lain 3 §:ssä säädetään hoitokunnan suoritteista perittävistä maksuista. Pykälän 2 momentin mukaan liiketaloudellisin perustein hinnoiteltavien asuin- ja toimitilojen vuokria voidaan poiketen siitä, mitä valtion maksuperustelaisissa säädetään, kulttuuripoliittisista syistä alentaa siten, että tiloista peritään kulloinkin käyvän hintatason mukainen vuokra.

2.1.9 Taiteen edistämiskeskus

Taiteen edistämiskeskus on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen virasto, jonka toimialana on taiteen edistäminen sekä kulttuurin edistäminen siltä osin kuin se ei kuulu muun viranomaisen tehtävään.

Taiteen edistämiskeskus perustettiin vuoden 2013 alussa voimaan tullessa taiteen edistämisen rakenteiden uudistuksessa. Ennen uudistusta organisaatio perustui vuonna 1968 voimaan tulleen malliin, johon kuuluivat taiteen keskustoimikunta, valtion taidetoimikunnat ja alueelliset taidetoimikunnat. Taiteen keskustoimikunta toimi luottamuselimenä ja sillä oli erillinen hallintotoimisto. Uudistuksen tavoitteena oli muun muassa uudistaa taiteen keskustoimikunnan toimintaa ja rakennetta vastaamaan paremmin toimintaympäristön muutoksia sekä selkeyttää taidetoimikuntalaitoksen taiteen edistämiseen liittyvää toimintaa erottamalla selkeästi luottamuselimen vertaisarviointiin perustuvat ja keskuksen viranomaistehtävät toisistaan.

Taiteen edistämiskeskuksesta annetun lain (657/2012) 3 §:n 1 momentin mukaan sen tehtävänä on edistää taidetta kansallisesti ja kansainvälisesti, edistää kulttuuria kansallisesti ja kansainvälisesti siltä osin kuin se ei kuulu muun viranomaisen tehtävään, edistää taiteilijoiden kansallisia ja kansainvälisiä työskentelyedellytyksiä, osallistua taiteilijoiden toimeentuloedellytysten edistämiseen, vastata yhteydessään olevien valtion taidetoimikuntien, alueellisten taidetoimikuntien ja erillislautakuntien sekä taideneuvoston hallinnosta sekä niille kuuluvien asioiden valmistelusta, päätösten esittelystä ja toimeenpanosta, toimia opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijavirastona toimialallaan, laatia opetus- ja kulttuuriministeriölle perusteltu ehdotus valtion talousarvioon otettavista toimialansa määrärahoista sekä huolehtia muista taiteen ja kulttuurin edistämistehtävistä, joista erikseen säädetään tai jotka opetus- ja kulttuuriministeriö sille antaa.

Pykälän 3 momentti sisältää valtuutussäännöksen säätää tehtävistä tarkemmin asetuksella. Taiteen edistämiskeskuksesta annetun valtioneuvoston asetuksen (727/2012) 2 §:n mukaan keskuksen tehtävänä on lisäksi seurata ja arvioida keskuksen toimialan kehitystä ja tehdä toimintaa koskevia kehittämissuhteita, päättää läänintaiteilijoiden toimialat ja tehtävät kuultuaan alueellisia taidetoimikuntia, ratkaista tarvittaessa minkä taidetoimikunnan alaan toimikuntien ratkaistavaksi annettu asia kuuluu ja huolehtia toimikuntien välisestä yhteistyöstä sekä jakaa keskukselle osoitetuista määrärahoista varat toimikuntien päätettäväksi.

Taiteen edistämiskeskuksella on Taiteen edistämiskeskuksesta annetun lain 1 §:n 1 momentin mukaan aluetoimipisteitä. Aluetoimipisteiden lukumäärästä tai sijaintipaikoista ei ole säädetty. Helsingissä sijaitsevan päätoimipisteen lisäksi Taiteen edistämiskeskuksella on tällä hetkellä yhdeksän aluetoimipistettä. Lisäksi keskuksen aluetoimisteillä voi Taiteen edistämiskeskuksesta annetun asetuksen 1 §:n mukaan olla sivutoimipisteitä.

Taiteen edistämiskeskuksen yhteydessä toimii lain 2 §:n mukaan asiantuntijaeliminä taideneuvosto, valtion taidetoimikuntia, alueellisia taidetoimikuntia sekä erillislautakuntia. Taideneuvoston tehtävänä on lain 5 §:n mukaan päättää valtion taidetoimikuntien toimialoista, nimistä ja määrästä, nimetä valtion taidetoimikuntien ja alueellisten taidetoimikuntien

puheenjohtajan ja muut jäsenet, asettaa tarvittaessa valtion taidetoimikuntaan vertaisarviointiin liittyviä asioita valmistelevia jaostoja, antaa keskukselle esityksen taiteen määrärahojen jakaantumisesta, päättää taideneuvostolle osoitettujen kehittämisvarojen käytöstä myöntämällä valtionavustusta tai apurahoja, esittää valtion taiteilija-apurahoista annetun lain (734/1969) mukaista akateemikon arvonimeä, toimia opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijaelimenä taidepoliittisissa linjauksissa sekä huolehtia muista tehtävistä, joista erikseen säädetään tai jotka opetus- ja kulttuuriministeriö sille antaa.

Taideneuvostossa on puheenjohtaja sekä 6–8 muuta jäsentä. Opetus- ja kulttuuriministeriö nimeää neuvoston kolmen vuoden toimikaudeksi kuultuaan taiteen ja kulttuurin kannalta merkittäviä tahoja.

Valtion taidetoimikuntien tehtävänä lain 6 §:n 1 momentin mukaan on päättää valtion taiteilija-apurahoista annetun lain mukaisista apurahoista, päättää vertaisarviointiin perustuvista taiteilijoille, taiteilijaryhmille ja yhteisöille myönnettävistä apurahoista ja palkinnoista kukin omalla toimialallaan, antaa asiantuntijalausuntoja oman toimialansa asioista, osallistua toimialansa asiantuntijaelimenä keskuksen taiteeseen liittyvään strategiatyöhön sekä toimia asiantuntijaelimenä oman toimialansa valtakunnallista erityistehtävää hoitavalle aluetoimipisteelle.

Pykälän 2 momentin mukaan valtion taidetoimikuntia on 7–10. Tällä hetkellä toimikuntia on seitsemän: arkkitehtuuri- ja muotoilutoimikunta, audiovisuaalisten taiteiden toimikunta, esittävien taiteiden toimikunta, kirjallisuustoimikunta, musiikkitoimikunta, visuaalisten taiteiden toimikunta sekä monitaiteiden toimikunta.

Alueellisten taidetoimikuntien tehtävänä lain 7 §:n 1 momentin mukaan on päättää vertaisarviointiin perustuvista taiteilijoille, taiteilijaryhmille ja yhteisöille myönnettävistä apurahoista ja palkinnoista alueellaan, osallistua toimialueensa asiantuntijaelimenä keskuksen taiteeseen liittyvään strategiatyöhön sekä antaa asiantuntijalausuntoja. Alueellisia taidetoimikuntia on pykälän 2 momentin mukaan kolmetoista.

Sekä valtion taidetoimikunnissa että alueellisissa taidetoimikunnissa on puheenjohtaja ja 4–11 muuta jäsentä. Niiden toimikausi on kaksi vuotta. Taideneuvosto nimeää toimikuntien puheenjohtajat ja jäsenet. nimeämisajankohdasta, kokoonpanon täydentämisestä, kokoontumisesta, asioiden ratkaisemisesta ja maksettavista palkkiosta sekä alueellisten taidetoimikuntien toimialueista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Toimikuntien muusta hallinnon järjestelystä määrätään keskuksen työjärjestyksellä.

Lisäksi keskuksen yhteydessä toimii kolme erillislautakuntaa. Kirjailijoiden ja kääntäjien apurahalautakunnan eli ns. kirjastoapurahalautakunnan tehtävänä on jakaa vuosittain kirjailijoille ja kääntäjille apurahoja sen johdosta, että heidän kirjoittamiaan tai kääntämiään kirjoja pidetään maksuttomasti käytettävissä yleisissä kirjastoissa. Lautakunnasta säädetään eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista annetun lain (236/1961) 1 a §:ssä.

Eräistä kuvataiteen tekijöille suoritettavista apurahoista annetun lain (115/1997) 5 §:ssä säädetään ns. kuvataiteen apurahalautakunnasta. Lautakunta päättää ns. kuvataiteen näyttöapurahojen jakamisesta. Apurahoja jaetaan vuosittain kuvataiteen tekijöille jotta heidän tekemiään, julkisessa omistuksessa olevia teoksia voidaan näyttää julkisesti.

Kolmantena erillislautakuntana keskuksen yhteydessä on vuodesta 2021 lukien toiminut esittävän taiteen valtioneuvoston lautakunta, josta säädetään esittävän taiteen edistämisestä annetun

lain (1082/2020) 9 §:ssä. Lautakunnan tehtävänä on antaa opetus- ja kulttuuriministeriölle asiantuntijalausuntoja hakemuksista, jotka koskevat esittävän taiteen toimintayksikön hyväksymistä valtiosuuteen oikeutetuksi.

Taiteen edistämiskeskuksen johtamisesta ja ratkaisuvallasta säädetään taiteen edistämiskeskuksesta annetun lain 4 §:ssä ja pykälän 3 momentin valtuutuksen nojalla tarkemmin taiteen edistämiskeskuksesta annetun asetuksen 4 ja 8 §:ssä. Lain 4 §:n 2 momentin mukaan johtaja ratkaisee ne keskuksen asiat, joita ei ole säädetty keskuksen yhteydessä toimivien asiantuntijaelinten ratkaistaviksi tai työjärjestyksessä määrätty keskuksen muun virkamiehen ratkaistavaksi. Johtajan tehtävänä on asetuksen 4 §:n mukaan kehittää keskuksen toimintaa sekä vastata siitä, että keskukselle kuuluvat tehtävät hoidetaan tuloksellisesti. Lisäksi tehtävänä on järjestää keskuksen toiminta siten, että taideneuvostolla ja taidetoimikunnilla on edellytykset hoitaa laissa säädetty taiteen edistämisen tehtävät. Asetuksen 8 §:ssä säädetään niistä asioista, joiden ratkaiseminen kuuluu aina johtajalle sekä johtajan oikeudesta yksittäistapauksessa pidättää itsellään päätösvalta asiasta, jonka ratkaiseminen muutoin kuuluisi hänen alaiselleen.

Taiteen edistämiskeskuksen virkojen kelpoisuusvaatimuksista säädetään asetuksen 5 §:ssä. Johtajan virkaan kelpoisuusvaatimuksena on ylempi korkeakoulututkinto, perehtyneisyys viran tehtäväänsä sekä käytännössä osoitettu johtamistaito ja johtamiskokemus. Toimintayksikön päälliköllä sekä virka-asemaltaan vastaavalla virkamiehellä kelpoisuusvaatimuksena on ylempi korkeakoulututkinto sekä perehtyneisyys viran tehtäväänsä ja käytännössä osoitettu johtamistaito. Muilla esittelijänä toimivilla ja vaativuudeltaan vastaavia tehtäviä hoitavilla virkamiehillä kelpoisuusvaatimuksena on korkeakoulututkinto.

Johtajan nimittää asetuksen 6 §:n mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö enintään viiden vuoden määräajaksi. Muun virkamiehen ja työsuhtesuhteessa olevan nimittää tai ottaa johtaja, jolle työjärjestyksessä toisin määrätään. Sama toimivallanjako koskee 7 §:n 1 momentin mukaan virkavapauden myöntämistä ja viran hoitoa virkavapauden aikana tai viran ollessa avoinna.

2.1.10 Kansallinen audiovisuaalinen instituutti

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti (KAVI) on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen virasto, jonka toimialaan kuuluvat elokuvien ja televisio- ja radio-ohjelmien säilyttäminen ja niihin liittyvä tutkimus, kuvaohjelmien tarjoamisen valvonta sekä mediakasvatuksen edistäminen. Nykyisessä muodossaan instituutti on toiminut vuoden 2014 alusta lukien, jolloin kaksi audiovisuaalisen kulttuurin alalla toimivaa virastoa, Kansallinen audiovisuaalinen arkisto sekä Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskus yhdistettiin yhdeksi virastoksi.

Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun lain (1434/2007) 2 §:ssä säädetään instituutin tehtävistä. Instituutti ottaa vastaan talletuksina ja hankkii kokoelmiinsa elokuvia, televisio- ja radio-ohjelmia sekä niihin liittyvää esineistöä ja muuta aineistoa, tallentaa ja arkistoi televisio- ja radio-ohjelmia sekä entistää kokoelmissaan olevia aineistoja. Kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä annetussa laissa (1433/2007) säädetään kotimaisten televisio- ja radio-ohjelmien sekä elokuvien tallettamisesta Kansalliseen audiovisuaaliseen instituuttiin.

Instituutti edistää mediakasvatusta, lasten mediataitoja ja lapsille turvallista mediaympäristöä sekä tiedottaa lapsia ja mediaa koskevista asioista.

Instituutti edistää toimialansa kulttuurin tuntemusta saattamalla elokuvia ja ohjelmia yleisön saataville kulttuuri-, koulutus- ja tutkimustarkoituksessa ja harjoittamalla niiden esitystoimintaa sekä asettamalla näytteille toimialansa aineistoja. Instituutti edistää ja harjoittaa toimialansa tutkimusta sekä tarjoaa toimialaansa liittyviä palveluja.

Edelleen instituutin tehtävänä on hoitaa kuvaohjelmalaissa (710/2011) säädetyt luokittelu-, valvonta- ja muut tehtävät sekä vastata kuvaohjelmaluokittelijoiden koulutuksesta. Kuvaohjelmalain tarkoituksena on lasten suojeleminen heidän kehitykselleen haitallisilta kuvaohjelmilta. Kuvaohjelmalain mukaan instituutin tehtävänä on mm. valvoa kuvaohjelmalain noudattamista, pitää yllä rekisteriä kuvaohjelmien tarjoajista, päättää kuvaohjelmaluokittelijaksi hyväksymisestä, järjestää luokittelijakoulutusta, pitää rekisteriä luokittelijoista, valvoa luokittelijoiden toimintaa, myöntää luvat esittää julkisesti kuvaohjelmia niitä luokittelematta ja merkitsemättä, ylläpitää julkista kuvaohjelmaluetteloa, käsitellä kuvaohjelmaluokittelijoiden luokittelupäätöksiä koskevat oikaisuvaatimukset sekä ottaa vastaan yleisöpalautetta. Instituutti voi myös ottaa kuvaohjelman uudelleen luokiteltavaksi sekä tehdä tarkastuksia sen toteamiseksi, että kuvaohjelmissa on vaadittavat merkinnät. Lisäksi instituutin tehtävänä on kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun lain 6 a §:n mukaan ylläpitää rekisteriä kuvaohjelmaluokittelijoista ja 6 b §:n mukaan ylläpitää ja kehittää luokitteluohjelmistoa, jonka avulla kuvaohjelmalaissa tarkoitettu kuvaohjelmien luokittelu toteutetaan.

Lisäksi instituutin tehtävänä on hoitaa muut tehtävät, jotka sille laissa tai valtioneuvoston asetuksella erikseen säädetään tai jotka opetus- ja kulttuuriministeriö sille antaa.

Muutoksenhakuelimenä instituutin luokittelupäätöksiin sekä instituutin päätöksiin kuvaohjelmaluokittelijoiden luokittelupäätöksistä tehtyjen oikaisuvaatimusten johdosta toimii kuvaohjelmalautakunta, josta säädetään kuvaohjelmalain 32 §:ssä. Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun lain 4 §:n mukaan instituutissa on myös neuvottelukunta, jonka tehtävänä on tukea ja kehittää viraston toimintaa sekä tehdä aloitteita ja edistää yhteistyötä toimialalla. Neuvottelukunnan kokoonpanosta säädetään kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun valtioneuvoston asetuksen 2 §:ssä.

Kuvaohjelmien ja videonjakoalustapalveluiden tarjoamisen valvonnasta aiheutuvien kustannusten kattamiseksi peritään instituutille valvontamaksu, josta säädetään kuvaohjelmalain 26–28 §:ssä. Kyseessä on ns. veroluonteinen maksu, joka ei ole korvaus tai vastike julkisen vallan maksuvelvolliselle antamista eduista tai palveluista. Muilta osin instituutin suoritteista perittäviin maksuihin sovelletaan valtion maksuperustelakia.

Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun lain 5 §:ssä säädetään johtamisesta ja ratkaisuvallasta. Instituuttia johtaa johtaja, joka vahvistaa instituutin työjärjestyksen ja ratkaisee esittelystä muut instituutissa ratkaistavat asiat, joita ei ole säädetty tai työjärjestyksessä määrätty instituutin muun virkamiehen ratkaistaviksi. Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun valtioneuvoston asetuksen 5 §:n mukaan kuvaohjelmalain mukaiset asiat instituutissa ratkaisee kuitenkin mediakasvatuksen ja kuvaohjelmaluokittelun vastuualueen apulaisjohtaja.

Instituutin vastuualueista säädetään kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun valtioneuvoston asetuksen 1 §:ssä. Vastuualueita johtavat asetuksen 3 §:n mukaan apulaisjohtajat.

Opetus- ja kulttuuriministeriö nimittää asetuksen 7 §:n mukaan sekä johtajan että mediakasvatuksen ja kuvaohjelmaluokittelun vastuualueen apulaisjohtajan. Muun virkamiehen nimittää ja työsopimussuhteessa olevan henkilön ottaa johtaja, jollei työjärjestyksessä toisin

määrätä. Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää 8 §:n mukaan virkavapauden johtajalle ja mediakasvatuksen ja kuvaohjelmaluokittelun vastuualueen apulaisjohtajalle. Muulle virkamiehelle virkavapauden myöntää johtaja.

Virkojen kelpoisuusvaatimuksista säädetään kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun valtioneuvoston asetuksen 6 §:ssä. Johtajan kelpoisuusvaatimuksena on ylempi korkeakoulututkinto, käytännössä osoitettu johtamistaito ja johtamiskokemus sekä perehtyneisyys viraston toimialaan. Apulaisjohtajilta edellytetään ylempää korkeakoulututkintoa, käytännössä osoitettua johtamistaitoa ja perehtyneisyyttä vastuualueen toimialaan. Pykälässä säädetään lisäksi erikseen myös kelpoisuusvaatimuksista virkamiehille, joiden tehtäviin kuuluu luokittelu, ja mediakasvatustehtäviä hoitaville virkamiehille. Muilla virkamiehillä kelpoisuusvaatimuksena on viran tehtäväalan edellyttämä koulutus ja perehtyneisyys.

2.1.11 Suomen Akatemia

Voimassa olevan Suomen Akatemiasta annetun lain (922/2009) 1 §:n mukaan Suomen Akatemia on tieteen ja tutkimuksen asiantuntijaorganisaatio, joka rahoittaa korkealaatuista tieteellistä tutkimusta, toimii tieteen ja tiedepolitiikan asiantuntijana sekä vahvistaa tieteen ja tutkimustyön asemaa. Akatemian tehtävänä lain 2 §:n mukaan on 1) edistää tieteellistä tutkimusta ja tutkimusedellytyksiä sekä niiden hyödyntämistä rahoittamalla niitä ja osallistumalla kansainväliseen yhteistyöhön; 2) toimia asiantuntijana tiedepolitiikan kehittämisessä ja toimeenpanossa; 3) suorittaa muut asiantuntijatehtävät, joista säädetään valtioneuvoston asetuksella tai jotka opetus- ja kulttuuriministeriö sille antaa.

Akatemian rooli tieteen ja tutkimuksen edellytysten tukijana toteutuu käytännössä sekä rahoitustoiminnan että asiantuntijaorganisaation tarjoamien palvelujen kautta. Tehtäviään Akatemia hoitaa tiiviissä yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Rahoitustoiminnassa Akatemian hallitus päättää valtion talousarvion puitteissa rahoituksen osoittamisesta eri rahoitusmuotoihin ja mm. toimikuntien rahoitusosuuksista sekä rahoituksesta kansainväliseen yhteistyöhön ja akatemiaohjelmiin. Lisäksi se päättää tutkimusrahoituksen päätösten perusteista, joissa määritellään yleiset rahoituksen tavoitteet (esimerkiksi tutkimuksen laadun, vaikuttavuuden ja uudistumisen edistäminen) sekä eri rahoitusmuotojen keskeiset tavoitteet. Nämä linjaukset ovat keskeinen osa Akatemian tiedepoliittista roolia.

Suomen Akatemian luottamuselimet (toimikunnat, tutkimusinfrastruktuurikomitea ja jaostot sekä Akatemian yhteydessä toimiva Strategisen tutkimuksen neuvosto) valitsevat rahoitettavat hakemukset kansainvälisen vertaisarvioinnin pohjalta.

Akatemian toinen keskeinen tehtävä on toimia asiantuntijana tiedepolitiikan kehittämisessä ja toimeenpanossa. Yliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa tiiviissä yhteistyössä tuotetut Tieteen tila -selvitykset ja niiden suositukset ovat esimerkki Akatemian tiedepoliittisesta toiminnasta.

Suomen Akatemian yleisistä toimintalinjauksista ja tavoitteista päättää Suomen Akatemian hallitus, joka myös kohdentaa tutkimusmäärärahat tieteellisten toimikuntien ja tutkimusinfrastruktuurikomitean kesken ja eri tarkoituksiin. Suomen Akatemiasta annetun lain 3 §:n mukaan hallitus ohjaa ja valvoo Akatemian toimintaa. Hallituksella on puheenjohtaja sekä vähintään viisi ja enintään seitsemän muuta jäsentä. Akatemian pääjohtaja vastaa hallituksessa käsiteltävien asioiden valmistelusta, esittelystä ja toimeenpanosta.

Suomen Akatemiasta annetun lain 5 §:n mukaan Akatemiassa on valtioneuvoston asetuksella säädettävät tieteelliset toimikunnat, joiden tehtävänä on myöntää rahoitusta tieteelliseen tutkimukseen ja tutkimusedellytysten kehittämiseen sekä niiden hyödyntämiseen, seurata rahoituksen vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta, suunnitella tutkimuksen edistämistoimintaa yhdessä Akatemian muiden toimielinten kanssa sekä muulla tavoin toimia siten kuin johtosäännössä tarkemmin määrätään. Valtioneuvosto nimittää tieteellisiin toimikuntiin kolmeksi vuodeksi kerrallaan puheenjohtajan ja enintään 10 muuta jäsentä. Suomen Akatemiasta annetun valtioneuvoston asetuksen (979/2009) 1 §:n (280/2018) mukaan Akatemiassa on kolme tieteellistä toimikuntaa: 1) biotieteiden, terveyden ja ympäristön tutkimuksen toimikunta; 2) kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunta; ja 3) luonnontieteiden ja tekniikan tutkimuksen toimikunta.

Suomen Akatemiasta annetun lain 5 a §:n (482/2014) mukaan Akatemiassa on tutkimusinfrastruktuurikomitea, jonka tehtävänä on 1) seurata ja kehittää kansallista ja kansainvälistä tutkimusinfrastruktuuritoimintaa; 2) tehdä esitys Akatemian hallitukselle tutkimusinfrastruktuurien pitkän aikavälin suunnitelmasta; 3) päättää tutkimusinfrastruktuurihankkeiden valinnasta ja vastata hankkeiden seurannasta; sekä 4) huolehtia muista Akatemian hallituksen osoittamista tutkimuksen infrastruktuuritehtävistä. Akatemian hallitus nimittää opetus- ja kulttuuriministeriötä kuultuaan tutkimusinfrastruktuurikomitean puheenjohtajan ja jäsenet. Puheenjohtajalta ja jäseniltä edellytetään, että heillä on monipuolisesti kokemusta tutkimus- ja innovaatiojärjestelmän organisaatioiden toiminnasta sekä tutkimusinfrastruktuurien merkityksen tuntemusta ja että he ovat tunnustettuja tutkijoita tai tiedepolitiikan asiantuntijoita. Akatemian hallitus päättää komitean jäsenten määrästä. Akatemia nimittää jäsenet enintään kolmen vuoden toimikaudeksi. Suomen Akatemiasta annetun lain muutoksella (___/2025) tutkimusinfrastruktuurikomiteasta muodostetaan 1.1.2026 lukien tutkimusinfrastruktuuritoimikunta kolmen nykyisen toimikunnan rinnalle. Tutkimusinfrastruktuuritoimikunnan tehtävät ja nimittämiskäytännöt vastaavat 1.1.2026 lukien Akatemian muiden toimikuntien tehtäviä ja nimittämiskäytäntöjä.

Suomen Akatemian yhteydessä toimii strategisen tutkimuksen neuvosto, jonka tehtävänä on rahoittaa pitkäjänteistä ja ohjelmamuotoista tutkimusta, joka tuottaa ratkaisuja merkittäviin suomalaisen yhteiskunnan haasteisiin. Suomen Akatemiasta annetun lain 5 b §:n (482/2014) 1 momentin mukaan strategisen tutkimuksen neuvoston tehtävänä on: 1) tehdä valtioneuvostolle aloite strategisen tutkimuksen keskeisistä teema-alueista ja painopisteistä; 2) päättää strategisen tutkimustoiminnan ohjelmarakenteesta valtioneuvoston teema-alueita ja painopisteitä koskevaan päätökseen perustuen; 3) päättää tutkimushankkeiden valinnasta yhteiskunnallisen merkityksen, vaikuttavuuden ja tutkimuksen laadun perusteella; 4) vastata tutkimushankkeiden seurannasta ja vaikuttavuuden arvioinnista. Valtioneuvosto nimittää opetus- ja kulttuuriministeriön esittelystä strategisen tutkimuksen neuvoston jäseniksi puheenjohtajan ja kahdeksan jäsentä enintään kolmen vuoden määräajaksi ja enintään kolmen vuoden jatkokaudeksi.

Suomen Akatemiasta annetun lain 8 §:n mukaan Akatemiassa on hallintovirasto, joka hoitaa Akatemian, sen toimikuntien, tutkimusinfrastruktuurikomitean (31.12.2025 saakka) ja strategisen tutkimuksen neuvoston hallintoa sekä vastaa asioiden valmistelusta, päätösten esittelystä ja toimeenpanosta. Hallintovirasto ratkaisee lisäksi asiat, jotka koskevat hallintovirastoa tai toimielinten päätöksiin liittyviä vähäisiä muutoksia.

Suomen Akatemian hallitus päätti 5.6.2023 Akatemian strategiasta vuoteen 2030 asti. Strategian mukaan Akatemiassa tulee olla ajanmukainen organisaatio. Suomen Akatemian pääjohtaja käynnisti 18.9.2023 strategian pohjalta organisaatiouudistuksen projektin. Projektin tehtäväksi annettiin selvittää hallintoviraston organisaatorakenteen ja johtamisjärjestelmän

uudistamisvaihtoehdot, laatia 31.12.2023 mennessä ehdotus uudeksi rakenteeksi ja johtamisjärjestelmäksi sekä suunnitella siirtymä valittuun rakenteeseen ja johtamisjärjestelmään niin, että uusi organisaatio on voimassa 1.9.2024. Hallintoviraston organisaatiouudistuksen tavoitteena oli vahvistaa Akatemian kykyä toimeenpanna strategiaansa ja sen vaatimia muutoksia, parantaa toiminnan kustannustehokkuutta ja sopeutumiskykyä sekä vahvistaa Akatemian kilpailukykyä työnantajana ja houkuttelevana työpaikkana.

Hallintoviraston organisaatorakenteessa ennen syksyn 2024 organisaatiouudistusta viraston noin 140 työntekijää oli jaettuna 11 vastuualueeseen. Kaksi vastuualuetta toimi pääjohtajan alaisuudessa, viisi tutkimusasioista vastaavan ylijohdajan alaisuudessa ja neljä hallinnosta vastaavan ylijohdajan alaisuudessa. Vastuualueiden esihenkilöinä olivat johtajat. Akatemian arvion mukaan vanhalla organisaatorakenteella ja siihen kytkeytyvällä johtamisjärjestelmällä päätöksenteko hallintovirastossa oli hidasta ja monipolvista, osin siksi, että johtamistasoja oli useita eivätkä linjajohtamiseen ja horisontaaliseen yhteistyöhön liittyvät vastuut olleet riittävän selkeitä. Rakenne ei tukenut riittävästi toiminnan tuloksellisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden seurantaa ja tarjosi vain niukasti välineitä strategisten tavoitteiden tehokkaaseen toimeenpanoon. Erityisesti toiminnanohjauksen ja suunnittelun osalta roolien ja vastuiden määrittely oli puutteellista eikä rajapintoja ollut riittävästi tunnistettu.

Uudistetussa organisaatorakenteessa hallintoviraston toimintaa johtaa pääjohtaja. Hallintovirastossa on kolme yksikköä: rahoitushakujen yksikkö, vaikuttavuuden ja tiedepolitiikan yksikkö sekä toiminnanohjauksen yksikkö, joissa on johtaja. Yksiköt jakautuvat ryhmiin.

2.1.12 Opintotuen muutoksenhakulautakunta

Opintotuen muutoksenhakulautakunnasta annetun lain (1080/2012) 1 §:n mukaan opintotuen muutoksenhakulautakunta toimii opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla ensimmäisenä muutoksenhakuasteena opintotukilain (65/1994) sekä koulumatkatukilain (48/1997) mukaisissa asioissa.

Opintotuen muutoksenhakulautakunnasta annetun lain 2 §:n mukaan muutoksenhakulautakunnassa on päätoiminen puheenjohtaja, sivutoiminen varapuheenjohtaja ja neljä muuta sivutoimista jäsentä. Varapuheenjohtajalla ja muilla jäsenillä on kullakin henkilökohtainen varajäsen.

Valtioneuvosto nimittää opetus- ja kulttuuriministeriön esityksestä päätoimisen puheenjohtajan toistaiseksi. Päätoiminen puheenjohtaja johtaa muutoksenhakulautakuntaa ja vastaa sen toiminnasta, valvoo laintulkinnan yhdenmukaisuutta lautakunnan ratkaisuihin sekä vastaa lautakunnan hallinnollisista asioista työjärjestyksessä tarkemmin määrättyllä tavalla. Valtioneuvosto nimittää opetus- ja kulttuuriministeriön esityksestä varapuheenjohtajan ja muut sivutoimiset jäsenet kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Päätoimisen puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan tulee olla muun oikeustieteen ylemmän korkeakoulututkinnon kuin kansainvälisen ja vertailevan oikeustieteen maisterin tutkinnon suorittaneita. Muista jäsenistä kahden tulee olla perehtyneitä korkeakouluopintoihin ja kahden perusopetuksen jälkeisiin yleissivistäviin tai ammatillisiin opintoihin.

Muutoksenhakulautakunnassa on tarpeellinen määrä esittelijöitä. Esittelijällä on oltava muu oikeustieteen ylempi korkeakoulututkinto kuin kansainvälisen ja vertailevan oikeustieteen maisterin tutkinto.

Lainkäyttöasiat ratkaistaan esittelystä jaostossa, yhden tuomarin kokoonpanossa tai täysistunnossa. Muut asiat ratkaistaan täysistunnossa, jollei työjärjestyksessä toisin määrätä. Jaostossa on kolme jäsentä. Jaoston puheenjohtajana on päätoiminen puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja ja muina jäseninä kaksi opintoihin perehtynyttä jäsentä. Muutoksenhakulautakunnan päätoiminen puheenjohtaja määrää jaostojen puheenjohtajat ja muut jäsenet. Jos lautakunnassa ratkaistavalla asialla on periaatteellista merkitystä lain soveltamisen kannalta muissa vastaavanlaisissa tapauksissa tai jos jaoston ratkaisu tulisi poikkeamaan aikaisemmasta käytännöstä, päätoiminen puheenjohtaja, varapuheenjohtaja tai jaosto voi määrätä asian käsiteltäväksi täysistunnossa.

2.1.13 Virastojen määrärahat

Hallinnonalan virastojen ja ministeriön perustoimintamenot ovat vuosittain yhteensä noin 170 milj. euroa. Virastojen toiminnan tuotot ovat noin 40 milj. euroa vuodessa eli talousarvion määrärahataso on noin 130 milj. euroa. Virastojen palveluksessa on yhteensä noin 1 700 henkilöä. Perustoimintamenojen htv-määrä hallinnonalalla on noin 1670 htv (2022> päivitetään viimeisin luku). HTV määrä on kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana noin 130 henkilötyövuotta. Perustoimintamenot koostuvat pääsääntöisesti palkkamenoista, joiden osuus on noin 60 % kokonaismenoista. Palveluiden ostot ovat yhteensä noin 35 milj. euroa, jotka koostuvat pääosin tietojärjestelmähankinnoista. Myös keskitettyjen palveluiden kustannukset ovat merkittäviä menoeriä. Perustoimintamenoilta rahoitetut tilakustannukset ovat yhteensä vuosittain noin 21 milj. euroa. Tilojen osalta virastot ovat pääsääntöisesti Senaatin tiloissa. Kansallisarkiston ja Museoviraston toimintamenoista tilakustannusten osuus on lähes kolmannes.

OKM hallinnonalan toimintamenot		2025 TAE
	Toimintamenot yhteensä	173 421
01.	Opetus- ja kulttuuriministeriön toimintamenot	23 363
02.	Opetushallituksen toimintamenot	28 852
03.	Opetushallituksen yhteydessä toimivien viranomaisten toimintamenot	11 888
04.	Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen toimintamenot	20 162
05.	Suomen Akatemian toimintamenot	11 947
06.	Kansallisarkiston toimintamenot	21 654
07.	Kotimaisten kielten keskuksen toimintamenot	4 829
08.	Varastokirjaston toimintamenot	4 512
09.	Opintotuen muutoksenhakulautakunnan toimintamenot	683
10.	Taiteen edistämiskeskuksen toimintamenot	6 641
11.	Suomenlinnan hoitokunnan toimintamenot	2 211
12.	Museoviraston toimintamenot	24 107
13.	Saavutettavuuskirjasto Celian toimintamenot	5 484

14.	Kansallisen audiovisuaalisen instituutin toimintamenot	7 088
-----	--	-------

Momenttien loppusummat eivät kuvaa virastojen viranomaistehtävien hoitamiseen tarkoitettuja perustoimintamenojen kokonaisuutta, koska osalla virastoja toimintamenoihin sisältyy myös avustus- ja kehittämishankemäärärahoja.

2.1.14 Hallinnonalan tietojärjestelmät, niiden toteuttaminen ja hallinnointi

Digitaalisilla palveluilla, tietovarannoilla ja tiedonhallinnalla tuetaan viranomaisten palveluiden ja prosessien tuottamista ja kehittämistä. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja virastot ovat osa valtion digitalisaation ja tiedonhallinnan kokonaisuutta. Nykytilassa työnjako hallinnonalalla jakaantuu karkeasti siten, että opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa virastojen toiminnan, digitalisaation ja tiedonhallinnan strategisesta ohjauksesta ja rahoituksesta. Virastot toimivat palvelujen tuottajina tai ne voivat hankkia palveluja ja esimerkiksi järjestelmäkehitystyötä Valtorilta, pääosin valtion omistamalta CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy:ltä tai markkinoilta. Joitain virastojen käyttämiä palveluita (pitkäaikaissäilytys) CSC tuottaa ministeriön rahoituksella.

Valtion virastojen ja ministeriön sisäisten palvelujen (henkilöstöhallinto, taloushallinto, toimitilahallinto, viestintä osittain, tiedonhallinta osittain sekä perustietotekniikka) digitalisaatio ja tiedonhallinta perustuvat suurelta osin valtiokonsernin yhteisiin ratkaisuihin ja käytäntöihin. Ministeriön perustietotekniikan palvelut hankkii valtioneuvoston kanslia ja toimittaa Valtion tieto- ja viestintätieteiden keskus Valtori. Virastot hankkivat nämä palvelut suoraan Valtorilta. Nykytilassa kukin virasto hoitaa asiakkuuttaan erikseen, ja kullakin virastolla on käytössään hieman erilainen kokoelma palveluita. Eriaikaiset Valtorin palveluiden käyttöönotot aiheuttavat kustannuksia. Talous- ja henkilöstöhallinnon prosesseissa käytettävät tietojärjestelmät ovat valtion yhteisiä, ja ne toimittaa Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskus Palkeet. Vastaavia järjestelyitä on käytössä muissakin hallinnonalan sisäisissä palveluissa.

Digitalisaation edistäminen on keskeinen osa hallinnonalan ydintoimintaa. Se kohdistuu sekä organisaatioiden omien toimintojen kehittämiseen että kansalaisille, yrityksille ja yhteisöille suunnattuihin palveluihin sekä muuhun viranomaistoimintaan. Kehittämistyötä toteutetaan valtionhallinnossa tai hallinnonalalla osittain yhteisesti, osittain sektori- ja organisaatiokohtaisesti. Kokonaisuutena opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla ylläpidetään runsaasti erilaisia kansallisen tason tietovarantoja ja tietojärjestelmiä kuten opetushallinnon valtakunnalliset tietovarannot sekä toisen ja korkea-asteen opiskelijavalinnan palvelut ja koko julkishallinnon käytössä oleva Kansallisarkiston sähköinen arkistointipalvelu.

Toimialan substanssijärjestelmiä ministeriö ja virastot ovat kehittäneet kaupallisten toimittajien ja tieteen tietotekniikan keskus CSC:n kanssa. Nämä toimittavat myös järjestelmien käyttö- ja ylläpitopalveluita. Opetushallitus on edennyt pilvipalveluiden käyttöönotossa pitkälle, ja pääosa opetushallinnon valtakunnallisten tietovarantojen ja digitaalisten palveluiden käyttö- ja kapasiteettipalveluista on Valtorin välittämiä kaupallisen toimittajan pilvipalveluita (Amazon Web Services).

Perustietotekniikkapalveluiden (mm. työasemat, puhelimet, tulostimet, palvelimet, sähköinen viestintä, käyttövaltuushallinta) järjestämiseen käytetään sivistyshallinnon virastoissa vajaat 10 henkilötyövuotta ja palvelut tuottaa pääosin Valtori. Virastojen perustietotekniikkapalveluiden hankinnat Valtorilta olivat yhteensä noin 5,9 miljoonaa euroa

vuonna 2023. Luku sisältää merkittävän määrän erityisesti opetushallinnon substanssipalveluiden pilvipohjaisia käyttö- ja kapasiteettipalveluita.

Virastot tekivät ICT-hankintoja yhteensä noin 27,6 miljoonalla eurolla vuonna 2023. Hankintoja tehtiin Valtorilta noin 7,4 miljoonalla eurolla sisältäen edellä mainitut perustietotekniikkahankinnat, CSC:ltä noin 6,8 miljoonalla eurolla ja muilta toimittajilta 13,4 miljoonalla eurolla. Hankinnoista kaksi kolmasosaa on Opetushallituksen tekemiä.

CSC on merkittävä ICT-palveluiden toimittaja osalle virastoista. CSC:ltä tehtävät hankinnat liittyvät toimialasidonnaisiin substanssijärjestelmiin ja osin niiden käyttöpalveluihin ja konsulttityöhön. Kansallisarkiston ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutin osalta CSC:ltä tehtävät hankinnat liittyvät säilyttämiseen ja arkistointiin. Suomen Akatemian osalta hankinnat liittyvät SARA-järjestelmään. Näiden virastojen osalta CSC:tä voidaan luonnehtia pääyhteistyökumppaniksi Valtorin ohella. Hankinnat muilta toimijoilta ovat näissä virastoissa vähäisiä.

Opetushallitus erillisyyksiköineen hankkii merkittävästi opetushallinnon kansallisten tietojärjestelmien ja tietovarantojen kehitystä ja tietojärjestelmien ylläpitoa ja muuta ICT-työtä markkinoilta (vuonna 2023 noin 11,2M€), mutta myös CSC:ltä (vuonna 2023 2,8M€). Edellisistä poiketen CSC on kuitenkin lukujenkin valossa Opetushallitukselle erillisyyksiköineen yksi ICT- toimittaja muiden joukossa.

Myös ministeriö ostaa CSC:ltä vuosittain merkittävästi palveluita, mutta näistä pääosan muodostavat tieteellisen laskennan ja datanhallinnan palvelut, joiden käyttäjiä ovat korkeakoulujen ja valtion tutkimuslaitosten tutkijat. Näiden ohella ministeriö kuitenkin hankkii myös palveluita, jotka ovat olennaisia virastojen tehtävien ja palvelujen kannalta, esimerkiksi pitkäaikaissäilytyksen palvelut. Muita merkittäviä palveluita, joita ministeriö ostaa CSC:ltä ovat korkeakoulujen valtakunnallisen tietovarannon (VIRTA) kehittäminen ja ylläpito, Opetushallinnon vaikuttavuuspalvelu (Arvo) sekä opetushallinnon tilastopalvelu Vipusen kehittäminen ja ylläpito.

Digitalisaatiohankkeisiin liittyvät investoinnit ovat olleet viime vuosina merkittävien lisämäärärahan peruste virastojen toimintamomenteilla. Virastorakenteen hajanaisuudesta johtuen hankkeet on toteutettu ja budjetoitu erillisinä kokonaisuuksina eikä ICT-hankkeissa saavutettuja hyötyjä seurata aina systemaattisesti. Virastot voivat myös kilpailla samoista osajista eikä kilpailutuksissa huomioida yhteisiä tarpeita.

Digitalisaation edistämiseksi on ollut puutteita myös konsernitason digijohtajuudessa, eivätkä kokonaisnäkemys ja -vastuut ole kaikilta osin olleet selkeitä. Digitalisaatioon liittyvistä hankkeista ei myöskään ole tehty koko hallinnonalan kattavaa suunnitelmaa, eikä ylläpidetty yhteistä kokonaiskuvaa nykytilasta.

2.1.15 Opetus- ja kulttuuriministeriön ja hallinnonalan virastojen tehtäväjako ja hallinnonalan ohjaus

Opetus- ja kulttuuriministeriö ohjaa hallinnonalan virastoja tulosohjauksella. Tulosohjaus on sivistyshallinnossa hoidettu yhtenäisin periaattein noudattaen valtionhallinnon yhteisiä suosituksia (VN/13288/2023). Hallinnonalan sisällä virastojen tulosohjauksesta ohjeistetaan yhteisellä ohjekirjeellä. Myös yhteiskunnalliset vaikuttavuustavoitteet ja yhteiset toiminnalliset tavoitteet ovat kaikille virastoille yhteisiä. Virastojen sopimukset laaditaan hallituskausittain nelivuotisiksi. Tavoitteet tarkistetaan ja määrärahoista sovitaan vuosittain. Ministeriössä

tulosohjauksen yhteistyöryhmä koordinoi hallinnonalan tulosohjaukseen liittyviä yhteisiä asioita. Muilta osin virastojen tulosohjaus on toteutettu hajautetusti. Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto tulosohjaa Kansallisarkistoa, Kotimaisten kielten keskusta, Suomen Akatemiaa ja Varastokirjastoa. Kulttuuri- ja taidepolitiikan osasto ohjaa Kansallista audiovisuaalista instituuttia, Saavutettavuuskirjasto Celiaa, Museovirastoa, Suomenlinnan hoitokuntaa ja Taiteen edistämiskeskusta. Nuoriso- ja liikuntapolitiikan osasto ohjaa Opintotuen muutoksenhakulautakuntaa. Kansliapäällikön esikunta koordinoi Opetushallituksen tulosohjausta. Ministeriössä kaikille virastoille on nimetty vastuutulosohjaaja.

Tulosohjaus on pyritty kytkemään osaksi rahoitus- ja muuta ohjausta. Keväällä 2023 ministeriön ja virastojen kanssa laadittu yhteisen kokonaisuohjauksen vuosikello kytkee hallitusohjelman toimeenpanon, rahoitusohjauksen ja tulosohjauksen prosessit sekä virastojen ja ministeriön välisen strategisen dialogin yhteen. Toiminnassa on edelleen kehitettävää.

2.1.16 Virastojen taloussuunnittelu

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan määrärahat sisältyvät valtion talousarvion pääluokkaan 29, jonka määrärahatason loppusumma on vuoden 2025 talousarvioesityksessä noin 8,5 miljardia euroa. Hallinnonalan virastojen ja ministeriön toimintamenomomentit sisältyvät hallinnonalan yhteisten menojen lukuun 29.01. Virastoilla on talousarviossa jokaisella oma momentti. Opetushallituksen erillisyyksiköistä Kansallinen koulutuksen arviointikeskus ja Ylioppilastutkintolautakunnan kanslia ovat samalla momentilla. Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen määrärahat ovat omalla momentilla.

Julkisen talouden suunnitelman ja valtion talousarvion sekä lisätalousarvioiden valmisteluprosessit toteutetaan tavanomaisen valtioneuvoston piirissä toteutettavien taloussuunnitteluprosessien mukaisesti. Lisäksi virastojen talouden suunnitteluprosessit on sisällytetty osaksi koko hallinnonalan prosesseja kokonaisuohjauksen vuosikellon mukaisesti. Näin toimintameno- ja rahoituksen piirissä oleva suunnittelu toteutuu yhtenä kokonaisuutena ja yhtenäisin menettelyin. Osallistaminen ja tiedonkulku toteutetaan keskitetysti ministeriön koordinoiman hallinnonalan rahoitusryhmän puitteissa.

Virastojen taloussuunnittelun haasteena on ollut epäyhtenäiset perusteet, joilla määrärahan tarvetta on arvioitu. Arvioita on tehty virastokohtaisin perustein ja prosessit ovat olleet eriytyneitä myös ministeriön osastoilla. Osassa virastoja taloutta on pyritty sopeuttamaan olemassa olevaan kehikseen mm. rekrytointipolitiikalla ja eläkepoistumaa hyödyntäen, kun taas osassa virastoja menotaso on ylittänyt talousarvion määrärahatason ja siirtomäärärahakannan loppuessa on tehty perustoimintaa koskevia ylitysesityksiä. Henkilöstömääräkehitys, joka on keskeisin menoerä, on kehittynyt virastojen kesken epäyhtenäisesti.

Taloussuunnittelun ja määrärahatarpeiden arvioinnin yhtenäisyyttä ovat viime aikoina lisänneet osaltaan kokonaisuohjauksen vuosikellon mukaisen prosessin toteutus sekä hallinnonalan rahoitusryhmän perustaminen. Niiden puitteissa kaikki valmistelua koskeva tieto ja ohjeistus toimitetaan virastoille ajantasaisesti ja virastot osallistetaan myös hallinnonalatasoisten prosessien suunnitteluun. Prosesseissa on edelleen kehittämisen tarvetta, koska talouden hallintaa, sopeuttamistoimia ja pidemmän aikavälin suunnittelua koskevia prosesseja toteutetaan epäyhtenäisin menettelyin. Edelleen lisääntyvä tiedonkulku sekä virastorakenneuudistuksen jälkeen nykyistä suuremmat tulosityksiköt edesauttavat hyvien käytänteiden ja yhtenäisten toimintatapojen toteutumista kaikissa virastoissa.

2.1.17 Virastojen henkilöstön tunnusluvut ja toimipaikat

Yleistä

Henkilöstön tunnuslukutarkastelu on tehty henkilöstön lukumäärän ja henkilötyövuosien osalta vuoden 2023 lopun tilanteen mukaan työnantajan TAHTI-järjestelmän tietojen pohjalta.

Kansallisarkisto

Kansallisarkiston henkilötyövuosien määrä vuonna 2023 oli 207,5. Henkilöstömäärä oli 210, joista vakinaisia oli 67,60 % ja määräaikaisia 32,40 %. Henkilöstön keski-ikä oli 46,3 vuotta, henkilöstöstä 55,70 % oli naisia ja 44,30 % miehiä. Ylempi korkeakoulututkinto oli 51,90 %:lla henkilöstöstä.

Kansallisarkistosta annetun lain 3 §:n mukaan Kansallisarkistolla on toimipaikkoja, joiden sijainnista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Toimipaikoista säädettyä on huolehdittava palveluiden saatavuudesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Kansallisarkistosta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 §:n mukaan Kansallisarkistolla on toimipaikat Helsingissä, Hämeenlinnassa, Joensuussa, Jyväskylässä, Mikkelissä, Oulussa, Turussa ja Vaasassa sekä saamelaisarkisto Inarissa.

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin henkilötyövuosien määrä vuonna 2023 oli 75,7. Henkilöstömäärä oli 84, joista vakinaisia oli 83,3 % ja määräaikaisia 16,7 %. Henkilöstön keski-ikä oli 48 vuotta, henkilöstöstä 46,4 % oli naisia ja 53,6 % miehiä. Ylempi korkeakoulututkinto oli 45,2 %:lla henkilöstöstä.

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin toimipaikka on Helsingissä.

Kotimaisten kielten keskus

Kotimaisten kielten keskuksen henkilötyövuosien määrä vuonna 2023 oli 67. Henkilöstömäärä oli 67, joista vakinaisia oli 76,1 % ja määräaikaisia 23,9 %. Henkilöstön keski-ikä oli 52,2 vuotta, henkilöstöstä 82,1 % oli naisia ja 17,9 % miehiä. Ylempi korkeakoulututkinto oli 86,6 %:lla henkilöstöstä.

Kotimaisten kielten keskuksen toimipaikka on Helsingissä.

Museovirasto

Museoviraston henkilötyövuosien määrä vuonna 2023 oli 314,8. Henkilöstömäärä oli 269, joista vakinaisia oli 66,5 % ja määräaikaisia 33,5 %. Henkilöstön keski-ikä oli 49,2 vuotta, henkilöstöstä 64,3 % oli naisia ja 35,7 % miehiä. Ylempi korkeakoulututkinto oli 67,3 %:lla henkilöstöstä.

Museoviraston päätoimipaikka on Helsingissä. Lisäksi Museovirastolla on kohteita laajasti muuallakin Suomessa ja henkilöstöä niihin sijoitettuna pysyvästi Helsingin lisäksi Hämeenlinnassa, Kotkassa, Orimattilassa, Turussa, Savonlinnassa ja Vantaalla.

Opetushallitus

Opetushallituksen henkilötyövuosien määrä vuonna 2023 oli 490,3. Henkilöstömäärä oli 496, joista vakinaisia oli 81,7 % ja määräaikaista 18,3 %. Henkilöstön keski-ikä oli 48 vuotta, henkilöstöstä 77,6 % oli naisia ja 22,4 % miehiä. Perustoimintamenoista rahoitettavan henkilöstön määrä on noin 370. Ylempi korkeakoulututkinto oli 76,6 %:lla henkilöstöstä. Opetushallituksen yhteydessä erillisyyksikköinä toimivat Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Ylioppilastutkintolautakunnan kanslia ja Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus ovat mukana tarkastelussa. Niiden yhteenlaskettu henkilötyövuosien määrä vuonna 2023 oli 89.

Opetushallituksen toimipaikat ovat Helsingissä, Tampereella ja Jyväskylässä.

Opintotuen muutoksenhakulautakunta

Opintotuen muutoksenhakulautakunnan henkilötyövuosien määrä vuonna 2023 oli 7,9. Henkilöstömäärä oli 10, joista kaikki vakinaisia. Henkilöstön keski-ikä oli 40,1 vuotta, henkilöstöstä 60 % oli naisia ja 40 % miehiä. Ylempi korkeakoulututkinto oli 60 %:lla henkilöstöstä.

Opintotuen muutoksenhakulautakunnan toimipaikka on Helsingissä.

Saavutettavuuskirjasto Celia

Saavutettavuuskirjasto Celian henkilötyövuosien määrä vuonna 2023 oli 46,5. Henkilöstömäärä oli 48, joista vakinaisia oli 97,9 % ja määräaikaista 2,1 %. Henkilöstön keski-ikä oli 51,9 vuotta, henkilöstöstä 70,8 % oli naisia ja 29,2 % miehiä. Ylempi korkeakoulututkinto oli 54,2 %:lla henkilöstöstä.

Saavutettavuuskirjasto Celian toimipaikka on Helsingissä.

Suomen Akatemia

Suomen Akatemian henkilötyövuosien määrä vuonna 2023 oli 133,4. Henkilöstömäärä oli 132, joista vakinaisia oli 84,1 % ja määräaikaista 15,9 %. Henkilöstön keski-ikä oli 50,9 vuotta, henkilöstöstä 70,5 % oli naisia ja 29,5 % miehiä. Ylempi korkeakoulututkinto oli 81,1 %:lla henkilöstöstä.

Suomen Akatemian toimipaikka on Helsingissä.

Suomenlinnan hoitokunta

Suomenlinnan hoitokunnan henkilötyövuosien määrä vuonna 2023 oli 82,9. Henkilöstömäärä oli 78, joista vakinaisia oli 91 % ja määräaikaista 9 %. Henkilöstön keski-ikä oli 48,8 vuotta, henkilöstöstä 42,3 % oli naisia ja 57,7 % miehiä. Ylempi korkeakoulututkinto oli 19,2 %:lla henkilöstöstä.

Suomenlinnan hoitokunnan toimipaikka on Helsingissä.

Taiteen edistämiskeskus

Taiteen edistämiskeskuksen henkilötyövuosien määrä vuonna 2023 oli 70,9. Henkilöstömäärä oli 76, joista vakinaisia oli 53,9 % ja määräaikaista 46,1 %. Henkilöstön keski-ikä oli 48 vuotta, henkilöstöstä 77,6 % oli naisia ja 22,4 % miehiä. Ylempi korkeakoulututkinto oli 65,8 %:lla henkilöstöstä.

Taiteen edistämiskeskuksella oli vuonna 2023 toimipaikat Helsingin lisäksi Joensuussa, Jyväskylässä, Kouvolassa, Kuopiossa, Oulussa, Rovaniemellä, Tampereella, Porissa, Turussa ja Vaasassa.

Varastokirjasto

Varastokirjaston henkilötyövuosien määrä vuonna 2023 oli 17,2. Henkilöstömäärä oli 19, joista vakinaisia oli 94,7 % ja määräaikaista 5,3 %. Henkilöstön keski-ikä oli 51,8 vuotta, henkilöstöstä 68,4 % oli naisia ja 31,6 % miehiä. Ylempi korkeakoulututkinto oli 36,8 %:lla henkilöstöstä.

Varastokirjastosta annetun asetuksen 2 §:n mukaan Varastokirjaston kotipaikka on Kuopion kaupunki.

Virastojen henkilöstöstä noin 75 prosenttia on virkasuhteisia. Työsopimussuhteisia tehtäviä on erityisesti kausiluonteisissa tehtävissä, mutta myös muuten hallinnonalan virastoissa, erityisesti Kansallisarkistossa, Kotimaisten kielten keskuksessa, Museovirastossa, Suomenlinnan hoitokunnassa ja Taiteen edistämiskeskuksessa.

Hallinnonalan virastojen henkilöstöstä noin 68 % on naisia ja 32 % miehiä. Kansallisessa audiovisuaalisessa instituutissa ja Suomenlinnan hoitokunnassa miesten määrä henkilöstöstä ylittää 50 %. Virastojen henkilöstöstä suurin osa on ikäryhmässä 55–64. Seuraavaksi eniten henkilöstöä on ikäryhmässä 45–54, yhteensä noin 60 % hallinnonalan virastojen henkilöstöstä.

2.2 Nykytilan arviointi

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastojen tehtäväkenttä on monipuolinen ja tehtäviin sisältyy laaja-alaisesti yhteiskunnallisen toiminnan osa-alueita. Valtakunnallisen tason koulutuksen ja tutkimuksen sekä kulttuurin, taiteen, kulttuuriperinnön ja arkistoinnin ylläpidon, ohjauksen ja kehittämisen tehtävistä on merkittävä osa annettu virastojen vastuulle. Virastot ovat pääosin vastanneet tehtävistään tehokkaasti ja laadukkaasti. Toimintamenoja on kyetty sopeuttamaan tuottavuusohjelmien ja muiden säästöjen johdosta sekä kustannusten kasvaessa.

Sivistyshallintoon kohdistuu kuitenkin muutostarpeita, jotta toimiala voi jatkossa vastata toimintaympäristön muutoksiin ja vahvistaa yhteiskunnan ja talouden uudistumiskykyä hyvinvoinnin ja kestävä kasvun mahdollistamiseksi. Toimintaympäristön muutoksista johtuvat tekijät - erityisesti julkisen talouden kestävyysvaje ja julkiseen hallintoon kohdistuvat säästövaatimukset sekä väestörakenteen muutos - edellyttävät sivistyshallinnon uudistumista. Julkiselta hallinnolta edellytetään entistä vahvempaa vaikuttavuutta ja toiminnan tuottavuutta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla on paljon virastomuodossa toimivia organisaatioita. Hallinnonalalla on tehty viimeisen vuosikymmenen aikana useita rakenteellisia uudistuksia ja virastojen määrä on vähentynyt. Uudistusten jälkeenkin hallinnonalan rakenne on hajanainen ja virastoja on edelleen 11. Osa virastoista on toimialoiltaan laajoja, osa kapealaisia - virastojen koko vaihtelee huomattavasti. Hajanainen virastorakenne ja erimitalliset

resurssit lakisäätöihin ja muihin tehtäviin sekä hallinto- ja tukipalveluiden toteuttamiseen ovat osaltaan aiheuttaneet tehottomuutta.

Kaikki virastot eivät ole kirjanpitoyksiköitä. Ministeriön kirjanpitoyksikkö on hajanainen. Siihen sisältyvät ministeriön lisäksi Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Kotimaisten kielten keskus, Saavutettavuuskirjasto Celia, Opintotuen muutoksenhakulautakunta, Taiteen edistämiskeskus sekä Varastokirjasto. Taloushallinnon ja laskentatoimen sekä talouden seurannan ja läpinäkyvyyden kannalta nykyinen kirjanpitoyksikkörakenne on haasteellinen. Useista virastoista muodostuneet kirjanpitoyksiköt eivät ole tarkoituksenmukaisia taloudellisia kokonaisuuksia, josta johtuen mm. tilinpäätöksillä ei ole ollut lisäarvoa talouden ja määrärahojen käytön lyhyen tai pidemmän aikavälin seurannassa. Esimerkiksi Taiken, Kotuksen, Celian ja Varastokirjaston sisältyminen ministeriön kirjanpitoyksikköön ei ole tarkoituksenmukainen taloudellinen ja toiminnallinen kokonaisuus.

Valtion virka- ja työehtosopimusjärjestelmässä valtiovarainministeriö on määrännyt osan virastoista toimimaan neuvotteluviranomaisena. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, Suomen Akatemia, Kansallisarkisto, Museovirasto ja Suomenlinnan hoitokunta ovat toimineet neuvotteluviranomaisina. Opetus- ja kulttuuriministeriö on toiminut Kansallisen audiovisuaalisen instituutin, Kotimaisten kielten keskuksen, Opintotuen muutoksenhakulautakunnan, Saavutettavuuskirjasto Celian, Taiteen edistämiskeskuksen ja Varastokirjaston puolesta neuvotteluviranomaisena. Valtiovarainministeriö todennäköisemmin määrää isomman viraston toimimaan neuvotteluviranomaisena.

Hallinnonalan virastot eivät muodosta valtiovarainministeriön virastosuosituksen mukaista selkeää rakenteellista ja toiminnallista kokonaisuutta.

Virastojen ja ministeriön välinen ohjaus muodostuu kokonaisuudesta, jonka elementtejä ovat säädös-, rahoitus-, informaatio- sekä tulosohtaus. Vaikka OKM:n hallinnonalalla ja koko valtionhallinnossa ohjausta on pitkään kehitetty, ei kokonaisuus ole kaikilta osin ministeriölle, virastoille eikä myöskään sidosryhmille ja kansalaisille selkeä, läpinäkyvä ja yhteismitallinen.

Ministeriön nykyinen ohjausmalli on hajautettu. Ministeriössä tulosohtauksesta vastaavat osastot. Ohjausta on sivistyshallinnossa kehitetty valtiovarainministeriön periaatteiden mukaisesti. Esimerkiksi kulttuuri- ja taidepolitiikan sekä tiedepolitiikan toimialojen ohjauksessa budjettiohtauksen ja tulosohtauksen välistä yhteyttä on vahvistettu yhtenäistämällä budjetin ja tulossopimusten tavoitteet. Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan toimialan ohjauksessa on hyödynnetty tulosohtauksessa sähköistä KOTA-järjestelmää. Hallituskausittain hallinnonalalle on myös laadittu hallinnonalan yhteiset tavoitteet, joita on sisällytetty soveltuvin osin kaikkien virastojen tulossopimuksiin. Myös virastoja koskevaa lainsäädäntöä on uudistettu. Kehittämistyöstä huolimatta ohjauksessa on edelleen eroavaisuuksia hallinnonalan sisällä. Ohjauksen eri elementit, kuten rahoitus- ja tulosohtaus ovat edelleen toisistaan liian irrallisia prosesseja. Rahoitusohjaus on virastokohtaista eikä budjetin momenttirakenne mahdollista sivistyshallinnon yhteistä rahoitusohjausta. Ministeriössä hallinnonalan ohjauksen yhteisiä asioita tarkastellaan lähinnä lainsäädännön, rahoituksen ja tulosohtauksen yhteistyöryhmissä, joilla ei kuitenkaan ole riittävästi mahdollisuuksia ja toimivaltaa ohjata sivistyshallinnon kokonaisuutta.

Hajautetusta mallista johtuen kokonaisuuden johtaminen on ministeriölle haasteellista ja se vaikeuttaa virastojen mahdollisuuksia hahmottaa ja tunnistaa hallinnonalan kokonaisuutta ja yhteisiä asioita. Nykyisellä ohjausmallilla ja toimintatavoilla ministeriö ja virastot eivät pysty muodostamaan sivistyshallinnosta selkeää ja koherenttia kokonaiskuvaa ja tavoitteistoa. Tarvitaan sekä säädös-, rahoitus- että tulosohtauksessa vahvempia ohjausvälineitä ja

uudenlaisia toimintatapoja sivistyshallinnon kokonaisuohjauksen ja -johtamisen vahvistamiseksi. Muutosten aikaansaamiseksi on osana sivistyshallintouudistusta ollut tarpeen käynnistää yhteisen kokonaisuohjauksen vahvistaminen ja toimintatapojen uudistaminen laatimalla ministeriön ja virastojen kanssa yhteinen kokonaisuohjauksen vuosikello ja -toimintamalli. Lisäksi tulosohtauksen toimintatapojen uudistamiseksi on pilotoitu joidenkin (OPH, KAVI ja Taike) virastojen kanssa tulosohtauksen digitaalista työvälinettä yhteistyössä VM:n ja TEM:n kanssa. Digitaalisen työvälineen käytön laajentamisesta kaikille virastoille ei ole vielä tehty ratkaisua, mutta sivistyshallinnon virastot ovat ilmaisseet halukkuutensa digitaalisen työvälineen käyttöönottoon, kun se on teknisesti mahdollista. Tämä tulee toteutuessaan yhtenäistämään ohjaukseen liittyviä toimintatapoja.

Virastojen toimintamenojen riittävyys ja näkymät tulevasta kehiksestä tuovat virastoille aikaisempaa suurempia sopeuttamispaineita. Tämänhetkinen menotaso ylittää yhteenlasketun kehiksen tarkastelutavasta riippuen noin 6–12 milj. eurolla. Lisäksi vuosien 2023–2027 hallitusohjelmassa ja kevään 2024 JTS-riihessä tuottavuusohjelman ja lisäsäästöjen perustella hallinnonalan toimintamenoihin kohdistettiin noin 30 milj. euron vähennykset. Tähän saakka virastojen ennakoimattomien järjestelmä- tai muiden kertaluonteisten menojen ja perustoimintamenojen lisätarpeisiin on pääosin saatu lisärahoitusta valtion talousarviossa, mutta julkisen talouden kestävyysvajeen vuoksi lisärahoituksen saaminen on jatkossa epätodennäköistä. Kehyssääntöön noudattaminen ja alijäämämenettelyn välttäminen edellyttävät koko julkiseen talouteen kuluvalle vaalikaudella 9 mrd. euron sopeuttamistoimenpiteitä. Kuluvalle vaalikaudella valtionhallinnon perustoimintamenoihin on tehty tuottavuusohjelman ja muiden säästöpäätösten perusteella noin 440 milj. euron pysyvät säästötoimet. Edellisen perusteella virastojen toimintaan kohdistuu merkittäviä uudistustarpeita. Tuottavuutta on kehitettävä sen varmistamiseksi, että käytössä olevat resurssit ovat tehokkaassa käytössä. Keskeisimpien menoerien eli henkilöstö-, tietojärjestelmä- sekä muiden ICT-menojen osalta on kyettävä kaikki virastot kattavaan strategiseen suunnitteluun sekä yhteistyön ja synergian hyödyntämiseen. Osa tehtävistä on tarpeen keskittää tiettyjen virastojen vastuulle ja virastojen yhteistyötä sekä asiantuntijoiden verkostomaista yhteistyötä on lisättävä viranomaistyön laadun varmistamiseksi. Verkostomaisen yhteistyön merkitys korostuu erityisesti talous- ja henkilöhallinnon tehtävissä.

3 Kansainvälinen vertailu

Sivistyshallinnon rakenteita on selvitetty seuraavien verrokkimaiden osalta: Ruotsi, Norja, Tanska, Alankomaat ja Viro.

3.1.1 Ruotsi

Ruotsissa sivistyshallinto on huomattavasti hajautetumpi kuin Suomessa. Opetusministeriön hallinnonalalla toimii noin 50 viranomaista mukaan lukien yliopistot ja korkeakoulut ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla yli 50 viranomaista. Sivistyshallinnon viranomaisia ohjataan valtioneuvostossa yhtenäisin periaattein ja valtioneuvosto päättää kunkin viranomaisen toiminnan edellytyksistä. Vuosittain virastojen johto ja valtioneuvoston edustajat keskustelevat viraston tulevaisuudesta ja tuloksellisuudesta.

3.1.2 Norja

Norjassa sivistyshallinnon virastoja tai vastaavia viranomaisia on määrällisesti vähemmän kuin Ruotsissa, mutta enemmän kuin Suomessa. Niiden tehtävät vaihtelevat hyvin laajoista tehtävistä tarkasti rajattuihin tehtäviin. Osittain tehtävät ovat samoja kuin Suomessa. Virastojen lisäksi sekä opetus- ja tutkimusministeriön että kulttuuri- ja tasa-arvoministeriön alaisuudessa toimii

useita pysyviä ja väliaikaisia hallituksia, neuvostoja ja neuvottelukuntia. Molemmissa ministeriöissä hallinnonalan virastojen ohjaus on vastuutettu useille osastoille.

3.1.3 Tanska

Tanskassa sivistyshallinto jakaantuu kolmen eri ministeriön vastuulle: lapsi- ja opetusministeriöön, korkeakoulu- ja tiedeministeriöön sekä kulttuuriministeriöön. Virastojen tai vastaavien määrä on samalla tasolla kuin Suomessa. Osittain tehtävät ovat samoja kuin Suomen sivistyshallinnon virastoissa, osittain tehtävät ovat rajatumpia. Virastojen lisäksi ministeriöiden alaisuudessa toimii lukuisia valtion laitoksia, neuvostoja ja neuvottelukuntia tai vastaavia.

3.1.4 Alankomaat

Alankomaissa on useita itsenäisiä virastoja, joiden tehtävät vaihtelevat laajoista tehtävistä suppeampiin. Virastojen tai vastaavien määrä vastaa Suomen virastojen määrää. Myös tehtäviltään osa virastoista on verrattavissa Suomen virastoihin. Opetus-, kulttuuri- ja tiedeministeriö ohjaa niitä ja vastuu ohjauksesta jakaantuu kolmelle osastolle.

3.1.5 Viro

Virossa opetus- ja tiedeministeriö vastaa hallituksen koulutus-, tutkimus-, nuoriso- ja kielipolitiikasta. Sen vastuulla on kolme virastoa sekä eräitä säätiöitä ja yrityksiä. Kulttuuriministeriö vastaa maan kulttuuri- ja urheiluasioista ja -politiikasta.

Kokonaisuutena voidaan todeta, että verrokkimaiden sivistyshallinnon rakenteet, tehtävät ja virastojen tai vastaavien viranomaisten määrät poikkeavat toisistaan. Yhteistä on se, että sivistyshallinnosta vastaavien ministeriöiden hallinnonalalla toimivat yliopistot ja korkeakoulut sekä kansalliset kulttuuri- ja taidelaitokset, joiden ohjauksesta ministeriöt vastaavat. Virastorakenne sen sijaan vaihtelee ja Suomessa virastojen määrä on sama tai pienempi kuin verrokkimaissa.

4 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on selkeyttää ja yhtenäistää opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastorakennetta toiminnallisesti ja taloudellisesti tarkoituksenmukaisemmaksi kokonaisuudeksi siten, että virastoja on helpompi ohjata, ne ovat toiminnallisesti nykyistä selkeämpiä kokonaisuuksia ja niiden toiminta on yhteiskunnallisesti vaikuttavampaa.

Virastorakennemuutostuksella tavoitellaan VM:n virastojen kehittämisestä (VN/11537/2021) antaman suosituksen mukaisesti sitä, että uusien virastojen rakentamisessa painottuu tehtävien laadukas, asiakaslähtöinen ja tuloksellinen hoitaminen sekä toiminnalliset ja taloudelliset tarpeet. Uudistuksella tavoitellaan valtion kokonaisedun kasvua. Lähtökohtana uudistamisessa on valtakunnallinen toimivalta, selkeä organisaatio, riittävä toiminnallinen laajuus, sähköiset palvelut ja hallinnon yhteistyö. Lisäksi tarkoituksena on organisoida nykyisten virastojen yksittäisiä tehtäväkokonaisuuksia ja toimintoja synergisiä tehtäviä hoitavan toisen viraston yhteyteen. Valmistelussa painotetaan myös tehokkaan ja vaikuttavan ohjausjärjestelmän rakentamista. Virastomuoto on kehittämisessä ensisijainen organisoinnin muoto.

Virastorakennemuutostuksen lisäksi sivistyshallintouudistuksen laajempänä tavoitteena on edistää sivistyksen yhteiskunnallista merkitystä ja vahvistaa sivistyshallinnon toiminnan vaikuttavuutta, tuottavuutta ja palvelukykyä. Uudistuksella turvataan sivistyshallinnon kykyä

edistää osaamista, kulttuuria, kasvua ja hyvinvointia Suomessa. Tavoitetilana on sivistyshallinnon yhteisen strategisen kokonaisnäkemyksen vahvistaminen, taloudellisen kestävyuden varmistaminen, toimialan avoimen dialogin edistäminen sekä yhteiseen ja jaettuun tietoon perustuva toiminta. Digitalisaation hyödyntäminen prosesseissa ja palveluissa nähdään keskeisenä välineenä tavoitetilaa pääsemiseksi.

Virastorakenneuudistuksen tavoitteena on saavuttaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja tuottavuushyötyä siten, että sivistyshallinnon tehtävät on mahdollista hoitaa nykyistä pienemmillä resursseilla ja määrärahojen uudelleen allokaation edellytyksiä voidaan vahvistaa. Tavoitteena on, että koko sivistyshallinnon taloutta suunnitellaan yhtenä kokonaisuutena osana julkisen talouden suunnitelman ja valtion talousarvion valmisteluprosesseja. Sivistyshallinnon rakenteiden selkeyttäminen ja virastorakenteen tiivistäminen, toiminnan ja talouden läpinäkyvyys, keskitettävät palvelut sekä virastojen entistä vahvempi osallistaminen konsernitason suunnitteluun edesauttavat toiminnan ja määrärahojen käytön tehokkuutta.

Virastorakenneuudistuksen tavoitteena on myös tukea tuottavuusohjelman tavoitteita. Vaikka hankkeen toimenpiteillä ei ole saavutettavissa mainittavia menosäästöjä kuluvalle vaalikaudella, niin toimenpiteet tukevat perustoimintamenojen ja siirtomenojen vähentymisen edellyttämää uudistamistyötä. Virastorakenneuudistuksen tavoitteena on mahdollistaa kaikille virastoille yhteisten palveluiden tehokkaampi järjestäminen esimerkiksi talous- ja henkilöstöhallinnon sekä tietohallinnon vastuualueilla. Uudistuksen kaikkia hyötyjä ei tavoitella saavutettavaksi välittömästi, vaan tulevana vuosina on tarpeen tarkastella ja arvioida virastorakenteen ja yhteisten palveluiden kokonaisuutta sekä mahdollisuuksia virastojen tulojen kasvattamiseen.

5 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

5.1 Keskeiset ehdotukset

Esityksellä toteutettaisiin hallitusohjelman kirjaukset opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan kuuluvan virastorakenteen selkiyttämistä ja päällekkäisen hallinnon keventämisestä Sivistyshallinto 2030 -loppuraportin suuntaisesti.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastorakennetta ehdotetaan tiivistettäväksi siten, että 10 nykyisestä virastosta muodostettaisiin viisi kirjanpitoyksikköinä toimivaa virastoa. Lisäksi sosiaali- terveysministeriö valmistelee erillisen hallituksen esityksen Opintotuen muutoksenhakulautakunnan siirtämisestä osaksi sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalle kuuluvaa Sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakuntaa.

Vuoden 2026 alusta lukien opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle kuuluisivat seuraavat virastot:

- 1) Opetushallitus, johon yhdistettäisiin Kotimaisten kielten keskus;
- 2) Kansallisarkisto, johon yhdistettäisiin Saavutettavuuskirjasto Celia ja Varastokirjasto;
- 3) Museovirasto, johon yhdistettäisiin Suomenlinnan hoitokunta;
- 4) Taide- ja kulttuurivirasto, joka olisi uusi virasto ja johon siirtyisivät Taiteen edistämiskeskus ja Kansallinen audiovisuaalinen instituutti;
- 5) Suomen Akatemia, joka jatkaisi toimintaansa voimassa olevan Suomen Akatemiasta annetun lain mukaisesti.

Uudistus on tarkoitettu tehdä mahdollisimman kustannustehokkaasti. Opetushallituksen, Kansallisarkiston ja Museoviraston virastot jatkavat ja niiden Y-tunnukset sekä virastotunnus säilyvät. Lähtökohtana on, että edellä mainittujen kolmen viraston tarkentavat virka-

työehtosopimukset palkkausjärjestelmistä säilyisivät voimassa ja tällöin ei olisi tarvetta neuvotella kokonaan uusia tarkentavia virka- ja työsopimusehtoja näiden virastojen palkkausjärjestelmiksi. Taide- ja kulttuurivirastoa varten perustettaisiin uusi virasto, koska siihen siirtyvät virastot, Taiteen edistämiskeskus ja Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, ovat nykyisin osa opetus- ja kulttuuriministeriön kirjanpitoyksikköä.

Opetushallituksen, Kansallisarkiston ja Museoviraston henkilöstö jatkaisi virastoissa nykyisissä palvelussuhteissaan. Kotimaisten kielten keskuksen, Varastokirjaston, Saavutettavuuskirjasto Celian ja Suomenlinnan hoitokunnan henkilöstö siirtyisi tehtävineen vastaanottavaan virastoon. Henkilöstön loma- ja muut etuudet siirtyvät henkilöstön mukana. Siirtyvä henkilöstö siirtyisi vastaanottavaan virastoon virka- tai työsopimussuhteensa mukaisesti lukuun ottamatta Kotimaisten kielten keskuksen työsopimussuhteista henkilöstöä, jonka palvelussuhde muuttuisi virkasuhteeksi. Palvelussuhdelajit eroavat toisistaan virkasuhteen virkavastuun sekä paremman palvelussuhdeturvan osalta virkasuhteessa kuin työsuhteessa. Toiminnan järjestämisen kannalta tavoitteena on siirtyminen perusteiltaan yhtenäiseen palvelussuhteeseen. Taiteen edistämiskeskuksen ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutin henkilöstö siirtyisi uuteen perustettavaan Taide- ja kulttuurivirastoon. Taide- ja kulttuurivirastoon perustettaisiin uusi pääjohtajan virka, koska kummallakaan yhdistyväällä virastolla ei nykyisin ole pääjohtajaa. Muut pääjohtajat jatkaisivat viroissaan toimikautensa mukaisesti.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista, jossa säädettäisiin opetus- ja kulttuuriministeriön ja sen alaisten virastojen muodostaman keskustason sivistyshallinnon tavoitteista ja toimintatavoista sekä virastojen pääjohtajan tehtävistä ja kelpoisuudesta, virastojen muusta henkilöstöstä ja heidän kelpoisuudestaan, asioiden ratkaisemisesta, työjärjestyksestä ja varautumisesta. Sivistyshallinnon tavoitteena olisi turvata kansalaisten sivistyksellisten perusoikeuksien toteutuminen laadukkaasti ja vaikuttavasti yhteistyössä eri hallinnonalojen toimijoiden ja sidosryhmien kanssa. Sivistyshallinnon toiminnan laatua ja vaikuttavuutta edistettäisiin yhteisillä toimintamalleilla ja -rakenteilla sekä kehittämällä virastojen yhteisiä palveluita. Yhteiset toimintamallit ja -rakenteet lisääisivät läpinäkyvyyttä ja helpottaisivat sivistyshallinnon toiminnan ja tuloksellisuuden arviointia ja kehittämistä ja niiden avulla hallinnonalan kehittämisessä voidaan tarkastella sivistyshallintoa myös kokonaisuutena aikaisempaa paremmin. Virastojen yhteisten palveluiden kehittämisellä voitaisiin parantaa tukipalveluiden kustannustehokkuutta. Yhteisten palveluiden järjestämisestä, sisällöstä ja toteuttamistavoista voitaisiin säätää valtioneuvoston asetuksella.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoja koskevan lain lisäksi kustakin virastosta Suomen Akatemiaa lukuun ottamatta ehdotetaan säädettäväksi uusi laki, jossa säädettäisiin viraston toimialasta ja tehtävistä sekä tarvittavin osin viraston sisäisestä organisaatiosta. Kaikkien virastojen osalta niiden tehtävistä säädettäisiin edelleenkin virastolakien lisäksi myös muussa lainsäädännössä. Suomen Akatemiasta annettuun lakiin ehdotetaan tehtäväksi virastouudistukseen liittyviä teknislouentoisia muutoksia.

Laissa Opetushallituksesta säädettäisiin viraston tehtävistä, jotka säilyisivät pitkälti ennallaan. Nykyinen Opetushallitus jatkaisi toimintaansa ja siihen yhdistyisi Kotimaisten kielten keskus pitkälti nykyisine tehtävineen, joista myös säädettäisiin laissa. Kotimaisten kielten keskus toimisi viraston osastona sen riippumattomuutta edellyttävän asiantuntijatehtävän takia. Sekä Opetushallituksen että Kotimaisten kielten keskuksen nykyiset ruotsinkieliset yksiköt jatkaisivat toimintaansa. Poiketen siitä, mitä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista annetussa laissa säädettäisiin pääjohtajan tehtävistä, ratkaisuvalla Kotimaisten kielten keskuksen tehtävien osalta olisi Kotimaisten kielten keskuksen päälliköllä, eikä Opetushallituksen pääjohtaja voisi pidättää niitä ratkaistavakseen.

Opetushallituksessa jatkaisi lisäksi sen nykyiset kolme erillisyyksikköä, joilla olisi jatkossakin itsenäinen päätösvalta asioissaan. Opetushallituksen yhteydessä toimisi lisäksi muissa laeissa säädetyn mukaisesti nykyiset muut toimielimet. Opetushallituksen kirjanpitoyksikköön kuuluu myös valtion kouluja.

Opetushallituksen yhteydessä säilyisi johtokunta, mutta sillä ei jatkossa olisi päätösvaltaa virastoa ja sen tehtäviä koskevissa asioissa vaan se toimisi neuvottelukuntatyypisenä toimielimenä tukemassa Opetushallituksen toimintaa. Johtokunnan asettaminen esitetään siirrettäväksi valtioneuvoston yleisistunnolta opetus- ja kulttuuriministeriölle.

Kansallisarkistosta annettavan lain mukaan nykyinen Kansallisarkisto jatkaisi toimintaansa ja siihen yhdistyisivät Saavutettavuuskirjasto Celia ja Varastokirjasto. Saavutettavuuskirjasto Celia ja Varastokirjasto toimisivat viraston toimintayksikköinä. Viraston muista toimintayksiköistä määrättäisiin työjärjestyksessä.

Valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin Kansallisarkiston yksittäisistä toimipaikoista kielellisten oikeuksien toteutumisen tai palveluiden saatavuuden turvaamiseksi taikka erityisistä kulttuurihistoriallisista syistä. Kansallisarkisto päättäisi muista toimipaikoistaan ja niiden sijoittamisesta.

Kansallisarkistoa velvoittavana uutena lakina säädettäisiin laki Saavutettavuuskirjasto Celian palveluista, johon koottaisiin kirjastopalveluiden käytösääntöjä sekä käyttö- ja lainauskieltoja koskevat säännökset. Laki turvaisi samalla Saavutettavuuskirjasto Celian palveluiden tunnistettavuutta virastojen yhdistymisen jälkeen.

Kansallisarkiston yhteydessä toimisi pistekirjoituksen neuvottelukunta, jonka tehtävänä on toimia pistekirjoituksen ja näkövammaisten henkilöiden oppimateriaalin asiantuntijaelimenä.

Museovirastosta annetun lain mukaan virasto jatkaisi toimintaansa ja siihen yhdistyisi Suomenlinnan hoitokunta. Museovirastossa toimisivat laissa erikseen mainitusti Suomen kansallismuseo ja Suomenlinnan hoitokunta. Viraston muista toimintayksiköistä määrättäisiin työjärjestyksessä. Museovirasto päättäisi toimipaikoistaan ja niiden sijoittamisesta.

Museoviraston hallinnassa olevien Suomen kansallismuseon museokokoelmien hallinta kuuluisi jatkossakin virastossa Suomen kansallismuseon toimialaan. Nykyisin eräissä merkittävässä ja laajakantoisissa asioissa päätösvaltaa käyttävä erityisistunto lakkautettaisiin. Myös nykyinen kulttuuriperintöalan neuvottelukunta lakkaisi lakisääteisenä toimielimenä, jolloin alan sidosryhmäyhteistyö voitaisiin järjestää muilla tavoilla.

Suomen kansallismuseo –toimintayksikön päällikkönä olisi ylijohtaja. Ylijohtajan nimittäisi opetus- ja kulttuuriministeriö viiden vuoden määräajaksi, jollei erityisestä syystä ole perustetta nimittää tätä lyhyemmäksi määräajaksi. Suomen kansallismuseon henkilöstön nimittäisi tai ottaisi ylijohtaja.

Museoviraston yhteydessä toimisi Suomenlinnan neuvottelukunta, jonka tehtävänä on edistää Suomenlinnan maailmanperintökohteen toimintaan ja ylläpitoon liittyvää yhteistyötä eri sidosryhmien kanssa. Neuvottelukunta korvaisi nykyisen Suomenlinnan hoitokunnan johtokunnan.

Museovirasto hallitsisi oikeudesta luovuttaa valtion kiinteistövarallisuutta annetussa laissa (973/2002) tarkoitettua valtion kiinteistövarallisuutta Suomenlinnan alueella.

Taiteen edistämiskeskuksen ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutin tehtäviä jatkamaan perustettaisiin uusi kirjanpitoyksikkönä toimiva virasto, jonka nimi olisi Taide- ja kulttuurivirasto ja josta säädettäisiin Taide- ja kulttuurivirastosta annetussa laissa. Taide- ja kulttuurivirasto päättäisi toimipaikoistaan ja niiden sijoittamisesta.

Poiketen siitä, mitä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista annettavassa laissa säädettäisiin pääjohtajan tehtävistä, ratkaisuvalla kuvaohjelmalla mukaisissa asioissa olisi Taide- ja kulttuurivirastossa sen toimintayksikön päälliköllä, jonka tehtäviin asiat viraston työjärjestyksen mukaan kuuluvat, eikä viraston pääjohtaja voisi pidättää niitä ratkaistavakseen.

Taide- ja kulttuuriviraston yhteydessä olisi taide- ja kulttuurineuvosto, jonka tehtävänä olisi muun muassa päättää vertaisarviointiin perustuen taiteilijoille ja taiteilijaryhmille myönnettävistä apurahoista. Opetus- ja kulttuuriministeriö nimeäisi taide- ja kulttuurineuvostoon puheenjohtajan, vähintään kahdeksan ja enintään 12 jäsentä sekä enintään seitsemän varajäsentä kolmen vuoden toimikaudeksi. Taide- ja kulttuurineuvosto korvaisi nykyisen taideneuvoston sekä valtion taidetoimikunnat ja alueelliset taidetoimikunnat. Nykyisen Kansallisen audiovisuaalisen instituutin yhteydessä toimiva neuvottelukunta lakkaisi, jolloin alan sidosryhmäyhteistyö voitaisiin järjestää muilla tavoilla.

Taide- ja kulttuuriviraston yhteydessä olisi neljä muuta toimielintä sen mukaan kuin muissa laeissa säädetään.

Ehdotettavan virastorakenteen tavoitteena on muodostaa toiminnallisesti ja taloudellisesti tasapainoinen ratkaisu, jossa sivistyshallinnon kokonaisuus on selkeä ja virastojen koko on riittävän suuri ja synergisiä tehtäviä hoitavien virastojen toiminnot yhdistyvät luontevasti. Yhteisen rajapinnan löytäminen yhdistyvien virastojen tehtävissä ei kuitenkaan ole kaikilta osin mahdollista ja osittain mahdolliset synergiat tehtävissä voivatkin muodostua vasta pidemmällä aikavälillä.

Sivistyshallinnon uudistamisen yhteydessä on ehdotettavien lakien lisäksi tarkoitus uudistaa ministeriön ja virastojen välistä ohjausta. Lähtökohtana on muodostaa ohjauksesta koko sivistyshallinnolle selkeä kokonaisuus, varmistaa ohjauksen relevanssi sekä huolehtia ohjausprosessin toimivuudesta niin, että sivistyshallinnon resurssit ovat vaikuttavasti, tuottavasti ja tehokkaasti käytössä. Ohjauksen uudistaminen tarkoittaa ministeriön ja viraston ohjauksessa toimintatapamuutoksia. Uudistukseen liittyen ministeriössä on käynnistetty keskeisiin ydintoimintoihin ministeriöjohtoisten prosessien valmistelu, niissä ohjauksen kokonaistarkastelu sekä ministeriön ja virastojen yhteinen valmistelu ja yhteistyö korostuvat. Tarkemmin prosesseihin liittyvistä yhteistyörakenteista määrätään ministeriön työjärjestyksessä (359/2014).

5.2 Pääasialliset vaikutukset

5.2.1 Taloudelliset vaikutukset

Virastouudistuksen keskeisimmät taloudelliset vaikutukset liittyvät taloudellisen tehokkuuden ja tuottavuuden lisääntymiseen sekä määrärahojen käytön vaikuttavuuden vahvistamiseen. Virastorakennemuutosten tavoitteena on parantaa hallinnonalan virastojen pääluokkaan sisältyvien toimintamenojen käytön tehokkuutta siten, että hallitusohjelman mukaiset ja kevään 2024 JTS-riihen mukaiset säästöt olisi mahdollista toteuttaa siten, että virastojen edellytykset lakisäästeiden ja muiden tehtävien hoitamiseen säilyvät.

Esityksen vaikutuksia virastojen kustannuksiin tai tuottavuuteen ei kuitenkaan voida luotettavasti arvioida euromääräisesti. Yleisesti ottaen lainsäädäntömuutosten vaikutuksia arvioidaan usein aiemmin toteutettujen vastaavien muutosten pohjalta. Aiemmin Suomessa toteutettujen virastouudistusten vaikutuksia on ollut kuitenkin vaikea arvioida jälkikäteenkään, ja virastouudistusten yksityiskohdat vaihtelevat, mistä syistä uudistuksen taloudellisten vaikutusten arviointi aiempiin vastaaviin uudistuksiin perustuvan tutkimustiedon perusteella ei ole mahdollista tässä yhteydessä. Lisäksi julkisen sektorin tuottavuuden mittaaminen on vaikeaa toiminnan luonteesta johtuen. Arvioinnilla voidaan kuitenkin pyrkiä tunnistamaan keskeiset vaikutuskanavat, joilla esityksen arvioidaan vaikuttavan virastojen talouteen ja yhteiskuntaan laajemmin.

Taloudellisia hyötyjä on saavutettavissa, kun talouden suunnitteluprosessit tehostuvat, hallinnollinen työ kehittyy ja valmisteluprosessit hoidetaan jatkossa yhtenä hallinnonalan kokonaisprosessina kokonaisohjauksen vuosikellon mukaisesti. Virastojen osallistaminen osaksi koko hallinnonalan valmisteluprosessia lisää prosessien tehokkuutta, laatua ja vaikuttavuutta. Myös talouden suunnitteluprosessin ja tulosohjausprosessin vahvempi linkittyminen toisiinsa on keskeinen uudistuksen vaikutus. Taloudellisten resurssien tiukentuminen ja sopeuttamispaineeet edellyttävät, että virastojen tulosohjauksessa huomioidaan entistä vahvemmin taloudelliset reunaehdot toiminnan painopisteiden ja priorisointien toteuttamiseksi.

Virastorakenteen uudistaminen mahdollistaa talouden prosessien ja talousarvion momenttirakenteen uudistamisen. Nykyisten kymmenen talousarvion momentin sijaan määrärahat sisällytetään jatkossa viidelle talousarvion momentille, jotka sijoittuvat pääluokan yhteisten menojen talousarvion lukuun juoksevana momenttinumerointina ministeriön toimintamomentin jälkeen. Talousarviokäsittelyn ollessa lainsäädännön tasoista päätöksentekoa momenttikohtaisen määrärahatason muuttaminen edellyttää aina eduskunnan päätöstä. Siksi momenttirakenteen tiivistyminen ja momenttikohtaisen määrärahatason nousu mahdollistavat talousarvion puitteissa määrärahojen joustavamman käytön ja uudelleen allokoinnin mahdollisuudet. Virastojen määrän vähentyminen ja taloudellisen koon vahvistuminen vahvistavat myös virastojen vertailukelpoisuutta taloudellisina kokonaisuuksina.

Suuremmat virastokokonaisuudet mahdollistavat skaalaetuja erityisesti hallinnon, tilojen ja digitaalisten järjestelmien osalta, koska näissä toiminnoissa on kustannustekijöitä, jotka eivät ainakaan täysin riipu toiminnan luonteesta tai laajuudesta. Tämä tarkoittaa sitä, että näihin toimintoihin liittyviä prosesseja voidaan yhtenäistää, vaikka yhdistyvillä virastoilla säilyvätkin nykyiset, toisistaan erilaiset tehtävät, ja että prosessien yhtenäistämällä voidaan vähentää päällekkäisyyttä, joka on syntynyt siitä, että samoja asioita on aiemmin tehty useammassa eri virastossa. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastojen tilakustannukset ovat bruttomääräisesti noin 24 milj. €, joskin osa tiloista tuottaa myös maksutuloja. Hallinnonalan virastojen tukitoimintojen (sisältäen henkilöstöhallinto, taloushallinto ja hankintatoimi) henkilöstökustannukset ovat karkeasti arvioituna noin 5 milj. €.

Pidemmällä aikavälillä uudistuksesta on odotettavissa tuottavuushyötyjä erityisesti talous- ja henkilöstöhallinnon ja muiden kaikille virastoille yhteisten tehtävien resurssien osalta. Tehtävien keskittyminen viidelle virastolle kymmenen viraston sijaan mahdollistaa niiden hoitamisen nykyistä tehokkaammin. Myös yhteisten palveluiden mahdollinen työnjaon kehittäminen ja tiettyjen tehtävien keskittäminen yhden viraston tehtäväksi sisältää tuottavuuspotentiaalia.

Uudistuksesta aiheutuu kertaluonteisia kustannuksia. Kirjanpitoyksikkörakenteen uudistamisesta aiheutuvat valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskuksen kustannukset ovat noin 0,7 milj. euroa, perustietotekniikkapalveluiden yhtenäistämistä aiheutuvat Valtorin kustannukset ovat noin 1,4 milj. euroa. Perustietotekniikkapalveluilla tarkoitetaan tässä työasemien, puhelimien, toimistosovellusten, sähköpostin ja muiden viestintäsovellusten, käyttäjähallinnan ja muiden perussovellusten muodostamaa kokonaisuutta. Virastojen nimimuutosten kustannusarviot vaihtelevat virastoittain eikä tietoja ole kaikilta osin käytettävissä tai ne eivät ole vertailukelpoisia. Nimimuutoksista viestintään kohdistuvat kustannukset tarkentuvat valmistelun edetessä. Virastojen esittämät arviot virastokokonaisuuksittain vaihtelevat nyt noin 70 000 eurosta 400 000 euroon. Viestinnän oma työpanos on merkittävä. Eniten kustannuksia on odotettavissa tilanteissa, joissa koko viraston nimi muuttuu uudeksi. Kustannukset jakautuvat useammalle vuodelle ja painottunevat uusien virastojen aloittamisen jälkeiseen aikaan. Samalla on mahdollista luopua päällekkäisistä palveluista, mikä tuo jatkossa säästöä. Uudistuksen toteuttamiseen on osoitettu valtion talousarviossa 2 milj. euroa lisärahoitusta.

Esityksen mukaisesta henkilöstön siirtymisestä toiseen palkkausjärjestelmään sekä palkkausjärjestelmän neuvottelemisesta aiheutuvien kustannuksien on arvioitu olevan maltillisia. Palkkatasoja on tarkasteltu vertailemalla eri palkkausjärjestelmien palkkatasoja yhteismitallistamalla ne valtion palkka-analyyysijärjestelmän (VPL) mukaisesti, joka on mahdollistanut eri palkkausjärjestelmien mukaisten tehtävien tarkastelun samalla tasolla.

Vuonna 2026 aloittavien uusien virastokokonaisuuksien lähtötilanne palkkausjärjestelmien osalta vaihtelee. Opetushallitus muodostuu liittämällä siihen Kotimaisten kielten keskus, jonka henkilöstö otetaan Opetushallituksen nykyisen palkkausjärjestelmäsopimuksen piiriin. Kansallisarkisto muodostuu liittämällä siihen Saavutettavuuskirjasto Celia sekä Varastokirjasto, joiden henkilöstö otetaan Kansallisarkiston nykyisen palkkausjärjestelmäsopimuksen piiriin. Museovirasto muodostuu liittämällä siihen Suomenlinnan hoitokunta. Suomenlinnan hoitokunnan henkilöstö otetaan Museoviraston palkkausjärjestelmäsopimuksen piiriin. Museoviraston palkkausjärjestelmäsopimusta sovelletaan ainoastaan virkasuhteiseen henkilöstöön, joten Suomenlinnan hoitokunnan työsopimussuhteisen henkilöstön osalta on tarpeen arvioida sopimuksien päivittäminen valmistelun edetessä.

Tarkasteltaessa edellä mainittuja virastokokonaisuuksia yhdistyvillä virastoilla alempien vaativuustasojen tasot ovat vastaanottavaa virastoa korkeampia muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Liittymishetkellä tämä tarkoittaa sitä, että suoranaisia kustannusvaikutuksia nykytilaan verrattuna ei synny, vaan palkkatasot säilyvät ennallaan. Vaativimmissa asiantuntijatehtävissä sekä johtotehtävissä hajontaa on jonkin verran enemmän. Tarkempi arvio kokonaiskustannusvaikutuksesta tarkentuu valmistelun edetessä, kun henkilöstön sijoittumista palkkausjärjestelmän tasoille päästään tarkastelemaan tarkemmin, mutta suoranaisia vaikutuksia palkkakustannusten nousuun uudistuksen myötä on arvioitu syntyvän maltillisesti.

Taide- ja kulttuurivirasto aloittaa uutena virastona 1.1.2026. Taiteen edistämiskeskus ja Kansallinen audiovisuaalinen instituutti itsenäisinä virastoina lakkaavat, jolloin niiden palkkausjärjestelmäsopimuksetkin lakkaavat ja virastolle on neuvoteltava uusi palkkausjärjestelmäsopimus. Alustavan laskelman pohjana on käytetty VPL-tasoja oletuksena, että kaikki palkat harmonisoitaisiin mediaaniin. Kustannusarvio tämän osalta on noin 3 %:n korotus nykyiseen palkkatasoon, mutta laskelma on vielä alustava ja karkea arvio, joka tarkentuu valmistelun edetessä.

5.2.2 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Virastorakenneuudistuksella tuetaan sivistyshallinnon kykyä edistää osaamista, kulttuuria, kasvua ja hyvinvointia Suomessa. Uudistuneet virastot voivat vastata paremmin toimintaympäristön muutoksiin ja vahvistaa yhteiskunnan ja talouden uudistumiskykyä hyvinvoinnin ja kestäväen kasvun mahdollistamiseksi. Myös palveluiden, toiminnan ja ohjausjärjestelmän laatu ja yhdenmukaisuus paranevat.

Uudistus parantaa sivistyshallinnon mahdollisuuksia toimia enemmän yhtenä kokonaisuutena palvelukyvyyn ja tuottavuuden parantamiseksi. Kansalaisten ja yhteiskunnan kannalta on merkityksellistä, että virastojen tehtävät ja palvelut säilyvät pääsääntöisesti edelleen nykyisiä vastaavina. Nykyisten virastojen nimien säilyttämisellä turvataan asiakasmäärältään suurempien virastojen, Opetushallituksen, Kansallisarkiston ja Museoviraston, palveluiden löytyminen. Haasteena on turvata erityisesti nykyisten pienten virastojen toiminnan näkyvyys ja palvelujen saatavuus uusissa virastoissa. Kotimaisten kielten keskuksen, Suomen kansallismuseon, Suomenlinnan hoitokunnan, Varastokirjaston ja Saavutettavuuskirjasto Celian palveluiden näkyvyyttä turvataan säätämällä toimintayksiköiden asemasta virastolaissa ja osin säätämällä palveluista erikseen.

Saavutettavuuskirjasto Celian palveluilla on erityinen merkitys vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen kannalta. Saavutettavuuskirjasto Celian tehtävät säilyisivät uudistuksessa nykyisellään. Kirjaston palveluista säädettäisiin erillisellä lailla, joka vastaa sisällöllisesti voimassa olevaa, vuoden 2023 alussa voimaan tullutta uudistettua Saavutettavuuskirjasto Celiasta annettua lakia. Palveluiden saatavuutta ja löydettävyyttä näkövammaisille ja lukemisesteisille tukisi myös se, että Saavutettavuuskirjasto Celian asemasta viraston toimintayksikkönä säädettäisiin laissa ja palveluista käytettäisiin edelleen nimitystä Saavutettavuuskirjasto Celia. Virastorakenneuudistuksella ei siten olisi välittömiä vaikutuksia vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen kannalta.

5.2.3 Vaikutukset virastoille

Esityksen mukaiset virastot jatkaisivat nykyisille virastoille kuuluvien tehtävien hoitamista. Virastojen tukipalveluiden osalta perustettavat virastot joutuvat kuitenkin arvioimaan, miten virastojen yhdistyminen vaikuttaa tukipalveluiden organisointiin, resursointiin ja tehtäviin. Lisäksi tietyt selvittettävänä olevat virastojen yhteiset palvelutoiminnot vaikuttaisivat jatkossa virastojen tukitoimintoihin.

Suuremmat virastokokonaisuudet mahdollistavat pidemmälle menevän työnjaon, mikä asiantuntijaorganisaatiossa mahdollistaa korkeamman osaamisen. Pienissä virastoissa esimerkiksi hankinnoista tai tietosuojasta vastaavat henkilöt vastaavat näistä muiden tehtäviensä ohessa, mikä rajoittaa osaamisen syventämistä ja päivittämistä.

Kirjanpitoyksikkörakenteen uudistaminen edesauttaa osaltaan virastojen toimintaedellytyksiä aikaisempaa vahvempina itsenäisinä taloudellisina ja toiminnallisina kokonaisuuksina. Talouden pidemmän aikavälin suunnittelu ja ennakointi sekä seuranta ja valvonta tehostuvat, kun prosessit ja työnjaot ovat selkeät. Kirjanpitoyksikkörakenteen uudistaminen edesauttaa myös virastojen ja Palkeiden välisen työnjaon selkeyttämistä henkilöstö- ja taloushallinnon suunnittelu- ja seurantajärjestelmien osalta.

Nimiratkaisu vaikuttaa virastojen toimintaan eri tavoin sen mukaan, säilyykö virastoilla nykyiset nimet, yhdistyykö virasto suurempaan virastoon vai muuttuuko nimi yhdistymisen myötä kokonaan. Nimen säilyminen turvaa asiakasmääriltään suurimpien virastojen

palveluiden löytymistä. Pienempien virastojen yhdistyminen suurempaan kokonaisuuteen edellyttää, että tehtävien mukaisesta brändistä ja näkyvyydestä pidetään korostetusti uudessa virastossa huolta. Tätä tuetaan myös säätämällä yhdistyvien virastojen erityisestä toimintayksikköasemasta viraston organisaatiossa, vaikkakin se rajaa osittain virastojen mahdollisuuksia määrätä omasta organisaatiostaan työjärjestyksellä. Asiakkaat löytävät jatkossakin sivistyshallinnon palvelut helposti eikä yhdistyvien virastojen toiminnan ja palveluiden löytymisen arvioida heikentyvän.

Niissä virastoissa, joiden nimissä tapahtuu muutoksia, on varauduttava viestinnällisiin ja toiminnallisiin muutoksiin. Muutokset aiheuttavat myös aluksi kustannuksia ja lisäävät työmäärää.

Esityksen mukaisella virastouudistuksella ei tehdä muutoksia virastojen aluerakenteeseen. Kansallisarkistolla ja Taiteen edistämiskeskuksella on tällä hetkellä koko maan kattava alueellisesti hajautettu organisaatio. Uudistuksen voimaan tullessa virastot tulevat toimimaan samoilla paikkakunnilla kuin nykyiset virastotkin toimivat. Virastojen päätoimipaikat tulevat sijaitsemaan Helsingissä. Museovirastolle, johon yhdistyy Suomenlinnan hoitokunta, sekä Taide- ja kulttuurivirastolle, jonka muodostavat Taiteen edistämiskeskus ja Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, esitetään toimivaltaa päättää jatkossa toimipaikoistaan. Kansallisarkiston toimipaikoista esitetään säädettäväksi osin valtioneuvoston asetuksella, muista toimipaikoista päättäisi Kansallisarkisto.

5.2.4 Vaikutukset henkilöstön asemaan

Ministeriön hallinnonalan virastojen hallinnon ja yhteisten toimintojen yhdistämisen tavoitteena on mittakaavaetujen myötä tuoda säästöjä ja taloudellista tehokkuutta sekä mahdollistaa henkilöstöresurssien joustavampaa hyödyntämistä virastoissa. Hallinnolliset tehtävät ja toiminnot ovat luonteeltaan hyvin samankaltaisia eri virastoissa, ja niitä tuottavilla asiantuntijoilla on toisiaan vastaavaa osaamista. Virastouudistuksella saadaan keskitettyä nykyisin useaan virastoon hajautettua toimintaa saman organisaation sisälle ja vahvistettua asiantuntijuuden hyödyntämistä ja sen kehittymistä. Palveluiden yhtenäisellä toteuttamisella voidaan saavuttaa välittömiä synergiahyötyjä ilman osaamiseen liittyviä haasteita. Lisäksi nykyisessä virastorakenteessa osalla virastoista mahdollisuudet tehtävien tehokkaaseen ja tuottavaan järjestämiseen ovat olleet rajalliset niiden pienistä resursseista johtuen. Hallinnollisissa palveluissa on tunnistettavissa mahdollisuuksia organisoida ja toteuttaa toisilta oppimista ja parhaiden käytäntöjen jakamista. Aiempaa suurempi organisaatio antaisi henkilöstölle myös paremmat mahdollisuudet oman osaamisen ja asiantuntijuuden kehittämiseen. Virastossa olisi nykyisiä organisaatioita enemmän mahdollisuuksia työn tasaamiseen ja sijasjärjestelyihin.

Yhtenäiset toimintatavat luovat perustan organisaation toiminnalle. Hyödyntämällä eri virastoista johtamisjärjestelmistä, palvelujohtamisesta ja prosessimaisesta toiminnasta kertyneitä kokemuksia, on mahdollisuus luoda parhaisiin käytäntöihin pohjautuvat toimintamallit sekä huolehtia hyvästä henkilöstöpolitiikasta. Tehostamismahdollisuuksia syntyy heti yhdistämisen hetkellä, mutta merkittävimmät hyödyt toteutuvat vasta pidemmällä aikavälillä toiminnan organisoitumisen kehittymisen myötä. Lyhyellä aikavälillä virastojen yhdistäminen voi aiheuttaa myös kitkaa eri toimintojen välillä, jos organisaatorakenteita ei onnistuta uudistamaan yhteistyön mahdollistamiseksi.

Virastojen toiminnan kannalta on tärkeää, että niissä on osaavaa, motivoitunutta henkilöstöä ja että virastojen johtaminen on korkeatasoista. Virastouudistuksen yhteydessä noudatetaan hyvää henkilöstöpolitiikkaa ja johtamista. Uudistuksessa mukana olevien virastojen henkilöstöä

koskevat yhtenevät periaatteet ja menettelytavat. Kaikkia kohdellaan uudistuksessa tasapuolisesti ja yhdenvertaisesti. Henkilöstön tiedonsaannista ja vaikutusmahdollisuuksista huolehditaan uudistusta toteutettaessa yhteistoiminnasta valtion virastoissa ja laitoksissa annetun lain (1233/2013) mukaisesti.

Kotimaisten kielten keskuksen henkilöstö siirtyisi tehtävineen Opetushallitukseen, ja Varastokirjaston ja Saavutettavuuskirjasto Celian henkilöstö Kansallisarkistoon ja Suomenlinnan hoitokunnan henkilöstö Museovirastoon. Taiteen edistämiskeskuksen ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutin henkilöstö siirtyisi uuteen perustettavaan Taide- ja kulttuurivirastoon. Suomen Akatemia jatkaa ennallaan ja virastoon jäävän henkilöstön asema säilyy ennallaan. Samoin nykyisen Opetushallituksen, Kansallisarkiston sekä Museoviraston henkilöstön asema säilyisi ennallaan. Siirtyvä henkilöstö siirtyisi vastaanottavaan virastoon virka- tai työsopimussuhteensa mukaisesti. Palvelussuhteen katsotaan palvelussuhteen etuuksien määräytymisen kannalta jatkuneen valtiolla yhdenjaksoisena. Näin ollen kertyneet lomat ja mahdolliset työsopimussuhteeseen liittyvät lomarahasaatavat siirtyvät henkilön mukana uuteen virastoon.

Kotimaisten kielten keskuksen työsopimussuhteinen henkilöstö siirtyisi kuitenkin Opetushallitukseen virkasuhteeseen. Tämä vastaa Valtion työmarkkinalaitoksen suositusta siitä, että palvelussuhdelajit muutetaan yhteneviksi organisaatiomuutoksen yhteydessä. Palvelussuhdelajit eroavat toisistaan virkasuhteen virkavastuun sekä paremman palvelussuhdeturvan osalta virkasuhteessa kuin työsuhteessa.

Kotimaisten kielten keskukselta siirtyy Opetushallitukseen noin 45 henkilötyövuotta (htv), Saavutettavuuskirjasto Celiasta noin 45 htv:tä ja Varastokirjastosta noin 15 htv:tä Kansallisarkistoon, Suomenlinnan hoitokunnasta Museovirastoon noin 80 htv:tä ja Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista 75 htv:tä ja Taiteen edistämiskeskukselta noin 70 htv:tä Taide- ja kulttuurivirastoon.

Virastouudistuksella ei arvioida olevan suoranaisia tasa-arvoon tai yhdenvertaisuuteen liittyviä vaikutuksia henkilöstön siirtyessä toiseen virastoon tehtävineen.

Vuonna 2026 aloittavien virastojen yhdistymistapa vaihtelee ja lähtötilanne vaikuttaa tapaan, jolla palkkausjärjestelmistä teknisesti neuvotellaan. Virastokohtaisissa neuvotteluissa ovat mukana nykyisten työnantajavirastojen edustajat, ja neuvotteluja koordinoi se työnantaja, jonka sopimuksen piiriin uudessa virastossa siirrytään.

Opetushallitukseen liitetään Kotimaisten kielten keskus, jonka henkilöstö otetaan Opetushallituksen nykyisen palkkausjärjestelmäsopimuksen piiriin. Kotimaisten kielten keskuksen oma palkkausjärjestelmäsopimus lakkaa. Henkilöstön sijoittumisesta ja siitä mahdollisesti johtuvista palkkausjärjestelmän kehittämistarpeista neuvottelee Opetushallitus työnantajana.

Kansallisarkistoon liitetään Saavutettavuuskirjasto Celia ja Varastokirjasto, joiden henkilöstö otetaan Kansallisarkiston nykyisen palkkausjärjestelmäsopimuksen piiriin. Celian ja Varastokirjaston omat palkkausjärjestelmäsopimukset lakkaavat. Henkilöstön sijoittumisesta ja siitä mahdollisesti johtuvista palkkausjärjestelmän kehittämistarpeista neuvottelee Kansallisarkisto työnantajana.

Suomenlinnan hoitokunta liitetään Museovirastoon. Suomenlinnan hoitokunnan palkkausjärjestelmäsopimus päättyy ja henkilöstö siirtyy Museoviraston nykyisen

palkkausjärjestelmäsopimuksen piiriin. Henkilöstön sijoittumisesta ja siitä mahdollisesti johtuvista palkkausjärjestelmän kehittämistarpeista neuvottelee Museovirasto työnantajana.

Taide- ja kulttuurivirasto aloittaa uutena virastona. Taiteen edistämiskeskus ja Kansallinen audiovisuaalinen instituutti itsenäisinä virastoina lakkaavat, jolloin niiden palkkausjärjestelmäsopimuksetkin lakkaavat. Henkilöstö siirtyy uuden viraston palvelukseen euromääräisillä palkoilla. Taide- ja kulttuuriviraston palkkausjärjestelmästä on sovittava. Neuvottelut aloitetaan vuoden 2025 aikana, kun riittävät perusteet palkkausjärjestelmän rakentamiselle ovat olemassa. Koska Taiteen edistämiskeskus ja Kansallinen audiovisuaalinen instituutti eivät ole neuvotteluviranomaisia, vastaa ministeriö neuvotteluista vuoden 2025 loppuun asti. Uusi Taide- ja kulttuurivirasto tulee olemaan neuvotteluviranomainen 1.1.2026 lukien, joten neuvottelut viimeistellään ja palkkausjärjestelmästä sovitaan viimeistään uuden työnantajaviraston aloitettua toimintansa.

Suomen Akatemian osalta palkkausjärjestelmään ei tarvita muutoksia.

Virastorakenteen uudistaminen tukee henkilöstön liikkuvuutta ja sitä kautta osaamisen kehittämistä ja jakamista opetus- ja kulttuuriministeriön alaisissa virastoissa. Valtiontalouden tarkastusviraston osaamisen kehittämistä ja rekrytointeja koskeneen tuloksellisuustarkastuksen tarkastushaastatteluissa tuotiin esille, että erityisesti pienessä virastossa sisäisen liikkuvuuden toteuttaminen ei ole aina mahdollista (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 6/2022). Liikkuvuuden parempi mahdollistaminen tukee toisaalta organisaation mahdollisuuksia pitää kiinni osaavasta työvoimasta.

5.2.5 Vaikutukset tiedonhallintaan

Julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain (906/2019; *tiedonhallintalaki*) mukaan suunniteltaessa tiedonhallintamallin sisältöön vaikuttavia olennaisia hallinnollisia uudistuksia ja tietojärjestelmien käyttöönottoa, tiedonhallintayksikössä on arvioitava näihin kohdistuvat muutokset ja niiden vaikutukset suhteessa tiedonhallinnan vastuisiin, tietoturvasuoritusvaatimuksiin ja -toimenpiteisiin, tietoaineistojen muodostamista tai luovutustapaa koskeviin vaatimuksiin, asianhallinnan ja palvelujen tiedonhallinnan vaatimuksiin sekä muualla laissa säädettyihin asiakirjojen julkisuuteen, salassapitoon, suojaan ja tiedonsaantioikeuksiin.

Sivistyshallinnon uudistuksen yhteydessä virastojen tiedonhallintalain mukaiset vastuut siirtyvät yhdistymisen myötä esityksen mukaisille virastoille, joista kukin muodostaa oman tiedonhallintayksikkönsä. Virastojen tehtävissä ei tapahdu sellaisia muutoksia, jotka olennaisesti vaikuttaisivat tiedonhallinnan järjestämisen sisältöön tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin tarkoittamalla tavalla. Uusi virastorakenne ei muuttaisi säädettyihin substanssitehtäviin liittyvää tiedonhallintaa, tietovarantoja tai tietojärjestelmiä, eikä edellyttäisi uusien tietojärjestelmien hankintaa tai tietovarantojen perustamista tietovarantojen hyödyntämiseen tai yhteentoimivuuteen vaikuttavalla tavalla. Tehtävissä ei tapahtuisi myöskään muutoksia, joilla olisi vaikutusta asiakirjojen julkisuuteen tai salassapitoon.

Useat hallinnolliset järjestelmät tai palvelut korvataan yhdistyvässä virastossa yhdellä palveluilla tai tietojärjestelmällä. Näihin liittyvät viraston sisäiset hallinnolliset vastuut määritellään uudistuksen toimeenpanon yhteydessä. Nykytilassa virastojen talous- ja henkilöstöhallinnon palvelut on hankittu Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskus Palkeilta. Virastojen yhdistyessä näihin liittyvä asiakkuus ja henkilöstöä koskeva rekisterinpito siirtyvät vastaanottavalle virastolle (Opetushallitus, Kansallisarkisto ja Museovirasto) tai uudelle perustettavalle virastolle (Taide- ja kulttuurivirasto). Esityksen mukaisten virastojen

aloittaessa toimintansa, virastoilla on oltava nimetty tietosuojavastaava. Tehtävän organisoimista kussakin virastossa valmistellaan uudistuksen toimeenpanon osana.

Uudistuksen vaikutukset rajautuvat virastojen omaan toimintaan ja tiedonhallintaan, eikä niillä ole vaikutusta muiden viranomaisten tiedonhallintaan.

Virastojen yhdistyessä aiemmin nykyisten virastojen vastuulla olevat tietoturvallisuuden varmistaminen, tietojärjestelmien tietoturvallisuus, tietoaineistojen tietoturvallisuus, tietoaineistojen muodostaminen ja luovuttaminen sekä asianhallinta, palveluluiden tiedonhallinta ja asiakirjajulkisuuskuvausten ylläpito siirtyvät vastaanottavan tai uuden perustettavan viraston vastuulle. Tarkemmat virastojen sisäiset vastuut tarkentuvat työjärjestysten, tiedonhallintamallien, tiedonohjaussuunnitelmien ja muiden viraston sisäisten normien valmistelun yhteydessä.

Asianhallinnan osalta kukin esityksen mukainen virasto valmistelee uuden tiedonohjaussuunnitelman. Uudistuksen valmistelun yhteydessä on selvitetty myös sivistyshallinnon virastojen asianhallinnan, kirjaamotoiminnan ja arkistotehtävien keskittämistä yhden viraston tehtäväksi. Mikäli keskittämässä edetään, se edellyttää muutoksia säännöksiin ja valmistelun yhteydessä tehtävää tiedonhallintalain mukaista muutosvaikutusten arviointia.

Opetushallituksen erillisyyksiköiden asemassa ja vastuissa suhteessa tiedonhallintalain mukaisiin vastuisiin ei tapahdu muutoksia. Suomen Akatemian osalta uudistuksen yhteydessä ei tapahdu tiedonhallinnan muutoksia.

6 Muut toteuttamisvaihtoehdot

Konsernin kehittämishankkeessa vuosina 2021–2022 on käyty läpi erilaisia toteuttamisvaihtoehtoja opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastorakenteen uudistamiseksi.

Yhtenä vaihtoehtona oli esillä, että rakenteellista uudistamista ei tehtäisi lainkaan, vaan tavoitteisiin pyrittäisiin toiminnallista yhteistyötä kehittämällä. Tätä vaihtoehtoa ei kuitenkaan pidetty mahdollisena tuottavuutta ja taloudellisuutta koskevien tavoitteiden saavuttamiseksi. Valtionhallinnon toimintojen (virastot) järjestämisessä noudatettavista periaatteista annetun valtiovarainministeriön suosituksen (VN/11537/2021) mukaan virastorakenteita järjestellessä tulee arvioida mahdollisuudet koota tehtäviä ja toimintoja suurempiin yksiköihin. Viraston tulee olla toiminnallisesti ja taloudellisesti mielekäs yksikkö. Hyvin pienten itsenäisten virastojen muodostamista tulee välttää, koska hallinnolliset kustannukset muodostuvat suhteettoman suuriksi substanssitehtäviin nähden. Virastorakenteen uudistamisen tarve on korostunut hallitusohjelman mukaisten ja kevään 2024 JTS-riihen mukaisten säästöjen vuoksi ja sen varmistamiseksi, että säästöt voidaan toteuttaa siten, että virastojen edellytykset lakisääteisten ja muiden tehtävien hoitamiseen säilyvät.

Toisena vaihtoehtona konsernin kehittämishankkeessa oli, että virastorakennekokonaisuus muodostuisi neljästä virastosta. Ensimmäinen virasto olisi Kasvatus ja koulutus -kokonaisuus, johon kuuluisivat Opetushallitus ja sen erillisyyksiköt. Toinen virasto olisi Muisti ja kulttuuriperintö -kokonaisuus, joihin kuuluisivat Kansallisarkisto, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Kotimaisten kielten keskus, Museovirasto, Saavutettavuuskirjasto Celia, Suomenlinnan hoitokunta sekä Varastokirjasto. Kolmas virasto olisi Tieteen edistämisen kokonaisuus, johon sijoittuisi Suomen Akademia sekä neljäntenä Taiteen edistämisen kokonaisuus, johon sijoittuisi Taiteen edistämiskeskus. Tätä vaihtoehtoa ei kuitenkaan pidetty tarkoituksenmukaisena, koska virastojen koko ja tehtävien laajuus olisivat vaihdelleet

huomattavasti eikä virastokokonaisuus olisi muodostanut toiminnallisesti tasapainoista kokonaisuutta.

Kolmantena vaihtoehtona – joka myös päättyi konsernin kehittämishankkeen lopulliseksi esitykseksi ja myöhemmin tarkentui sivistyshallinnon uudistamishankkeessa – oli viidestä virastosta muodostettava kokonaisuus.

Ensimmäinen virasto olisi Kasvatus, koulutus ja kieli -kokonaisuus, johon sijoittuisivat Opetushallitus ja sen nykyiset erillisyksiköt sekä Kotimaisten kielten keskuksen kieliasioita koskevat toiminnot, mukaan lukien sanakirjatyö, päivittäisessä työkäytössä olevat työaineistot ja käsikirjastot.

Toinen virasto olisi Kulttuuriperintö -kokonaisuus, johon sijoittuisivat Museovirasto ja Suomenlinnan hoitokunta.

Kolmas virasto olisi Kirjasto- ja arkistotoiminnan kokonaisuus (aiemmassa vaiheessa puhuttiin myös Kirjasto nimisestä kokonaisuudesta), johon sijoittuisivat Kansallisarkisto, Saavutettavuuskirjasto Celia, Varastokirjasto sekä osittain Kotimaisten kielten keskuksen arkistoaineistot ja yleiskokoelmia koskevat toiminnot sekä Helsingin yliopiston yhteydessä toimivan Kansalliskirjaston toiminnot. Tässä vaihtoehdossa Kotimaisten kielten keskuksen päivittäisessä työkäytössä olevat työaineistot sijoitettaisiin kirjasto- ja arkistokokonaisuuteen sen jälkeen, kun kyseiset sanakirjat ovat valmistuneet. Kotuksen osalta päädyttiin kuitenkin sivistyshallinnon uudistamishankkeessa myöhemmin siihen, ettei ole perusteltua irrottaa hyvin pientä osuutta organisaation toiminnoista toiseen virastoon vaan toiminnan ja tehtävien laadukkaan hoitamisen kannalta on perusteltua siirtää kaikki toiminnot Kasvatus, koulutus ja kieli -kokonaisuuteen. Lisäksi Kansalliskirjaston osalta opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsingin yliopisto ja Kansalliskirjasto selvittivät yhteistyössä Kansalliskirjaston aseman muutoksen edellytyksiä. Sivistyshallintouudistuksen jatkovalmistelussa tämä valmistelu ei kuitenkaan toiminnallisista ja taloudellisista syistä edennyt.

Neljäs kokonaisuus olisi Taiteen kokonaisuus, johon sijoittuisivat Taiteen edistämiskeskuksen ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutin toiminnot. Synergiahyötyjen saamiseksi Taiteen edistämiskeskus ja Kansallinen audiovisuaalinen instituutti pitivät tärkeänä, että Suomen elokuvasaatiö voisi liittyä samaan kokonaisuuteen. Valmistelussa nähtiin, että kokonaisuudesta olisi mahdollista muodostaa kansallinen Luova Suomi -virasto. Viraston keskeisenä tehtävänä olisi taide- ja kulttuurialojen sekä luovien alojen toiminta- ja kasvumahdollisuuksien edistäminen. Suomen elokuvasaatiö ei kuitenkaan pitänyt virastoon liittymistä mahdollisena. Sivistyshallintouudistuksen jatkovalmistelussa päädyttiin lopulta siihen, että vain Taiteen edistämiskeskus ja Kansallinen audiovisuaalinen instituutti yhdistetään.

Viides kokonaisuus olisi Tieteen kokonaisuus, johon kuuluisi nykyinen Suomen Akatemia.

Hankkeen yhteydessä arvioitiin lisäksi tarvetta vahvistaa taide- ja kulttuurialan tietopohjaa kokonaisvaltaisesti. Arvioinnissa nousi esille Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen, Taiteen edistämiskeskuksen, Taideyliopiston ja Jyväskylän yliopiston merkittävä panos tutkimuksellisen tietopohjan tuottamisessa. Konsernin kehittämishankkeessa ei kuitenkaan tehty tähän liittyviä rakenteiden uudistamishankkeita.

Opintotuen muutoksenhakulautakunnan osalta ei valmistelussa noussut esille muita toteuttamisvaihtoehtoja kuin toimintojen sijoittaminen sosiaali- ja terveysministeriön alaisen sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakunnan yhteyteen.

Hallitusohjelman kirjausten jälkeen sivistyshallinnon uudistamishankkeessa arvioitiin eräitä muitakin vaihtoehtoja. Tässä yhteydessä valmistelussa oli esillä tieteen ja taiteen edistämisen kokonaisuuksien yhdistäminen yhdeksi virastoksi, Kansallisen audiovisuaalisen instituutin tehtävien sijoittaminen osaksi Kansallisarkistoa ja Opetushallitusta sekä Saavutettavuuskirjasto Celian yhdistäminen osaksi Opetushallitusta esimerkiksi erillisyyksiköksi. Nämä vaihtoehdot eivät kuitenkaan saaneet riittävästi kannatusta eivätkä edenneet jatkovalmisteluun.

Kaikista edellä mainituista vaihtoehdoista toteuttamiskelpoisimmaksi ja tasapainoisimmaksi vaihtoehdoksi nousi toiminnallisin ja taloudellisin perustein virastojen yhdistäminen viideksi kokonaisuudeksi esitetyllä tavalla.

Virastojen yhdistäminen on mahdollista toteuttaa joko sulauttamalla virasto toiseen taikka perustamalla kokonaan uusi virasto. Uuden viraston perustaminen aiheuttaa sulautumista enemmän kustannuksia ja edellyttää uusien tarkentavien virka- ja työehtosopimusten neuvottelemista. Taiteen edistämiskeskus ja Kansallinen audiovisuaalinen instituutti ovat tällä hetkellä osa opetus- ja kulttuuriministeriön kirjanpitoyksikköä, minkä vuoksi uuden omana kirjanpitoyksikkönä toimivan viraston perustaminen on niiden osalta tarkoituksenmukaisin ratkaisu.

Valmisteluprosessin aikana Kotimaisten kielten keskukselta pyydettiin vaihtoehtoisia nimiehdotuksia, jotka huomioisivat toisaalta virastojen historian ja toisaalta tulevat toimintokokonaisuudet. Lisäksi toivottiin myös ehdotuksia samankaltaisista, esimerkiksi sanaan ”virasto” päättyvistä nimistä. Kotimaisten kielten keskus ehdotti selvityksessään virastojen nimiksi seuraavia:

Kasvatuksesta, koulutuksesta ja kielestä vastaava kokonaisuus: Kieli- ja koulutusvirasto – Språk- och utbildningsmyndigheten; Koulutus- ja kielivirasto – Utbildnings- och språkmyndigheten; Kieli- ja opetusvirasto – Språk- och utbildningsmyndigheten sekä Opetus- ja kielivirasto – Utbildnings- och språkmyndigheten.

Kulttuuriperinnöstä vastaava kokonaisuus: Museovirasto – Museiverket.

Kirjasto- ja arkistotoiminnasta vastaava kokonaisuus: Arkisto- ja kirjastovirasto – Arkiv- och biblioteksmyndigheten.

Taiteen ja kulttuurin edistämisestä vastaava kokonaisuus: Taiteen ja mediakulttuurin virasto – Myndigheten för konst och mediekultur; Mediakulttuurin ja taiteen virasto – Myndigheten för mediekultur och konst; Taidevirasto – Konstmyndigheten sekä Taiteen edistämiskeskus – Centret för konstfrämjande.

Suomen Akatemiaan ei kohdistunut rakenteellisia muutosesityksiä eikä siitä syystä myöskään nimenmuutos ollut esillä.

Nimiselvityksen pohjalta nimiehdotuksista järjestettiin virastokohtaisesti neljä työpajaa toukokuussa 2024. Ohjausryhmä käsitteli 21.5.2024 nimityöpajojen yhteenvetoa, jossa esitettiin kolme eri vaihtoehtoa nimien määrittelylle.

Ensimmäisessä vaihtoehdossa säilytettäisiin olemassa olevat helppokäyttöiset nimet: Museovirasto – Museiverket; Kansallisarkisto – Riksarkivet, Opetushallitus – Utbildningsstyrelsen. Lisäksi otettaisiin käyttöön yksi uusi nimi Kulttuurivirasto Kulturmyndigheten. Tässä vaihtoehdossa myönteisenä pidettiin, että jo käytössä olevien nimien säilyttäminen säästäisi huomattavasti resursseja ja tukisi isojen virastojen palvelujen löytymistä.

Haasteena nähtiin, että nimet eivät kuvaa kaikkia nykyisiä tehtäviä. Lisäksi nähtiin haasteena turvata pienten virastojen toiminnan näkyvyys ja palvelujen saatavuus.

Toisessa vaihtoehdossa muodostettaisiin uudet, toimintaa kuvaavat nimet: Kulttuuriperintövirasto – Kulturarvsmyndigheten; Arkisto ja kirjastovirasto - Arkiv och biblioteksmyndigheten; Koulutus- ja kielivirasto – Utbildnings- och språkmyndigheten sekä Kulttuurivirasto – Kulturmyndigheten. Tässä vaihtoehdossa myönteisenä nähtiin, että nimet kertovat kattavammin ydintehtävistä, pienten virastojen näkökulmasta vaihtoehto olisi tasapuolisempi ja hallinnonalan virastojen nimien yhtenäisyys säilyisi. Haasteena nähtiin, että uudistus vaatii paljon resursseja myös brändityöhön ja lisäksi tarvitaan lyhenteet julkiseen käyttöön.

Kolmannessa vaihtoehdossa valittaisiin nimet virastojen toiveet ja henkilöstömäärä huomioiden: Kulttuuriperintövirasto – Kulturarvsmyndigheten; Kansallisarkisto – Riksarkivet; Opetushallitus – Utbildningsstyrelsen sekä Kulttuurivirasto – Kulturmyndigheten. Tässä vaihtoehdossa myönteisenä nähtiin, että myös tämä ratkaisu säästäisi resursseja. Lisäksi vaihtoehto tukee erityisesti isojen virastojen palveluiden löytymistä ja valtaosin virastojen toiveita. Haasteena nähtiin, että nimet eivät kuvaa kaikkia tehtäviä. Lisäksi nähtiin haasteena turvata pienten virastojen toiminnan näkyvyys ja palvelujen saatavuus.

Sivistyshallinto 2030 –hankkeen ohjausryhmä linjasi virastojen nimistä alustavasti lokakuussa 2024 kolmannen vaihtoehdon mukaisesti. Esityksen jatkovalmistelussa päädyttiin kuitenkin pääosin ensimmäisen vaihtoehdon mukaiseen ratkaisuun erityisesti asiakasmäärältään suurempien virastojen palveluiden löytymisen varmistamiseksi sekä kustannussyistä. Virastojen nykyiset nimet ovat vakiintuneita ja täyttävät hallintolain hyvän kielenkäytön vaatimukset. Lisäksi ratkaisussa haluttiin ottaa huomioon Opetushallituksen, Kansallisarkiston ja Museoviraston omat esitykset virastojen nimiksi. Niihin yhdistyvien virastojen toiminnan näkyvyyttä ja palveluiden saatavuutta turvattaisiin säätämällä Kotimaisten kielten keskuksen, Saavutettavuuskirjasto Celian, Varastokirjaston ja Suomenlinnan hoitokunnan osasto- tai muusta toimintayksikköasemasta viraston organisaatiossa. Taiten edistämiskeskuksen ja Kansallisen audiovisuaalisen keskuksen muodostaman uuden viraston nimeksi ehdotettiin alun perin Kulttuurivirastoa, mutta lausuntopalautteen perusteella päädyttiin Taide- ja kulttuurivirasto -nimeen kuvaamaan parhaiten uuden viraston toimialaa.

7 Lausuntopalautte

7.1 Yleistä

Esitysluonnos oli lausuntokierroksella 14.12.2024–31.1.2025. Lausuntopyyntö julkaistiin oikeusministeriön ylläpitämässä sähköisessä Lausuntopalvelussa. Lausuntoja annettiin 175 kappaletta, niin yhteisöjen kuin luonnollisten henkilöidenkin taholta. Lausunnot ja niistä tehty yhteenveto on sähköisesti löydettävissä osoitteesta <https://okm.fi/hanke?tunnus=OKM082:00/2024>.

7.2 Yleiset huomiot

Varsin monet lausunnonantajat kannattivat esitysluonnoksen tavoitteita ja yhtyvät näkemyksiin, joilla uudistusta perustellaan. Toisaalta erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriön pienemmät virastot katsovat, että uudistuksella ei ole toiminnallisia perusteita, eikä uudistuksella saavuteta toiminnallista selkeyttä tai taloudellisia säästöjä.

Monet sivistyshallinnon alalla toimivat järjestöt olivat huolissaan sivistyshallinnon määrärahoista ja muista resursseista. Lisäksi monet lausunnonantajat katsoivat, että esityksen vaikutusarviointeja tulee täydentää.

7.3 Laki opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista

Eräiden palkansaajajärjestöjen lausunnoissa suhtauduttiin kielteisesti virastojen virkasuhteisen henkilöstön erityisten kelpoisuusvaatimusten poistamiseen. Myös hallinnonalan muutamassa virastossa toivottiin virkanimikkeisiin sidottujen erityisten kelpoisuusvaatimusten säilyttämistä. Hallinnonalan järjestökentästä tuotiin esiin näkemys siitä, että erityisten kelpoisuusvaatimusten poistaminen on vastoin opetus- ja kulttuuriministeriön yleisiä koulutus-, tiede- ja kulttuuripoliittisia tavoitteita, joissa korostetaan yhteiskunnassa, työelämässä ja tutkimustoiminnassa tarvittavia osaamis- ja koulutusvaatimuksia. Valtiovarainministeriö esitti lausunnossaan eräitä tarkennuksia esitysluonnoksen erityisiin kelpoisuusvaatimuksiin.

Oikeusministeriö ja eräät muut lausunnonantajat lausuiivat kotimaisten kielten osaamisen säilyttämisestä virastoissa. Oikeusministeriö korosti julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain huomioimista esitysluonnoksessa.

7.4 Laki Opetushallituksesta

Opetushallitus ja eräät muut lausunnonantajat ovat katsoneet, että Opetushallituksen tehtävänä tulisi jatkossakin olla ennakoida osaamis- ja koulutustarpeita sen sijaan, että tehtävä muuttuisi osaamis- ja koulutustarpeiden ennakointiin osallistumiseksi. Opetushallitus kannattaa johtokunnan tehtävien muutosta esitysluonnoksen mukaisesti. Opetushallitus suhtautuu kriittisesti Kotimaisten kielten keskuksen muista osastoista poikkeavaan ratkaisuvaltamäärittelyyn, koska se sivuuttaa vaatimuksen vallan ja vastuun tasapainosta. Kotimaisten kielten keskuksen ja eräiden muiden lausunnonantajien näkemyksen mukaan esitysluonnoksessa sen organisatorinen asema, tehtävät ja ratkaisuvallat ovat perusteltuja. Opetushallituksen johtokunnan tehtäviä koskevaan muutokseen otettiin kantaa vain muutamissa lausunnoissa. Pääsääntöisesti niissä kannatettiin muutoksia.

7.5 Laki Kansallisarkistosta

Useat lausunnonantajat vastustivat heraldisen lautakunnan poistamista Kansallisarkistosta. Useissa lausunnoissa katsottiin, että Saavutettavuuskirjasto Celia ja Varastokirjaston palvelujen näkyvyys ja saatavuus tulisi varmistaa tehokkaammin kuin esitysluonnoksessa on tehty. Varastokirjasto ja eräät muut lausunnonantajat esittävät, että lakiin tulisi lisätä säädös Varastokirjastojen aineistonsiirron maksuttomuudesta. Eräät lausunnonantajat toteavat, että Saavutettavuuskirjasto Celia ja sen palveluiden yhdistäminen Kansalliskirjastoon tulisi arvioida suhteessa YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteisiin. Lausunnoissa esitettiin myös näkemyksiä, että Celiaa ei tulisi yhdistää Kansallisarkistoon. Lausunnonantajilla on erilaisia näkemyksiä liittyen Kansallisarkiston toimipaikkojen osittaiseen sääntelyyn valtioneuvoston asetustasolla ja toiminnan alueelliseen kattavuuteen.

7.6 Laki lukemisesteisten kirjastopalveluista

Oikeusministeriö ehdottaa informatiivista viittausta oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettuun lakiin. Oikeusministeriön mukaan lakiehdotus vaikuttaisi selkeämmältä, jos 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu määräaikainen käyttö- tai lainauskielto koskisi vain tapauksia, jossa asiakas on luovuttanut saamaansa aineistoa muille henkilöille tai mahdollistanut muille henkilöille pääsyn aineistoon. Saavutettavuuskirjasto Celia katsoo, että Celia -palvelut

vaarantaa kirjastopalvelujen löydettävyyden. Celian mukaan on tärkeää vahvistaa kirjastopalvelujen saavutettavan julkaisemisen asiantuntijuuden yhteyttä myös lainsäädännössä. Kansallisarkisto katsoo, että oppimateriaalin tuotanto tulisi voida tarvittaessa ulkoistaa osittain tai kokonaan. Useat lausunnonantajat olivat uudistuksen takia huolissaan Celian määrärahoista ja mahdollisuuksista jatkossa toteuttaa toimintaansa.

7.7 Laki Kulttuuriperintövirastosta

Museovirasto katsoo, ettei kokoelmien sijoittumisesta Kulttuuriperintöviraston organisaatiossa tulisi säätää lain tasolla. Lisäksi Museovirasto ja eräät muut lausunnonantajat katsovat, että viraston tulisi jatkaa Museoviraston nimeä käyttäen jatkossakin. Museovirasto esittää, että lakiehdotuksen 2 §:n 1 kohdassa tulisi käyttää asiantuntijaviranomaisen termiä eikä asiantuntija-termiä. Museovirastolla on pykälätasolla ja perusteluihin monia muitakin muutosehdotuksia. Suomen kansallismuseo kannattaa pääosin lakiluonnosta, mutta katsoo kansallismuseon ja viraston tehtävien osalta oleva osittain päällekkäisyyttä ja epäselvyyttä. Suomenlinnan hoitokunnan mukaan lakiluonnoksesta jää epäselväksi, miten virastojen yhdistäminen todellisuudessa tehdään. Suomenlinnan hoitokunta ja eräät muut lausunnonantajat katsovat, että hoitokunnan tulotalous tulee eriyttää viraston muusta taloudesta. Puolustusministeriö pitää tärkeänä, että hoitokunnalla säilyy riittävät resurssit ja osaaminen valmius- ja varautumistyöhön. Muutamat lausunnonantajat katsovat ongelmalliseksi sen, että lakiluonnoksessa ja säädöskohtaisissa perusteluissa viraston tehtävät laajenevat aineettoman kulttuuriperinnön säilyttämiseen, tulkitsemiseen, esittelyyn ja tutkimukseen. Valtiovarainministeriö katsoo, että liiketaloudellisin perustein hinnoiteltujen tilojenvuokratasojen tulisi olla käyvän hintatason mukainen. Eräissä lausunnoissa ehdotetaan Suomenlinnaa tulevilta matkailijoilta perittävää pääsymaksua.

7.8 Laki Kulttuurivirastosta

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti pitää tärkeänä sitä, että sen kaikki tehtävät siirtyvät uuteen virastoon kokonaisuudessaan. Lisäksi instituutti esittää muutoksia viraston tehtäviä koskeviin pykäliin. Taiteen edistämiskeskus ja monet muut lausunnonantajat esittävät huolensa siitä, että esitys muuttaa taiteilijoiden apurahoja koskevaa päätösrakennetta. Laissa tulisi mainita myös neuvoston nimeämiseen liittyvästä kuulemisesta ja neuvoston jäsenmäärän tulisi olla ehdotettua suurempi. Useat lausunnonantajat ovat huolissaan taiteen vapaudesta, taiteen toimikuntaudistuksesta, vertaisarvioinnista ja niin sanotun arms lenght -periaatteen toteutumisesta. Lausunnoissa tuotiin esille myös huoli alueellisen tasa-arvon toteutumisesta. Eräät lausunnonantajat toivat esiin sen, että lakiluonnoksesta puuttuvat instituutin tehtävinä olevat esitystoiminta ja elokuvakasvatus. Oikeusministeriö toteaa, että laissa voisi olla informatiivinen viittaus oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettuun lakiin. Eräät lausunnonantajat esittävät, että virastossa olisi Kansallinen audiovisuaalinen instituutti -niminen toimintayksikkö. Myös taitelijoiden toimeentuloedellytysten edistäminen ja kansainvälistyminen tulisi olla viraston tehtävinä.

7.9 Laki Suomen Akatemiasta annetun lain 7 §:n muuttamisesta

Suomen Akatemia pitää virastojen johdon kelpoisuusvaatimusten yhtenäistämistä nykytilaa selkeyttävänä. Toisaalta Akatemian näkemyksen mukaan on hyvä, että Suomen Akatemian pääjohtajan kelpoisuusvaatimukset eivät tosiasiallisesti muutu nykyiseen verrattuna.

7.10 Vaikutusarvioinnit

Lausunnonantajat toivat esille monia vaikutusarviointeihin liittyviä näkökohtia. Tehtyjen ja valmistelussa olevien digitalisaatiotoimenpiteiden säästövaikutuksista toivottiin arviointia. Viraston nimimuutosten, jotka aiheuttavat kustannuksia, toivottiin otettavan vielä uuteen tarkasteluun. Esitysluonnokseen kaivataan vaikutusten arviointia vammaisnäkökulmasta. Museoviraston ja Suomenlinnan hoitokunnan yhdistämisen vaikutuksia maailmanperintökohteiden tasapuoliseen kohteluun tulisi arvioida. Taidetoimikuntien ja alueellisten taidetoimikuntien lopettaminen tulisi arvioida suhteessa saamelaisiin alkuperäiskansana. Kielellisiä vaikutuksia tulisi arvioida. Vaikutuksia tiedonhallintaan tiedonhallintalain mukaisesti tulisi arvioida. Henkilöstövaikutuksia tulisi täydentää.

7.11 Henkilöstön asema

Erityisesti henkilöstöjärjestöt nostivat lausuntopalautteessaan esiin palkkausjärjestelmien kehittämisen sekä henkilöstön osallistamisen kehittämiskohteiden tunnistamiseen ja itse kehitysohjon. Palkkausta pidettiin hallinnonalalla osaamis- ja kilpailukykyasiana, jonka kehittämistä olisi syytä tehdä samanaikaisesti muun valmistelun osana osaavan työvoiman pysyvyyden ja saatavuuden turvaamiseksi. Sekä henkilöstöjärjestöjen että myös muiden lausuntopalautteissa todettiin, että henkilöstön toimintaedellytysten turvaaminen muutostilanteen valmistelussa ja sen jälkeen on keskeistä henkilöstön työhyvinvoinnin kannalta tilanteessa, jossa muutoksen valmistelu ja uusien organisaatioiden käynnistäminen kuormittavat jo valmiiksi niukkoja resursseja. Työsopimussuhteisen henkilöstön siirtymistä virkasuhteiseksi pidettiin useamman lausunnonantajan palautteessa kannatettavana muutoksena. Henkilöstön kelpoisuusvaatimusten yhdenmukaistamista pidettiin useammassa lausuntopalautteessa kannatettavana. Osassa lausuntopalautteista nostettiin esiin julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittava kielitaito, johon mm. oikeusministeriö ja valtiovarainministeriö ottivat kantaa erityisesti kelpoisuusvaatimuksena olevan ylemmän korkeakoulututkinnon ollessa yhä harvemmassa virassa. Lausuntopalautteissa kiinnitettiin huomiota riittävän ruotsin kielen taitoisen henkilöstön saatavuuteen sitä edellyttävissä tehtävissä. Kelpoisuusvaatimusten yhdenmukaistamista pidettiin kuitenkin lähtökohtaisesti useassa palautteessa kannatettavana. Hyvän henkilöstöpolitiikan noudattaminen muutoksessa nousi useassa palautteessa esiin myös laadukkaan muutosjohtamisen sekä henkilöstön osallistamisen näkökulmasta.

7.12 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Monen lausunnonantajan mukaan esitysluonnoksessa tulisi ottaa huomioon YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus. Myös perustuslaissa suojattu taiteen vapautta on käsitelty riittämättömästi.

7.13 Virastouudistuksen toimeenpano

Useat henkilöstöjärjestöt katsovat, että hallinnonalan virastouudistus on mittava, esitetty suhteellisen nopealla aikataululla toteutettavaksi ja koskettaa läpileikkaavasti koko henkilöstön ja organisaatioiden tehtäviä. Henkilöstön ja hallinnonalan organisaatioiden kuormittamista ylimääräisillä velvoitteilla tai ylimitoitetulta samanaikaiselta kehittämiseltä tuli siksi välttää, jotta virastouudistus kyetään toteuttamaan.

7.14 Virastojen nimet

Lausunnonantajien näkemykset virastojen nimistä jakaantuivat huomattavasti toisistaan. Kannatusta saivat Opetushallituksen, Kansallisarkiston nimet, mutta myös niiden osalta

esitettiin muita vaihtoehtoisia nimiä. Kulttuuriperintöviraston ja Kulttuuriviraston nimet saivat myös kannatusta, mutta useat lausunnonantajat katsoivat, että ne eivät kuvastaneet virastojen toimialaa riittävästi.

7.15 Lausuntojen huomioon ottaminen

Jatkovalmistelussa on lausuntopalautteen johdosta tarkennettu ja täydennetty esityksen perusteluja sekä vaikutusarviointeja. Myös esityksen pykälään on tehty monia muutoksia ja korjauksia. Lisäksi Kulttuuriperintöviraston nimi on palautettu Museovirastoksi ja Kulttuuriviraston nimeä täydennetty Taide- ja kulttuurivirastoksi.

8 Säännöskohtaiset perustelut

8.1 Laki opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista

1 §. *Hallinnonalan virastot.* Pykälän 1 momentissa lueteltaisiin opetus- ja kulttuuriministeriön toimialaan kuuluvat virastot.

Ehdotettavan virastokokonaisuuden tavoitteena on muodostaa toiminnallisesti ja taloudellisesti tasapainoinen ratkaisu, jossa sivistyshallinnon kokonaisuus on selkeä, virastojen koko on riittävän suuri ja synergisiä tehtäviä hoitavien virastojen toiminnot yhdistyvät luontevasti.

Virastojen ehdotettavat nimet perustuvat pitkälti nykyisten virastojen nimiin. Nykyisten nimien säilyttämisellä turvataan asiakasmäärältään suurempien virastojen palveluiden löytyminen. Nimet ovat jo vakiintuneita ja helppokäyttöisiä sekä täyttävät hallintolain hyvän kielenkäytön vaatimukset. Lisäksi ehdotuksessa on huomioitu virastojen omat esitykset virastojen nimiksi.

Jatkossa viisi virastoa muodostaisivat jokainen oman kirjanpitoyksikkönsä. Uudistus merkitsee kirjanpitoyksikkötarkastelun näkökulmasta kolmenlaista uudistusta: 1) Kirjanpitoyksikköiden yhdistyminen (Suomenlinnan hoitokunta Museovirastoon), 2) Opetus- ja kulttuuriministeriön kirjanpitoyksikköön kuuluvien virastojen yhdistyminen nykyisiin kirjanpitoyksiköihin (Kotimaisten kielten keskus Opetushallitukseen, Saavutettavuuskirjasto Celia ja Varastokirjasto Kansallisarkistoon) ja 3) Uuden kirjanpitoyksikön perustaminen (Taiteen edistämiskeskus ja Kansallinen audiovisuaalinen instituutti Taide- ja kulttuurivirastoksi). Suomen Akatemia toimisi jatkossakin omana kirjanpitoyksikkönään.

Opintotuen muutoksenhakulautakunnan yhdistämistä sosiaaliturva-asoiden muutoksenhakulautakuntaan valmistellaan sosiaali- ja terveysministeriössä siten, että yhdistyminen toteutuu samaan aikaan opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistuksen kanssa 1.1.2026. Opintotuen muutoksenhakulautakuntaa koskeva hallituksen esitys on kuitenkin tarkoitus antaa eduskunnalle vasta syysistuntokaudella 2025, minkä vuoksi opintotuen muutoksenhakulautakunta on vielä tarpeen mainita momentin 6) kohdassa. Mainitun kohdan poistamista koskeva lakiehdotus on tarkoitus sisällyttää Opintotuen muutoksenhakulautakuntaa koskevaan hallituksen esitykseen.

Pykälän 2 momentissa olisi informatiivinen säännös, jonka mukaan virastojen tehtävistä säädetään erikseen virastokohtaisissa laeissa.

2 §. *Sivistyshallinto.* Pykälässä säädettäisiin sivistyshallinto-käsitteestä sekä sivistyshallinnon yhteisistä tavoitteista ja toimintatavoista. Pykälän 1 momentin mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö ja sen hallinnonalalle kuuluvat virastot muodostavat keskustason sivistyshallinnon. Uudistukselle asetetun tavoitetilan mukaisesti ministeriöstä ja sen alaisista

virastoista muodostuvaa keskushallinnon kokonaisuutta kuvaisi yksi ja kattava termi. Valmistelun alkuvaiheessa kokonaisuudesta käytettiin käsitettä opetus- ja kulttuuriministeriön konserni, mutta se sopii melko huonosti kuvaamaan ministeriön ja virastojen julkisia tehtäviä ja toimintoja. Sen sijaan sivistys -termi on jo nykyisin vakiintunut hallinnonalalla kuvaamaan yhteisesti kaikkia opetus- ja kulttuuriministeriön toimialoja ja tehtäviä. Sivistyshallinto-termillä voidaan kattavasti esittää opetus- ja kulttuuriministeriön ja sen virastojen toiminnallinen kokonaisuus.

Pykälän 2 *momentin* mukaan sivistyshallinnon tavoitteena on turvata kansalaisten sivistyksellisten perusoikeuksien toteutuminen laadukkaasti ja vaikuttavasti yhteistyössä eri hallinnonalojen toimijoiden ja sidosryhmien kanssa. Sivistyshallinto edistää yhteiskunnan toimintavarmuutta sekä kansalaisten hyvinvointia ja yhdenvertaisuutta. Tiukkenevassa määrärahakehelyksessä toimintaa, sen laadukkuutta ja vaikuttavuutta, tulee tarkastella yksittäisen viraston lisäksi entistä enemmän myös koko hallinnonalan näkökulmasta. Momenttiin kirjattaisiin koko sivistyshallinnon tavoitteeksi turvata kansalaisten sivistyksellisten perusoikeuksien oikeuksien toteutuminen. Yhteistyövelvoite ei koskisi pelkästään eri hallinnonalojen toimijoiden ja sidosryhmien kanssa tehtävää yhteistyötä. Sivistyshallinnon virastojen on tehtävä yhteistyötä myös keskenään, jotta yhteinen tavoite saadaan toteutettua.

Pykälän 3 *momentin* mukaan sivistyshallinnon toiminnan laatua ja vaikuttavuutta edistetään yhteisillä toimintamalleilla ja -rakenteilla sekä kehittämällä virastojen yhteisiä palveluita. Yhteisiä toimintamalleja ja -rakenteita voitaisiin edistää monella eri tavalla. Opetus- ja kulttuuriministeriön perustamien yhteistyöryhmien välityksellä voidaan riittävän tiedonkulun lisäksi edistää yhteisten toimintamallien ja -rakenteiden käyttöönottoa virastoissa. Virastot voivat myös oma-aloitteisesti tehdä toimintamallien ja -rakenteiden kehitystyötä. Yhteiset toimintamallit ja -rakenteet lisäävät läpinäkyvyyttä ja helpottavat sivistyshallinnon toiminnan ja tuloksellisuuden arviointia ja kehittämistä. Virastojen yhteisten palveluiden kehittämisellä voitaisiin parantaa tukipalveluiden kustannustehokkuutta. Sivistyshallinnon virastot olisivat momentin mukaisesti velvoitettuja jatkamaan kehittämistyötä vastaisuudessakin.

Pykälän 4 *momentin* mukaan valtioneuvoston asetuksella voitaisiin säätää virastojen yhteisten palvelujen järjestämisestä, sisällöstä ja toteuttamistavoista. Sivistyshallintohankkeen aikana keskusteltuja mahdollisia yhteisiä palveluita, joiden yhteinen tai johonkin virastoon keskitetty järjestäminen ei edellytä laintasoista säätelyä ovat esimerkiksi tietohallintoon ja digitaalisten palveluiden kehittämiseen liittyvät palvelut, erinäiset tukipalvelut ja hallinnolliset palvelut.

Erinäinen yhteinen toiminta ja jaettu resurssien käyttö voisi tapahtua virastojen välisillä sopimuksilla ja yhteishankinnoilla ilman erillisiä valtioneuvoston asetuksen säännöksiä. Esimerkiksi yhteisestä tietosuojavastaavasta voitaisiin sopia kahden tai useamman viraston välillä ja palveluita hankkia yhteisillä kilpailutuksilla. Myös perustietotekniikkapalveluiden yhtenäisen järjestämisen osalta voitaisiin edetä sopimalla asian edistämisestä ministeriön ja virastojen kesken.

Edettäessä keskittämisessä pidemmälle ja kaikkia sivistyshallinnon virastoja koskien, voitaisiin palveluiden tuottamisen vastuun keskittämisestä yhdelle virastolle säätää valtioneuvoston asetuksella. Esimerkiksi kaikkien sivistyshallinnon virastojen ICT-arkkitehtuurin ja -infrastruktuurin johdonmukainen ja tarkoituksenmukainen yhtenäistäminen, digitalisaatiota tukevien resurssien ja ICT-hankintojen keskittäminen ja digitaalisten palveluiden tuottamisen tuki voitaisiin keskittää yhden viraston tehtäväksi valtioneuvoston asetuksella. Tällaisessa tilanteessa tiedonhallintalaista ja muista säännöksistä virastoille seuraavat vastuut säilyisivät kuitenkin kullakin virastolla erikseen.

Keskitettäessä tehtäviä, joissa vastuu on tiedonhallintalain ja arkistolain mukaisesti kullakin virastolla, esimerkiksi kirjaamo-, asianhallinta- ja arkistointitehtäviä, tästä tulisi säätää lain tasolla.

3 §. Viraston pääjohtaja. Pykälässä säädettäisiin virastojen pääjohtajasta yhdenmukaisesti kaikkia virastoja koskien. Sen *1 momentin* mukaan virastossa olisi pääjohtaja, jonka valtioneuvosto nimittää. Opetushallituksella, Kansallisarkistolla, Museovirastolla ja Suomen Akatemialla on nykyisinkin pääjohtaja. Taiteen edistämiskeskuksella ja Kansallisella audiovisuaalisella instituutilla on nykyisin johtaja, joten virastojen yhdistyessä nimike muuttuisi. Valtion virkamieslain 9 a §:n ja 26 §:n 4 kohdan sekä valtion virkamiesasetuksen 28 §:n 2 momentin nojalla kaikkien virastojen pääjohtajat nimitettäisiin jatkossakin 5 vuoden määräajaksi, jollei erityisestä syystä ole perustetta nimittää tätä lyhyemmäksi määräajaksi.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin pääjohtajan tehtävistä. Pääjohtajan tehtävänä olisi johtaa, kehittää ja valvoa viraston toimintaa sekä vastata toiminnan tuloksellisuudesta ja tavoitteiden saavuttamisesta. Tehtävät vastaisivat pääosin virastojen pääjohtajien nykyisiä tehtäviä, mutta olisivat jatkossa muotoilultaan yhtenäiset kaikkien sivistyshallinnon virastojen osalta.

Pykälän *3 momentissa* olisi informatiivinen viittaus valtion virkamieslakiin (750/1994). Sen 8 §:n 2 momentin, 26 §:n 4 kohdan ja valtion virkamiesasetuksen 28 §:n 2 momentin mukaan välittömästi ministeriön alaisten virastojen päälliköiden, lukuun ottamatta muun muassa eräitä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastojen päälliköitä, erityisinä kelpoisuusvaatimuksina ovat ylempi korkeakoulututkinto, tehtävän edellyttämä monipuolinen kokemus, käytännössä osoitettu johtamistaito ja johtamiskokemus.

Suomen Akatemian pääjohtajan muut erityiset kelpoisuusvaatimukset ehdotetaan säilytettäväksi ennallaan. Niistä säädettäisiin jatkossakin Suomen Akatemiasta annetun lain (922/2009) 7 §:ssä (7. lakiehdotus).

4 §. Viraston muu henkilöstö. Pykälässä säädettäisiin yhdenmukaisesti kaikkien virastojen henkilöstöstä ja kelpoisuusvaatimuksista. Pykälän *1 momentin* mukaan virkamiehet nimittäisi ja muun henkilöstön palvelukseen ottaisi pääjohtaja, jollei viraston työjärjestyksessä muuta määrätä. Museovirastosta annetussa lain 4 §:n 3 momenttiin ehdotetaan säädettäväksi poikkeus siltä osin, että Suomen Kansallismuseo -toimintayksikön päällikkönä toimivan ylijohhtajan nimittäisi opetus- ja kulttuuriministeriö.

Virastojen pääjohtajien välittömässä alaisuudessa oleville toimintayksiköiden päälliköille säädettäisiin yhdenmukaiset kelpoisuusvaatimukset. Pykälän *2 momentin* mukaan kelpoisuusvaatimuksina olisi ylempi korkeakoulututkinto, perehtyneisyys viran tehtäväalaaan sekä käytännössä osoitettu johtamistaito. Perehtyneisyys viran tehtäväalaaan -käsitteen sisältö ja arviointikriteerit ovat muotoutuneet muun muassa valtioneuvoston yleisistunnon vakiintuneessa ratkaisukäytännössä. Myös käytännössä osoitetulla johtamistaidolla on vakiintunut merkityssisältö ja sitä arvioidaan valtion virkamieslain 8 §:n 2 momentin muutokseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 298/2014 vp) perusteluissa tarkemmin kuvatuilla arviointikriteereillä. Kelpoisuusvaatimus on tarpeen, koska virastot ovat suuria ja niiden pääjohtajan välittömässä alaisuudessa toimivan toimintayksikön päällikkö käyttää merkittävää ratkaisuvalltaa ja pääjohtajan sijaisena hänelle säädettyä toimivalltaa. Lakiin otettaisiin siirtymäsäännös, jonka mukaan tämän lain voimaan tullessa lain 4 §:n 2 momentissa tarkoitettut pääjohtajan välittömässä alaisuudessa toimivat toimintayksiköiden päälliköt ovat edelleen kelpoisia tehtäviinsä.

Tässä esityksessä esitetään pääsääntöisesti luovuttavaksi virastojen muun henkilöstön tutkintoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista, joista on annettu asetuksenantovaltuus voimassa olevissa virastoja koskevissa laissa ja säädetty valtioneuvoston asetuksella. Kelpoisuusvaatimuksista on säädetty Opetushallituksesta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (1070/2016), Suomen Akatemiasta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (979/2009), Varastokirjastosta annetussa asetuksessa (12/1989), Museovirastosta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (407/2004), Suomenlinnan hoitokunnasta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (294/2013), Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetussa valtioneuvoston asetuksessa (712/2013) ja Taiteen edistämiskeskuksessa annetussa valtioneuvoston asetuksessa (727/2012). Osassa virastoja ei kuitenkaan ole säädetty kelpoisuusvaatimusta kuin viraston päällikölle, osassa on säädetty eri esihenkilöviroille, osassa myös esittelijöille ja eräissä vielä kaikkiin tehtäviin. Pääsääntöisesti esittelijätehtäviin ei ole tarpeen vaatia korkeakoulututkintoa. Esimerkiksi valtioneuvostossa kaikkia esittelijöitä koskeva kelpoisuusvaatimus koskee vain valtioneuvoston yleisistunnon esittelijänä toimimista. Kelpoisuusvaatimuksien sijasta on tarkoituksenmukaista käyttää tehtävän hakuilmoituksessa ilmoitettuja vertailuperusteita ottaen huomioon henkilöstön moninaiset tehtävät. Valtiovarainministeriö on julkaissut ohjeen virantäytössä noudatettavista periaatteista (VN/30496/2024), jonka mukaan hakuilmoituksessa on suositeltavaa mainita muut tehtävän hoidon asettamat odotukset ja eduksi luettavat asiat. Ohjeessa muun muassa todetaan, että pätevyysarvioinnissa ja ansiovertailussa voidaan nojata vain sellaisiin seikkoihin, jotka on mainittu hakuilmoituksessa, koska kaikkien hakijoiden on saatava tieto vaadittavista lisävalmiuksista ja -ominaisuuksista jo harkitessaan viranhakua ja hakiessaan virkaa.

Edellä kuvatusta pääsäännöstä poiketen pykälän 3 *momentin* mukaan virkamiehellä, jonka tehtäviin kuuluu yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta merkittävän julkisen vallan käyttäminen, kelpoisuusvaatimuksena olisi ylempi korkeakoulututkinto. Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 5 §:n 1 momentin mukaan suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista on aina säädetty, jos henkilöstön tehtäviin kuuluu yksilön oikeuksien kannalta merkittävää julkisen vallan käyttöä. Mainitun lain 6 §:n 1 momentin mukaan valtion henkilöstöltä, jolta edellytetään säädettyinä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa, vaaditaan kaksikielisessä viranomaisessa viranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön perusteella opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoissa merkittäväksi julkisen vallan käytöksi on katsottava erityisesti takaisinperintäpäätökset ja Taide- ja kulttuuriviraston osalta kuvaohjelmalaissa tarkoitettun uhkasakon asettaminen (ks. esim. PeVL 45/2006 vp). Oikeuskansleri on todennut lausunnossaan (OKV/22/20/2015), että virkojen kelpoisuusvaatimusten lakitasoinen sääntely voi olla perusteltua lähinnä yhteiskunnallisesti merkittävimpiä ja/tai erityisen merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä koskevan sääntelyn osalta. Virkaa auki julistettaessa viraston on arvioitava virkaan kuuluvien tehtävien luonnetta. Jos tehtäviin tulisi kuulumaan merkittävän julkisen vallan käyttöä, on hakuilmoituksessa ilmoitettava esitetyn 3 momentin mukaisesta kelpoisuusvaatimuksesta.

Henkilöstön muista kelpoisuusvaatimuksista voitaisiin säätää valtion virkamieslain 8 §:n nojalla valtioneuvoston asetuksella. Esityksen liitteenä olevan Opetushallitusta koskevan valtioneuvoston asetusluonnoksen mukaisesti on tarkoitus säätää, että Opetushallituksen ruotsinkielisen koulutuksen ja varhaiskasvatuksen tehtäviä hoitavaan yksikköön sijoitetulla virkamiehellä tulee olla sellainen ruotsin kielen taito kuin virkamiehellä ruotsinkielisellä virka-alueella edellytetään. Tämä tarkoittaa ruotsin kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa. Kyseessä olevassa yksikössä edellytetään nykyisinkin vastaavaa ruotsin kielen taitoa.

5 §. Asioiden ratkaiseminen. Pykälän 1 momentin mukaan viraston pääjohtaja ratkaisisi virastossa päätettävät asiat, jos muuta ei säädetä taikka työjärjestyksessä tai Suomen Akatemian johtosäännössä määrätä. Pääjohtaja voisi pidättää ratkaistavakseen yksittäisen asian, joka työjärjestyksen mukaan kuuluisi muun virkamiehen päätettäväksi. Nykyisin vain Opetushallituksen ja Kansallisarkiston pääjohtajien pidätysvoimasta on säädetty lailla.

6 §. Työjärjestys. Pykälässä säädettäisiin virastojen työjärjestyksestä. Viraston organisaatiosta, johtamisesta, ratkaisuvallasta sekä muusta hallinnon ja toiminnan järjestämisestä määrättäisiin pääjohtajan vahvistamassa työjärjestyksessä, ellei laissa ole muuta säädetty. Osassa ehdotetuista virastolaeista on säännöksiä esimerkiksi viraston eräistä osastoista ja yksiköistä.

7 §. Varautuminen. Pykälässä säädettäisiin virastojen varautumisesta. Pykälän 1 momentissa olisi informatiivinen viittaus valmiuslakiin, jossa säädetään virastojen varautumisvelvollisuudesta. Momentin mukaan viraston pääjohtaja hyväksyisi viraston valmiussuunnitelman.

Pykälän 2 momentin mukaan virastossa olisi valmiuspäällikkö. Valmiuspäällikön tehtävänä olisi yhteensovittaa viraston häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautumista ja valmiussuunnittelua, avustaa viraston pääjohtajaa viraston johtamisessa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa sekä osallistua hallinnonalan varautumisyhteistyöhön. Valmiuspäällikön tehtävää olisi mahdollista hoitaa myös muiden tehtävien ohella, jos virasto niin päättää. Esitys ei siten edellyttäisi uuden viran perustamista. Suomen ja koko Euroopan muuttunut turvallisuustilanne edellyttää, että varautumisen näkökulma huomioidaan entistä vahvemmin viranomaisten toiminnassa. Tästä syystä on perusteltua, että jokaisessa virastossa toimii varautumisasioihin perehtynyt henkilö, jonka tehtävänä on viraston johdon tukena ja ohjauksessa yhteensovittaa viraston varautumistoimenpiteitä sekä avustaa viraston johtoa häiriötilanteen johtamisessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön tarkoituksena on lisäksi tiivistää ministeriön ja virastojen välistä yhteistyötä varautumisen ja valmiussuunnittelun osalta. Viraston valmiuspäällikkö toimisi luontevana viraston yhteyshenkilönä ministeriön ja viraston välisissä yhteistyörakenteissa.

8 §. Voimaantulo. Pykälän 1 momentti sisältäisi tavanomaisen voimaantulosäännöksen. Pykälän 2 momentin mukaan lain voimaan tullessa 4 §:n 2 momentissa tarkoitettut pääjohtajan välittömässä alaisuudessa toimivat toimintayksiköiden päälliköt olisivat edelleen kelpoisia tehtäviinsä.

8.2 Laki Opetushallituksesta

1 §. Toimiala. Pykälässä säädettäisiin viraston toimialasta. Opetushallitus olisi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle kuuluva virasto, joka toimii varhaiskasvatukseen, koulutukseen, jatkuvaan oppimiseen, kansainvälistymiseen sekä kotimaisiin kieliin liittyvissä tehtävissä. Viraston toimiala sekä lain 4 §:n ja 5 §:n mukaiset tehtävät vastaisivat pitkälti nykyisen Opetushallituksen sekä Kotimaisten kielten keskuksen toimialoja ja tehtäviä. Opetushallituksen toimiala kattaisi varhaiskasvatuksen sekä koulutuksen esi- ja perusopetuksesta toisen asteen lukio- ja ammatilliseen koulutukseen sekä vapaaseen sivistystyöhön ja taiteen perusopetukseen.

2 §. Organisaatio. Valtionhallinnon toimintojen (virastot) järjestämisessä noudatettavista periaatteista annetun valtiovarainministeriön suosituksen (VN/11537/2021) mukaan lähtökohtaisesti viraston sisäisestä organisoitumisesta päätetään viraston työjärjestyksellä, jonka vahvistaa (päällikkövirastomallissa) viraston päällikkö. Vain poikkeuksellisesti tulisi lailla tai asetuksella antaa säännöksiä viraston sisäisestä organisoitumisesta. Poikkeustarpeet

voivat perustua myös tiettyjen tehtävien riippumattomuusvaatimuksiin, muuhun tehtävien perustavanlaatuisen erityisluonteeseen, asiakkaiden erityisiin tarpeisiin tai vastaaviin seikkoihin, kuten kielellisten oikeuksien toteuttamiseen ja julkiseen luotettavuuteen.

Opetushallituksen toimintarakenne poikkeaisi joiltakin osin perinteisestä virastomallista, jossa viraston sisäinen organisoituminen toteutetaan viraston sisäisellä työjärjestyksellä. Pykälän *1 momentin* mukaan Kotimaisten kielten keskus toimisi virastossa omana osastonaan. Kotimaisten kielten keskuksessa olisi ruotsinkielisille toiminnoille oma yksikkö kielellisten oikeuksien turvaamiseksi, kuten nykyisinkin. Ehdotetulla organisaatorakenteella pyritään osaltaan turvaamaan asiantuntijuuden riippumattomuus kielen ja tekstiin huoltoon liittyvien toimintojen, kielenhuoltoa koskevien suositusten sekä sanakirjatyön osalta.

Pykälän *2 momentin* mukaan Opetushallituksessa olisi jatkossakin kielellisten oikeuksien turvaamiseksi yksikkö ruotsinkielisen koulutuksen ja varhaiskasvatuksen tehtäviä varten. Viraston muista toimintayksiköistä määrättäisiin viraston johtosäännössä, kuten nykyisinkin.

Pykälän *3 momentin* mukaan Opetushallituksen yhteydessä voisi toimia erillisyksiköjä, kuten nykyisinkin. Erillisyksiköt hoitavat itsenäisesti lakisääteisiä tehtäviään ja valitsevat henkilöstönsä itsenäisesti. Opetushallitus tuottaa erillisyksiköille hallinto- ja tukipalveluja. Erillisyksiköistä säädettäisiin lain 7 §:ssä.

Lisäksi Opetushallituksen kirjanpitoyksikköön kuuluisi jatkossakin valtion oppilaitoksia.

3 §. *Opetushallituksen johtokunta ja muut toimielimet.* Pykälässä säädettäisiin Opetushallituksen yhteydessä toimivasta johtokunnasta. Valtionhallinnon toimintojen järjestämisessä noudatettavista periaatteista annetun valtiovarainministeriön suosituksen (VN/11537/2021) mukaan viraston yhteydessä toimivia toimielimiä tulisi perustaa harkiten. Joissain tapauksissa päällikkövirastossa voi olla perusteltua perustaa neuvonantava toimielin ohjauksen ja strategisen johtamisen tueksi. Ohjauksen ja johtamisen selkeyden kannalta on kuitenkin epätarkoituksenmukaista, mikäli tällaiselle toimielimelle osoitetaan virastoa koskevissa säädöksissä strategisia johtotehtäviä tai muutoin laajoja toimintaa ohjaavia tai valvontaan liittyviä tehtäviä. Johtokunta tai hallitus tulisi tällöin organisatorisesti ministeriön ja viraston päällikön väliin omaksi ja itsenäiseksi toimijakseen ja vaarana on, että järjestely hämärtää ministeriön ja viraston välistä ohjaus- ja valvontasuhdetta. Viraston päällikön johtamien virastojen laajojen ja strategisten päätösten alistaminen johtokunnalle ei ole tämän vuoksi suositeltavaa.

Edellä todetuista syistä Opetushallituksen johtokunnalla ei olisi jatkossa päätösvaltaa Opetushallituksen toimintaa tai tehtäviä koskevissa asioissa. Johtokunnan esitetään kuitenkin jatkavan Opetushallituksen yhteydessä, koska sen rooli myös neuvonantavana toimielimenä on tärkeä. Vaikka johtokunnan tehtävät olisivat jatkossa neuvottelukuntatyypiset, sen vakiintunut nimi johtokuntana säilytettäisiin. Johtokunnan rooli on merkittävä erityisesti sen edustaman osaamisen ja yhteiskunnallisen näkemyksen vuoksi. Johtokunta on tärkeä kontaktipinta Opetushallituksen ja sidosryhmien välillä ja mahdollistaa vuoropuhelun viraston toimialaa koskevissa kysymyksissä. Johtokunnan tuottama lisäarvo tukee Opetushallituksen toimintaa, mikä ehdotetaan kirjattavaksi johtokuntaa koskevaan säännökseen. Kotimaisten kielten keskuksella ei olisi enää omaa neuvottelukuntaa, vaan sen nykyisen neuvottelukunnan tehtäviä hoitaisi jatkossa Opetushallituksen yhteinen johtokunta.

Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin johtokunnan tehtävistä. Sen mukaan johtokunta seuraisi Opetushallituksen toimialaa ja tekisi tarvittaessa sitä koskevia esityksiä Opetushallitukselle. Toisena tehtävänä johtokunnalla olisi edistää Opetushallituksen yhteistyötä eri sidosryhmien

kanssa ja kolmantena tehtävänä olisi käsitellä Opetushallituksen toimialaan kuuluvia strategioita sekä Opetushallituksen toiminnan ja talouden suuntaviivoja. Pykälän 1 ja 2 momentin mukaiset neuvot antavat tehtävät toisivat lisäarvoa Opetushallituksen työhön, koska jatkossakin on valtioneuvoston asetuksella tarkoitus säätää johtokunnan kokoonpanosta nykyisen kaltaisesti. Voimassa olevan Opetushallituksesta annetun valtioneuvoston asetuksen (1017/2016) mukaan johtokunnan asettamisessa tulee ottaa huomioon molempien kieliryhmien edustus ja viraston toimialan asiantuntemus.

Pykälän 2 momentin mukaan johtokuntaa tulisi kuulla opetussuunnitelmien, tutkintojen, koulutusten ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteista sekä viraston työjärjestyksestä ja johtajien nimittämisestä. Momentti vastaisi sisällöllisesti voimassa olevaa Opetushallituksesta annettua lakia.

Pykälän 3 momentti sisältäisi valtuussäännöksen, jonka mukaan johtokunnan kokoonpanosta, asettamisesta, toimikaudesta ja palkkiosta säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Momentti vastaisi nykyistä valtuussäännöstä. Koska johtokunnalla ei jatkossa olisi päätösvaltaa, johtokunnan nimittäisi jatkossa valtioneuvoston yleisistunnon sijaan opetus- ja kulttuuriministeriö.

Pykälän 4 momentin mukaan Opetushallituksen yhteydessä toimivista muista toimielimistä säädettäisiin erikseen, kuten nykyisinkin. Momentissa tarkoitetut nykyiset Opetushallituksen yhteydessä toimivat työelämätoimikunnat, tutkintovientitoimikunta, oikeustulkikirekisterilautakunta sekä kieli- ja kääntäjätutkintojen tutkintoelimet jatkaisivat toimintaansa Opetushallituksen yhteydessä.

4 §. Opetushallituksen tehtävät. Opetushallituksen tehtäviin kuuluu opetustoimen kehittämis- ja hallinnointitehtäviä. Se vastaa koulutuksen kehittämisestä, edistää koulutuksen tuloksellisuutta ja seuraa koulutuksen järjestämistä. Pykälän 1 momentin 1 kohdassa säädetyt kehittämistehtävät vastaisivat nykyisiä tehtäviä ja kohdistuisivat varhaiskasvatukseen, esiopetukseen, perusopetukseen valmistavaan opetukseen, perusopetukseen, koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaan, aikuisten perusopetukseen, lukiokoulutukseen, ammatilliseen koulutukseen, tutkintokoulutukseen valmentavaan koulutukseen (TUVA), vapaaseen sivistystyöhön ja taiteen perusopetukseen. Virasto hoitaisi myös edellä mainittuihin tehtäviin liittyviä palvelu- ja hallintotehtäviä. Virasto osallistuisi valtakunnallisia pitkän aikavälin osaamis- ja koulutustarpeita koskevaan ennakointiin. Osaamis- ja koulutustarpeiden ennakointia koskevan tehtävän muotoilussa huomioitaisiin nykyistä paremmin se, että ennakointia tehdään laajasti eri organisaatioissa valtioneuvostotasolta paikalliselle tasolle. Opetushallituksella ei nykyisinkään ole keskitettyä vastuuta ennakointitiedon tuottamisesta, joten tehtävä osaamis- ja koulutustarpeita koskevan ennakointiin osallistumisesta myös selkeyttäisi nykytilannetta.

Momentin 2 kohdan mukaan virasto edistäisi yhteiskunnan kansainvälistymistä ja koulutuksen tunnettuutta ja yhteistyötä ulkomailla, kuten nykyisinkin. Momentissa kuvataan viraston kansainvälisen toiminnan kahta ulottuvuutta. Suomessa viraston kansainvälinen toiminta hyödyttäisi virallisen koulutusjärjestelmän ohella laajemmin suomalaisen yhteiskunnan kansainvälistymistä. Tämän lisäksi virasto osallistuisi kansainväliseen vuorovaikutukseen, kansainvälisiin verkostoihin ja järjestöihin. Se edistäisi suomalaisen koulutuksen ja yhteiskunnan tunnettuutta ulkomailla ja tekisi muuta vaikuttamistyötä, jolla osaltaan luotaisiin edellytyksiä esimerkiksi koulutusviennille.

Momentin 3 kohdan mukaisesti virasto tulostajaisi sen alaisina toimivia valtion oppilaitoksia, kuten nykyisinkin. Valtion oppilaitoksia ovat yleissivistävä erityisoppilaitos, oppimis- ja

ohjauskeskus Valteri, kaksi kielikoulua (Helsingin ranskalais-suomalainen koulu ja Suomalais-venäläinen koulu), Helsingin eurooppalainen koulu sekä kaksi ammatillista oppilaitosta (Saamelaisalueen koulutuskeskus ja Meriturva). Mainitut oppilaitokset kuuluvat Opetushallituksen kirjanpitoyksikköön.

Momentin *4 kohdan* mukaan viraston tehtävänä olisi hoitaa opetus- ja kulttuuriministeriön sille määräämät tehtävät. Vastaava säännös on voimassa olevassa Opetushallituksesta annetussa laissa, mutta sitä ei ole voimassa olevassa Kotimaisten kielten keskukselta annetussa laissa.

Opetushallituksen tehtävistä on säädetty hyvin laajasti muualla lainsäädännössä. Kuten voimassa olevassa Opetushallituksesta annetussa laissa, pykälän *2 momenttiin* on pyritty informatiivisuuden varmistamiseksi kokoamaan keskeisiä virastolle kuuluvia tehtäviä, joista säädetään muussa laissa. Momentin tarkoituksena on avata viraston toimialaan kuuluvien tehtävien laajuutta ja merkittävyyttä. Momentin avulla virastoa koskevasta laista saisi käsityksen myös muualla laissa säädettyistä tehtävistä.

Pykälän *2 momentin 1 kohdassa* mainitut tehtävät kohdistuvat varhaiskasvatukseen, esiopetukseen, perusopetukseen valmistavaan opetukseen, perusopetukseen, koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaan, tutkintokoulutukseen valmistavaan koulutukseen (TUVA), lukiokoulutukseen, ammatilliseen koulutukseen, vapaaseen sivistystyöhön, taiteen perusopetukseen ja maahanmuuttajien kotoutumiskoulutukseen. Lisäksi Opetushallitus ohjaa valtion koulukodeissa annettavaa perusopetusta ja siihen liittyvää muuta opetusta Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä annetun lain (1379/2010) 2 §:n nojalla.

Momentin *2 kohdan* mukaisesti Opetushallitus ylläpitäisi ja kehittäisi sille säädettyjä tai määrättyjä tehtäviä varten digitaalisia palveluita, tietovarantoja ja rekistereitä, kuten nykyisinkin.

Momentin *3 kohdan* mukaan virasto tuottaisi palveluja opiskelijavalintojen toteuttamista varten. Esimerkiksi Opintopolku-portaali on palvelukokonaisuus, joka sisältää koulutuksen hakeutumiseen liittyviä palveluja.

Myös momentin *4 kohdassa* mainittuihin viraston tehtäviin liittyy erityissäädöksiä. Esimerkiksi ulkomailla suoritettujen opintojen ja ammattipätevyyden tunnustamisesta on säädetty ammattipätevyyden tunnustamisesta annetussa laissa (1384/2015) ja ulkomailla suoritettujen korkeakouluopintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta annetussa laissa (1385/2015). Kielitutkinnoista säädetään julkisyhteisön henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetussa laissa ja yleisistä kielitutkinnoista annetussa laissa (964/2004) sekä kääntäjätutkinnosta auktorisoiduista kääntäjistä annetussa laissa (1231/2007).

Pykälän *3 momentin* mukaan viraston toimivalta ja tehtävät korkeakoululaitosta kohtaan olisivat rajoitetummat kuin muuta koulutusjärjestelmää kohtaan, kuten nykyisinkin. Viraston tehtäviin kuuluisi muun muassa korkeakoulutukseen liittyvää osaamis- ja koulutustarpeiden ennakointia, kansainvälisen yhteistyön edistämistä ja siihen liittyvää ohjelmatoimintaa, opiskelijavalintajärjestelmien ylläpitoa, tutkintojen ja opintojen akateemisen tunnustamisen tiedonvaihdon kansallisena vastuukeskuksena toimiminen sekä viraston tehtäviin kuuluvien asioiden ohjaus, neuvonta ja viestintä. Lisäksi myös muussa laissa virastolle voidaan antaa korkeakoululaitoksen toiminnan tukemiseen liittyviä tehtäviä.

Suomen oikeus- ja hallintojärjestelmä perustuu viranomaisten erillisyyden ja itsenäisen toimivallan ja vastuun sekä puolueettoman asioiden käsittelyn periaatteiden varaan, minkä vuoksi ministeriö voi antaa alaiselleen virastolle yleisiä määräyksiä ja ohjeita hallintotehtävien

suorittamisesta, muttei määrätä, miten yksittäinen hallintoasia on ratkaistava. Ministeriö voi ilmaista käsityksensä, esimerkiksi ohjeen muodossa, viraston toimivaltaan kuuluvasta asiasta, kun asiassa otetaan huomioon kussakin asiayhteydessä perustellulla tavalla perusoikeuksien ja hyvän hallinnon asettamat vaatimukset. Laillisuusperiaatteen ja virkavastuusaantelyn kontekstissa tämän vallan rajana on viraston ja sen virkamielen riippumattomuus asiasisältöisessä päätöksenteossa sekä hallintomenettelyn perusteissa, eli ministeriö ei voi sitovasti määrätä päätöksenteon sisällöstä tai siinä noudatettavan hallintomenettelyn perusteista eikä antaa määräyksiä, jotka olisivat ristiriidassa oikeusjärjestyksen sisällön kanssa. Sen sijaan ministeriö voi ohjata alaistensa virastojen toimintaa antamalla sisällöltään yleisiä määräyksiä ja ohjeita. Näitä ovat esimerkiksi yleiset ei-sitovat ohjeet lainsäädännön sisällöstä ja soveltamisesta sekä määräykset menettelytapavaatimuksista, siltä osin, kuin lainsäädäntö jättää niihin johtamisen piiriin kuuluvaa harkintavaltaa. Samoin ministeriöllä on toimivalta ja myös velvollisuus valvoa alaisensa viraston toimintaa. Tällaisesta ohjaustoimivallasta ei ole tarpeen säätää virastoa koskeissa säädöksissä. Valtionhallinnon toimintojen järjestämisessä noudatettavista periaatteista annetun valtiovarainministeriön suosituksen (VN/11537/2021) mukaan ministeriölle voidaan kuitenkin säätää nimenomainen otto-oikeus virastojohdon tehtäviin ja toimivaltaan muutoin kuuluvissa asioissa. Tällaisesta otto-oikeudesta säädettäisiin pykälän *4 momentissa*, jonka mukaan opetus- ja kulttuuriministeriöllä olisi oikeus pidättää ratkaistavakseen koulutuspoliittisesti merkittävä asia, joka muutoin kuuluisi Opetushallituksen ratkaistavaksi. Säännös vastaisi voimassa olevan Opetushallituksesta annetun lain 2 §:n 4 momenttia. Pidätysoikeus koskee pääsääntöisesti virastossa valmisteltavia sitovia normipäätöksiä, jotka sisältävät koulutuspoliittisia vaikutuksia. Tällaisiksi asioiksi ei katsota Opetushallituksen päätettäväksi kuuluvia nimitysasioita eikä asioita, joissa virasto tekee ehdotuksen tai esityksen taikka antaa lausunnon eikä valitusta tai muuta asiaa, jossa virasto on muutoksenhakuviranomaisena. Päätöksen asian pidättämisestä tekee ministeri.

Pykälän *5 momentissa* olisi viittaus Kotimaisten kielten keskuksen tehtäviin. Kotimaisten kielten keskuksen tehtävistä säädettäisiin erikseen lain 5 §:ssä, koska kotimaisten kielten käytön edistämiseen, kielenhuoltoon ja sanakirjatyöhön liittyvät tehtävät annettaisiin esityksen mukaan viraston osastona toimivalle keskukselle.

Pykälän *6 momentin* mukaan virasto toimisi yhteistyössä sen tehtäviin liittyvää toimintaa harjoittavien ja rahoittavien kansallisten ja kansainvälisten viranomaisten ja muiden yhteisöjen kanssa. Säännös vastaisi sisällöllisesti voimassa olevan lain 1 §:n 2 momentin säännöstä. Viraston yksi tehtävä olisi jatkaa monikansallisten ja kansallisten tahojen rahoittamien kansainvälistä toimintaa tukevien ohjelmien ja toimintojen toimeenpanoa. Tämä edellyttää yhteistyötä toimintaa rahoittavien kansallisten ja kansainvälisten viranomaisten, oppilaitosten, korkeakoulujen, nuoriso- ja kulttuurialan toimijoiden, järjestöjen ja muiden yhteisöjen kanssa.

5 §. Kotimaisten kielten keskuksen tehtävät. Pykälän mukaiset Kotimaisten kielten keskuksen tehtävät vastaisivat sisällöllisesti keskuksen nykyisiä tehtäviä. Pykälän *1 momentin 1 kohdan* mukaan keskuksen tehtävänä olisi edistää suomen ja ruotsin kielen käyttöä yhteiskunnassa tuottamalla ja levittämällä tietoa näistä kielistä ja niiden vaihtelusta Suomen kulttuurissa ja yhteiskunnassa, kuten nykyisinkin. Tästä edistämisestä on nykyisin säädetty Kotimaisten kielten keskukselta annetun lain 2 §:ssä, jossa säädetään keskuksen toiminnan tavoitteista. Koska kyse on käytännössä tehtäväsäännöksestä, se ehdotetaan siirrettäväksi samaan pykälään muiden tehtävien kanssa.

Pykälän *1 momentin 2 kohdan* mukaan keskuksen tehtävänä olisi jatkossakin vastata suomen ja ruotsin kielten huollosta, neuvonnasta ja sanakirjatyöstä sekä tehdä kielenhuoltoon ja sanakirjatyöhön liittyvää tutkimusta. Kielenhuollolla tarkoitetaan erilaisia tapoja vaikuttaa kielenkäyttöön. Kielenhuollossa kuvataan kielenkäyttöä ja annetaan siitä kuvausten perusteella

ohjeita. Kielenhuoltotyössä tarkastellaan ja ohjaillaan yleiskieltä, sen rakenteita, sanastoa ja nimityksiä. Työvälineitä ovat sähköiset palvelut, kuten ohjekokonaisuus, sekä neuvonta, verkkolehdet, artikkelit, sanakirjat, koulutus, lausunnot ja sidosryhmäyhteistyö. Tekstinhuollossa tarkastellaan yksittäisten tilanteiden kielenkäyttöä. Tavoitteena on parantaa tekstejä niin, että ne olisivat mahdollisimman hyviä omissa yhteyksissään. Tekstinhuollon tavallisimpia työmuotoja ovat etenkin konsultointi ja koulutus, joka räätälöidään osallistujien tarpeisiin. Kielen aseman huollosta on kyse, kun tutkitaan ja seurataan kielen kehitystä ja tehtäviä yhteiskunnassa ja pyritään vaikuttamaan kieliyhteisön asenteisiin kielipoliittisilla kannanotoilla. Sanakirjatyössä kielen tai kielimuodon sanastoa toimitetaan laajoista kieliaineistoista asiantuntijatyönä sanakirjoiksi, jotka toimitetaan monipuolisoin hakutoiminnoin julkaistaviksi verkossa. Sanakirjat esittävät kokonaiskuvan erilaisista kielimuodoista kuten yleiskielestä, murteista tai kirjakielen kehityksestä. Ne kuvaavat eri kielimuodoissa käytettäviä tai käytettyjä sanoja ja niiden merkityksiä, käyttöyhteyksiä ja tyyllisävyjä. Sanakirjatyössä huomioidaan mahdollisuuksien mukaan äidinkielisten puhujien lisäksi suomen- ja ruotsinoppijat. Keskuksen suursanakirjojen toimitustyöhön, aineiston ja kielimuodon tuntemukseen vaaditaan erityisasiantuntemusta, joka suurelta osin opitaan työssä. Keskuksen sanakirjojen toimitusjärjestelmien ja käyttöliittymien toiminnallisuuden kehittäminen ja ylläpito vaativat näihin tehtäviin erikoistuneiden kieliteknologioiden työpanosta.

Keskuksen tehtävien hoitaminen edellyttää kieliaineistojen ja -arkistojen ylläpitämistä ja kehittämistä sekä kaksisuuntaisia palveluja, joissa päästään vuorovaikutukseen erilaisten kielenkäyttäjien kanssa. Tavoitteena on tukea sitä, että omaa kieltä käytetään yhteiskunnassa mahdollisimman laajasti eikä siirrytä tärkeillä aloilla jonkin toisen kielen käyttöön. Keskuksen tehtäviin kuuluva neuvonta kattaa henkilökohtaisen kielineuvonnan lisäksi julkaisutoiminnan ja muun kielitiedon välittämisen. Kielenhuoltoa koskeva tehtävä ei sisällä julkisen vallan käyttöä, vaan se on selkeän, ymmärrettävän ja asiallisen kielenkäytön edistämistä suosituksilla ja toimimista aktiivisesti kielenhuollon asiantuntijana yhteiskunnassa. Selkeä ja ymmärrettävä kielen ja nimitysten käyttö yhteiskunnan eri sektoreilla, niin viranomaisissa kuin yksityisellä sektorilla, lisää toimivuutta ja kustannustehokkuutta koko yhteiskunnassa. Toimiva yleiskieli on lisäksi tärkeä osa yhteiskunnan huoltovarmuutta. Keskus edistää kielen asiantuntijana toimialaansa kuuluvien kielten hyvää ja selkeää käyttöä yhteiskunnassa.

Voimassa olevan Kotimaisten kielten keskukselta annettuun lain mukaan keskuksen tehtävänä on koordinoita saamen kielten, viittomakielten ja romanikielen kielenhuoltoa. Pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan keskuksen tehtäväksi ehdotetaan seurata saamen kielten, viittomakielten, romanikielen ja karjalan kielen käyttöä ja elvytystoimia. Tehtävää toteutettaisiin ensisijaisesti 6 §:ssä säädettyjen keskuksen yhteydessä toimivien kielilautakuntien työtä hyödyntäen. Vähemmistökielten elvytyksen tukea koskeva tehtävä on annettu keskukselle jo vuonna 2022 laaditun valtioneuvoston kielipoliittisen ohjelman myötä. Samana vuonna opetus- ja kulttuuriministeriö osoitti keskukselle tätä koskevan erillismäärärahan vuodelle 2023. Vuoden 2024 alusta lähtien vastaava määräraha on ollut lisättyinä Kotimaisten kielten keskuksen toimintamomentille. Elvytystä koskeva tehtävä ei siten ole uusi vaan olemassa oleva tehtävä, joka kirjattaisiin lakiin. Tehtävään nostettaisiin muiden vähemmistökielten rinnalle myös karjalan kieli, joka liittyy ehdotettuun karjalan kielen lautakunnan perustamiseen, jota on perusteltu 5 §:ää koskevissa perusteluissa.

Pykälän 2 momentin mukaan Opetushallituksen pääjohtajalla ei olisi ratkaisuvalltaa 1 momentissa säädettyjen Kotimaisten kielten keskuksen tehtävien osalta. Kotimaisten kielten keskus säilyisi siten itsenäisenä toimijana tehtäviään hoitaessaan. Lain 2 §:ssä säädetyn Kotimaisten kielten keskuksen osastoaseman lisäksi myös tällä säännöksellä pyritään osaltaan turvaamaan asiantuntijuus ja riippumattomuus kotimaisten kielten käytön edistämiseen, suomen ja ruotsin kielen huoltoon ja sanakirjatyöhön liittyvien toimintojen osalta. Maan ainoana

kieliviranomaisena Kotimaisten kielten keskuksen tulee voida tehdä kieliasioita koskevia päätöksiä itsenäisesti ja antaa riippumattomia asiantuntijalausuntoja eri viranomaisille, tarvittaessa myös Opetushallitukselle. Esimerkiksi virkakielen kehittämisen osalta Kotuksen tehtävänä on tehdä linjauksia ja antaa suosituksia, jotka koskevat kaikkia valtion, kuntien ja aluehallinnon viranomaisia, myös Opetushallitusta ja sen erillisyyksiköitä.

6 §. Kielilautakunnat. Pykälässä ehdotetaan säilytettäväksi kielenhuollon asiantuntijaeliminä toimivat kielilautakunnat, jotka toimisivat jatkossakin Kotimaisten kielten keskuksen yhteydessä. Lautakunnat luettelaisiin *I momentissa*. Saamen kielten lautakunnan ja viittomakielten lautakunnan osalta lautakuntien nimiin tehtäisiin kielellinen korjaus, koska sekä saamen kieliä (pohjoissaame, inarinsaame ja kolttsaame) että viittomakieliä (suomen viittomakieli ja suomenruotsalainen viittomakieli) on Suomessa useita.

Esityksessä ehdotetaan perustettavaksi uusi karjalan kielen lautakunta. Karjalan kieli on Suomessa kotoperäinen kieli ja suomen läheisin sukukieli, jota on puhuttu Suomen alueella yhtä kauan kuin suomeakin. Tähän asti karjalan kieli on näkynyt suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin vähän, sillä karjalaisille on tarjottu koulusivistystä ja muita palveluja suomen kielellä. Samalla karjalan kieli on tullut uhanalaiseksi. Tarve karjalan kielen pysyvälle asiantuntijaelimelle on tuotu esille valtioneuvoston kielipoliittisessa ohjelmassa 2022 (VN julkaisu 2022:51 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-645-7>). Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti kaudelle 1.7.2023–31.12.2024 karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän, jonka tuli tehdä ehdotus karjalan kielen pitkäjänteisen tuen suuntaviivoista ja rakenteesta valtioneuvoston kielipoliittisen ohjelman tavoitteiden mukaisesti. Työryhmä tarkasteli karjalan kielen pitkäjänteisen tuen edellyttämiä toimia ja niiden järjestämistä useista näkökulmista toimien tiiviissä yhteistyössä karjalan kielen elvytys- ja toimenpideohjelmaa laativan Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeen kanssa. Työryhmä suositti 30.4.2024 opetus- ja kulttuuriministeriölle ja Kotimaisten kielten keskukselle pysyvän karjalan kielen lautakunnan perustamista Kotimaisten kielten keskuksen tai sen tehtäviä jatkossa hoitavan virastokokonaisuuden yhteyteen.

Perustamalla karjalan kielen lautakunta nimenomaan Kotimaisten kielten keskuksen yhteyteen karjalan kieli asettuisi tältä osin samanlaiseen asemaan, jollainen saamen kielillä, viittomakielillä ja romanikielellä on. Karjalan kielen pysyvä, eri aloja ja organisaatioita edustavia asiantuntijoita yhteen kokoava virallinen elin voisi riippumattomasti ja monialaisesti seurata kieleen ja sen tilanteeseen liittyviä muutoksia ja ottaa niihin kantaa.

Saamen kielten, viittomakielten ja romanikielen lautakuntien käytännön työskentely on nykyisin järjestetty yhteistyössä kunkin kielen käytännön kielityöstä valtakunnallisesti vastaavan yliopiston tai asiantuntijaorganisaation kanssa siten, että lautakunnan sihteerintyö tehdään kielityöstä vastaavassa organisaatiossa: Suomessa valtakunnallinen erityistehtävä saamen kielten opetuksessa ja tutkimuksessa on Oulun yliopiston Giellagas-instituutilla, joka vastaa myös Kotuksen yhteydessä toimivan saamen kielten lautakunnan sihteerintyöstä, vaikka varsinaisesti saamen kielten huollosta vastaa saamen kansan yhteispohjoismainen kielen asiantuntijaelin Kielikaltio (Sámi Giellagáldu). Romanikieleen liittyvä valtakunnallinen erityistehtävä on Helsingin yliopistolla osana yliopiston harvinaisiin kieliin liittyvää tehtävää, ja Helsingin yliopisto vastaa lautakunnan sihteerintyöstä. Viittomakielten huollosta, sanakirjatyöstä ja neuvonnasta sekä viittomakielten lautakunnan sihteerintyöstä vastaa Kuurojen Liitto. Lautakuntien sihteerien tehtävien kuulumisesta valtakunnallista tutkimusvastuuta kantavien yliopistojen ja organisaatioiden vastuulle on alun perin sovittu vuonna 2012 vähemmistökielten huollon tehtävien siirtyessä niihin Kotimaisten kielten keskukselta. Nykyisiä järjestelyitä lautakuntien käytännön työskentelyssä on tarkoitus jatkaa. Myös perustettavan karjalan kielen lautakunnan työ organisoitaisiin vastaavalla tavalla tiiviissä yhteistyössä karjalan kielen opetuksesta, tutkimuksesta ja kielityöstä valtakunnallista

erityisvastuuta kantavan Itä-Suomen yliopiston kanssa. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Itä-Suomen yliopisto ovat tulosneuvotteluissaan syksyllä 2024 sopineet karjalan kieleen ja sen edistämiseen liittyvästä valtakunnallisesta tehtävästä ja sen rahoittamisesta.

Pykälän 2 *momentin* mukaan lautakuntien tehtävät säilyisivät nykyisellään. Lautakuntien tehtävänä olisi antaa alansa kuuluvia kieliä ja niiden käyttöä koskevia periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia. Lautakuntien tehtävä ulottuu kielen aseman huoltoon ja kielen käyttöaloihin. Periaatteelliset suositukset eivät siis koske pelkästään kielen normitusta vaan myös sen aseman parantamista ja käytön lisäämistä.

Pykälän 3 *momentissa* olisi valtuussäännös, jonka mukaan kielilautakuntien toimikaudesta, jäsenmäärästä sekä jäsenten valinnasta säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Kielilautakuntien toimikauteen, jäsenmäärään ja valintaan ei ole tarkoitus tehdä muutoksia. Lain voimantulosäännökseen lisättäisiin siirtymäsäännös, jonka mukaan nykyiset kielilautakunnat jatkaisivat toimikautensa loppuun.

7 §. Erillisyksiköt. Pykälän 1 *momentin* mukaan Opetushallituksessa toimisivat edelleen nykyiset kolme erillisyksikköä: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Ylioppilastutkintolautakunnan kanslia sekä Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus. Erillisyksikköasemalla turvataan Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen ja Ylioppilastutkintolautakunnan riippumatonta asemaa sekä varmistetaan Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen tehtävien tehokas hoitaminen kahden ministeriön yhteisohjauksessa.

Pykälän 2 *momentin* säännös Kansallisen arviointikeskuksen, Ylioppilastutkintolautakunnan kanslian ja jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen tehtäviä koskevasta työnjaosta vastaisi voimassa olevan Opetushallituksesta annetun lain 6 a §:n 3 momenttia.

Pykälän 3 *momentin* mukaan Opetushallitus tuottaisi erillisyksiköille hallinto- ja tukipalvelut kuten nykyisinkin. Opetushallitus ja erillisyksiköt sopisivat jatkossakin hallinto- ja tukipalveluiden toteuttamisesta sekä niistä aiheutuvien kustannusten jakamisesta.

Pykälän 4 *momentin* mukaan erillisyksikön henkilöstön nimittäisi tai ottaisi jatkossakin erillisyksikön päällikkö.

Pykälän 5 *momentin* mukaan mitä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista annetun lain (/) 5 §:n 1 momentissa säädetään, ei sovellettaisi erillisyksiköihin. Mitä mainitun lain 6 §:ssä säädetään, sovellettaisiin erillisyksiköihin ainoastaan tämän pykälän 4 momentissa tarkoitettujen hallinto- ja tukipalveluiden tuottamisen osalta. Säännös vastaisi voimassa olevan Opetushallituksesta annetun lain säännöksiä.

8 §. Voimaantulo. Pykälän 1 *momentissa* olisi tavanomainen voimaantulosäännös. Pykälän 2 *momentin* mukaan lailla kumottaisiin voimassa olevat Opetushallituksesta annettu laki (564/2016) ja Kotimaisten kielten keskukselta annettu laki (1403/2011).

Pykälän 3 *momentissa* säädettäisiin erikseen, että kumotussa Opetushallituksesta annetussa laissa tarkoitettu Opetushallitus jatkaisi toimintaansa tässä laissa tarkoitettuna Opetushallituksena henkilöstöineen sekä oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Nykyisen viraston toiminnan jatkaminen on kustannustehokas ratkaisu verrattuna uuden viraston perustamiseen. Opetushallituksen nykyinen Y-tunnus ja virastotunnus säilyisivät. Lisäksi Opetushallituksen nykyiset sopimukset ja sitoumukset sekä niistä johtuvat oikeudet ja velvollisuudet jäisivät

voimaan. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi Opetushallituksen tarkentava virkaehtosopimus viraston palkkausjärjestelmästä jäisi voimaan.

Pykälän 4–8 momentissa olisi Kotimaisen kielten keskuksen henkilöstöä koskevat siirtymäsäännökset. Kotimaisten kielten keskuksen koko henkilöstö siirtyisi tehtäviensä mukaisesti nykyisin virkamies- ja työoikeudellisin oikeuksin ja velvollisuuksin Opetushallituksen palvelukseen. Määräaikaisia tehtäviä hoitava henkilöstö siirtyisi Opetushallituksen palvelukseen määräaikaisen palvelussuhteen keston ajaksi.

Valtion virkamieslain 5 a §:n mukaan virka voidaan siirtää valtionhallinnon toimintojen uudelleenjärjestelyssä ilman mainitun lain 5 §:ssä tarkoitettua virkamiehen suostumusta, jos virka siirretään virkamiehen työssäkäyntialueella tai työssäkäyntialueelle. Työssäkäyntialueella tarkoitetaan työvoimapalvelujen järjestämisestä annetun lain (380/2023) 10 §:ssä tarkoitettua aluetta. Henkilön työssäkäyntialue ulottuu 80 kilometrin etäisyydelle hänen tosiasiallisesta asuinpaikastaan. Jos muuhun arvioon ei ole aihetta, henkilön tosiasiallisena asuinpaikkana pidetään hänen työvoimaviranomaisen asiakastietojärjestelmään merkittyä osoitettaan.

Toimintojen uudelleen järjestelyssä noudatetaan valtion virkamieslain (750/1994) 5 a–5 c §:n säännöksiä. Muutos toteutetaan yhteistoiminnasta valtion virastoissa ja laitoksissa annetun lain mukaisia menettelyjä noudattaen. Opetushallitus noudattaa omassa päätöksenteossään yhteistoiminnasta annettuja menettelyjä.

Kotimaisen kielten keskuksen palveluksesta perhevapaille jääneillä virkamiehillä ja työntekijöillä olisi oikeus palata uuden työnantajan palvelukseen ensisijaisesti aikaisempaan työhön.

Esitykseen sisältyisi työsopimussuhteessa olevaa henkilöstöä koskeva siirtymäsäännös. Säännöksen tarkoituksena on turvata henkilöstön yhdenvertaisuus muutoksessa siten, että muutosturva toteutuisi samojen periaatteiden mukaisesti riippumatta palvelussuhdelajista. Sekä virka- että työsuhteen osalta turvataan palvelussuhteen jatkuvuus muutoshetkellä. Kotimaisten kielten keskuksen työsopimussuhteessa oleva henkilöstö siirtyisi virkasuhteisena Opetushallitukseen. Tämä vastaa Valtion työmarkkinalaitoksen suositusta siitä, että palvelussuhdelajit muutetaan yhteneviksi organisaatiomuutoksen yhteydessä. Palvelussuhteen katsotaan palvelussuhteen etuuksien määräytymisen kannalta jatkuneen valtiolla yhdenjaksoisena. Näin ollen kertyneet lomautukset ja mahdolliset työsopimussuhteeseen liittyvät lomarahasaatavat siirtyvät henkilön mukana uuteen virastoon. Lisäksi säädettäisiin siitä, että työsopimussuhteessa oleva henkilöstö voitaisiin siirtää ilman suostumustaan, jos hänet siirretään työssäkäyntialueellaan tai työssäkäyntialueelleen. Säännös vastaa valtion virkamieslain 5 a §:n 3 momentin säännöstä.

Henkilöstön sijoittuminen perustettavaan virastoon toteutetaan pyrkimällä löytämään aikaisempia tehtäviä vastaavia tehtäviä. On kuitenkin mahdollista, että henkilön tehtävät muuttuvat uudessa organisaatiossa, jos tehtävät muuttuvat olennaisesti virkasuhteessa olevan henkilön kannalta, noudatetaan valtion virkamieslain 5 c §:n mukaista menettelyä.

Muutoksessa noudatetaan hyvää henkilöstöpolitiikkaa. Onnistunut muutoksen johtaminen edellyttää avoimuutta ja henkilöstön osallistamista muutoksen toteutukseen. Valtion keskustason henkilöstöjärjestöjen edustajat ovat olleet mukana uudistuksen valmisteluryhmissä. Lisäksi uudistusta on käsitelty ja siitä on neuvoteltu säännöllisesti hallinnonalan virastojen yhteistoimintamenettelykokouksissa. Henkilöstölle on järjestetty henkilöstötalaisuuksia, joissa on käsitelty uudistuksen toteutusta sekä virastojen perustamiseen liittyviä kysymyksiä ja toimenpiteitä. Koko hallinnonalalle jaettavalla uutiskirjeellä on pyritty

huolehtimaan henkilöstön tiedonsaannista sekä vaikutusmahdollisuuksista. Virastot tulevat käsittelemään henkilöstön siirtoa omissa yhteistoimintamenettelyissään.

Pykälän *9 momentin* mukaan Kotimaisten kielten keskuksessa vireillä olevat asiat siirtyisivät tämän lain voimaan tullessa Opetushallitukselle. Mainitusta ajankohdasta lukien Opetushallitukselle siirtyisivät myös Kotimaisten kielten keskuksen sopimukset, lukuun ottamatta virastokohtaista virka- ja työehtosopimusta, ja sitoumukset sekä niistä johtuvat oikeudet ja velvollisuudet.

Pykälän *10 momentin* mukaan Opetushallituksen ja Kotimaisten kielten keskuksen olisi Opetushallituksen pääjohtajan johdolla valmistettava työjärjestys ja järjestettävä hallinto- ja muut tukipalvelut niin, että tämän lain mukainen toiminta voi alkaa 1 päivänä tammikuuta 2026.

Pykälän *11 momentissa* olisi Kotimaisten kielten keskuksen nykyisiä kielilautakuntia koskeva siirtymäsäännös. Ennen tämän lain voimaantuloa asetetut kielilautakunnat jatkaisivat toimintaansa tämän lain mukaisina lautakuntina toimikautensa loppuun.

8.3 Laki Kansallisarkistosta

1 §. Toimiala. Säännöksen mukaan Kansallisarkisto olisi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle kuuluva virasto, joka toimii kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien asiakirjojen ja tietoaineistojen sekä kirjastoaineiston käytettävyyden turvaamiseen, digitaalisen arkistoinnin kehittämiseen, lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisen lukemisen ja oppimisen edistämiseen sekä saavutettavan julkaisemisen edistämiseen liittyvissä tehtävissä. Arkistotehtävien osalta säännöksen muotoilussa on otettu huomioon arkistolainsäädännön uudistamiseen liittyvä terminologian ajantasaistamisen tarve. Lisäksi pykälässä säädettäisiin Varastokirjastosta annetun lain 1 §:ssä sekä Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetun lain 1 §:ssä säädettyjä tavoitteita vastaavasti viraston kirjastotehtävistä. Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetun lain toimialasäännöksen täsmällisempää sisältöä vastaava säännös ehdotetaan sisällytettäväksi erilliseen lakiin Saavutettavuuskirjasto Celian palveluista (esityksen 6. lakiehdotus).

2 §. Tehtävät. Pykälässä säädettäisiin viraston tehtävistä. Säännöksen sisältö vastaisi pääosin voimassa olevien virastolakien sääntelyä. Yksityisten asiakirja-aineistojen arkistointia koskeva tehtäväsäännös olisi voimassa olevaa lakia yleisluontoisempi.

Pykälän *1 momentin 1 kohdan* mukaan Kansallisarkiston tehtävänä olisi varmistaa viranomaisten asiakirjojen ja tietoaineistojen arkistointi. Kansallisarkisto toteuttaisi tehtävänsä antamalla päätöksiä siitä, mitkä asiakirjat ja tietoaineistot tulee arkistoida tutkimuksellisiin tarpeisiin perustuvan arvonmäärityksen perusteella. Lisäksi Kansallisarkisto antaisi viranomaisia velvoittavia määräyksiä arkistoinnin teknisestä toteuttamisesta. Arkistoitujen aineistojen säilyttämisvastuu jakautuisi nykyiseen tapaan Kansallisarkiston ja muiden viranomaisten välillä. Säännökset asiakirjojen siirtämisestä Kansallisarkistoon sisältyvät aineelliseen arkistolainsäädäntöön.

Momentin *2 kohdan* mukaan Kansallisarkiston tehtävänä olisi edistää arkistoitavien ja arkistoitujen tietoaineistojen tutkimusta ja muuta käyttöä. Pääpaino olisi monitieteisellä tutkimuskäytöllä. Muulla käytöllä tarkoitetaan tässä tutkimuksen lisäksi mitä tahansa julkista tai yksityistä käyttöä, myös käyttöä elinkeinotoiminnassa. Kansallisarkistolla olisi nykyiseen tapaan keskeinen rooli tutkimuksen tukipalveluiden tuottajana.

Momentin 3 kohdan mukaan Kansallisarkiston tehtävänä olisi edistää merkittävien yksityisten asiakirja-aineistojen arkistointia ja käyttöä. Säännökseen ei sisältyisi voimassa olevan lain mukaista kirjausta yksityisten aineistojen hankkimisesta Kansallisarkistolle, mutta virasto toteuttaisi edistämistehtävää myös hankintoja tekemällä. Kansallisarkiston yksityisiä asiakirja-aineistoja koskevista yksityiskohtaisista tehtävistä säädetään aineellisessa arkistolainsäädännössä. Kansallisarkisto edistäisi kyseisten aineistojen tutkimus- ja muuta käyttöä 2 kohdan perusteluissa esitetyn tavoin. Hankinnat olisivat nykytilaa vastaavasti riippuvaisia Kansallisarkiston harkinnasta ja käytettävistä resursseista. Yksityisillä arkistotoimijoilla on keskeinen rooli yksityisten arkistoaineistojen säilyttäjinä ja saatavuuden takaajina, ja Kansallisarkistolla olisi tätä toimintaa tukeva rooli. Säännökseen ei sisältyisi voimassa olevan lain mukaista velvoitetta yksityisen arkistotoiminnan kehittämiseen yksityisen arkistotoiminnan kehittämiseen yhteistyössä yksityisen arkistotoiminnan harjoittajien kanssa. Lakiehdotukseen ei sisälly voimassa olevan lain 5 §:n 2 momentin mukaista nimenomaista säännöstä yksityisarkistojen neuvottelukunnasta, ja tehtäväsäännöstä on muutettu vastaavasti. Valtionapuviranomaisena Kansallisarkisto ohjeistaa, myöntää ja valvoo yksityisarkistojen valtionavustuksia yksityisten arkistojen valtionavusta annetun lain (1006/2006) mukaisesti.

Momentin 4 kohdassa säädettäisiin Kansallisarkiston tehtävästä arkistoinnin asiantuntijaviranomaisena. Arkistoinnin ohjaus-, kehittämis- ja neuvontatehtävät kohdistuvat tietoaaineistojen koko elinkaareen niiden todistusvoimaisuuden, käytettävyyden ja säilymisen turvaamiseksi erityisesti tutkimuskäyttöä varten.

Momentin 5 kohdassa säädettäisiin Kansallisarkiston heraldisista tehtävistä nykysääntelyä vastaavasti. Kansallisarkisto toimisi asiantuntijana viranomaisten heraldisissa kysymyksissä ja edistäisi heraldista kulttuuria. Lain 4 §:n 3 momentissa säädettäisiin nykytilaa vastaavasti Kansallisarkiston yhteydessä toimivasta heraldisesta lautakunnasta. Kansallisarkiston heraldiikan alan aineistot ja asiantuntemus tukevat lautakunnan työtä.

Momentin 6 kohdassa säädettäisiin, että Kansallisarkiston tehtävänä olisi vastaanottaa tieteellisistä ja yleisistä kirjastoista siirrettävää kirjastoaineistoa, säilyttää sitä sekä asettaa se tarvitsijoiden käyttöön (*varastokirjastopalvelut*). Säännös vastaa voimassa olevan Varastokirjastosta annetun lain ja sen nojalla annetun asetuksen mukaista tehtäväsääntelyä. Varastokirjastopalvelujen tarkoituksena on vähentää kirjastojen kokoelmatilatarvetta ottamalla vastaan niiden siirtotarpeiden mukainen määrä aineistoa. Keskitetyllä varastoinnilla voidaan taata hankitun aineistojen säilyminen tutkijoiden ja muiden tiedontarvitsijoiden käytössä samalla, kun varastointi voidaan toteuttaa kustannustehokkaasti.

Momentin 7 kohdan mukaan Kansallisarkiston tehtävänä olisi hoitaa opetus- ja kulttuuriministeriön määräämät tehtävät. Säännös vastaisi muiden virastolakien ehdotettavaa sääntelyä. Vastaavaa säännöstä ei sisälly nykyisiin Kansallisarkistosta, Varastokirjastosta ja Saavutettavuuskirjasto Celiasta annettuihin lakeihin.

Pykälän 2 momentti sisältäisi informatiivisen viittaussäännöksen muussa lainsäädännössä virastolle säädettyihin tehtäviin. Virastolle on säädetty yksityiskohtaisia tehtäviä muun muassa arkistolaisissa (831/1994), sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnasta annetussa laissa (13/2003) sekä yksityisten arkistojen valtionavusta annetussa laissa (1006/2006). Momentti sisältäisi myös viittauksen ehdotettuun lakiin Saavutettavuuskirjasto Celian palveluista (esityksen 6. lakiehdotus), jossa säädettäisiin voimassa olevaa Saavutettavuuskirjasto Celiasta annettua lakia vastaavasti Saavutettavuuskirjasto Celian palveluista.

Pykälän 3 momentti sisältäisi 1 momentin 6 kohdassa tarkoitettua tehtävää täydentävän säännöksen. Säännöksen mukaan Kansallisarkisto voisi varastokirjastopalveluja toteuttaessaan

poistaa ja hävittää tarpeetonta tai huonokuntoista kirjastoista vastaanottamaansa aineistoa. Kansallisarkisto voisi ottaa vastaan aineistoa myös muilta kuin mainitussa kohdassa tarkoitetuilta luovuttajilta eli tieteellisiltä ja yleisiltä kirjastoilta. Säännös vastaa voimassa olevan Varastokirjastosta annetun lain ja sen nojalla annetun asetuksen sääntelyä. Nykyisen Varastokirjaston tavoin virasto määräisi tehtävää hoitaessaan vastuullaan olevista kirjastokokoelmista eikä vain säilyttäisi toisten kirjastojen aineistoa. Tarpeettoman ja huonokuntoisen aineiston hävittämisen mahdollistava säännös selkeyttäisi kirjastoaineistojen säilytystehtävän eroa arkistoaineistojen säilytystehtävään. Aineiston vastaanottamisen muilta kuin tieteellisiltä ja yleisiltä kirjastoilta mahdollistava säännös vastaisi asiallisesti Varastokirjastosta annetun asetuksen sääntelyä. Asetuksen 1 §:n 2 momentin perusteella Varastokirjasto voi ottaa vastaan aineistoa myös muilta tieteellisiltä ja yleisiltä kirjastoilta, mikäli se voi tapahtua tieteellisistä ja yleisistä kirjastoista siirrettävän aineiston vastaanottoa, säilyttämistä ja käyttöön asettamista haittaamatta.

Lakiin ei sisältyisi voimassa olevan Varastokirjastosta annetun lain 3 §:ää vastaavaa säännöstä viraston oikeudesta ottaa vastaan lahjoituksia ja testamentteja tehtävänsä edistäviin tarkoituksiin. Valtion virastojen mahdollisuudesta ottaa vastaan lahjoituksia ja testamentteja sekä niiden käyttämisestä säädetään valtion talousarviosta annetussa laissa (423/1988, muutettu 1096/2009) ja sen nojalla annetussa asetuksessa (1243/1992, muutettu 1786/2009).

3 §. Toimipaikat. Voimassa olevan Kansallisarkistosta annetun lain 3 §:n mukaan Kansallisarkiston toimipaikoista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Toimipaikoista säädettäessä on huolehdittava palveluiden saatavuudesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Kansallisarkistosta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 §:n mukaan Kansallisarkistolla on toimipaikat Helsingissä, Hämeenlinnassa, Joensuussa, Jyväskylässä, Mikkelissä, Oulussa, Turussa ja Vaasassa sekä saamelaisarkisto Inarissa. Varastokirjastosta annetun asetuksen 2 §:n mukaan Varastokirjaston kotipaikka on Kuopion kaupunki. Saavutettavuuskirjasto Celian toimipaikka on Helsingissä.

Valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista annetun lain 5 (728/2021) §:n 1 momentin mukaan jollei muualla laissa toisin säädetä, valtion yksiköiden ja toimintojen sijoittamisesta päättää se ministeriö, jonka toimialaan viranomainen pääasiallisesti kuuluu. Lainkohdan mukaan toimivaltainen ministeriö voi kuitenkin sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään, pidättää itselleen toimialaansa kuuluvan viranomaisen päätösvallan yksiköiden ja toimintojen sijoittumisesta sekä yksiköissä annettavan palvelun laajuutta, aukioloa tai muuta palvelun saatavuutta koskevassa asiassa, jos ministeriö katsoo päätöksen merkittävästi vaikuttavan kyseisen lain 2 §:ssä säädettyjen tavoitteiden toteutumiseen. Lakia koskevan hallituksen esityksen säännöskohtaisten perustelujen mukaan päätöksen pidättämisoikeuteen nähden ensisijaisia ohjauskeinoja ovat tulosohjaus ja ministeriön muu hallinnonalaansa kohdistuva ohjaus. Ministeriöille säädetty toimivalta takaa osaltaan kansanvaltaisuuden toteutumista päätöksenteossa (HE 62/2021 vp, s. 34–35). Pidättämistoimivallan käyttö on tarkoitettu poikkeukselliseksi toimenpiteeksi (HaVM 11/2021 vp, s. 10).

Ehdotettavan säännöksen mukaan toimipaikoista päättäminen olisi lähtökohtaisesti osa viraston omaa taloudellista ja toiminnallista suunnittelua.

Valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista annetun lain (728/2021) 2 §:n 1 momentin mukaan valtion palveluiden saatavuus tulee järjestää sekä yksiköt ja toiminnot sijoittaa siten, että koko maan kattavasti valtion tehtävät hoidetaan tuloksellisesti ja palvelun saatavuus vastaa eri asiainnoin keinoja käyttäen eri asiakasryhmien palvelutarpeeseen perusoikeudet turvaavalla tavalla. Lainkohdan esitöissä mainitaan perusoikeuksista erikseen yhdenvertaisuus ja kielelliset oikeudet (HE 62/2021 vp s. 29). Lain 2 §:n 2 momentin mukaan

valtion palveluiden saatavuutta ja yksiköiden ja toimintojen sijoittamista koskevien päätösten ja suunnitelmien tulee lisäksi vahvistaa elinvoimaisuutta, turvallisuutta ja valtion kilpailukykyä työnantajana maan eri osissa.

Kansallisarkiston toimipaikkojen osalta tulee huolehtia palveluiden saatavuudesta ja ruotsin- ja saamenkielisen väestön kielellisten oikeuksien toteutumisesta erityisesti arkistointiaineistojen tutkimuksen ja muun käytön edistämistehtävän osalta. Ehdotetun 2 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitettu kirjastoaineistojen saattaminen tarvitsijoiden käyttöön toteutetaan kokonaan kaukopalveluna, eli kirjastopalvelut ovat saatavilla muiden kirjastojen välityksellä. Lainkohdan 2 momentin 1 momentin 5 kohdassa tarkoitettujen lukemisesteisten kirjastopalvelut järjestettäisiin (6. lakiehdotuksen 1 §:n 3 momentin mukaan) yhteistyössä muiden kirjastojen, koulujen ja oppilaitosten sekä tarvittaessa muiden yhteisöjen kanssa.

Ehdotetussa säännöksessä olisi asetuksenantovaltuus, jonka nojalla Kansallisarkiston toimipaikoista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella, kun se on tarpeen kielellisten oikeuksien toteutumisen tai palveluiden saatavuuden turvaamiseksi taikka erityisistä kulttuurihistoriallisista syistä. Tarkoituksena on mainituista syistä turvata valtioneuvoston asetuksella Helsingin, Turun ja Vaasan toimipaikat sekä saamelaisarkisto Inarissa.

4 §. Organisaatio. Valtionhallinnon toimintojen (virastot) järjestämisessä noudatettavista periaatteista annetun valtiovarainministeriön suosituksen (VN/11537/2021) mukaan lähtökohtaisesti viraston sisäisestä organisoitumisesta päätetään viraston työjärjestyksellä, jonka vahvistaa (päällikkövirastomallissa) viraston päällikkö. Vain poikkeuksellisesti tulisi lailla tai asetuksella antaa säännöksiä viraston sisäisestä organisoitumisesta. Poikkeustarpeet voivat perustua myös tiettyjen tehtävien riippumattomuusvaatimukseen, muuhun tehtävien perustavanlaatuihin erityisluonteeseen, asiakkaiden erityisiin tarpeisiin tai vastaaviin seikkoihin, kuten kielellisten oikeuksien toteuttamiseen ja julkiseen luotettavuuteen. Viraston sisäisestä organisaatorakenteesta ehdotetaan säädettäväksi lain tasolla siltä osin, että virastossa on Saavutettavuuskirjasto Celia ja Varastokirjasto. Muilta osin sisäisestä organisaatorakenteesta määrättäisiin viraston työjärjestyksessä.

Saavutettavuuskirjasto Celian ja Varastokirjaston asemasta viraston organisaatiossa on katsottu perustelluksi säätää lain tasolla näiden palvelujen löydettävyyden ja saatavuuden turvaamiseksi. Saavutettavuuskirjaston Celian osalta kirjastopalvelujen jatkuvuuden ja asiantuntijuuden merkitystä korostavat näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten asiakkaiden erityistarpeet. Saavutettavuuskirjasto Celian ja Varastokirjaston asema vastaisi Kansallisarkiston muiden, työjärjestyksellä määrättävien toimintayksiköiden asemaa.

5 §. Pistekirjoituksen neuvottelukunta ja heraldinen lautakunta. Pykälässä säädettäisiin Kansallisarkiston yhteydessä toimivasta pistekirjoituksen neuvottelukunnasta ja heraldisesta lautakunnasta.

Pykälän 1 momentin mukaan pistekirjoituksen neuvottelukunta toimisi nykyiseen tapaan pistekirjoituksen ja näkövammaisten henkilöiden oppimateriaalin asiantuntijaelimenä. Neuvottelukunta antaa suosituksia pistekirjoituksen merkintätavoista kansainvälistä kehitystä seuraten, laatii tarvittavaa ohjeistusta piste- ja taktiilimateriaalien käyttäjille ja tekijöille sekä näkövammaisten henkilöiden oppimateriaalien tuottajille, antaa suosituksia näkövammaisten henkilöiden oppimateriaalin yleisistä toimituksellisista ja pedagogisista suuntaviivoista sekä tekee aloitteita ja esityksiä toimialaansa liittyvistä asioista.

Pistekirjoituksen neuvottelukunnan kokoonpanosta, asettamisesta ja toimikaudesta säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Voimassa olevan Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetun lain

9 §:n 1 momentista poiketen neuvottelukunnan kokoonpanosta ja toimikaudesta ei enää säädettäisi lain tasolla, ja täsmällisemmät säännökset säädettäisiin jatkossa opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksen sijasta valtioneuvoston asetuksella. Ehdotetun 1 momentin sääntely vastaisi tarkoituksensa puolesta voimassa olevan Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetun lain 9 §:ssä säädettyä.

Pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin heraldisesta lautakunnasta asiallisesti nykysääntelyä vastaavasti. Säännöksen mukaan Kansallisarkiston yhteydessä olisi heraldiikkaa koskevien lausuntojen käsittelemistä varten heraldinen lautakunta, josta määrätään Kansallisarkiston työjärjestyksessä. Lausunnon pyytämistä tai hankkimista Kansallisarkistolta edellytetään nykyisin kuvallisten valtion viranomaisten leimojen ja sinettien (viranomaisten sineteistä ja leimoista annetun lain 4 §), kunnanvaakunoiden (kuntalain 5 §) ja evankelis-luterilaisen kirkon vaakunoiden (kirkkolain 11 luvun 6 §), huviveneiden ja huvialusten lippujen (huviveneiden ja huvialusten lipuista annetun asetuksen 3 §) sekä joukko-osastojen lipun osalta.

6 §. Voimaantulo. Pykälän 1 *momentissa* olisi tavanomainen voimaantulosäännös. Pykälän 2 *momentin* mukaan lailla kumottaisiin voimassa olevat Kansallisarkistosta annettu laki (1145/2016), Varastokirjastosta annettu laki (1078/1988) ja Saavutettavuuskirjasto Celiasta annettu laki (787/2022).

Pykälän 3 *momentissa* säädettäisiin erikseen, että kumotussa Kansallisarkistosta annetussa laissa tarkoitettu Kansallisarkisto jatkaisi toimintaansa tässä laissa tarkoitettuna Kansallisarkistona henkilöstöineen sekä oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Nykyisen viraston toiminnan jatkaminen on kustannustehokas ratkaisu verrattuna uuden viraston perustamiseen. Kansallisarkiston nykyinen Y-tunnus ja virastotunnus säilyisivät. Lisäksi Kansallisarkiston nykyiset sopimukset ja sitoumukset sekä niistä johtuvat oikeudet ja velvollisuudet jäisivät voimaan. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi Kansallisarkiston tarkentava virkaehtosopimus viraston palkkausjärjestelmästä jäisi voimaan.

Pykälän 4–8 *momentissa* olisivat Saavutettavuuskirjasto Celian ja Varastokirjaston henkilöstöä koskevat siirtymäsäännökset. Saavutettavuuskirjasto Celian ja Varastokirjaston siirtyvä henkilöstö sekä vastaavat virat siirtyvät nykyisin virkamies- ja työoikeudellisin oikeuksin ja velvollisuuksin Kansallisarkistoon. Kansallisarkistossa hoidetaan viranomaistehtäviä, joihin liittyy julkisen vallan käyttöä. Julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä, mukaan lukien hallintopäätösten valmistelu ja ratkaiseminen sekä tosiasiallinen hallintotoiminta, hoidetaan jatkossakin virkasuhteessa.

Valtion virkamieslain 5 a §:n mukaan virka voidaan siirtää valtionhallinnon toimintojen uudelleenjärjestelyssä ilman mainitun lain 5 §:ssä tarkoitettua virkamiehen suostumusta, jos virka siirretään virkamiehen työssäkäyntialueella tai työssäkäyntialueelle. Työssäkäyntialueella tarkoitetaan työvoimapalvelujen järjestämisestä annetun lain (380/2023) 10 §:ssä tarkoitettua aluetta. Henkilön työssäkäyntialue ulottuu 80 kilometrin etäisyydelle hänen tosiasiallisesta asuinpaikastaan. Jos muuhun arvioon ei ole aihetta, henkilön tosiasiallisena asuinpaikkana pidetään hänen työvoimaviranomaisen asiakastietojärjestelmään merkittyä osoitettaan.

Toimintojen uudelleen järjestelyssä noudatetaan valtion virkamieslain (750/1994) 5 a–5 c §:n säännöksiä. Muutos toteutetaan yhteistoiminnasta valtion virastoissa ja laitoksissa annetun lain mukaisia menettelyjä noudattaen. Kansallisarkisto noudattaa omassa päätöksenteossään yhteistoiminnasta annettuja menettelyjä.

Varastokirjaston ja Saavutettavuuskirjasto Celian palveluksesta perhevapaille jääneillä virkamiehillä ja työntekijöillä olisi oikeus palata Kansallisarkiston palvelukseen ensisijaisesti aikaisempaan työhön.

Varastokirjaston ja Saavutettavuuskirjasto Celian työsopimussuhteessa oleva henkilöstö siirtyy työsopimussuhteisena Kansallisarkiston palvelukseen. Lisäksi säädettäisiin siitä, että työsopimussuhteessa oleva henkilöstö voitaisiin siirtää ilman suostumustaan, jos hänet siirretään työssäkäyntialueellaan tai työssäkäyntialueelleen. Säännös vastaa valtion virkamieslain 5 a §:n 3 momentin säännöstä. Määräaikaisessa työsopimussuhteessa oleva henkilö siirtyy tämän lain voimaan tullessa Kansallisarkiston palvelukseen määräaikaisen työsopimussuhteensa keston ajaksi.

Palvelussuhteen katsotaan palvelussuhteen etuuskien määräytymisen kannalta jatkuneen valtiolla yhdenjaksoisena. Näin ollen kertyneet lomat ja mahdolliset lomarahasaatavat siirtyvät henkilön mukana uuteen virastoon.

Henkilöstön sijoittuminen toteutetaan pyrkimällä löytämään aikaisempia tehtäviä vastaavia tehtäviä. On kuitenkin mahdollista, että henkilön tehtävät muuttuvat uudessa organisaatiossa, jos tehtävät muuttuvat olennaisesti virkasuhteessa olevan henkilön kannalta, noudatetaan valtion virkamieslain 5 c §:n menettelyä.

Virastoon siirtyvät henkilöt olisivat edelleen kelpoisia tehtäviinsä tai niitä vastaaviin tehtäviin,

Pykälän 9 *momentti* sisältäisi tavanomaisen siirtymäsäännöksen Varastokirjaston ja Saavutettavuuskirjasto Celiaan vireillä olevien asioiden sekä sopimusten ja sitoumusten siirtymisestä Kansallisarkistolle. Tämä ei kuitenkaan koskisi virastokohtaista virka- ja työehtosopimusta.

Pykälän 10 *momentissa* olisi virastojen yhdistymisen valmistelua koskeva siirtymäsäännös. Virastojen tulisi ennen lain voimaantuloa yhteistyössä valmistautua lain voimaantuloon valmistelemalla Kansallisarkiston pääjohtajan johdolla viraston työjärjestys sekä järjestämällä hallinto- ja muut tukipalvelut.

Pykälän 11 *momentin* mukaan ennen tämän lain voimaantuloa asetettu pistekirjoituksen neuvottelukunta jatkaisi toimintaansa tämän lain mukaisena neuvottelukuntana toimikautensa loppuun.

Pykälän 12 *momentin* mukaan muussa laissa tai asetuksessa olevalla viittauksella arkistolaitokseen, Varastokirjastoon ja Saavutettavuuskirjasto Celiaan tarkoitettaisiin tämän lain tultua voimaan Kansallisarkistoa.

8.4 Laki Museovirastosta

1 §. Toimiala. Pykälässä säädettäisiin Museoviraston toimialasta.

Ensinnäkin viraston toimialaan kuuluisi monimuotoisen kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön suojelu. Kulttuuriperintöön kuuluisi niin aineellinen kulttuuriperintö kuin aineeton kulttuuriperintö. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä kulttuuriperintöstrategiasta 2023–2030 kulttuuriperintö on määritelty seuraavasti: ”Kulttuuriperintöä syntyy ihmisen toiminnan tuloksena ja vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Se kertoo arvojen, uskomusten, tietojen ja taitojen ja perinteiden muutoksesta. Kulttuuriperintö voi olla aineellista, aineetonta tai digitaalista. Kulttuuriperintöä uudistetaan, säilytetään ja siirretään tuleville sukupolville”.

Kulttuuriympäristö muodostaa osan aineellisesta kulttuuriperinnöstä. Kulttuuriympäristö on ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta eri aikoina syntynyttä ja muotoutunutta ympäristöä. Siihen kuuluvat mm. rakennettu ympäristö ja arkeologinen perintö sekä kulttuurimaisemat. Kulttuuriympäristöön liittyvä aineeton kulttuuriperintö syntyy yksilöiden ja yhteisöjen suhteesta ympäristöönsä sekä vuorovaikutuksesta luonnon ja oman historiansa kanssa. Suojelulla tarkoitettaisiin toimintaa, jolla pyritään kulttuuriperinnön säilymiseen, sen välittymiseen tuleville sukupolville sekä muutosten hallintaan.

Kansallisen kulttuuriomaisuuden ja kokoelmien kartuttamisella, säilyttämällä ja hallinnalla tarkoitettaisiin aineellisen ja aineettoman perinnön tutkimista, keräämistä, säilyttämistä, tulkittamista sekä näytteille asettamista. Vastuu kulttuuriomaisuuden säilyttämisestä on valtion sekä muiden julkisten ja yksityisten toimijoiden yhteinen. Kulttuuriomaisuuden aktiivinen kartuttaminen ja monipuolinen käyttö muodostavat perustan niiden hyödyntämiselle yhteisöjen ja yhteiskunnan voimavarana. Kansallisen kulttuuriomaisuuden ja kokoelmien kartuttamiseen, säilyttämiseen ja hallintaan liittyisi keskeisesti myös näitä koskevan tiedon tuottaminen ja välittäminen. Tiedon tuottaminen välittäminen liittyvät kulttuuriomaisuuden ja kokoelmien saavutettavuuteen ja niiden hyödyntämismahdollisuuksiin.

Museotoiminnan tarkoituksena on museolain (314/2019) 2 §:n mukaan kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen tallentaminen ja säilyttäminen, aineistoja ja muita sisältöjä koskevan tutkimuksen edistäminen ja hyödyntäminen, aineistojen ja tiedon saatavuuden, saavutettavuuden ja käytön edistäminen, kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen esittäminen ja elämysten tarjoaminen sekä yleisötyö, vuorovaikutus sekä opetuksen ja kasvatuksen edistäminen.

Museoalan kehittämällä tarkoitettaisiin valtiovallan toimintaa, jolla pyritään edistämään alan toimintaedellytyksiä. Virasto toimii asiantuntijavirastona, jolla on erityinen vastuu maan museoalasta. Viraston tehtävänä on lisäksi museoalan kokonaisvaltainen koordinointi ja kehittäminen mukaan lukien alueelliset vastuumuseot, valtakunnalliset vastuumuseot ja kansalliset museot. Tarkoituksena on, että tämä tapahtuu yhteistyössä museoalan toimijoiden kanssa.

2 §. Tehtävät. Pykälän *1 momentin 1 kohdan* mukaan viraston tehtävänä olisi toimia kulttuuriperinnön ja -ympäristön suojelun asiantuntijaviranomaisena. Virasto valmistelisi muun muassa kulttuuriperinnön ja -ympäristön suojelua ja vaalimista koskevia valtakunnallisia tavoitteita ja ohjeita, valtakunnallisia inventointeja, suojeluohjelmia, rakennusten suojeluesityksiä ja osallistuisi suojelun valvontaan. Virasto osallistuisi alueidenkäytön suunnitteluun antamalla lausuntoja kulttuuriympäristön huomioon ottamisesta ja käymällä neuvotteluja maakuntien liittojen, kuntien, rakennuttajien ja alueidenkäytön suunnittelijoiden kanssa. Virasto osallistuisi kulttuuriympäristöalan kehittämiseen yhteistyössä muiden alan toimijoiden, muun muassa elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten ja alueellisten vastuumuseoiden kanssa.

Momentin 2 kohdan mukaan viraston tehtävänä olisi vastata arkeologisen kulttuuriperinnön ja, jollei asia kuulu muun viranomaisen toimialaan, kulttuuriympäristön suojelusta ja valvonnasta. Virasto valvoisi kiinteiden muinaisjäännösten rauhoitusta. Viraston tehtävänä olisi lisäksi resurssiensa puitteissa seurata kulttuuriympäristön, erityisesti arkeologisen kulttuuriperinnön tilaa. Arkeologisen kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön suojelu ja valvonta edellyttävät toisinaan myös aktiivisia hoitotoimenpiteitä, joihin virasto voisi määrärahojensa puitteissa ryhtyä.

Momentin 3 kohdan mukaan viraston tehtävänä olisi säilyttää, tutkia, esitellä ja tulkita aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä. Säilyttäminen tarkoittaa kokoelmaesineiden säilyttämisen lisäksi kokoelman aktiivista karttumista ja konservointia sekä muuta hoitoa. Säilyttämisen lähtökohtana olisi asiantuntijuuteen ja vuorovaikutukseen perustuva valintojen tekeminen kokoelmien kartuttamisessa ja dokumentoinnissa. Kysymys voisi olla sekä aineellisesta että aineettomasta kulttuuriperinnöstä. Virastossa on erilaisia kokoelmia, joiden hallinnan tavoitteet, linjaukset ja periaatteet määriteltäisiin viraston kokoelmapolitiikassa. Viraston kokoelmat ovat täysimääräisesti kaikkien viraston toimintayksiköiden käytettävissä. Viraston toiminnalla edistettäisiin ja hyödynnettäisiin kulttuuriperintöalaan liittyvää tutkimusta. Virasto esittelisi kulttuuriperintöä esimerkiksi näyttely- tai julkaisu toiminnan avulla.

Momentin 4 kohdan mukaan viraston tehtävänä olisi harjoittaa museotoimintaa ylläpitämällä Suomen kansallismuseota kansallisena kulttuurihistorian museona. Tehtävä liittyisi Suomen museolaitoksen toimintaan, jossa Suomen kansallismuseo toimii yhtenä kolmesta kansallisesta museosta, jotka kehittävät oman alansa sisältöjä ja toimintatapoja yhteistyössä muiden museoiden sekä kumppanuusverkostojen kanssa. Suomen kansallismuseon ylläpitotehtävä myös tukisi viraston roolia museoalan valtakunnallisena kehittäjänä. Suomen kansallismuseon ylläpitotehtävään kuuluisi myös erilaisten museo- ja nähtävyyshäköhteiden ylläpito. Suomen kansallismuseoon kuuluvia museoita ovat esimerkiksi Kansallismuseo ja Suomen merimuseo.

Momentin 5 kohdan mukaan viraston tehtävänä olisi huolehtia osaltaan aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä ja kulttuuriomaisuutta koskevan tiedon tuottamisesta, välittämisestä, tallentamisesta, säilyttämisestä, saatavuudesta ja saavutettavuudesta, edistää sen hallintaa sekä siihen perustuvaa tutkimusta. Virasto tuottaisi määrärahojensa puitteissa itse tietoa, tarjoaisi tutkimusaiheita ja aineistoja yhteiskunnan käyttöön. Viraston oman tutkimuksen painopiste olisi siten sen tehtävien ja sen vastuulla olevan viranomaistoiminnan tukemisessa sekä viraston kokoelmia koskevan tiedon kartuttamisessa näyttelyiden ja konservoinnin yhteydessä. Virasto tekisi mahdollisuuksien mukaan myös tutkimusyhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Virasto keräisi tietoa muun muassa esineistä, kiinteistä muinaisjäännöksistä ja rakennusperinnöstä erilaisiin tietovarantoihin. Virasto kehittäisi ja ylläpitäisi myös alan tiedonhallintajärjestelmiä koko museokentän tarpeisiin ja mahdollisimman laajasti käytettäväksi. Virasto pitäisi yllä arkeologisen kulttuuriperinnön valtakunnallisia tietovarantoja ja niihin liittyviä tietojärjestelmiä sekä tuottaisi niihin liittyviä palveluita. Virasto saattaisi kulttuuriperintöä koskevaa tietoa niin yleisön kuin muiden alan toimijoiden erilaisen julkaisu toiminnan ja digitaalisen teknologian tarjoamien keinojen avulla. Virasto tarjoaisi myös pohjatietoa sekä aineistoa tutkijoiden käyttöön.

Momentin 6 kohdan mukaan virasto vastaisi museoalan ja museoiden kulttuuriympäristötoiminnan valtakunnallisesta ohjaamisesta ja kehittämisestä asiantuntijaviranomaisena. Museoalan kehittämisellä tarkoitettaisiin valtiovallan toimintaa, jolla pyritään edistämään museoalan toimintaedellytyksiä. Virasto toimii asiantuntijavirastona, jolla on erityinen vastuu maan museoalasta. Viraston koordinoi ja kehittää museoalaa kokonaisvaltaisesti. Tarkoituksena on, että tämä tapahtuu yhteistyössä kansallisten museoiden, valtakunnallisten ja alueellisten vastuumuseoiden sekä muiden museoalan toimijoiden kanssa. Museolain 12 §:n mukaisesti virasto osallistuu alueellisten ja valtakunnallisten vastuumuseoiden vastuumuseotoiminnan arviointiin, ohjaamiseen ja kehittämiseen.

Lisäksi viraston tehtävänä on ohjata ja kehittää museolaissa (314/2019) tarkoitettujen kulttuuriympäristötehtävää hoitavien alueellisten vastuumuseoiden kulttuuriympäristötoimintaa. Tämä tapahtuisi yhteistyössä alueellisten vastuumuseoiden kanssa.

Momentin 7 kohdan mukaan viraston tehtävänä olisi huolehtia Suomenlinnan maailmanperintökohteesta sekä muista viraston hallintaan kuuluvista alueista niiden säilyttämisestä, hallinnosta, hoidosta, ylläpidosta, kehittämisestä ja esittelystä. Viraston tehtävänä olisi huolehtia Suomenlinnassa olevasta kansallisomaisuudesta. Suomenlinna on maailmanperintökohde, joka on otettu maailmanperintöluetteloon ainutlaatuisena sotilasarkkitehtuurin muistomerkkinä, joka edustaa merkittävällä tavalla 1600- ja 1700-luvun yleisiä linnoitusperiaatteita sisältäen myös erityispiirteitä. Virasto toimisi Suomenlinnan maailmanperintökohteen paikallisena vastuutahona (site manager). Suomenlinnaa on hoidettu 1970-luvulta lähtien nähtävyytenä, elinvoimaisena asuin- ja työympäristönä ja virkistysalueena.

Momentin 8 kohdan mukaan virasto toimisi kulttuuriesineiden tullialueelle siirtämisestä ja tuonnista 17.4.2019 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2019/880 4 artiklassa tarkoitettuna toimivaltaisena viranomaisena. Virasto päättäisi mainitussa artiklassa tarkoitetuista kulttuuriesineiden tuontiluvista.

Momentin 10 kohdan mukaan viraston tehtävänä olisi hoitaa muut opetus- ja kulttuuriministeriön määräämät tehtävät. Tällaisia ovat esimerkiksi eräät kansainvälisten sopimusten ja suositusten toimeenpanoon liittyvät tehtävät. Virasto toimii muun muassa maailmanperintösopimuksen mukaisena maailmanperintötoiminnan yhteystahona (focal point).

Valtiovarainministeriön virastosuosituksen mukaan virastoa koskevassa organisaatiolaissa ei ole tarpeen säätää viraston tarkoista tehtävistä ja niiden suorittamisesta, vaan viraston pääasiallisista tehtävistä tai tehtäväalasta. Tämän vuoksi pykälässä ei ehdoteta erikseen säädettäväksi esimerkiksi Museoviraston kokoelma-, konservointi- ja digitointipalveluista, joita se tarjoaa ulkopuolisille tahoille.

Pykälän 2 momentti sisältäisi informatiivisen viittaussäännöksen muussa lainsäädännössä virastolle säädettyihin tehtäviin. Virastolle on säädetty yksityiskohtaisia tehtäviä muun muassa muinaismuistolaisissa (295/1963), rakennusperinnön suojelemisesta annetussa laissa (498/2010), kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamisesta annetussa laissa (933/2016) ja museolaisissa (314/2019).

3 §. Toimipaikat. Pykälän mukaan Museovirasto päättäisi toimipaikoistaan ja niiden sijoittamisesta. Voimassa olevan Museovirastosta annetun lain 3 §:n mukaan virastolla voi olla aluetoimipisteitä. Muilta osin Museoviraston tai Suomenlinnan hoitokunnan toimipaikoista ja niiden sijoittumisesta ei ole erityissääntelyä. Museoviraston päätoimipaikka on Helsingissä. Lisäksi Museovirastolla on kohteita muuallakin Suomessa ja henkilöstöä niihin sijoitettuna pysyvästi Helsingin lisäksi Hämeenlinnassa, Kotkassa, Turussa, Savonlinnassa ja Vantaalla. Suomenlinnan hoitokunnan toimipaikka on Helsingissä.

Valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista annetun lain (728/2021) 5 §:n 1 momentin mukaan jollei muualla laissa toisin säädetä, valtion yksiköiden ja toimintojen sijoittamisesta päättää se ministeriö, jonka toimialaan viranomaisen pääasiallisesti kuuluu. Lainkohdan mukaan toimivaltainen ministeriö voi kuitenkin sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään, pidättää itselleen toimialaansa kuuluvan viranomaisen päätösvallan yksiköiden ja toimintojen sijoittumisesta sekä yksiköissä annettavan palvelun laajuutta, aukioloa tai muuta palvelun saatavuutta koskevassa asiassa, jos ministeriö katsoo päätöksen merkittävästi vaikuttavan kyseisen lain 2 §:ssä säädettyjen tavoitteiden toteutumiseen. Lakia koskevan hallituksen esityksen säännöskohtaisten perustelujen mukaan päätöksen pidättämisoikeuteen nähden ensisijaisia ohjauskeinoja ovat tulosohjaus ja ministeriön muu hallinnonalaansa kohdistuva ohjaus. Ministeriöille säädetty toimivalta takaa osaltaan kansanvaltaisuuden

toteutumista päätöksenteossa (HE 62/2021 vp, s. 34–35). Pidättämistoimivallan käyttö on tarkoitettu poikkeukselliseksi toimenpiteeksi (HaVM 11/2021 vp, s. 10).

Ehdotettavan säännöksen mukaan toimipaikoista päättäminen olisi osa viraston omaa taloudellista ja toiminnallista suunnittelua, mutta ministeriöllä olisi valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista annetun lain 5 §:n mukainen pidättämistoimivalta.

Valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista annetun lain (728/2021) 2 §:n 1 momentin mukaan valtion palveluiden saatavuus tulee järjestää sekä yksiköt ja toiminnot sijoittaa siten, että koko maan kattavasti valtion tehtävät hoidetaan tuloksellisesti ja palvelun saatavuus vastaa eri asioiden keinoja käyttäen eri asiakasryhmien palvelutarpeeseen perusoikeudet turvaavalla tavalla. Lainkohdan esitöissä mainitaan perusoikeuksista erikseen yhdenvertaisuus ja kielelliset oikeudet (HE 62/2021 vp s. 29). Lain 2 §:n 2 momentin mukaan valtion palveluiden saatavuutta ja yksiköiden ja toimintojen sijoittamista koskevien päätösten ja suunnitelmien tulee lisäksi vahvistaa elinvoimaisuutta, turvallisuutta ja valtion kilpailukykyä työnantajana maan eri osissa.

4 §. Organisaatio. Valtionhallinnon toimintojen (virastot) järjestämisessä noudatettavista periaatteista annetun valtiovarainministeriön suosituksen (VN/11537/2021) mukaan lähtökohtaisesti viraston sisäisestä organisoitumisesta päätetään viraston työjärjestyksellä, jonka vahvistaa (päällikkövirastomallissa) viraston päällikkö. Vain poikkeuksellisesti tulisi lailla tai asetuksella antaa säännöksiä viraston sisäisestä organisoitumisesta. Poikkeustarpeet voivat perustua myös tiettyjen tehtävien riippumattomuusvaatimuksiin, muuhun tehtävien perustavanlaatuisen erityisluonteeseen, asiakkaiden erityisiin tarpeisiin tai vastaaviin seikkoihin, kuten kielellisten oikeuksien toteuttamiseen ja julkiseen luotettavuuteen. Viraston sisäisestä organisaatorakenteesta ehdotetaan säädettäväksi *1 momentissa* lain tasolla siltä osin, että virastossa on Suomen kansallismuseo ja Suomenlinnan hoitokunta –nimiset toimintayksiköt. Muilta osin sisäisestä organisaatorakenteesta määrättäisiin viraston työjärjestyksessä. Kansallismuseon asemasta viraston organisaatioissa on katsottu perustelluksi säätää lain tasolla, koska kyse on keskeisestä kansallisesta kulttuurilaitoksesta. Suomenlinnan hoitokunnan tehtävänä on Suomenlinnan maailmanperintökohteesta huolehtiminen, minkä vuoksi on katsottu perustelluksi, että se toimii omana toimintayksikkönään erillään yleisistä maailmanperintösopimuksen toimeenpanoon liittyvistä tehtävistä. Maailmanperintösopimuksen yleisten toimeenpanotehtävien ja Suomenlinnan maailmanperintökohteen ylläpitoon liittyvien tehtävien riittävä eriyttäminen tulee ottaa huomioon myös viraston työjärjestyksessä. Maailmanperintökohteen yleismaailmallisen erityisarvon turvaaminen edellyttää riittäviä resursseja kohteen asianmukaiseen hoitoon. Suomenlinnan hoitokunnan ja Suomen kansallismuseon asema vastaisi Museoviraston muiden, työjärjestyksellä määrättävien toimintayksiköiden asemaa. Opetus- ja kulttuuriministeriö pyrkii tulohajauksen keinoin turvaamaan Suomenlinnan hoitokunnan tehtävien riittävän resursoinnin uudessa rakenteessa.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin viraston sisäisestä työnjaosta Suomen kansallismuseon museokokoelmien hallinnan osalta. Museolain 3 §:n mukaan ammatillisen museon määritelmään kuuluu, että museolla on kokoelmat. Kokoelmien ylläpitäminen on olennainen osa museotoimintaa. Sen vuoksi Museoviraston hallinnassa olevien, Suomen kansallismuseon toimintaan liittyvien museokokoelmien hallintaan liittyvät tehtävät säädettäisiin kuuluviksi Suomen kansallismuseo –toimintayksikön toimialaan. Säännös ei koskisi muita viraston hallinnassa olevia esine-, kuva- ja kirjakokoelmia, joiden hallintaa koskeva toimialajako määräytyisi viraston työjärjestyksen perusteella.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin eräistä Suomen kansallismuseo –toimintayksikön johtamiseen ja nimitystoimivaltaan liittyvistä kysymyksistä. Voimassa olevaa Museovirastosta annettua valtioneuvoston asetusta vastaavasti Suomen kansallismuseon päällikkönä toimisi ylijohtaja, jonka nimittäisi opetus- ja kulttuuriministeriö. Ylijohtaja nimitettäisiin vastaavasti kuin virastojen ylin johto aina viiden vuoden määräajaksi, jollei erityisestä syystä ole perustetta nimittää tätä lyhyemmäksi määräajaksi. Voimassa olevaa asetusta vastaavasti Suomen kansallismuseon henkilöstön nimittäisi tai ottaisi ylijohtaja. Suomen kansallismuseo on kulttuurihistoriallista museotoimintaa harjoittava kansallinen kulttuurilaitos, jonka tehtävä ja asema vertautuvat monin osin vastaavaa tehtävää taidemuseotoiminnan alalla harjoittavaan Kansallisgalleriaan, joka toimii nykyisin julkisoikeudellisen säätiön muodossa. Suomen Kansallismuseon erityisen aseman vuoksi sen organisatorinen asema on perusteltua järjestää tavanomaista itsenäisemmäksi verrattuna viraston muihin toimintayksiköihin. Keskeisen kansallisen kulttuuriperinnön turvaamiseksi on tarpeen jatkossa selvittää eri vaihtoehtoja Suomen Kansallismuseon toiminnan turvaamiseksi ja järjestämiseksi.

5 §. *Suomenlinnan neuvottelukunta.* Valtiovarainministeriön suosituksen valtionhallinnon toimintojen (virastot) järjestämisessä noudatettavista periaatteista (VN/11537/2021) mukaan joissain tapauksissa päällikkövirastossa voi olla perusteltua perustaa neuvoa antava toimielin ohjauksen ja strategisen johtamisen tueksi. On kuitenkin ohjauksen ja johtamisen selkeyden kannalta epätarkoituksenmukaista, mikäli tällaiselle toimielimelle osoitetaan virastoa koskevissa säädöksissä strategisia johtotehtäviä tai muutoin laajoja toimintaa ohjaavia tai valvontaan liittyviä tehtäviä. Johtokunta tai hallitus tulee organisatorisesti ministeriön ja viraston päällikön väliin omaksi ja itsenäiseksi toimijakseen ja vaarana on, että järjestely hämärtää ministeriön ja viraston välistä ohjaus- ja valvontasuhdetta. Viraston päällikön johtamien virastojen laajojen ja strategisten päätösten alistaminen johtokunnalle ei ole tämän vuoksi suositeltavaa. Viraston yhteydessä toimivia toimielimiä tulee perustaa harkiten. Tällaisia rakenteita voivat olla esimerkiksi toimielimet, joissa ovat edustettuina viraston asiakkaat tai muut keskeiset sidosryhmät (esim. eri neuvottelukunnat). Ennen perustamista tulee selvittää myös muut vaihtoehtoiset asiakas- ja sidosryhmäyhteistyön keinot. Tällaisille toimielimille tulee lähtökohtaisesti osoittaa vain neuvoa-antavia tehtäviä. Perustellusta syystä voidaan säätää suoraan lailla organisaatioyksikön tai viraston yhteydessä toimivan toimielimen tehtävistä. Sääntelyn tulisi olla mahdollisimman joustavaa. Lain tai asetuksen tasolla tulisi säätää vain niiden mahdollisuudesta tai olemassaolosta ja muutoin niiden kokoonpanosta, toimikaudesta ja tarkemmista tehtävistä. Työskentelyn järjestämisestä tulisi päättää viraston työjärjestyksellä. Mikäli erityisen toimielimen tehtäviin sisältyy julkisen vallan käyttöä, on sen tehtävistä, kokoonpanosta ja toimikaudesta kuitenkin säädettävä perustuslain mukaisesti lain tasolla. Pykälässä säädettäisiin viraston yhteydessä toimivasta Suomenlinnan neuvottelukunnasta, joka tukisi Suomenlinnan maailmanperintökohteen toimintaa ja edistäisi siihen liittyvää yhteistyötä eri sidosryhmien kanssa. Suomenlinna on sekä kulttuurihistoriallisesti arvokas maailmanperintökohde että elävä kaupunginosa. Suomenlinnan kulttuurihistoriallisen arvon ja elinvoimaisuuden toteuttaminen edellyttää pitkäjänteistä ja laaja-alaista yhteistyötä Suomenlinnan sidosryhmien kesken. Koska Suomenlinnan hoitokunnan johtokunta ehdotetaan lakkautettavaksi, Suomenlinnan toimintaan liittyvä systemaattinen sidosryhmäyhteistyö on tarpeen järjestää muulla tavoin läpinäkyvästi. Myös maailmanperintösopimuksen toimeenpano edellyttää sidosryhmäyhteistyötä maailmanperintökohteiden hallinnoinnissa.

Pykälän 2 momentti sisältäisi asetuksenantovaltuuden, jonka mukaan neuvottelukunnan kokoonpanosta, nimittämisestä ja toimikaudesta säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Neuvottelukunnan kokoontumisesta ja asioiden käsittelystä neuvottelukunnassa määrättäisiin työjärjestyksessä.

Muilta osin viraston toiminnan kehittämiseen liittyvä sidosryhmäyhteistyö on tarkoitus järjestää vapaamuotoisesti ilman tätä varten perustettavia lakisääteisiä toimielimiä.

6 §. Kiinteistöhaltijavirasto. Virasto toimisi valtion kiinteistövarallisuuden haltijana Suomenlinnan alueella. Viraston hallussa olisi noin 220 rakennusta, linnoituslaitteita, 2 telakkaa ja noin 6 kilometriä linnoitusmuuria ja -vallia. Rakennusten kerrosala on yhteensä 165 000 neliometriä ja tilavuus 630 000 kuutiometriä. Kerrosalasta 92 prosenttia on suojelluissa rakennuksissa. Rakennuksiin sisältyy noin 330 asuntoa, joiden huoneistoala on yhteensä 22 250 neliometriä. Muiden hyötykäytössä olevien tilojen (muun muassa toimitilat, työhuoneet, ravintolat ja varastotilat) huoneistoala on yhteensä 58 000 neliometriä. Virasto vuokraisi näitä asuntoja, toimitiloja ja muita tiloja sekä julkisille että yksityisille tahoille. Omaisuutta hoidetaan sen erityisluonteen vuoksi kulttuurihistoriallisin perustein huolehtien samalla siitä, että Suomenlinna pysyy elinvoimaisena kaupunginosana.

7 §. Maksut. Viraston suoritteista perittävien maksujen määräytymiseen sovellettaisiin lähtökohtaisesti valtion maksuperustelakia (150/1992). Pykälässä säädettäisiin virastoa koskevista poikkeuksista maksuperustelain sääntelyyn. Ehdotetun säännöksen sisältö vastaisi Museovirastosta annetun lain 5 §:ää ja Suomenlinnan hoitokunnasta annetun lain 3 §:ää.

Suomenlinnan erikoislaatuisen suojellun rakennuskannan käyttötehokkuus on tavanomaista alhaisempi ja rakennukset edellyttävät tavanomaisesta poikkeavaa hoitoa. Nämä tuloa tuottavassa käytössä olevat tilat sijaitsevat useimmiten suojelluissa rakennuksissa, joita rakennuksen luonteen, materiaalien ja muiden syiden johdosta ei ole mahdollista vuokrata kaikkia kuluja kattavalla vuokralla. Sääntelyllä on tarkoitettu, että tilojen vuokraaminen ei tapahdu puhtaasti markkinaperusteisesti.

Suomenlinnan hoitokunnan vuokrien jälkeenjääneisyyttä suhteessa yleiseen vuokratasoon on viime vuosina kurottu asteittain umpeen. Tarkoitus on, että perittävät vuokrat osaltaan kattavat kiinteistöjen ylläpidon ja kiinteistökustannusten nousun aiheuttamat kustannukset. Vuokratulot eivät kuitenkaan kaikilta osin riitä kattamaan kiinteistöjen tasearvojen edellyttämiä poistoja ja poistamattoman pääoman korkokustannuksia, mitä hinnoittelun kannattavuusvaatimus edellyttäisi.

Museovirasto puolestaan on vuokrannut edelleen kunnille ja muille yhteisöille eräitä kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia ja tiloja liiketaloudellista hinnoittelua alemmalla vuokralla siten, että vuokralainen vastaa kohteen käyttö- ja esittelykustannuksista. Säännöksen säilyttämällä mahdollistettaisiin näiden järjestelyjen jatkuminen nykyisen käytännön mukaisesti.

8 §. Muutoksenhaku. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin oikeudesta vaatia oikaisua 2 §:n 8 kohdan mukaisesti kulttuuriesineiden tuontilupia koskeviin päätöksiin. Oikaisuvaatimusmenettelyyn sovelletaan hallintolain 7 a luvun säännöksiä.

Pykälän 2 momentti sisältäisi informatiivisen viittauksen oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettuun lakiin (808/2019). Oikaisuvaatimuksesta annettuun päätökseen voisi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa säädetään.

Muiden kuin 2 §:n 8 kohdassa tarkoitettujen tuontilupien osalta viraston päätöksiä koskeva oikaisuvaatimus- tai muutoksenhakumenettely määräytyisi muun lainsäädännön perusteella. Esimerkiksi muinaismuistolain nojalla tehtyjen päätösten osalta muutoksenhakumenettelystä säädetään muinaismuistolain 25 a §:ssä.

9 §. Voimaantulo. Pykälän 1 momentissa olisi tavanomainen voimaantulosäännös. Pykälän 2 momentin mukaan lailla kumottaisiin voimassa olevat Museovirastosta annettu laki ja Suomenlinnan hoitokunnasta annettu laki. Samalla kumoutuisivat näiden lakien nojalla annetut Museovirastosta annettu valtioneuvoston asetus ja Suomenlinnan hoitokunnasta annettu valtioneuvoston asetus.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin erikseen, että kumotun Museovirastosta annetun lain mukainen Museovirasto jatkaisi toimintaansa tämän lain mukaisena Museovirastona henkilöstöineen sekä oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Nykyisen viraston toiminnan jatkaminen on kustannustehokas ratkaisu verrattuna uuden viraston perustamiseen. Museoviraston nykyinen Y-tunnus ja virastotunnus säilyisivät. Lisäksi Museoviraston nykyiset sopimukset ja sitoumukset sekä niistä johtuvat oikeudet ja velvollisuudet jäisivät voimaan. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi Museoviraston tarkentava virkaehtosopimus viraston palkkausjärjestelmästä jäisi voimaan.

Pykälän 4–8 momentissa olisi Suomenlinnan hoitokunnan henkilöstöä koskevia siirtymäsäännöksiä. Suomenlinnan hoitokunnan koko henkilöstö siirtyisi tehtäviensä mukaisesti nykyisin virkamies- ja työoikeudellisin oikeuksin ja velvollisuuksin Museoviraston palvelukseen. Määräaikaisia tehtäviä hoitava henkilöstö siirtyisi Museoviraston palvelukseen määräaikaisen palvelussuhteen keston ajaksi.

Museovirastossa hoidetaan viranomaistehtäviä, joihin liittyy julkisen vallan käyttöä. Julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä, mukaan lukien hallintopäätösten valmistelu ja ratkaiseminen sekä tosiasiallinen hallintotoiminta, hoidetaan jatkossakin virkasuhteessa. Tehtävien organisointia ja vaikutuksia henkilöstön tehtäväkuviin valmistellaan viraston uudelleenorganisoinnissa.

Valtion virkamieslain 5 a §:n mukaan virka voidaan siirtää valtionhallinnon toimintojen uudelleenjärjestelyssä ilman mainitun lain 5 §:ssä tarkoitettua virkamiehen suostumusta, jos virka siirretään virkamiehen työssäkäyntialueella tai työssäkäyntialueelle. Työssäkäyntialueella tarkoitetaan työvoimapalvelujen järjestämisestä annetun lain (380/2023) 10 §:ssä tarkoitettua aluetta. Henkilön työssäkäyntialue ulottuu 80 kilometrin etäisyydelle hänen tosiasiallisesta asuinpaikastaan. Jos muuhun arvioon ei ole aihetta, henkilön tosiasiallisena asuinpaikkana pidetään hänen työvoimaviranomaisen asiakastietojärjestelmään merkittyä osoitettaan.

Toimintojen uudelleen järjestelyssä noudatetaan valtion virkamieslain (750/1994) 5 a–5 c §:n säännöksiä. Muutos toteutetaan yhteistoiminnasta valtion virastoissa ja laitoksissa annetun lain mukaisia menettelyjä noudattaen. Museovirasto noudattaa omassa päätöksenteossään yhteistoiminnasta annettuja menettelyjä.

Suomenlinnan hoitokunnan palveluksesta perhevapaille jääneillä virkamiehillä ja työntekijöillä olisi oikeus palata Museoviraston palvelukseen ensisijaisesti aikaisempaan työhön.

Suomenlinnan hoitokunnan työsopimussuhteessa oleva henkilöstö siirtyy työsopimussuhteisena Museoviraston palvelukseen. Palvelussuhteen katsotaan palvelussuhteen etuuksien määräytymisen kannalta jatkuneen valtiolla yhdenjaksoisena. Näin ollen kertyneet lomaratkaisut ja mahdolliset työsopimussuhteeseen liittyvät lomaratkaisut siirtyvät henkilön mukana uuteen virastoon. Lisäksi säädettäisiin siitä, että työsopimussuhteessa oleva henkilöstö voitaisiin siirtää ilman suostumustaan, jos hänet siirretään työssäkäyntialueellaan tai työssäkäyntialueelleen. Säännös vastaa valtion virkamieslain 5 a §:n 3 momentin säännöstä.

Henkilöstön sijoittuminen toteutetaan pyrkimällä löytämään aikaisempia tehtäviä vastaavia tehtäviä. On kuitenkin mahdollista, että henkilön tehtävät muuttuvat uudessa organisaatiossa. Jos tehtävät muuttuvat olennaisesti virkasuhteessa olevan henkilön kannalta, noudatetaan valtion virkamieslain 5 c §:n menettelyä.

Virastoon siirtyvät henkilöt olisivat edelleen kelpoisia tehtäviinsä tai niitä vastaaviin tehtäviin.

Lain voimaan tullessa Museovirastoon yhdistyvän Suomenlinnan hoitokunnan virka- ja työehtosopimus lakkaa. Museoviraston tarkentava virka- ja työehtosopimus säilyisi voimassa ja henkilöstö jatkaisi tehtävissään sovitulla ehdoilla. Tarkoituksena olisi, että jatkossa kaikki virastot toimivat itsenäisinä neuvotteluviranomaisina.

Voimassa olevat keskustason sopimukset koskevat uusia virastoja. Arvion mukaan henkilöstön siirtyminen tarkentavien virka- ja työehtosopimuksia piiriin pystytään toteuttamaan maltillisin kustannuksin. Siirtyvän henkilöstön palkkataso turvataan siten kuin siitä on sovittu valtion keskustason virka- ja työehtosopimuksessa.

Ehdotetun lainsäädännön mukaisten virastojen toiminnan käynnistyttyä voidaan virastotason sopimuksilla tarkentaa palvelussuhteen ehtoja. Näistä ehdoista neuvotellaan virastojen sekä asianomaisten henkilöstöjärjestöjen kesken.

Muutoksessa noudatetaan hyvää henkilöstöpolitiikkaa. Onnistunut muutoksen johtaminen edellyttää avoimuutta ja henkilöstön osallistamista muutoksen toteutukseen. Valtion keskustason henkilöstöjärjestöjen edustajat ovat olleet mukana uudistuksen valmisteluryhmissä. Lisäksi uudistusta on käsitelty ja siitä on neuvoteltu säännöllisesti hallinnonalan virastojen yhteistoimintamenettelykokouksissa. Henkilöstölle on järjestetty henkilöstötalaisuuksia, joissa on käsitelty uudistuksen toteutusta sekä virastojen perustamiseen liittyviä kysymyksiä ja toimenpiteitä. Koko hallinnonalalle jaettavalla uutiskirjeellä on pyritty huolehtimaan henkilöstön tiedonsaannista sekä vaikutusmahdollisuuksista. Virastot tulevat käsittelemään henkilöstön siirtoa omissa yhteistoimintamenettelyissään.

Pykälän 9 momentin Suomenlinnan hoitokunnan vireillä olevat asiat sekä sopimukset ja sitoumukset siirtyisivät Museovirastolle. Tämä ei kuitenkaan koskisi virastokohtaista virka- ja työehtosopimusta. Museovirasto muun muassa hyväksyisi myös Suomenlinnan hoitokunnan tilinpäätöksen viimeiseltä tilikaudelta ennen yhdistymistä.

Pykälän 10 momentissa olisi virastojen yhdistymisen valmistelua koskeva siirtymäsäännös. Virastojen tulisi ennen lain voimaantuloa yhteistyössä valmistautua lain voimaantuloon valmistelemalla Museoviraston pääjohtajan johdolla Museoviraston työjärjestys sekä järjestämällä hallinto- ja muut tukipalvelut.

Pykälän 11 momenttiin ehdotetun säännöksen mukaan muussa laissa tai asetuksessa olevalla viittauksella Suomenlinnan hoitokuntaan tarkoitettaisiin tämän lain tultua voimaan Museovirastoa.

8.5 Laki Taide- ja kulttuurivirastosta

1 §. Toimiala. Taide- ja kulttuuriviraston toimiala kattaisi sisällöllisesti Taiteen edistämiskeskuksen ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutin nykyiset toimialat. Viraston toimialaan kuuluisi ensinnäkin taiteen ja kulttuurin edistäminen. Tämä vastaa käytännössä Taiteen edistämiskeskuksen nykyistä toimialaa. Pykälään ei sisältyisi nimenomaisesti voimassa olevassa säännöksessä olevaa rajausta siitä, että kulttuurin edistäminen kuuluu viraston

tehtäviin vain siltä osin kuin se ei kuulu muun viranomaisen tehtävään, mutta vastaava rajausta sisältyy viraston tehtävää koskevaan säännökseen. Toiseksi viraston toimialaan kuuluisi mediakasvatuksen edistäminen, joka nykyisin on Kansallisen audiovisuaalisen instituutin toimialaa. Kolmanneksi toimialaan kuuluisi turvallisen mediaympäristön edistäminen, joka sisältää Kansallisen audiovisuaalisen instituutin nykyisessä toimialasäännöksessä lapsille turvallisen mediaympäristön edistämisen ja yleisemmin muotoiltuna kuvaohjelmien tarjoamisen valvonnan. Neljäntenä kokonaisuutena viraston toimialaan sisältyisi audiovisuaalisen kulttuurin arkistointi ja tuntemuksen edistäminen, audiovisuaalisen kulttuurin säilyttäminen. Tämä sisältäisi Kansallisen audiovisuaalisen instituutin toimialasäännöksessä mainitut elokuvien ja televisio- ja radio-ohjelmien säilyttämisen ja niihin liittyvän tutkimuksen.

2 §. Tehtävät. Pykälässä säädetyt Taide- ja kulttuuriviraston tehtävät vastaisivat sisällöllisesti Taiteen edistämiskeskuksen ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutin nykyisiä tehtäviä. Pykälän *1 momentin 1 kohdan* mukaan viraston tehtävänä olisi edistää taidetta ja kulttuuria sekä niiden asemaa ja merkitystä yhteiskunnassa valtakunnallisesti ja alueellisesti, jollei asia kuulu muun viranomaisen toimialaan. Säännöksessä tarkoitettuja muun viranomaisen toimialaan kuuluvia tehtäviä ovat esimerkiksi Museoviraston toimialaan kuuluvat kulttuuriperintöön ja kulttuuriympäristöön liittyvät tehtävät. Kohta vastaisi sisällöltään voimassa olevan Taiteen edistämiskeskukselta annetun lain 3 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdissa säädetyt tehtäviä sekä osin sen piiriin kuuluisivat myös voimassa olevan Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun lain 2 §:n 3 kohdassa tarkoitettuja tehtäviä. Kohdassa ei enää mainittaisi erikseen edistämistä kansainvälisesti, koska tehtäviin liittyvän kansainvälisen toiminnan voidaan katsoa kuuluvan viraston tehtäviin ilman nimenomaista mainintaakin. Viraston tehtävää edistää taidetta ja kulttuuria myös alueellisesti on sen sijaan pidetty tärkeänä korostaa mainitsemalla se säännöksessä nimenomaisesti. Taide- ja kulttuurivirasto voisi esimerkiksi edistää valtakunnallisten kulttuuripoliittisten tavoitteiden toteutumista alueilla, tukea siinä tehtävässä kuntien kulttuuritoimintaa edistävien verkostojen toimintaa, edistää kuntien ja muiden kulttuuritoimijoiden välistä yhteistyötä sekä tarjota tukea kunnille kulttuuritoiminnan kehittämiseksi. Alueellista tehtävää hoitaessaan virasto toimisi yhteistyössä muiden viranomaisten kuten elinvoimakusten, Museoviraston, Lupa- ja valvontaviraston, kuntien, maakuntien liittojen sekä hyvinvointialueiden kanssa. Virasto toteuttaisi tehtävää esimerkiksi myöntämällä valtionavustuksia taiteen ja kulttuurin edistämiseen, suunnittelemalla ja toteuttamalla taiteen ja kulttuurin edistämiseen liittyviä kehittämistehtäviä ja hankkeita sekä toimeenpanemalla opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksia taiteen ja kulttuurin edistämisestä.

Momentin *2 kohdan* mukaan viraston tehtävänä olisi luoda edellytyksiä taiteen tekemiselle ja taiteilijoiden työskentelylle. Kohta vastaa sisällöllisesti voimassa olevan Taiteen edistämiskeskukselta annetun lain 3 §:n 3 kohdassa säädettyä tehtävää. Pykälässä ei erikseen mainittaisi voimassa olevan Taiteen edistämiskeskukselta annetun lain 3 §:n 4 kohdassa säädettyä tehtävää osallistua taiteilijoiden toimeentuloedellytysten edistämiseen. Taiteen edistämiskeskus on toteuttanut tehtävää toimimalla asiantuntijana muun muassa taiteilijoiden sosiaali- ja eläketurvaa koskevissa asioissa sekä muissa taiteilijoiden toimeentuloon liittyvissä asioissa. Tämän tyyppisestä osallistumisesta asiantuntijana muun hallinnonalan viranomaisten vastuulla oleviin tehtäviin ei ole katsottu tarpeelliseksi säätää erikseen.

Viraston tehtävänä olisi momentin *3 kohdan* mukaan edistää mediakasvatusta ja medialukutaitoa ja *4 kohdan* mukaan edistää lapsille turvallista mediaympäristöä. Kohdat yhdessä vastaavat sisällöllisesti voimassa olevan Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun lain 2 §:n 2 ja *5 kohdassa* säädetyt tehtäviä. Momentin 5 kohdan mukaan tehtävänä olisi säilyttää elokuviin sekä radio- ja televisio-ohjelmiin liittyviä aineistoja. Kohta sisältäisi aiempaa yleispiirteisemmin kuvattuna voimassa olevan Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun lain 2 §:n 1 momentissa säädetyt tehtävänä. Momentin *6 kohdan* mukaan

viraston tehtävänä olisi edistää audiovisuaalisen kulttuurin tuntemusta. Tehtävä on tarkoitettu kattamaan voimassa olevan Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun lain 2 §:n 3 kohdan mukaiset tehtävät, mutta siinä ei enää määriteltäisi tehtävän toteuttamisessa käytettäviä keinoja. Näitä ovat elokuvien ja ohjelmien saattaminen yleisön saataville kulttuuri-, koulutus- ja tutkimustarkoituksessa, elokuvien ja ohjelmien esitystoiminnan harjoittaminen ja toimialan aineistojen näytteille asettaminen. Momentin 7 kohdan mukaan viraston tehtävänä olisi hoitaa muut opetus- ja kulttuuriministeriön määräämät tehtävät.

Pykälän 2 momentti sisältäisi informatiivisen viittaussäännöksen muussa lainsäädännössä virastolle säädettyihin tehtäviin. Virastolle on säädetty yksityiskohtaisia tehtäviä muun muassa valtion taiteilija-apurahoista annetussa laissa (734/1969), kulttuuriaineistojen säilyttämisestä ja tallentamisesta annetussa laissa (1433/2007) kuvaohjelmalaissa (710/2011), ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä annetussa laissa (194/2016) ja valtion rahoituksesta elokuvakulttuurin edistämiseen annetussa laissa (1174/2018).

Pykälän 3 momentin mukaan ratkaisuvalta kuvaohjelmalain mukaisissa asioissa olisi Taide- ja kulttuurivirastossa sen toimintayksikön päälliköllä, jonka tehtäviin asiat viraston työjärjestyksen mukaan kuuluvat. Tämä olisi poikkeus opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista annetun lain 5 §:n pääsäännöstä, jonka mukaan pääjohtaja lähtökohtaisesti ratkaisisi virastossa päätettävät asiat. Pääjohtaja ei myöskään voisi pidättää kuvaohjelmalain mukaisia asioita ratkaistavakseen. Säännöksen tarkoituksena on turvata päätöksenteon riippumattomuus kuvaohjelmalain valvontaa koskevissa asioissa.

3 §. Toimipaikat. Pykälän mukaan Taide- ja kulttuurivirasto päättäisi toimipaikoistaan ja niiden sijoittamisesta.

Voimassa olevan Taiteen edistämiskeskuksesta annetun lain 1 §:n 1 momentin mukaan keskuksella on aluetoimipisteitä. Aluekeskusten tehtävänä on lain 3 §:n 2 momentin mukaan huolehtia Taiteen edistämiskeskuksen eräistä tehtävistä alueellaan. Näitä ovat taiteen ja kulttuurin edistäminen, osallistuminen taiteilijoiden toimeentuloedellytysten edistämiseen sekä yhteydessään olevien alueellisten taidetoimikuntien hallinnosta sekä niille kuuluvien asioiden valmistelusta, päätösten esittelystä ja toimeenpanosta huolehtiminen. Lisäksi keskus voi antaa alueellisille toimipisteille hoidettaviksi taiteen ja kulttuurin edistämiseen liittyviä valtakunnallisia erityistehtäviä. Taiteen edistämiskeskuksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 §:n mukaan aluetoimipisteillä voi olla sivutoimipisteitä. Helsingissä sijaitsevan päätoimipisteen lisäksi Taiteen edistämiskeskuksella on tällä hetkellä aluetoimipisteet Joensuussa, Jyväskylässä, Kouvolassa, Kuopiossa, Oulussa, Rovaniemellä, Tampereella, Turussa ja Vaasassa. Sivutoimipisteitä ei tällä hetkellä ole.

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin toimipaikoista ja niiden sijoittumisesta ei ole erityissäännöksiä. Instituutti on sijoittunut Helsinkiin.

Valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista annetun lain (728/2021) 5 §:n 1 momentin mukaan, jollei muualla laissa toisin säädetä, valtion yksiköiden ja toimintojen sijoittamisesta päättää se ministeriö, jonka toimialaan viranomainen pääasiallisesti kuuluu. Lainkohdan mukaan toimivaltainen ministeriö voi kuitenkin sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään, pidättää itselleen toimialaansa kuuluvan viranomaisen päätösvallan yksiköiden ja toimintojen sijoittumisesta sekä yksiköissä annettavan palvelun laajuutta, aukioloa tai muuta palvelun saatavuutta koskevassa asiassa, jos ministeriö katsoo päätöksen merkittävästi vaikuttavan kyseisen lain 2 §:ssä säädettyjen tavoitteiden toteutumiseen. Lakia koskevan hallituksen esityksen säännöskohtaisten perustelujen mukaan päätöksen pidättämisoikeuteen nähden ensisijaisia ohjauskeinoja ovat tulosohjaus ja ministeriön muu hallinnonalaansa

kohdistuva ohjaus. Ministeriöille säädetty toimivalta takaa osaltaan kansanvaltaisuuden toteutumista päätöksenteossa (HE 62/2021 vp, s. 34–35). Pidättämistoimivallan käyttö on tarkoitettu poikkeukselliseksi toimenpiteeksi (HaVM 11/2021 vp, s. 10).

Ehdotettavan säännöksen mukaan toimipaikoista päättäminen olisi osa viraston omaa taloudellista ja toiminnallista suunnittelua, mutta ministeriöllä olisi valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista annetun lain 5 §:n mukainen pidättämistoimivalta.

Valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista annetun lain (728/2021) 2 §:n 1 momentin mukaan valtion palveluiden saatavuus tulee järjestää sekä yksiköt ja toiminnot sijoittaa siten, että koko maan kattavasti valtion tehtävät hoidetaan tuloksellisesti ja palvelun saatavuus vastaa eri asiainnoinn keinoja käyttäen eri asiakasryhmien palvelutarpeeseen perusoikeudet turvaavalla tavalla. Lainkohdan esitöissä mainitaan perusoikeuksista erikseen yhdenvertaisuus ja kielelliset oikeudet (HE 62/2021 vp s. 29). Lain 2 §:n 2 momentin mukaan valtion palveluiden saatavuutta ja yksiköiden ja toimintojen sijoittamista koskevien päätösten ja suunnitelmien tulee lisäksi vahvistaa elinvoimaisuutta, turvallisuutta ja valtion kilpailukykyä työnantajana maan eri osissa.

4 §. Taide- ja kulttuurineuvosto. Virastojen yhdistämisen yhteydessä ehdotetaan uudistettavaksi myös taidetoimikuntarakennetta. Voimassa olevan Taiteen edistämiskeskuksesta annetun lain 5 §:ssä tarkoitettu taideneuvosto, 6 §:ssä tarkoitettut valtion taidetoimikunnat ja 7 §:ssä tarkoitettut alueelliset taidetoimikunnat ehdotetaan korvattavaksi yhdellä toimielimellä, jonka nimeksi ehdotetaan taide- ja kulttuurineuvosto. Mainituille toimielimille nykyisin kuuluvat tehtävät siirrettäisiin soveltuvin osin taide- ja kulttuurineuvoston tehtäviksi. Uudistuksen tarve perustuu ennen kaikkea nykyisten toimikuntien työmäärään ja sen jakautumiseen, rakenteen joustavuuden tarpeisiin sekä esteellisyyteen liittyvien tilanteiden hallintaan.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan neuvosto päättäisi valtion taiteilija-apurahoista annetun lain (734/1969) mukaisista apurahoista, muista taiteilijoille ja taiteilijaryhmille myönnettävistä apurahoista sekä taidepalkinnoista. Kohta kattaisi kaikki vertaisarviointiin perustuvat yksittäisille taitelijoille ja taiteilijaryhmille myönnettävät apurahat. Nykyisin kyseisistä apurahoista päättävät valtion taidetoimikunnat tai alueelliset taidetoimikunnat. Lisäksi neuvosto päättäisi taidepalkintojen myöntämisestä virastolle tarkoitukseen osoitettujen määrärahojen puitteissa, muun muassa taiteen valtionpalkinnoista. Oikeuskelpoisille yhteisöille ja säätiöille myönnettävistä valtionavustuksista päättäisi sen sijaan nykyiseen tapaan virasto.

Apurahoja koskeva päätöksenteko neuvostossa pohjautuisi säännöksen mukaan vertaisarviointiin. Vertaisarvioinnilla tarkoitetaan asianomaisen taiteen alan ansioituneiden harjoittajien tai tuntijoiden suorittamaa arviota arvioinnin kohteena olevan taiteilijan taiteellisesta toiminnasta. Päätöksenteon tueksi tarvittavan asiantuntemuksen hankkimisesta ja vertaisarvioinnin toteuttamisesta ei ole tarkoitus säätää yksityiskohtaisesti lain tasolla, jotta mahdollistetaan riittävä joustavuus menettelyn järjestämisessä, vaan neuvosto voisi itse päättää tähän liittyvistä menettelyistä. Tarkoituksena on koota asiantuntijapankki, josta hakukohtaisesti koottavat arviointipaneelit antaisivat hakemuksista asiantuntijalausuntonsa neuvostossa tapahtuvan päätöksenteon tueksi. Asiantuntijapankkiin valittaisiin taiteen ammattilaisia ja asiantuntijoita ottaen huomioon muun muassa moninaisuuden, tasa-arvon ja alueellisuuden periaatteet. Taide- ja kulttuurineuvosto valitsisi asiantuntijat asiantuntijapankkiin taiteen ja kulttuurin kannalta keskeisiä tahoja kuultuaan. Yhdessä taide- ja kulttuurineuvoston itsenäisen päätöstoimivallan kanssa menettelyllä on tarkoitus turvata taiteen autonomiaa, jonka keskeisiä elementtejä ovat vertaisarviointi ja siihen liittyvä riittävän etäällä poliittisesta päätöksenteosta ja virkamiehistä tapahtuva päätöksenteko (ns. arm's length -periaate).

Momentin 2 kohdassa säädettäisiin neuvoston tehtäväksi esityksen tekeminen valtion taiteilija-apurahoista annetun lain mukaisesta akateemikon arvonnimestä. Tehtävä kuuluu nykyisin taideneuvostolle. Mainitun lain 4 §:n mukaan tasavallan presidentti voi taideneuvoston esityksestä myöntää akateemikon arvonnimen erittäin ansioituneelle taiteenharjoittajalle. Arvonimi voi olla samanaikaisesti korkeintaan yhdellätoista taiteenharjoittajalla.

Momentin 3 kohdan mukaan neuvosto toimisi asiantuntijaelimenä taide- ja kulttuuripoliittisissa asioissa. Tehtävä jakautuu nykyisin osin taideneuvostolle, osin valtion taidetoimikunnille ja osin alueellisille taidetoimikunnille. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin toimialaan kuuluvien asioiden osalta osin vastaavaa tehtävää hoitaa nykyisin instituutin yhteydessä toimiva neuvottelukunta.

Momentin 4 kohdan mukaan neuvostolle voitaisiin säätää tai opetus- ja kulttuuriministeriö voisi antaa sille myös muita tehtäviä.

Pykälän 2 momentin mukaan valtioneuvosto nimeäisi neuvoston. Nimittämistoimivalta on perusteltua säätää valtioneuvostolle, koska taide- ja kulttuurineuvosto käyttäisi apurahojen jakamisessa hyvin merkittävää päätösvaltaa. Tämä olisi myös yhdenmukaista Suomen Akatemian hallituksen ja vastaavaa päätösvaltaa tieteen alalla käyttävien tieteellisten toimikuntien nimitystoimivallan kanssa. Neuvostossa olisi puheenjohtajan lisäksi 8–12 jäsentä sekä enintään seitsemän varajäsentä. Neuvoston toimikausi olisi kolme vuotta. Riittävän vaihtuvuuden turvaamiseksi puheenjohtajan, jäsenten ja varajäsenten peräkkäisten toimikausien määrä olisi rajattu enintään kahteen. Neuvoston jäsenten ja varajäsenten tulisi edustaa taide- ja kulttuuripoliittikan asiantuntemusta laaja-alaisesti eri näkökulmista. Neuvoston jäsenet voisivat edustaa esimerkiksi taiteen tekemisen, tuottamisen ja välittämisen, taide- ja kulttuurialan strategisen kehittämisen, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen, taiteen ja kulttuurialan tuotantorakenteiden ja liiketoiminnan sekä taiteen ja kulttuurin vastuullisuuskysymysten asiantuntemusta. Koska neuvosto tekee vertaisarviointiin perustuvia apurahapäätöksiä, tulee varmistaa, että neuvostossa on myös riittävä taiteen ja taiteilijan työskentelyyn liittyvä vertaisuuteen perustuva asiantuntemus. Samoin on tärkeää huomioida neuvoston kokoonpanon alueellinen ja kielellinen edustavuus.

Ennen taide- ja kulttuurineuvoston asettamista tulisi kuulla keskeisiä taide- ja kulttuurialan järjestöjä, laitoksia ja muita tahoja. Vastaava kuulemisvelvoite koskee nykyisin taideneuvoston nimeämistä.

Pykälän 3 momentti sisältäisi neuvostoa koskevan asetuksenantovaltuuden. Valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin neuvoston päätöksenteosta ja toiminnasta. Asetuksella voitaisiin säätää myös neuvoston jakautumisesta jaostoihin tiettyjen asiaryhmien käsittelyä varten.

Viraston toimialaan liittyvää sidosryhmäyhteistyötä varten olevista neuvottelukuntatyypisistä toimielimistä ei esitetä säädettäväksi lain tasolla. Virasto voisi yhteistyössä taide- ja kulttuurineuvoston kanssa järjestää tarvittavan sidosryhmäyhteistyön esimerkiksi työjärjestyksen otettavilla määräyksillä.

5 §. Toimielimet. Pykälä sisältäisi informatiivisen viittaussäännöksen, joka koskee viraston yhteydessä toimivia muussa lainsäädännössä säädettyjä lautakuntia. Pykälä vastaa voimassa olevan Taiteen edistämiskeskuksesta annetun lain 8 §:ää. Säännökseen on lisätty viittaus kuvaohjelmalaissa tarkoitettuun kuvaohjelmalautakuntaan, joka nykyisin toimii Kansallisen audiovisuaalisen instituutin yhteydessä.

6 §. Muutoksenhakukielto. Pykälässä säädettäisiin taide- ja kulttuurineuvoston myöntämiä palkintoja koskevasta muutoksenhakukiellosta. Säännöksessä tarkoitetut palkinnot ovat luonteeltaan oleellisesti neuvoston harkinnasta riippuvia, jälkikäteisiä tunnustuksia taiteellisesti ansiokkaasta toiminnasta. Palkinnot myönnetään hakemuksetta. Vastaava palkintoja koskeva muutoksenhakukielto sisältyy voimassa olevan Taiteen edistämiskeskuksesta annetun lain 13 §:n 4 momenttiin.

7 §. Voimaantulo. Pykälän 1 momentissa olisi tavanomainen voimaantulosäännös. Pykälän 2 momentin mukaan lailla kumottaisiin voimassa olevat Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annettu laki ja Taiteen edistämiskeskuksesta annettu laki. Samalla kumoutuisivat näiden lakien nojalla annetut Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annettu valtioneuvoston asetus ja Taiteen edistämiskeskuksesta annettu valtioneuvoston asetus.

Pykälän 3–7 momentissa olisi Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Taiteen edistämiskeskuksen henkilöstöä koskevia siirtymäsäännöksiä. Virastojen koko henkilöstö siirtyisi tehtäviensä mukaisesti nykyisin virkamies- ja työoikeudellisin oikeuksin ja velvollisuuksin Taide- ja kulttuuriviraston palvelukseen. Määräaikaisia tehtäviä hoitava henkilöstö siirtyisi Taide- ja kulttuuriviraston palvelukseen määräaikaisen palvelussuhteen keston ajaksi.

Taide- ja kulttuurivirastossa hoidetaan viranomaistehtäviä, joihin liittyy julkisen vallan käyttöä. Julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä, mukaan lukien hallintopäätösten valmistelu ja ratkaiseminen sekä tosiasiallinen hallintotoiminta, hoidetaan jatkossakin virkasuhteessa. Tehtävien organisointia ja vaikutuksia henkilöstön tehtäväkuviin valmistellaan viraston perustamishankkeessa.

Valtion virkamieslain 5 a §:n mukaan virka voidaan siirtää valtionhallinnon toimintojen uudelleenjärjestelyssä ilman mainitun lain 5 §:ssä tarkoitettua virkamiehen suostumusta, jos virka siirretään virkamiehen työssäkäyntialueella tai työssäkäyntialueelle. Työssäkäyntialueella tarkoitetaan työvoimapalvelujen järjestämisestä annetun lain (380/2023) 10 §:ssä tarkoitettua aluetta. Henkilön työssäkäyntialue ulottuu 80 kilometrin etäisyydelle hänen tosiasiallisesta asuinpaikastaan. Jos muuhun arvioon ei ole aihetta, henkilön tosiasiallisena asuinpaikkana pidetään hänen työvoimaviranomaisen asiakastietojärjestelmään merkittyä osoitettaan.

Toimintojen uudelleen järjestelyssä noudatetaan valtion virkamieslain (750/1994) 5 a–5 c §:n säännöksiä. Muutos toteutetaan yhteistoiminnasta valtion virastoissa ja laitoksissa annetun lain mukaisia menettelyjä noudattaen. Taide- ja kulttuurivirasto noudattaa omassa päätöksenteossään yhteistoiminnasta annettuja menettelyjä.

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Taiteen edistämiskeskuksen palveluksesta perhevapaille jääneillä virkamiehillä ja työntekijöillä olisi oikeus palata Taide- ja kulttuuriviraston palvelukseen ensisijaisesti aikaisempaan työhön.

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Taiteen edistämiskeskuksen työsopimussuhteessa oleva henkilöstö siirtyy työsopimussuhteisena Taide- ja kulttuuriviraston palvelukseen. Palvelussuhteen katsotaan palvelussuhteen etuuskien määräytymisen kannalta jatkuneen valtiolla yhdenjaksoisena. Näin ollen kertyneet lomat ja mahdolliset työsopimussuhteeseen liittyvät lomarahasaavat siirtyvät henkilön mukana uuteen virastoon. Lisäksi säädettäisiin siitä, että työsopimussuhteessa oleva henkilöstö voitaisiin siirtää ilman suostumustaan, jos hänet siirretään työssäkäyntialueellaan tai työssäkäyntialueelleen. Säännös vastaa valtion virkamieslain 5 a §:n 3 momentin säännöstä.

Henkilöstön sijoittuminen toteutetaan pyrkimällä löytämään aikaisempia tehtäviä vastaavia tehtäviä. On kuitenkin mahdollista, että henkilön tehtävät muuttuvat uudessa organisaatiossa, jos tehtävät muuttuvat olennaisesti virkasuhteessa olevan henkilön kannalta, noudatetaan valtion virkamieslain 5 c §:n menettelyä.

Virastoon siirtyvät henkilöt olisivat edelleen kelpoisia tehtäviinsä tai niitä vastaaviin tehtäviin.

Tarkoituksena olisi, että jatkossa kaikki virastot toimivat itsenäisinä neuvotteluviranomaisina. Perustettavalle uudelle Taide- ja kulttuurivirastolle neuvotellaan oma uusi, tuloksellista toimintaa tukeva palkkausjärjestelmä. Arvion mukaan myös tämän sopimuksen kustannusvaikutukset ovat maltilliset. Palkkausjärjestelmästä pyritään saavuttamaan neuvottelutulos ennen kuin Taide- ja kulttuurivirasto aloittaa toimintansa. Virastolle neuvotellaan myös sopimukset luottamusmiestoiminnan järjestämisestä, yhteistoiminnasta ja työsuojelun yhteistoiminnasta.

Uusien virastojen toiminnan käynnistyttyä voidaan virastotason sopimuksilla tarkentaa palvelussuhteen ehtoja. Näistä ehdoista neuvotellaan virastojen sekä asianomaisten henkilöstöjärjestöjen kesken.

Muutoksessa noudatetaan hyvää henkilöstöpolitiikkaa. Onnistunut muutoksen johtaminen edellyttää avoimuutta ja henkilöstön osallistamista muutoksen toteutukseen. Valtion keskustason henkilöstöjärjestöjen edustajat ovat olleet mukana uudistuksen valmisteluryhmissä. Lisäksi uudistusta on käsitelty ja siitä on neuvoteltu säännöllisesti hallinnonalan virastojen yhteistoimintamenettelykokouksissa. Henkilöstölle on järjestetty henkilöstötilaisuuksia, joissa on käsitelty uudistuksen toteutusta sekä virastojen perustamiseen liittyviä kysymyksiä ja toimenpiteitä. Koko hallinnonalalle jaettavalla uutiskirjeellä on pyritty huolehtimaan henkilöstön tiedonsaannista sekä vaikutusmahdollisuuksista. Virastot tulevat käsittelemään henkilöstön siirtoa omissa yhteistoimintamenettelyissään.

Pykälän 8 momentin mukaan Taide- ja kulttuurivirasto jatkaisi Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Taiteen edistämiskeskuksen toimintaa. Säännökseen ehdotetaan otettavaksi myös tavanomainen siirtymäsäännös virastoissa vireillä olevien asioiden sekä sopimusten ja sitoumusten siirtymisestä Taide- ja kulttuurivirastolle. Tämä ei kuitenkaan koskisi virastokohtaista virka- ja työehtosopimusta.

Pykälän 9 ja 10 momentissa olisi virastojen yhdistymisen valmistelua koskevia siirtymäsäännöksiä. Taide- ja kulttuurivirastolle voitaisiin tämän lain vahvistamisen jälkeen jo ennen voimaantuloa nimittää pääjohtaja, jonka toimipaikka olisi lain voimaantuloon saakka opetus- ja kulttuuriministeriö. Tarkoituksena on, että pääjohtaja voisi aloittaa uuden viraston toiminnan valmistelun yhteistyössä Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Taiteen edistämiskeskuksen kanssa jo ennen lain voimaantuloa. Virastojen tulisi ennen lain voimaantuloa valmistautua uuden viraston toiminnan aloittamiseen valmistelemalla Taide- ja kulttuuriviraston pääjohtajan johdolla viraston työjärjestys sekä järjestämällä hallinto- ja muut tukipalvelut.

Pykälän 11 momentin mukaan muussa laissa tai asetuksessa olevalla viittauksella Kansalliseen audiovisuaaliseen instituuttiin tai Taiteen edistämiskeskukseen tarkoitettaisiin tämän lain tultua voimaan Taide- ja kulttuurivirastoa.

Pykälän 12 momentti sisältäisi taideneuvostoa ja taidetoimikuntia koskevan siirtymäsäännöksen. Apurahoja ja avustuksia koskevan päätöksenteon valmistelu alkaa talousarviovuotta edeltävän kalenterivuoden puolella. Tämän vuoksi on tarkoituksenmukaista,

että 1.1.2025 toimintansa aloittaneet toimielimet jatkaisivat tehtävässään 30.6.2026 saakka ja ehdotetussa laissa tarkoitettu taide- ja kulttuurineuvosto aloittaisi toimintansa vasta 1.7.2026. Tällöin vanhat toimikunnat voisivat käytännössä saattaa loppuun vuoden 2026 talousarvion määrärahoista myönnettyjen apurahojen ja avustusten käsittelyn. Uusi taide- ja kulttuurineuvosto voisi puolestaan vuoden 2026 jälkimmäisen puoliskon aikana järjestäytyä ja huolehtia valmistelevista toimista vuoden 2027 talousarvion määrärahoista myönnettävien apurahojen ja avustusten myöntämiseksi. Muussa laissa olevalla viittauksella taideneuvoston, valtion taidetoimikuntaan tai alueelliseen taidetoimikuntaan tarkoitettaisiin 1.7.2027 alkaen taide- ja kulttuurineuvostoa.

8.6 Laki Saavutettavuuskirjasto Celian palveluista

Voimassa olevaan Saavutettavuuskirjasto Celiasta annettuun lakiin sisältyvät kirjaston palveluja koskevat sisällölliset säännökset ehdotetaan siirrettäväksi erilliseen uuteen lakiin. Lain nimeksi ehdotetaan laki Saavutettavuuskirjasto Celian palveluista.

1 §. Lukemisesteisten kirjastopalvelut. Pykälän 1 momentissa säädetään lukemisesteisten kirjastopalveluihin liittyvistä Kansallisarkiston tehtävistä. Tehtävät vastaavat sisällöltään Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetun lain 2 §:n 1 momentissa säädettyjä kirjaston tehtäviä ja niistä käytettäisiin laissa nimitystä Saavutettavuuskirjasto Celian palvelut.

Kansallisarkiston tehtävänä olisi ensinnäkin valmistaa, välittää ja lainaa saavutettavaa kirjastoaineistoa ja oppimateriaalia näkövammaisten ja muiden tekijänoikeuslain (404/1961) 17 a §:n 1 momentissa tarkoitettujen lukemisesteisten käyttöön. Säännöksessä viitattaisiin tekijänoikeuslain 17 a §:n 1 momentissa säädettyyn lukemisesteisen määritelmään, jonka mukaan henkilö on lukemisesteinen, jos hän ei voi lukea tai käyttää kirjallista teosta, painettua kirjaa, nuottilehteä tai tällaiseen teokseen sisältyvää kuvaa olennaisilta osin samassa määrin kuin henkilö, jolla tällaista rajoitetta ei ole. Tekijänoikeuslakiin otetuilla säännöksillä on toimeenpantu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2017/1564 tekijänoikeudella ja lähioikeuksilla suojattujen tiettyjen teosten ja muun aineiston tietyistä sallituista käyttötarkoituksista sokeiden, heikkonäköisten tai muulla tavoin lukemisesteisten hyväksi sekä tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa annetun direktiivin 2001/29/EY muuttamisesta (lukemisestedirektiivi).

Viittaus tekijänoikeuslakiin on tarpeellinen, sillä Kansallisarkisto valmistaisi saavutettavassa muodossa olevia teosten kappaleita ja tarjoaa niitä yksinomaan näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille tekijänoikeuslain 17, 17 a, 17 b, 17 c ja 17 d §:n rajoitussäännösten nojalla. Kansallisarkisto toimisi tekijänoikeuslain 17 b §:n mukaisena valtuutettuna yhteisönä, jolla on tekijänoikeuslain 17 c §:n mukaiset velvoitteet. Ainoastaan tekijänoikeuslain mukainen valtuutettu yhteisö saa valmistaa saavutettavassa muodossa olevan kappaleen kirjallisesta teoksesta ja muusta graafisessa muodossa olevasta aineistosta, joka on julkaistu. Kansallisarkisto olisi tekijänoikeuslain 17 b §:n 1 momentin 2 kohdan mukaisesti julkinen laitos, joka tarjoaa lukemisesteisille palveluja osana pääasiallista toimintaansa. Pykälässä ei säädettäisi erikseen Kansallisarkiston asemasta valtuutettuna yhteisönä, sillä se toimisi suoraan tekijänoikeuslain nojalla hoitaessaan valtuutetun yhteisön tehtäviä.

Saavutettavalla kirjastoaineistolla tarkoitetaan fyysisessä tai digitaalisessa muodossa olevaa kauno- ja tietokirjallisuutta sekä muuta kirjaston tarjoamaa tietoa ja kulttuurisisältöä, jota voidaan käyttää yhdenvertaisesti riippumatta esimerkiksi henkilön toimintarajoitteista tai hänen käyttämistään päätelaitteista. Kansallisarkisto voi välitys- ja lainaustarkoitusta varten muuntaa tavallisia julkaisuja muun muassa äänikirjoiksi, e-kirjoiksi, pistekirjoiksi, kohomateriaaleiksi, koskettelukirjoiksi tai muuksi erikoisvalmistaiseksi kirjastoaineistoksi. Lisäksi Kansallisarkisto

voi välittää asiakkailleen valmiiksi saavutettavassa muodossa olevaa aineistoa. Saavutettavaa oppimateriaalia Kansallisarkisto tarjoaisi muun muassa esiopetuksen, yleissivistävän perusopetuksen, toisen asteen koulutuksen ja korkea-asteen koulutuksen tarpeisiin. Oppimateriaalilla tarkoitetaan aineistoja, joita oppija käyttää opetuksen yhteydessä tai joiden avulla oppiminen tapahtuu. Kirjastolla on oppimateriaalien lisäksi aineistoja, kuten koskettelukirjoja, joita kirjasto voi tarjota muun muassa varhaiskasvatuksen tarpeisiin.

Toiseksi Kansallisarkiston tehtävänä olisi neuvoa aineistojen ja palvelujen käytössä. Neuvonta sisältäisi muun muassa asiakkaiden opastamista saavutettavien kirjastoaineistojen käytössä ja tiedonhaun tukemista erityisesti omien aineistojen osalta, mutta tarvittaessa myös asiakkaiden ohjaamista käyttämään muita palveluja, joiden kautta saavutettavaa aineistoa olisi saatavilla. Lisäksi kirjasto voisi kohdentaa ja tarjota neuvontaa sellaisille käyttäjäryhmille, jotka eivät vielä ole kirjaston asiakkaita ja tarvitsevat erityistä tukea lukemisessa ja kirjaston palvelujen käyttämisessä.

Kolmanneksi Kansallisarkiston tehtävänä olisi ylläpitää ja kehittää lukemisesteisille tarkoitettua kirjastokokoelmaa ja muuta sisältötarjontaa. Kokoelma koostuu Kansallisarkiston valmistamista tai hankkimista fyysisistä tai digitaalisista aineistoista sekä digitaalisten aineistojen käyttöoikeuksista. Muulla sisältötarjonnalla tarkoitetaan kaikkea muuta Kansallisarkiston asiakkailleen välittämää sisältöä, joka täydentää kokoelmaa. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi kaukolainoja tai verkkoaineistoja. Kokoelman ylläpitämiseen sisältyisi myös sen säilyttäminen.

Neljänneksi tehtävänä olisi toimia näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalvelujen ja saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana. Tämä tarkoittaisi kirjaston omien palvelujen ylläpidon ja kehittämisen lisäksi asiantuntijatehtävään liittyvän osaamisen välittämistä suomalaiselle kirjasto- ja koulutusosalalle. Käytännössä tämä olisi esimerkiksi yhteistyötä, ohjausta ja neuvontaa palvelujenvälittäjille, kuten opettajille, muulle oppilashuollon henkilöstölle ja kirjastoalan ammattilaisille, siitä, miten kirjaston aineistoa ja palveluja käytetään opetuksessa ja lukemisessa tukea tarvitsevien näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden kanssa. Kirjasto toimisi lisäksi saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana toimimalla kansallisissa, Euroopan unionin tason ja kansainvälisissä verkostoissa sekä tarjoamalla neuvontaa ja tietoa saavutettavista sisällöistä yhteiskunnan eri aloille.

Pykälän 2 *momentin* mukaan aineistojen välitys- ja lainauspalvelu sekä neuvonta ovat asiakkaille maksuttomia. Maksuttomuus koskisi sekä Kansallisarkiston valmistamia aineistoja että sen välittämiä muita aineistoja. Vaikka viranomaisen asiakkailleen antama neuvonta hallintoasioissa on hallintolain (434/2003) 8 §:n nojalla maksutonta, on neuvonnan maksuttomuudesta tarpeen säätää hallintolakia täydentävästi, sillä kirjaston vastuulla on hyvin vähän varsinaisia hallintoasioita. Maksuton neuvonta koskee pääasiallisesti asiakkaille annettavaa neuvontaa kirjastopalveluiden käytössä.

Pykälän 3 *momentissa* säädettäisiin yhteistyöstä lukemisesteisten kirjastopalveluiden tarjoamisessa. Säännös vastaisi sisällöllisesti Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetun lain 6 §:ää. Säännöksen sanamuotoa on kuitenkin tarkennettu siltä osin, että siinä ei enää mainittaisi erikseen kouluja ja oppilaitoksia, koska käsite oppilaitos kattaa myös koulut. Sen sijaan säännökseen lisättäisiin maininta korkeakouluista, koska käsitteen oppilaitos ei yleensä katsota pitävän sisällään korkeakouluja. Kyse on vakiintuneesta yhteistyöstä, jonka avulla näkövammaiset ja muut lukemisesteiset henkilöt voivat hakeutua lukemisesteisten kirjastopalveluiden asiakkaiksi esimerkiksi lähikirjastonsa tai oppilaitoksensa kautta.

2 §. Käytösäännöt. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin aineistojen lainaamista, käyttöä, palauttamista sekä käyttö- ja lainauskieltoa koskevista käytösäännöistä, joita ehdotetussa laissa tarkoitettujen palveluiden asiakkaiden tulisi noudattaa. Säännös vastaisi sisällöllisesti Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetun lain 4 §:ää. Käytösäännöissä olisi mahdollista määrätä eri kirjastoaineistojen palauttamisesta, palauttamisen määräajoista ja käytöstä. Lisäksi käytösäännöissä voisi määrätä välitettävien aineistojen käytöstä. Käytösäännöissä voisi myös määrittellä esimerkiksi samanaikaisten lainojen ja aineistojen enimmäismäärän. Edelleen käytösäännöissä voisi määrätä, että kirjaston aineistojen käyttö- ja lainauskielto olisi *2 momentissa* säädettyä enimmäispituutta lyhyempi.

3 §. Käyttö- ja lainauskielto. Pykälässä säädettäisiin Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetun lain 5 §:ää vastaavasti aineistojen käyttö- ja lainauskiellosta. Pykälän *1 momentin* mukaan Kansallisarkisto voisi rajoittaa määräajaksi asiakkaan oikeutta käyttää Saavutettavuuskirjasto Celiasta aineistoja, jos asiakas on luovuttanut samaansa aineistoa muille henkilöille tai jos asiakas on mahdollistanut muille henkilöille pääsyn aineistoon. Kansallisarkisto voi rajoittaa määräajaksi myös asiakkaan oikeutta lainata aineistoja, jos asiakas kadottaa tai vahingoittaa aineistoa toistuvasti.

Saavutettavuuskirjasto Celia valmistaa, välittää ja lainaa kirjastoaineistoa tekijänoikeuslain nojalla ainoastaan näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille ja vain heidän henkilökohtaiseen käyttöönsä. Sen vuoksi kirjaston asiakkaalla ei ole oikeutta luovuttaa hallussaan olevaa kirjastoaineistoa muille henkilöille. Kirjaston aineiston pääsyyn mahdollistaminen voi tarkoittaa asiakkaan henkilökohtaisen käyttäjätunnuksen luovuttamista toiselle henkilölle tai kirjastoaineiston jakamista yleisessä tietoverkossa. Määräaikaisen käyttökiellon määrääminen on luonteeltaan hallinnollinen seuraamus, eikä se estä rikosilmoituksen tekoa, jos tekijänoikeusrikoksen tai -rikkomuksen tunnusmerkit täyttyvät.

Kansallisarkisto voisi määrätä asiakkaalle määräaikaisen lainauskiellon, jos asiakas toistuvasti kadottaisi tai vahingoittaisi lainaamiaan aineistoja. Lainauskielto voitaisiin antaa vasta vakavasta ja toistuvasta aineistojen vahingoittamisesta tai kadottamisesta silloin, kun esimerkiksi asiakkaalle annetut huomautukset tai muut vastaavat toimenpiteet eivät ole johtaneet toivottuun muutokseen lainatun aineiston käytössä.

Käyttö- tai lainauskielto voisi olla kestoaltaan voimassa enintään 30 päivää. Ennen kiellon antamista Kansallisarkiston tulisi kuulla asianosaisena olevaa asiakasta hallintolain edellyttämällä tavalla. Pykälän *1 momentin* mukaisesta käyttö- ja lainauskiellosta tehtäisiin valituskelppoinen hallintopäätös.

Pykälän *2 momentin* mukaan asiakas ei saa lainata aineistoja, jos hän ei ole palauttanut aiemmin lainaamiaan aineistoja käytösäännöistä ilmenevässä määräajassa taikka korvannut vahingoittunutta tai kadonnutta aineistoa. Lainauskielto päättyy välittömästi, kun aineisto on palautettu tai korvattu.

Mikäli asiakas kadottaa lainaamaansa aineiston tai vahingoittaa sitä, tulisi hänen korvata aineisto vastaavalla aineistolla tai maksamalla siitä korvaus Kansallisarkistolle. Asiakkaan aiheuttamaan vahinkoon sovellettaisiin vahingonkorvauslain (412/1974) säännöksiä. Vahingoittuneesta tai kadonneesta aineistosta mahdollisesti perittävän korvauksen suorittamatta jättäminen ei kuitenkaan voisi johtaa lainauskieltoon, mikäli lainauskiellon asettaminen olisi kohtuutonta ottaen huomioon esimerkiksi kadonneen tai vahingoittuneen kirjastoaineiston laatu, asiakkaan taloudellinen asema sekä muut olosuhteet. Muut olosuhteet voivat liittyä esimerkiksi asiakkaan ikään, terveydentilaan tai muihin henkilökohtaisiin seikkoihin.

Kun aiemmin lainatut, myöhässä olevat aineistot olisi palautettu tai vahingonkorvaus suoritettu, asiakas voisi jälleen lainata aineistoja. Pykälän 3 momentin mukaisesta lainauskiellosta ei tehtäisi erillistä hallintopäätöstä, vaan lainauskiellosta ja sen päättymisestä tehtäisiin merkintä tietojärjestelmään.

4 §. Muutoksenhaku. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin mahdollisuudesta vaatia Kansallisarkistolta oikaisua 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuun käyttö- ja lainauskieltoa koskevaan päätökseen. Oikaisuvaatimusmenettelyyn sovelletaan hallintolain 7 a luvun säännöksiä. Pykälän 2 momentti sisältäisi informatiivisten viittaussäännöksen oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettuun lakiin. Oikaisuvaatimuksesta annettuun päätökseen voisi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa säädetään.

5 §. Voimaantulo. Pykälä sisältäisi tavanomaisen voimaantulosäännöksen.

8.7 Laki Suomen Akatemiasta

7 §. Pääjohtajan erityiset kelpoisuusvaatimukset. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastojen pääjohtajista ehdotetaan säädettäväksi laissa opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista (1. lakiehdotus). Tämän vuoksi Suomen Akatemiasta annetun lain 7 §:n nykyinen 1 ja 3 momentti, joissa säädetään pääjohtajan tehtävistä ja pääjohtajan sijaisen määräämisestä, ehdotetaan kumottaviksi. Pykälän nykyisessä 2 momentissa oleva säännös Akatemian pääjohtajan erityisistä kelpoisuusvaatimuksista jäisi pääosin ennalleen. Ehdotettavan pykälän mukaan Akatemian pääjohtajalta vaadittaisiin edelleen, että hän on tieteellisesti ansioitunut. Hänellä tulee lisäksi olla tiede- ja korkeakouluhallinnon tuntemusta. Kelpoisuussäännöstä tarkennettaisiin siten, ettei se sisältäisi päällekkäistä sääntelyä valtion virkamieslain 8 §:n (283/2015) kanssa. Mainitun pykälän 2 momentin ja valtion virkamiesasetuksen 28 §:n 2 momentin mukaan välittömästi ministeriön alaisten virastojen päälliköiden erityisinä kelpoisuusvaatimuksina ovat ylempi korkeakoulututkinto, tehtävän edellyttämä monipuolinen kokemus, käytännössä osoitettu johtamistaito ja johtamiskokemus. Myöskään pääjohtajan kielitaitovaatimuksista ei olisi tarpeen erikseen säätää sen lisäksi, mitä julkisyhteisön henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetussa laissa (424/2003) säädetään. Ehdotettava säännös säilyttäisi Akatemian pääjohtajan kelpoisuusvaatimukset sisällöllisesti nykyisellään. Pykälän otsikko muutettaisiin vastaamaan ehdotetun pykälän sisältöä.

9 Lakia alemman asteinen sääntely

Hallituksen esityksen liitteenä ovat nyt esitettäviin lakeihin liittyvät luonnokset virastokohtaisista valtioneuvoston asetuksista. Lakiin opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista sisältyisi 2 §:n 3 momentissa valtuus, jonka mukaan valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää virastojen yhteisten palvelujen järjestämisestä, sisällöstä ja toteuttamistavoista. Tämän esityksen antamisajankohtana virastojen yhteisiä palveluita koskevat projektit ovat vielä kesken, joten asetuksenantovaltuutta ei olla vielä käyttämässä 1.1.2026 lukien.

Opetushallitusta koskevan lain 3 §:n 3 momentissa olisi asetuksenantovaltuus Opetushallituksen johtokunnan kokoonpanosta, asettamisesta ja toimikaudesta. Edellä mainitussa laissa on 6 §:n 3 momentissa asetuksenantovaltuus Kotimaisten kielten keskuksen kielilautakuntien toimikaudesta, jäsenmäärästä sekä jäsenten valinnasta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Kansallisarkistoa koskevan lain 3 §:n mukaan valtioneuvoston asetuksella säädetään Kansallisarkiston toimipaikoista kielellisten oikeuksien toteutumisen tai palveluiden saatavuuden turvaamiseksi taikka erityisistä kulttuurihistoriallisista syistä. Lisäksi lain 4 §:n 2 momentin mukaan pistekirjoituksen neuvottelukunnan kokoonpanosta, asettamisesta ja toimikaudesta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Museovirastoa koskevan lain 5 §:n 2 momentin mukaan valtioneuvoston asetuksella säädetään Suomenlinnan hoitokunnan neuvottelukunnan kokoonpanosta, nimittämisestä ja toimikaudesta. Lisäksi lain 6 §:n mukaan Museoviraston toimiessa kiinteistönhaltijavirastona, sen hallintaan kuuluvista alueista ja rakennuksista säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

Taide- ja kulttuurivirastoa koskevan lain 4 §:n 3 momentin mukaisesti taide- ja kulttuurineuvoston päätöksenteosta ja toiminnasta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Edellä selostettujen asetuksenantovaltuuksien nojalla annettavia virastokohtaisia asetuksia koskevat luonnokset ovat tämän esityksen liitteenä.

Valtion maksuperustelain nojalla, ja Museoviraston osalta myös Museovirastoa koskevan lain 7 ja 8 §:n nojalla, virastojen maksullisista suoritteista tullaan virastokohtaisesti säätämään 1.1.2026 voimaan tulevat opetus- ja kulttuuriministeriön asetukset.

10 Voimaantulo

Ehdotetaan, että lait tulevat voimaan 1.1.2026. Esityksen voimaantulon ajankohta liittyy vuoden 2026 talousarvioon.

11 Toimeenpano ja seuranta

11.1 Yleistä

Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa uudistuksen toimeenpanosta. Uudistus edellyttää sekä ministeriöltä että virastoilta useita toimia, jotta uudistus toimeenpannaan tavoitteiden mukaisesti ja virastot voivat käynnistää toimintansa 1.1.2026. Uudistuksen toimeenpanossa varmistetaan näiden toimien oikea-aikaisuus ja hallittu toteuttamisen tapa. Keskeisiä toimeenpanoa koskevia tehtäviä ovat virastojen sisäisen toiminnan organisoiminen (organisaatio, henkilöstön sijoittuminen, johtaminen jne.), kirjanpitoyksiköiden organisoituminen yhteistyössä Palkeiden kanssa, virastojen ohjaukseen ja tulosohtaukseen liittyvät toimet sekä uudistuksen muutostuki.

11.2 Kirjanpitoyksiköiden organisoituminen

Kirjanpitoyksikköjä koskeva uudistus toteutetaan Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskus Palkeiden koordinoimalla projektilla, johon sisältyy kolme erillistä hankekokonaisuutta. Aikataulullisesti projekti käynnistyy Palkeiden ja virastojen yhteistyönä vuoden 2025 alussa ja hanke valmistuu vuoden 2025 loppuun mennessä siten, että uudet kirjanpitoyksiköt voivat aloittaa vuoden 2026 alusta.

11.3 Virastojen ohjauksen ja tulosohtauksen uudistaminen

Virastojen ohjauksen uudistamiseksi ministeriö asetetaan ministeriöjohtoiset prosessit. Niiden tarkoituksena on vahvistaa yhteistä valmistelua ja varmistaa yhtenäiset toimintatavat ja ohjaus ministeriön, osastojen ja virastojen välillä. Käytännössä ministeriössä nykyisin olemassa olevia

yhteistyöryhmiä asetetaan uudelleen tarkistaen niiden tehtävät sivistyshallinnon tavoitetilan mukaiseksi ja niihin nimetään ministeriön edustajien lisäksi laajennettu kokoonpano virastojen edustajista. Yhteistyöryhmät asetetaan seuraaviin tehtäviin: strategiatyö ja toiminnan tietoperusteisuus mukaan lukien ennakointi ja seuranta; taloussuunnittelu; tulosohejaus; strateginen henkilöstöpolitiikka; strateginen tietohallinto ja digitalisaatio sekä varautuminen ja valmiussuunnittelu. Tarkemmin yhteistyöryhmistä säädetään ministeriön työjärjestyksessä. Yhteistyöryhmät ja työjärjestyksen muutokset on tarkoitus tehdä vuoden 2025 aikana, jotta ne voivat tukea virastoja vuoden virastouudistuksen toimeenpanossa ja toiminnan käynnistymisessä vuoden 2026 alussa.

Virastojen tulosohejausta uudistetaan osana uudistuksen toimeenpanoa. Virastojen tulossopimukset on laadittu tällä hetkellä hallituskaudelle 2023–2027 ja vuosittain sopimukseen tehdään välttämättömät muutokset sekä sovitaan resurssista. Virastouudistuksesta johtuen virastojen tulossopimukset avataan vuoden 2025 aikana niin, että uudet sopimukset voidaan neuvotella tuleville virastoille marraskuussa 2025.

11.4 Muutostuki

Hankkeen henkilöstöryhmän toimesta järjestetään muutostukea hallinnonalalle. Ohjausryhmän hyväksymien tavoitteiden mukaisesti henkilöstöryhmä ohjeisti yhdenmukaisin perustein virastot suunnittelemaan tarvitsemansa muutostuen sekä hakemaan muutostuen toteutukselle Valtiokonttorin Kaiku –rahoitusta. Ohjausryhmä hyväksyi muutostuen tavoitteet ja henkilöstöryhmä ohjeisti virastot yhdenmukaisin perustein suunnittelemaan tarvitsemansa muutostuen sekä hakemaan muutostuen toteutukselle Valtiokonttorin Kaiku –rahoitusta. Valtiokonttori myösi kesällä 2024 rahoituksen virastoille. Virastojen omien muutostukihankkeiden lisäksi toteuttaa ministeriö hallinnonalan yhteisen johtamiskulttuurin kehittämishankkeen, jolle myös on saatu Valtiokonttorin Kaiku -rahoitusta.

11.5 Uudistuksen seuranta

Virastouudistuksen toimeenpanoa seurataan Sivistyshallinto 2030-ohjausryhmässä sekä sen alaryhmissä koko hankkeen toimikauden ajan. Lisäksi uudistuksen toimeenpanoa tarkastellaan säännöllisesti osana ministeriön ja virastojen välistä tulosohejausprosessia ja laajempaa vuorovaikutusta. Uudistusta, sen vaikutuksia sekä tavoitteiden toteutumista on tarkoitus arvioida erillisessä arviointihankkeessa aikaisintaan vuonna 2030, jotta vaikutuksista saadaan riittävästi tietoa. Arvioinnin pohjalta linjataan erikseen tarpeet sivistyshallinnon edelleen kehittämiseksi.

12 Suhde muihin esityksiin

Ehdotus Kansallisarkistosta annettavaksi laiksi kytkeytyy valmisteilla olevaan arkistolainsäädännön uudistamiseen. Uudistus toteutettaisiin säätämällä uusi arkistointilaki, jolla kumottaisiin voimassa olevan arkistolaki. Hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle lausuntokierroksen jälkeen kevälistuntokaudella 2025. Ehdotus Kansallisarkistosta annettavaksi laiksi on terminologian osalta sovitettu yhteen arkistointilakiehdotuksen kanssa, ja arkistoinnin asiakirjallisen kulttuuriperinnön säilyttämistä palvelevasta tarkoituksesta säädettäisiin arkistointilaissa.

Opintotuen muutoksenhakulautakunnan yhdistämistä sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakuntaan valmistellaan sosiaali- ja terveysministeriössä siten, että yhdistyminen toteutuu samaan aikaan opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistuksen kanssa 1.1.2026. Opintotuen muutoksenhakulautakuntaa koskeva

hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle vasta syysistuntokaudella 2025, minkä vuoksi opintotuen muutoksenhakulautakunta on vielä tarpeen mainita 1. lakiehdotuksen 1 §:ssä. Mainitun säännöksen muuttamista koskeva lakiehdotus on tarkoitus sisällyttää Opintotuen muutoksenhakulautakuntaa koskevaan hallituksen esitykseen.

13 Suhde talousarvioesitykseen

Esitys liittyy valtion vuoden 2026 talousarvioesitykseen. Talousarvion momenttirakennetta uudistetaan siten, että uudet virastot muodostavat nykyisten yhdentoista talousarvion momentin sijaan viisi momenttia opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokan 29 yhteisten menojen luvussa 01. Virastojen momentit sijoitetaan juoksevana momenttinumerointina ministeriön toimintamenomomentin jälkeen. Vuosien 2026–2029 julkisen talouden suunnitelma valmistellaan uuden momenttirakenteen mukaisesti, mikä osaltaan edistää uusien perustettavien virastojen muodostumista taloudellisiksi kokonaisuuksiksi.

Esityksessä on arvioitu, että uudistuksesta aiheutuu kertaluonteisia kustannuksia, jotka liittyvät ensisijaisesti kirjanpitoyksikkörakenteen muutoksista aiheutuviin talous- ja henkilöstöhallinnon järjestelmiin, tietojärjestelmäkustannuksiin ja virastojen nimien muutoksiin. Kustannusvaikutukset ovat arviolta noin 2–3 milj. euroa, josta talous- ja henkilöstöhallinnon uudistamisen vaikutus on noin 0,7 milj. euroa. Tietojärjestelmien osalta arvio tarkentuu valmistelun edetessä. Muutuskustannukset ajoittuvat vuosille 2025–2026. Valtion vuoden 2024 kolmanteen lisätalousarvioon on lisätty 2 milj. euron määräraha uudistuksen kustannuksiin.

14 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

14.1 Yleistä

Esitys liittyy perustuslain valtionhallintoa koskevaan 119 §:ään sekä perusoikeuksia ja niiden turvaamista koskeviin 6, 11, 16, 17 ja 22 §:ään. Esityksessä on tullut ottaa huomioon myös säädöstasoa koskeva perustuslain 80 §.

14.2 Valtionhallinnon toimielinten yleiset perusteet

Perustuslain 119 §:n 1 momentin mukaan valtion keskushallintoon voi kuulua virastoja, laitoksia ja muita toimielimiä. Pykälän 2 momentin mukaan valtionhallinnon toimielinten yleisistä perusteista on säädettävä lailla, jos niiden tehtäviin kuuluu julkisen vallan käyttöä. Valtionhallinnon yksiköistä voidaan muutoin säätää asetuksella.

Perustuslakia koskevan hallituksen esityksen (HE 1/1998 vp) mukaan valtion keskushallinnolla tarkoitetaan alueellisesti koko maan kattavaa hallintoa ja siihen liittyviä tehtäviä keskitetysti hoitavia hallintoyksiköitä. Keskushallinnossa voi olla ministeriöiden välittömään alaisuuteen tai niiden hallinnonalalle muuten kuuluvia virastoja, laitoksia ja toimielimiä.

Toimielinten, tässä tapauksessa virastojen, yleisillä perusteilla tarkoitetaan hallituksen esityksen mukaan lähinnä yksikön nimeä, toimialaa sekä pääasiallisia tehtäviä ja toimivaltuuksia. Julkisen vallan käyttämisestä on perustuslain esitöiden mukaan kyse esimerkiksi silloin, kun voidaan tehdä päätöksiä yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista taikka käyttää pakkokeinoja tai puuttua muuten yksilön perusoikeuksiin.

Esitys koskee opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan 10 keskusviraston yhdistämistä viideksi (5) virastoksi. Viranomaisten tehtäviin kuuluu julkisen vallan käyttöä, osalla enemmän, osalla vähemmän, joten niistä säädettäisiin laeilla.

Esityksen mukaan virastot kuuluisivat opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa perustuslain 68 §:n 1 momentin mukaisesti toimialallaan hallinnon asianmukaisesta toiminnasta. Keskusvirastojen tehtäviin ei kuuluisi valtioneuvostolle perustuslain 65 §:n mukaan kuuluvia tehtäviä.

Keskusvirastojen toimialueena on koko maa. Virastojen tehtäviä hoidettaisiin palvelujen saatavuudesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta huolehtien kansalaisille ja yhteisöille virastoja koskevien säädösten nojalla. Kansallisarkistoa koskevaan lakiesitykseen sisältyvän toimipaikkoja koskevan säännöksen mukaan Kansallisarkiston toimipaikoista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella, kun se on tarpeen kielellisten oikeuksien toteutumisen tai palveluiden saatavuuden turvaamiseksi taikka erityisistä kulttuurihistoriallisista syistä. Kansallisarkisto päättäisi muista toimipaikoistaan ja niiden sijoittamisesta.

14.3 Perusoikeudet

Perustuslain 6 §:n 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Pykälän 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Pykälän 4 momentin mukaan sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehtoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.

Perustuslain 11 §:ssä säädetään uskonnon ja omantunnon vapaudesta. Jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Opetushallituksen tulee ottaa huomioon edellä mainittu pykälä, kun virasto päättää toimialaansa kuuluvan koulutuksen opetussuunnitelmien sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteista.

Perustuslain 16 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu. Useat opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toimivat virastot tuottavat palveluita, joiden avulla kansalaisten mahdollisuudet kehittää itseään paranevat. Saavutettavuuskirjasto Celian palvelut, jotka esityksen mukaan tulisivat Kansallisarkiston tehtäväksi, tukevat osaltaan sivistyksellisten oikeuksien toteutumista edistämällä näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden mahdollisuuksia tiedonsaantiin, oppimiseen ja itsensä kehittämiseen.

Perustuslain 17 §:ssä säädetään oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin. Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Esityksessä ehdotetaan, että Opetushallituksessa olisi jatkossakin ruotsinkieliset yksiköt niin opetustoimintaan kuin

kielenhuoltoon liittyen. Tällä edistetään maan ruotsinkielisen väestön sivistyksellisiä ja kielellisiä oikeuksia. Lisäksi esityksessä ehdotetaan, että Kotimaisten kielten keskus toimisi Opetushallituksessa omana osastonaan ja Kotimaisten kielten keskuksessa olisi ruotsinkielisille toiminnoille oma yksikkö kielellisten oikeuksien turvaamiseksi, kuten nykyisinkin. Ehdotetulla organisaatiorakenteella pyritään osaltaan turvaamaan asiantuntijuuden riippumattomuus kielen ja tekstiin huoltoon liittyvien toimintojen, kielenhuoltoon koskevien suositusten sekä sanakirjatyön osalta. Kansallisarkistoa koskevan lain 3 §:n mukaan valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin Kansallisarkiston toimipaikoista kielellisten oikeuksien toteutumisen tai palveluiden saatavuuden turvaamiseksi taikka erityisistä kulttuurihistoriallisista syistä. Useilla opetus- ja kulttuuriministeriön virastoilla on lakisäätöisiä tehtäviä, jotka liittyvät kulttuurin, muiden sivistyksellisten ja yhteiskunnallisten tarpeiden täyttämiseen.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Usealla opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastolla on perusoikeuksien toteutumista edistäviä tehtäviä. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistuksella on tarkoituksena edesauttaa hallinnon tehokasta järjestämistä, mikä parantaisi edellytyksiä niiden lainmukaisten perustehtävien laadukkaalle ja tehokkaalle hoitamiselle ja kehittämiselle. Tämä edesauttaisi osaltaan julkisen vallan mahdollisuutta turvata perusoikeuksien toteutuminen.

Lukemisesteisten kirjastopalveluiden toteutumisella on merkitystä vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 27/2016) kannalta. Saavutettavuuskirjasto Celian palveluista annetun lain säännökset palveluiden sisällöstä ja järjestämisestä säilyisivät esityksen mukaan sisällöltään samanlaisina kuin voimassa olevassa Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetussa laissa lukuun ottamatta sitä, että Saavutettavuuskirjasto Celia yhdistyisi Kansallisarkistoon. Saavutettavuuskirjasto Celia olisi Kansallisarkiston toimintayksikkö ja sen palveluiden yhteydessä käytettäisiin kirjaston nykyistä nimeä, mikä edistäisi palveluiden löydettävyyttä. Uudistuksella ei ole tältä osin välittömiä vaikutuksia palveluiden toteutumiseen. Saavutettavuuskirjasto Celian johtokunta lakkaisi. Yleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdassa tarkoitettu vammaisten henkilöiden osallistaminen heitä koskevaan päätöksentekoon voitaisiin kuitenkin toteuttaa järjestämällä sidosryhmäyhteistyö muilla tavoin.

14.4 Sääöstaso

Yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista tulee perustuslain 80 §:n mukaan säätää lailla. Virkamiesten oikeusaseman perusteet kuuluvat lailla säätämisen vaatimuksen piiriin. Viraston pääjohtajaa ja hänen ratkaisuvaltansa koskevat säännökset otettaisiin lakiin. Lisäksi pääjohtajiin ja muihin virastojen virkamiehiin sovellettaisiin valtion virkamieslakia.

Perustuslain 80 §:n 1 momentin mukaan asetuksenantovaltuus voidaan laissa säätää tasavallan presidentille, valtioneuvostolle tai ministeriölle. Lain esitöiden mukaan lähtökohtana on, että valtioneuvoston yleisistunto antaa asetukset laajakantoisista ja periaatteellisesti tärkeistä asioista sekä niistä muista asioista, joiden merkitys sitä vaatii. Ministeriölle voitaisiin osoittaa asetuksenantovaltaa teknisluonteisemmissa sekä yhteiskunnalliselta ja poliittiselta merkitykseltään vähäisemmissä asioissa.

Nyt esitettävissä laeissa asetuksenantovaltuuksia osoitettaisiin valtioneuvostolle, koska ne koskisivat muun muassa tukitehtävien toteutusvastuun jakautumista eri virastojen välillä. Koska joidenkin virastojen organisoitumisessa on kyse myös viraston toimintaa tukevien neuvottelukuntien asemasta, asetuksenantovaltuuden nojalla annettavia säännöksiä ei voida pitää teknisluonteisina. Asetuksenantovaltuus osoitettaisiin sen vuoksi valtioneuvostolle eikä opetus- ja kulttuuriministeriölle.

Edellä mainituilla perusteilla lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Hallinnonalan virastot

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle kuuluvat seuraavat virastot:

- 1) Opetushallitus;
 - 2) Kansallisarkisto;
 - 3) Museovirasto;
 - 4) Taide- ja kulttuurivirasto;
 - 5) Suomen Akatemia;
 - 6) opintotuen muutoksenhakulautakunta.
- Virastojen tehtävistä säädetään erikseen.

2 §

Sivistyshallinto

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja sen hallinnonalalle kuuluvat virastot muodostavat keskustason sivistyshallinnon.

Sivistyshallinnon tavoitteena on turvata kansalaisten sivistyksellisten perusoikeuksien toteutuminen laadukkaasti ja vaikuttavasti yhteistyössä eri hallinnonalojen toimijoiden ja sidosryhmien kanssa. Sivistyshallinto edistää toimialallaan yhteiskunnan toimintavarmuutta sekä kansalaisten hyvinvointia ja yhdenvertaisuutta.

Sivistyshallinnon toiminnan laatua ja vaikuttavuutta edistetään yhteisillä toimintamalleilla ja -rakenteilla sekä kehittämällä virastojen yhteisiä palveluita.

Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää virastojen yhteisten palvelujen järjestämisestä, sisällöstä ja toteuttamistavoista.

3 §

Viraston pääjohtaja

Virastossa on pääjohtaja, jonka valtioneuvosto nimittää.

Pääjohtajan tehtävänä on johtaa, kehittää ja valvoa viraston toimintaa sekä vastata toiminnan tuloksellisuudesta ja tavoitteiden saavuttamisesta.

Pääjohtajan erityisistä kelpoisuusvaatimuksista säädetään valtion virkamieslaissa (750/1994). Suomen Akatemian pääjohtajan erityisistä kelpoisuusvaatimuksista säädetään lisäksi Suomen Akatemiasta annetussa laissa (922/2009).

4 §

Viraston muu henkilöstö

Virkamiehet nimittää ja muun henkilöstön ottaa palvelukseen pääjohtaja, jollei viraston työjärjestyksessä muuta määrätä.

Viraston toimintayksikön päälliköllä, joka on välittömästi pääjohtajan alaisuudessa, erityisenä kelpoisuusvaatimuksena on ylempi korkeakoulututkinto, perehtyneisyys viran tehtäväänsä ja käytännössä osoitettu johtamistaito.

Virkamiehellä, jonka tehtäviin kuuluu yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta merkittävän julkisen vallan käyttämistä, kelpoisuusvaatimuksena on ylempi korkeakoulututkinto.

5 §

Asioiden ratkaiseminen

Pääjohtaja ratkaisee virastossa päätettävät asiat, jos muuta ei säädetä taikka työjärjestyksessä tai Suomen Akatemian johtosäännössä määrätä. Pääjohtaja voi pidättää ratkaistavakseen yksittäisen asian, joka työjärjestyksen mukaan kuuluisi muun virkamiehen päätettäväksi.

6 §

Työjärjestys

Jollei laissa tai asetuksessa muuta säädetä, viraston organisaatiosta, johtamisesta, ratkaisuvallasta sekä muusta hallinnon ja toiminnan järjestämisestä määrätään pääjohtajan vahvistamassa työjärjestyksessä.

7 §

Varautuminen

Virastojen varautumisvelvollisuudesta säädetään valmiuslaissa (1552/2011). Viraston pääjohtaja hyväksyy viraston valmiussuunnitelman.

Virastossa on valmiuspäällikkö. Valmiuspäällikön tehtävänä on yhteensovittaa viraston häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautumista ja valmiussuunnittelua, avustaa viraston pääjohtajaa viraston johtamisessa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa sekä osallistua hallinnonalan varautumisyhteistyöhön.

8 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tämän lain voimaan tullessa 4 §:n 2 momentissa tarkoitettut pääjohtajan välittömässä alaisuudessa toimivat viraston toimintayksikön päälliköt ovat edelleen kelpoisia tehtäviinsä.

2.

Laki

Opetushallituksesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Toimiala

Opetushallitus on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle kuuluva virasto, joka toimii varhaiskasvatukseen, koulutukseen, jatkuvaan oppimiseen, kansainvälistymiseen, kotimaisiin kieliin sekä näihin kuuluvaan tieto- ja palvelutoimintaan liittyvissä tehtävissä.

2 §

Organisaatio

Opetushallituksessa toimii osastona Kotimaisten kielten keskus, josta säädetään 5 ja 6 §:ssä. Kotimaisten kielten keskuksessa on ruotsinkielisille toiminnoille oma yksikkö.

Opetushallituksessa on yksikkö ruotsinkielisen koulutuksen ja varhaiskasvatuksen tehtäviä varten. Viraston muista toimintayksiköistä määrätään viraston työjärjestyksessä.

Opetushallituksen yhteydessä toimii erillisyyksiköitä, joista säädetään 7 §:ssä. Erillisyyksiköiden tehtävistä säädetään erikseen.

3 §

Opetushallituksen johtokunta ja muut toimielimet

Opetushallituksen yhteydessä toimii viraston toimintaa tukeva johtokunta, jonka tehtävänä on:

1) seurata Opetushallituksen toimialaa ja tehdä tarvittaessa sitä koskevia esityksiä Opetushallitukselle;

2) edistää Opetushallituksen yhteistyötä eri sidosryhmien kanssa;

3) käsitellä Opetushallituksen toimialaan kuuluvia strategioita sekä Opetushallituksen toiminnan ja talouden suuntaviivoja.

Johtokuntaa tulee kuulla opetussuunnitelmien, tutkintojen, koulutusten ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteista sekä viraston työjärjestyksestä ja johtajien nimittämisestä.

Johtokunnan kokoonpanosta, asettamisesta, toimikaudesta ja palkkioista säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Opetushallituksen yhteydessä toimivista muista toimielimistä säädetään erikseen.

4 §

Opetushallituksen tehtävät

Opetushallituksen tehtävänä on:

1) kehittää varhaiskasvatusta, koulutusta ja jatkuvaa oppimista, hoitaa näihin liittyvät palvelu- ja hallintotehtävät sekä osallistua osaamis- ja koulutustarpeiden ennakointiin;

2) edistää yhteiskunnan kansainvälistymistä sekä suomalaisen koulutuksen tunnettuutta ja yhteistyötä ulkomailla;

3) huolehtia alaisuudessaan toimivien valtion oppilaitosten tulosohjauksesta;

4) hoitaa opetus- ja kulttuuriministeriön määräämät tehtävät.

Opetushallituksen tehtävänä on lisäksi muussa laissa säädetyn mukaisesti:

1) päättää toimialaansa kuuluvan koulutuksen opetussuunnitelmien, tutkintojen ja koulutusten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteista ja muista määräyksistä;

2) ylläpitää ja kehittää sille säädettyjä tai määrättyjä tehtäviä varten digitaalisia palveluja, tietovarantoja ja rekistereitä;

3) tuottaa palveluja opiskelijavalintojen toteuttamista varten;

4) huolehtia ulkomailla suoritettujen opintojen ja ammattipätevyys tunnustamiseen sekä kieli- ja kääntäjätutkintoihin liittyvistä tehtävistä.

Korkeakoulujen osalta Opetushallitus hoitaa kuitenkin vain 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetut ennakointitehtävät, 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetut tehtävät sekä 2 momentin 2–4 kohdassa tarkoitetut tehtävät.

Opetus- ja kulttuuriministeriöllä on oikeus pidättää ratkaistavakseen koulutuspoliittisesti merkittävä asia, joka muutoin kuuluisi Opetushallituksen ratkaistavaksi.

Kotimaisten kielten keskuksen tehtävistä säädetään 5 §:ssä.

Opetushallitus toimii yhteistyössä sen tehtäviin liittyvää toimintaa harjoittavien ja rahoittavien kansallisten ja kansainvälisten viranomaisten ja muiden yhteisöjen kanssa.

5 §

Kotimaisten kielten keskuksen tehtävät

Kotimaisten kielten keskuksen tehtävänä on:

1) edistää suomen ja ruotsin kielen käyttöä yhteiskunnassa tuottamalla ja levittämällä tietoa näistä kielistä ja niiden vaihtelusta Suomen kulttuurissa ja yhteiskunnassa;

2) vastata suomen ja ruotsin kielten huollosta, neuvonnasta ja sanakirjatyöstä sekä tehdä kielenhuoltoon ja sanakirjatyöhön liittyvää tutkimusta;

3) seurata saamen kielten, viittomakielten, romanikielen ja karjalan kielen käyttöä ja elvytystoimia.

Poiketen siitä, mitä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista annetun lain (/) 5 §:ssä säädetään, ratkaisuvalla 1 momentissa säädettyjen tehtävien osalta on Kotimaisten kielten keskuksen päälliköllä, eikä Opetushallituksen pääjohtaja voi pidättää niitä ratkaistavakseen.

6 §

Kielilautakunnat

Kotimaisten kielten keskuksen yhteydessä toimivat suomen kielen, ruotsin kielen, saamen kielten, viittomakielten, romanikielen ja karjalan kielen lautakunnat.

Lautakuntien tehtävänä on antaa alansa kuuluvia kieliä ja niiden käyttöä koskevia periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia.

Kielilautakuntien toimikaudesta, jäsenmäärästä sekä jäsenten valinnasta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

7 §

Erillisyksiköt

Opetushallituksen erillisyksikköinä toimivat:

1) Kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta annetussa laissa (1295/2013) tarkoitettu Kansallinen koulutuksen arviointikeskus;

2) ylioppilastutkinnosta annetun lain (502/2019) 2 §:ssä tarkoitettu Ylioppilastutkintolautakunnan kanslia;

3) Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksesta annetussa laissa (682/2021) tarkoitettu Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus.

Arviointikeskuksen johtaja vahvistaa arviointikeskuksen tehtäviä koskevan työnjaon Kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta annetun lain 4 §:ssä tarkoitettua arviointineuvostoa kuultuaan. Kanslian pääsihteeri vahvistaa kanslian tehtäviä koskevan työnjaon Ylioppilastutkintolautakuntaa kuultuaan. Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen johtaja vahvistaa palvelukeskuksen tehtäviä koskevan työnjaon.

Erillisyksikön henkilöstön nimittää tai ottaa erillisyksikön päällikkö.

Opetushallitus tuottaa erillisyksiköille hallinto- ja tukipalvelut. Opetushallitus ja erillisyksiköt sopivat hallinto- ja tukipalveluiden toteuttamisesta sekä niistä aiheutuvien kustannusten jakamisesta.

Mitä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista annetun lain 5 §:n 1 momentissa säädetään, ei sovelleta erillisyksiköihin. Mitä mainitun lain 6 §:ssä säädetään, sovelletaan erillisyksiköihin ainoastaan tämän pykälän 4 momentissa tarkoitettujen hallinto- ja tukipalveluiden tuottamisen osalta.

8 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan Opetushallituksesta annettu laki (564/2016) ja Kotimaisten kielten keskuksesta annettu laki (1403/2011).

Kumotussa Opetushallituksesta annetussa laissa tarkoitettu Opetushallitus jatkaa toimintaansa tässä laissa tarkoitettuna Opetushallituksena henkilöstöineen sekä oikeuksineen ja velvollisuuksineen.

Kotimaisten kielten keskuksen virkasuhteisen henkilöstön asemasta säädetään valtion virkamieslain (750/1994) 2 luvussa.

Kotimaisten kielten keskuksen työsopimussuhteessa oleva henkilöstö siirtyy tämän lain voimaan tullessa Opetushallituksen palvelukseen virkasuhteisena henkilöstönä. Määräaikaisessa työsopimussuhteessa oleva henkilö siirtyy tämän lain voimaan tullessa Opetushallituksen palvelukseen määräaikaiseen virkasuhteeseen määräaikaisen työsopimussuhteensa keston ajaksi.

Työsopimussuhteessa oleva henkilö voidaan siirtää ilman suostumustaan, jos hänet siirretään työssäkäyntialueellaan tai työssäkäyntialueelleen. Työssäkäyntialueella tarkoitetaan työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain (380/2023) 10 §:n mukaista aluetta.

Siirtyvän henkilöstön palvelussuhteen katsotaan siihen liittyvien etuuksien määräytymisen kannalta jatkuneen valtiolla yhdenjaksoisena.

Opetushallitukseen siirtyvä henkilö on edelleen kelpoinen tehtäviinsä tai niitä vastaaviin tehtäviin.

Kotimaisten kielten keskuksessa vireillä olevat asiat siirtyvät tämän lain voimaan tullessa Opetushallitukselle. Mainitusta ajankohdasta lukien Opetushallitukselle siirtyvät myös

Kotimaisten kielten keskuksen sopimukset, lukuun ottamatta virastokohtaista virka- ja työehtosopimusta, ja sitoumukset sekä niistä johtuvat oikeudet ja velvollisuudet.

Opetushallituksen ja Kotimaisten kielten keskuksen on Opetushallituksen pääjohtajan johdolla valmistettava työjärjestys ja järjestettävä hallinto- ja muut tukipalvelut niin, että tämän lain mukainen toiminta voi alkaa 1 päivänä tammikuuta 2026.

Ennen tämän lain voimaantuloa asetetut kielilautakunnat jatkavat toimintaansa tämän lain mukaisina lautakuntina toimikautensa loppuun.

3.

Laki

Kansallisarkistosta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Toimiala

Kansallisarkisto on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle kuuluva virasto, joka toimii kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien asiakirjojen ja tietoaineistojen sekä kirjastoaineiston käytettävyyden turvaamiseen, digitaalisen arkistoinnin kehittämiseen, lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisen lukemisen ja oppimisen edistämiseen sekä saavutettavan julkaisemisen edistämiseen liittyvissä tehtävissä.

2 §

Tehtävät

Kansallisarkiston tehtävänä on:

- 1) varmistaa viranomaisten asiakirjojen ja tietoaineistojen arkistointi;
- 2) edistää arkistoitavien ja arkistoitujen tietoaineistojen tutkimusta ja muuta käyttöä;
- 3) edistää merkittävien yksityisten asiakirja-aineistojen arkistointia ja käyttöä;
- 4) toimia arkistoinnin asiantuntijaviranomaisena;
- 5) toimia asiantuntijana viranomaisten heraldisissa kysymyksissä ja edistää heraldista kulttuuria;
- 6) vastaanottaa tieteellisistä ja yleisistä kirjastoista siirrettävää kirjastoaineistoa, säilyttää sitä sekä asettaa se tarvisijoiden käyttöön (*varastokirjastopalvelut*);
- 7) hoitaa opetus- ja kulttuuriministeriön määräämät tehtävät.

Kansallisarkiston tehtävänä on lisäksi hoitaa arkistolaisissa (831/1994), sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnasta annetussa laissa (13/2003), yksityisten arkistojen valtionavusta annetussa laissa (1006/2006) ja muussa lainsäädännössä sille säädetyt tehtävät sekä järjestää Saavutettavuuskirjasto Celian palveluista annetussa laissa (/) tarkoitetut palvelut.

Varastokirjastopalveluja toteuttaessaan Kansallisarkisto voi poistaa ja hävittää tarpeetonta tai huonokuntoista kirjastoista vastaanottamaansa aineistoa. Kansallisarkisto voi ottaa vastaan aineistoa myös muilta kuin 1 momentin 6 kohdassa tarkoitetuilta luovuttajilta.

3 §

Toimipaikat

Kansallisarkiston toimipaikoista säädetään valtioneuvoston asetuksella, jos se on tarpeen kielellisten oikeuksien toteutumisen tai palveluiden saatavuuden turvaamiseksi taikka erityisistä kulttuurihistoriallisista syistä. Kansallisarkisto päättää muista toimipaikoistaan ja niiden sijoittamisesta.

4 §

Organisaatio

Kansallisarkistossa on Saavutettavuuskirjasto Celia ja Varastokirjasto. Viraston muista toimintayksiköistä määrätään työjärjestyksessä.

5 §

Pistekirjoituksen neuvottelukunta ja heraldinen lautakunta

Kansallisarkiston yhteydessä toimii pistekirjoituksen neuvottelukunta, jonka tehtävänä on toimia pistekirjoituksen ja näkövammaisten henkilöiden oppimateriaalin asiantuntijaelimenä. Neuvottelukunnan kokoonpanosta, asettamisesta ja toimikaudesta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Kansallisarkiston yhteydessä toimii heraldiikkaa koskevien lausuntojen käsittelemistä varten heraldinen lautakunta, josta määrätään Kansallisarkiston työjärjestyksessä.

6 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan Kansallisarkistosta annettu laki (1145/2016), Varastokirjastosta annettu laki (1078/1988) ja Saavutettavuuskirjasto Celiasta annettu laki (787/2022).

Kumotussa Kansallisarkistosta annetussa laissa tarkoitettu Kansallisarkisto jatkaa toimintaansa tässä laissa tarkoitettuna Kansallisarkistona henkilöstöineen sekä oikeuksineen ja velvollisuuksineen.

Varastokirjaston ja Saavutettavuuskirjasto Celian virkasuhteisen henkilöstön asemasta säädetään valtion virkamieslain (750/1994) 2 luvussa.

Varastokirjaston ja Saavutettavuuskirjasto Celian työsopimussuhteessa oleva henkilöstö siirtyy tämän lain voimaan tullessa Kansallisarkiston palvelukseen työsuhteisena henkilöstönä. Määräaikaisessa työsopimussuhteessa oleva henkilö siirtyy tämän lain voimaan tullessa Kansallisarkiston palvelukseen määräaikaisen työsopimussuhteensa keston ajaksi.

Työsopimussuhteessa oleva henkilö voidaan siirtää ilman suostumustaan, jos hänet siirretään työssäkäyntialueellaan tai työssäkäyntialueelleen. Työssäkäyntialueella tarkoitetaan työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain (380/2023) 10 §:n mukaista aluetta.

Siirtyvän henkilöstön palvelussuhteen katsotaan siihen liittyvien etuuskien määräytymisen kannalta jatkuneen valtiolla yhdenjaksoisena.

Kansallisarkistoon siirtyvä henkilö on edelleen kelpoinen tehtäviinsä tai niitä vastaaviin tehtäviin.

Varastokirjaston ja Saavutettavuuskirjasto Celian vireillä olevat asiat siirtyvät tämän lain voimaan tullessa Kansallisarkistolle. Mainitusta ajankohdasta lukien Kansallisarkistolle siirtyvät myös Varastokirjaston ja Saavutettavuuskirjasto Celian sopimukset, lukuun ottamatta virastokohtaista virka- ja työehtosopimusta, ja sitoumukset sekä niistä johtuvat oikeudet ja velvollisuudet.

Kansallisarkiston, Varastokirjaston ja Saavutettavuuskirjasto Celian on Kansallisarkiston pääjohtajan johdolla valmistettava työjärjestys ja järjestettävä hallinto- ja muut tukipalvelut niin, että tämän lain mukainen toiminta voi alkaa 1 päivänä tammikuuta 2026.

Ennen tämän lain voimaantuloa asetettu pistekirjoituksen neuvottelukunta jatkaa toimintaansa tämän lain mukaisena neuvottelukuntana toimikautensa loppuun.

Muussa lainsäädännössä oleva viittaus arkistolaitokseen, Varastokirjastoon ja Saavutettavuuskirjasto Celiaan katsotaan tämän lain tultua voimaan viittaukseksi Kansallisarkistoon.

4.

Laki

Museovirastosta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Toimiala

Museovirasto on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle kuuluva virasto, joka toimii monimuotoisen kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön suojeluun, kansallisen kulttuuriomaisuuden ja kokoelmien kartuttamiseen, säilyttämiseen ja hallintaan, näitä koskevan tiedon tuottamiseen ja välittämiseen, museotoimintaan sekä museoalan kehittämiseen liittyvissä tehtävissä.

2 §

Tehtävät

Museoviraston tehtävänä on:

- 1) toimia kulttuuriperinnön ja -ympäristön suojelun asiantuntijaviranomaisena;
- 2) vastata arkeologisen kulttuuriperinnön ja, jollei asia kuulu muun viranomaisen toimialaan, kulttuuriympäristön suojelusta ja valvonnasta;
- 3) säilyttää, tutkia, esitellä ja tulkita aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä;
- 4) harjoittaa museotoimintaa ylläpitämällä Suomen kansallismuseota kansallisena kulttuurihistorian museona;
- 5) huolehtia osaltaan aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä ja kulttuuriomaisuutta koskevan tiedon tuottamisesta, välittämisestä, tallentamisesta, säilyttämisestä, saatavuudesta ja saavutettavuudesta sekä edistää sen hallintaa ja siihen perustuvaa tutkimusta;
- 6) vastata museoalan ja museoiden kulttuuriympäristötoiminnan valtakunnallisesta ohjaamisesta ja kehittämisestä asiantuntijaviranomaisena;
- 7) huolehtia Suomenlinnan maailmanperintökohteesta sekä muista viraston hallintaan kuuluvista alueista niiden säilyttämisestä, hallinnosta, hoidosta, ylläpidosta, kehittämisestä ja esittelystä;
- 8) toimia kulttuuriesineiden tullialueelle siirtämisestä ja tuonnista annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2019/880 4 artiklassa tarkoitettuna toimivaltaisena viranomaisena;
- 9) hoitaa opetus- ja kulttuuriministeriön määräämät tehtävät.

Museoviraston tehtävänä on lisäksi hoitaa muinaismuistolaissa (295/1963), rakennusperinnön suojelemisesta annetussa laissa (498/2010), kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamisesta annetussa laissa (933/2016), museolaissa (314/2019) ja muussa lainsäädännössä sille säädetyt tehtävät.

3 §

Toimipaikat

Museovirasto päättää toimipaikoistaan ja niiden sijoittamisesta.

4 §

Organisaatio

Museovirastossa on Suomen kansallismuseo ja Suomenlinnan hoitokunta. Viraston muista toimintayksiköistä määrätään työjärjestyksessä.

Museoviraston hallinnassa olevien, Suomen kansallismuseon toimintaan liittyvien museokokoelmien hallinta kuuluu virastossa Suomen kansallismuseon toimialaan.

Suomen kansallismuseo -toimintayksikön päällikkönä on ylijohdaja. Ylijohdajan nimittää opetus- ja kulttuuriministeriö viiden vuoden määräajaksi, jollei erityisestä syystä ole perustetta nimittää tätä lyhyemmäksi määräajaksi. Suomen kansallismuseon henkilöstön nimittää tai ottaa ylijohdaja.

5 §

Suomenlinnan neuvottelukunta

Museoviraston yhteydessä toimii Suomenlinnan neuvottelukunta, jonka tehtävänä on edistää Suomenlinnan maailmanperintökohteen toimintaan ja ylläpitoon liittyvää yhteistyötä eri sidosryhmien kanssa.

Valtioneuvoston asetuksella säädetään neuvottelukunnan kokoonpanosta, nimittämisestä ja toimikaudesta. Neuvottelukunnan kokoontumisesta ja asioiden käsittelystä määrätään viraston työjärjestyksessä.

6 §

Kiinteistöhaltijavirasto

Museovirasto hallitsee oikeudesta luovuttaa valtion kiinteistövarallisuutta annetussa laissa (973/2002) tarkoitettua valtion kiinteistövarallisuutta Suomenlinnan alueella. Viraston hallintaan kuuluvista alueista ja rakennuksista annetaan tarkempia säännöksiä valtioneuvoston asetuksella.

7 §

Maksut

Poiketen siitä, mitä valtion maksuperustelaissa (150/1992) säädetään, maksuja pääsystä Museoviraston alaisiin museoihin, näyttelyihin ja yleisölle tarkoitettuihin tilaisuuksiin ja esittelyihin sekä maksuja viraston hallinnassa oleviin kokoelmiin liittyvistä palveluista voidaan alentaa tai jättää maksu kokonaan perimättä, jos se on opetuksen, tieteen tai muuten yleisen edun kannalta tarkoituksenmukaista.

Poiketen siitä, mitä valtion maksuperustelaissa säädetään, liiketaloudellisin perustein hinnoiteltavien kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden viraston rakennusten ja niissä sijaitsevien tilojen vuokraamiseen ja käyttöön liittyviä maksuja voidaan kulttuuripoliittisista syistä alentaa siten, että tiloista peritään kulloinkin käyvän hintatason mukainen maksu, tai jos sitä on pidettävä valtion edun mukaisena, maksu saa olla käypää alempi tai sen perimisestä voidaan luopua.

8 §

Muutoksenhaku

Museoviraston 2 §:n 8 kohdassa mainitun asetuksen nojalla tekemään päätökseen saa vaatia oikaisua. Oikaisuvaatimuksesta säädetään hallintolaissa (434/2003).

Muutoksenhausta hallintotuomioistuimeen säädetään oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019).

9 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan Museovirastosta annettu laki (282/2004) ja Suomenlinnan hoitokunnasta annettu laki (1145/1988).

Kumotussa Museovirastosta annetussa laissa tarkoitettu Museovirasto jatkaa toimintaansa tässä laissa tarkoitettuna Museovirastona henkilöstöineen sekä oikeuksineen ja velvollisuuksineen.

Suomenlinnan hoitokunnan virkasuhteisen henkilöstön asemasta säädetään valtion virkamieslain (750/1994) 2 luvussa.

Suomenlinnan hoitokunnan työsopimussuhteessa oleva henkilöstö siirtyy tämän lain voimaan tullessa Museoviraston palvelukseen työsuhteisena henkilöstönä. Määräaikaisessa työsopimussuhteessa oleva henkilö siirtyy tämän lain voimaan tullessa Museoviraston palvelukseen määräaikaisen työsopimussuhteensa keston ajaksi.

Työsopimussuhteessa oleva henkilö voidaan siirtää ilman suostumustaan, jos hänet siirretään työssäkäyntialueellaan tai työssäkäyntialueelleen. Työssäkäyntialueella tarkoitetaan työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain (380/2023) 10 §:n mukaista aluetta.

Siirtyvän henkilöstön palvelussuhteen katsotaan siihen liittyvien etuuskien määräytymisen kannalta jatkuneen valtiolla yhdenjaksoisena.

Museovirastoon siirtyvä henkilö on edelleen kelpoinen tehtäviinsä tai niitä vastaaviin tehtäviin.

Suomenlinnan hoitokunnan vireillä olevat asiat siirtyvät tämän lain voimaan tullessa Museovirastolle. Mainitusta ajankohdasta lukien Museovirastolle siirtyvät myös Suomenlinnan hoitokunnan sopimukset, lukuun ottamatta virastokohtaista virka- ja työehtosopimusta, ja sitoumukset sekä niistä johtuvat oikeudet ja velvollisuudet.

Museoviraston ja Suomenlinnan hoitokunnan on Museoviraston pääjohtajan johdolla valmisteltava Museoviraston työjärjestys ja järjestettävä hallinto- ja muut tukipalvelut niin, että tämän lain mukainen toiminta voi alkaa 1 päivänä tammikuuta 2026.

Muussa lainsäädännössä oleva viittaus Suomenlinnan hoitokuntaan katsotaan tämän lain tultua voimaan viittaukseksi Museovirastoon.

5.

Laki

Taide- ja kulttuurivirastosta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Toimiala

Taide- ja kulttuurivirasto on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle kuuluva virasto, joka toimii taiteen ja kulttuurin, mediakasvatuksen ja turvallisen mediaympäristön edistämiseen sekä audiovisuaalisen kulttuurin arkistointiin ja tuntemuksen edistämiseen liittyvissä tehtävissä.

2 §

Tehtävät

Taide- ja kulttuuriviraston tehtävänä on:

- 1) edistää taidetta ja kulttuuria sekä niiden asemaa ja merkitystä yhteiskunnassa valtakunnallisesti ja alueellisesti, jollei asia kuulu muun viranomaisen toimialaan;
- 2) luoda edellytyksiä taiteen tekemiselle ja taiteilijoiden työskentelylle;
- 3) edistää mediakasvatusta ja medialukutaitoa;
- 4) edistää lapsille turvallista mediaympäristöä;
- 5) säilyttää elokuvaan sekä radio- ja televisio-ohjelmiin liittyviä aineistoja ja edistää niiden tutkimusta ja muuta käyttöä;
- 6) edistää audiovisuaalisen kulttuurin tuntemusta;
- 7) hoitaa opetus- ja kulttuuriministeriön määräämät tehtävät.

Lisäksi Taide- ja kulttuuriviraston tehtävänä on hoitaa valtion taiteilija-apurahoista annetussa laissa (734/1969), kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä annetussa laissa (1433/2007), kuvaohjelmalaissa (710/2011), ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä annetussa laissa (194/2016) ja valtion rahoituksesta elokuvakulttuurin edistämiseen annetussa laissa (1174/2018) ja muussa lainsäädännössä sille säädetty tehtävät.

Poiketen siitä, mitä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista annetun lain (/) 5 §:ssä säädetään, ratkaisuvalla kuvaohjelmalaissa mukaisissa asioissa on sen toimintayksikön päälliköllä, jonka tehtäviin asiat viraston työjärjestyksen mukaan kuuluvat, eikä viraston pääjohtaja voi pidättää niitä ratkaistavakseen.

3 §

Toimipaikat

Taide- ja kulttuurivirasto päättää toimipaikoistaan ja niiden sijoittamisesta.

4 §

Taide- ja kulttuurineuvosto

Taide- ja kulttuuriviraston yhteydessä toimii taide- ja kulttuurineuvosto, jonka tehtävänä on:

1) päättää vertaisarviointiin perustuen valtion taiteilija-apurahoista annetun lain mukaisista apurahoista, muista taiteilijoille ja taiteilijaryhmille myönnettävistä apurahoista sekä taidepalkinnoista;

2) esittää valtion taiteilija-apurahoista annetun lain mukaista akateemikon arvonimeä;

3) toimia asiantuntijaelimenä taide- ja kulttuuripoliittisissa asioissa;

4) huolehtia tehtävistä, joista säädetään erikseen tai jotka opetus- ja kulttuuriministeriö sille antaa.

Valtioneuvosto nimeää taide- ja kulttuurineuvostoon puheenjohtajan, vähintään kahdeksan ja enintään 12 jäsentä sekä enintään seitsemän varajäsentä kolmen vuoden toimikaudeksi. Sama henkilö voidaan määrätä toimikunnan puheenjohtajaksi, jäseneksi tai varajäseneksi enintään kahdeksi toimikaudeksi peräkkäin ja sen jälkeen aikaisintaan kolmen vuoden kuluttua uudelleen. Neuvoston jäsenten ja varajäsenten tulee edustaa taide- ja kulttuuripolitiikan asiantuntemusta laaja-alaisesti eri näkökulmista. Ennen neuvoston asettamista tulee kuulla taiteen ja kulttuurin kannalta keskeisiä tahoja.

Valtioneuvoston asetuksella säädetään neuvoston päätöksenteosta ja toiminnasta.

5 §

Toimielimet

Taide- ja kulttuuriviraston yhteydessä toimivat seuraavat toimielimet:

1) apurahojen ja avustusten jakamista varten lautakunta, josta säädetään eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista annetussa laissa (236/1961);

2) apurahojen jakamista varten lautakunta, josta säädetään eräistä kuvataiteen tekijöille suoritettavista apurahoista annetussa laissa (115/1997);

3) esittävän taiteen valtionosuuslautakunta, josta säädetään esittävän taiteen edistämisestä annetussa laissa (1082/2020);

4) kuvaohjelmalautakunta, josta säädetään kuvaohjelmalaissa.

6 §

Muutoksenhakukielto

Taide- ja kulttuurineuvoston päätöksestä, joka koskee taidepalkinnon myöntämistä, ei saa hakea oikaisua eikä valittaa.

7 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annettu laki (1434/2007) ja Taiteen edistämiskeskuksesta annettu laki (657/2012).

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Taiteen edistämiskeskuksen virkasuhteisen henkilöstön asemasta säädetään valtion virkamieslain (750/1994) 2 luvussa.

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Taiteen edistämiskeskuksen työsopimussuhteessa oleva henkilöstö siirtyy tämän lain voimaan tullessa Taide- ja kulttuuriviraston (*uusi virasto*) palvelukseen työsuhteisena henkilöstönä. Määräaikaisessa työsopimussuhteessa oleva henkilö siirtyy tämän lain voimaan tullessa uuden viraston palvelukseen määräaikaisen työsopimussuhteensa keston ajaksi.

Siirtyvän henkilöstön palvelussuhteen katsotaan siihen liittyvien etuuksien määräytymisen kannalta jatkuneen valtiolla yhdenjaksoisena.

Työsopimussuhteessa oleva henkilö voidaan siirtää ilman suostumustaan, jos hänet siirretään työssäkäyntialueellaan tai työssäkäyntialueelleen. Työssäkäyntialueella tarkoitetaan työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain (380/2023) 10 §:n mukaista aluetta.

Uuteen virastoon siirtyvä henkilö on edelleen kelpoinen tehtäviinsä tai niitä vastaaviin tehtäviin.

Uusi virasto jatkaa Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Taiteen edistämiskeskuksen toimintaa. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Taiteen edistämiskeskuksen vireillä olevat asiat siirtyvät tämän lain voimaan tullessa uudelle virastolle. Mainitusta ajankohdasta lukien uudelle virastolle siirtyvät myös Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Taiteen edistämiskeskuksen sopimukset, lukuun ottamatta virastokohtaisia virka- ja työehtosopimuksia, ja sitoumukset sekä niistä johtuvat oikeudet ja velvollisuudet.

Tämän lain vahvistamisen jälkeen Taide- ja kulttuurivirastolle voidaan nimittää pääjohtaja, jonka viran sijoituspaikka on 31 päivään joulukuuta 2025 opetus- ja kulttuuriministeriö.

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Taiteen edistämiskeskuksen on Taide- ja kulttuuriviraston pääjohtajan johdolla valmistettava uuden viraston työjärjestys ja järjestettävä hallinto- ja muut tukipalvelut niin, että uusi virasto voi aloittaa toimintansa 1 päivänä tammikuuta 2026.

Muussa lainsäädännössä oleva viittaus Kansallisen audiovisuaaliseen instituuttiin tai Taiteen edistämiskeskukseen katsotaan tämän lain tultua voimaan viittaukseksi Taide- ja kulttuurivirastoon.

Ennen tämän lain voimaantuloa asetetut kumotun Taiteen edistämiskeskukselta annetun lain 5 §:ssä tarkoitettu taideneuvosto, 6 §:ssä tarkoitettut valtion taidetoimikunnat ja 7 §:ssä tarkoitettut alueelliset taidetoimikunnat jatkavat tehtävissään 30 päivään kesäkuuta 2026. Tämän lain 4 §:ssä tarkoitettu taide- ja kulttuurineuvosto asetetaan ensimmäisen kerran 1 päivänä heinäkuuta 2026 alkavalle toimikaudelle. Muussa lainsäädännössä oleva viittaus taideneuvostoon, valtion taidetoimikuntaan tai alueelliseen taidetoimikuntaan katsotaan tämän jälkeen viittaukseksi taide- ja kulttuurineuvostoon.

6.

Laki

Saavutettavuuskirjasto Celian palveluista

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Lukemisesteisten kirjastopalvelut

Kansallisarkisto valmistaa, välittää ja lainaa saavutettavaa kirjastoaineistoa ja oppimateriaalia näkövammaisten ja muiden tekijänoikeuslain (404/1961) 17 a §:n 1 momentissa tarkoitettujen lukemisesteisten käyttöön, neuvoo aineistojen ja palvelujen käytössä, ylläpitää ja kehittää lukemisesteisille tarkoitettua kirjastokokoelmaa ja muuta sisältötarjontaa sekä toimii näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalvelujen ja saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana (*Saavutettavuuskirjasto Celian palvelut*).

Aineistojen välitys- ja lainauspalvelu sekä neuvonta ovat asiakkaille maksuttomia.

Kansallisarkisto toimii tässä laissa tarkoitettujen palveluiden järjestämisessä yhteistyössä yleisten kirjastojen, muiden kirjastojen, oppilaitosten ja korkeakoulujen sekä tarvittaessa muiden yhteisöjen kanssa.

2 §

Käytösäännöt

Kansallisarkisto antaa Saavutettavuuskirjasto Celian aineistojen lainaamista, käyttöä, palauttamista sekä käyttö- ja lainauskieltoa koskevat käytösäännöt, joita asiakkaiden tulee noudattaa.

3 §

Käyttö- ja lainauskielto

Kansallisarkisto voi rajoittaa määräajaksi asiakkaan oikeutta käyttää Saavutettavuuskirjasto Celian aineistoja, jos asiakas on luovuttanut samaansa aineistoa muille henkilöille tai mahdollistanut muille henkilöille pääsyn aineistoon. Kansallisarkisto voi rajoittaa määräajaksi asiakkaan oikeutta lainata aineistoja, jos asiakas kadottaa tai vahingoittaa aineistoa toistuvasti. Käyttö- tai lainauskielto voi olla voimassa enintään 30 päivää.

Asiakas ei myöskään saa lainata aineistoja, jos hän ei ole palauttanut aiemmin lainaamiaan aineistoja käytösäännöissä ilmenevässä määräajassa taikka korvannut kadonnutta tai vahingoittunutta aineistoa. Vahingoittuneesta tai kadonneesta aineistosta perittävän korvauksen suorittamatta jättäminen ei kuitenkaan johda lainauskieltoon, jos lainauskiellon asettaminen olisi olosuhteet huomioon ottaen kohtuutonta. Lainauskielto päättyy välittömästi, kun aineisto on palautettu tai korvattu Kansallisarkistolle.

4 §

Muutoksenhaku

Edellä 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuun päätökseen saa vaatia oikaisua. Oikaisuvaatimuksesta säädetään hallintolaissa (434/2003).

Muutoksenhausta hallintotuomioistuimeen säädetään oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019).

5 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

7.

Laki

Suomen Akatemiasta annetun lain 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Suomen Akatemiasta annetun lain (922/2009) 7 § seuraavasti:

7 §

Pääjohtajan erityiset kelpoisuusvaatimukset

Sen lisäksi, mitä valtion virkamieslain (750/1994) 8 §:ssä säädetään, pääjohtajan tulee olla tieteellisesti ansioitunut ja hänellä tulee olla tiede- ja korkeakouluhallinnon tuntemusta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 _____.

Helsingissä 16.4.2025

Pääministeri

Petteri Orpo

Opetusministeri Anders Adlercreutz

7.

Laki

Suomen Akatemiasta annetun lain 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Suomen Akatemiasta annetun lain (922/2009) 7 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

7 §

7 §

Pääjohtaja

Pääjohtajan erityiset kelpoisuusvaatimukset

Akatemiaa johtaa pääjohtaja, jonka valtioneuvosto nimittää enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Pääjohtaja ratkaisee Akatemialle kuuluvat asiat, jollei toisin säädetä tai johtosäännössä tai työjärjestyksessä toisin määrätä.

Pääjohtajalta vaaditaan, että hän on tieteellisesti ansioitunut. Hänellä tulee lisäksi olla tiede- ja korkeakouluhallinnon tuntemusta sekä käytännössä osoitettu johtamistaito ja johtamiskokemus. Pääjohtajalta vaaditaan suomen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa ja ruotsin kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa.

Pääjohtajan sijaisen määrää hallitus pääjohtajan esityksestä.

Sen lisäksi, mitä valtion virkamieslain (750/1994) 8 §:ssä säädetään, pääjohtajan tulee olla tieteellisesti ansioitunut ja hänellä tulee olla tiede- ja korkeakouluhallinnon tuntemusta.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

Valtioneuvoston asetus

Opetushallituksesta

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti säädetään Opetushallituksesta annetun lain (/) 3 §:n 3 momentin ja 6 §:n 3 momentin sekä valtion virkamieslain (750/1994) 8 §:n 4 momentin nojalla, sellaisena kuin niistä valtion virkamieslain 8 §:n 4 momentti on laissa 283/2015:

1 §

Johtokunnan kokoonpano ja asettaminen

Opetus- ja kulttuuriministeriö asettaa Opetushallituksen johtokunnan määräajaksi ja nimeää johtokuntaan enintään 15 jäsentä sekä heille varajäsenet. Opetus- ja kulttuuriministeriö määrää näiden jäsenten joukosta johtokunnan puheenjohtajan. Lisäksi johtokuntaan kuuluvat jäseninä pääjohtaja sekä viraston henkilöstön keskuudestaan johtokunnan toimikaudeksi valitsema henkilö ja hänen varajäsenensä. Johtokunta valitsee keskuudestaan varapuheenjohtajan.

Johtokunnan asettamisessa tulee ottaa huomioon molempien kieliryhmien edustus ja viraston toimialan asiantuntemus.

Opetushallitus vahvistaa johtokunnan jäsenten palkkiot.

2 §

Kielilautakuntien jäsenmäärä ja jäsenten valinta

Kotimaisten kielten keskus kutsuu kuhunkin kielilautakuntaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan vähintään neljä ja enintään kahdeksan jäsentä.

Kotimaisten kielten keskus määrää jäsenten keskuudesta kullekin lautakunnalle puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan.

Sekä suomen että ruotsin kielen lautakunnassa yhden jäsenen tulee kuulua keskuksen henkilöstöön.

3 §

Ruotsinkielisen koulutuksen ja varhaiskasvatuksen tehtäviä hoitavan yksikön henkilöstön kielitaitovaatimukset

Ruotsinkielisen koulutuksen ja varhaiskasvatuksen tehtäviä hoitavaan yksikköön sijoitetulla virkamiehellä tulee olla sellainen ruotsin kielen taito kuin virkamieheltä ruotsinkielisellä virka-alueella edellytetään.

Tämä asetus tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2026.

Valtioneuvoston asetus

Kansallisarkistosta

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti säädetään Kansallisarkistosta annetun lain (/) 3 §:n ja 5 §:n 1 momentin nojalla:

1 §

Kansallisarkiston toimipaikat

Kansallisarkistolla on toimipaikat Helsingissä, Turussa ja Vaasassa sekä saamelaisarkisto Inarissa.

2 §

Pistekirjoituksen neuvottelukunta

Pistekirjoituksen neuvottelukuntaan kuuluu puheenjohtaja ja enintään kuusi muuta jäsentä. Kansallisarkisto nimittää neuvottelukunnan jäsenet enintään neljäksi vuodeksi kerrallaan.

3 §

Voimaantulo

Tämä asetus tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2026.

Valtioneuvoston asetus

Museovirastosta

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti säädetään Museovirastosta annetun lain (/) 5 §:n 2 momentin ja 6 §:n nojalla:

1 §

Suomenlinnan neuvottelukunta

Museovirasto nimeää Suomenlinnan neuvottelukuntaan kolmen vuoden toimikaudeksi puheenjohtajan, vähintään 10 ja enintään 15 jäsentä sekä näille henkilökohtaiset varajäsenet. Jäsenten tulee edustaa Suomenlinnan maailmanperintökohteen keskeisiä sidosryhmiä.

2 §

Museoviraston hallintaan kuuluva alue

Museoviraston hallintaan kuuluva alue on Helsingissä Töölön kylässä sijaitseva Suomenlinna-niminen tila, jonka rekisterinumero on 6:3.

3 §

Voimaantulo

Tämä asetus tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2026.

Valtioneuvoston asetus

Taide- ja kulttuurineuvostosta

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti säädetään Taide- ja kulttuurivirastosta annetun lain (/) 4 §:n 3 momentin nojalla:

1 §

Taide- ja kulttuurineuvosto kokoontuu puheenjohtajan tai hänen estyneenä ollessa varapuheenjohtajan kutsusta.

Taide- ja kulttuurineuvosto voi asettaa keskuudestaan jaostoja. Asettaessaan jaoston neuvosto määrää, mitä asioita jaosto voi käsitellä ja ratkaista neuvoston puolesta.

Taide- ja kulttuurineuvosto tai sen jaosto on päätösvaltainen, kun kokouksen puheenjohtaja ja vähintään puolet muista jäsenistä on paikalla. Neuvoston tai sen jaoston kokouksessa asiat ratkaistaan erimielisyyden sattuessa yksinkertaisella äänten enemmistöllä. Äänten mennessä tasan tulee päätökseksi se mielipide, jota puheenjohtaja on kannattanut. Taide- ja kulttuuriviraston pääjohtaja tai hänen määräämänsä viraston virkamies toimii neuvostossa ratkaistavien asioiden esittelijänä.

2 §

Taide- ja kulttuurineuvoston puheenjohtajalle, jäsenille ja asiantuntijoille voidaan maksaa palkkioita, joiden perusteet vahvistaa Taide- ja kulttuurivirasto.

Matkoista aiheutuvat kustannukset korvataan matkakustannusten korvaamisesta tehdyn virka- ja työehtosopimuksen mukaisesti.

3 §

Tämä asetus tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2026.